

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 60

JAPANFOUNDATION

Видання здійснюється за фінансової підтримки Японської фундації
The proceedings are published under the financial support of the Japan Foundation

Наукові розвідки, присвячені проблемам японської мови, літератури та міжкультурної комунікації.

Научные исследования, посвященные проблемам японского языка, литературы и межкультурной коммуникации.

Scientific entries devoted to problems of the Japanese language, literature and cross-cultural communication.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	А. Д. Белова, д.філол.н., проф.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Ш.Т. Апридонідзе (Інститут грузинської мови АН Грузії), д. філол. н., проф.; Р. Бальсис (Клайпедський університет), д. філол.н., проф.; А.І. Бельський (Білоруський державний університет), д. філол. н., проф.; І.В. Кононенко (Варшавський університет), д.філол.н.; В.Д. Старичонок (Білоруський державний педагогічний університет ім. Максима Танка), д. філол.н., проф.; В.Б. Бурбело, д.філол.н., проф.; І.О. Голубовська, д.філол.н., проф.; Н.Ю. Жлуктенко, к.філол.н., проф.; В.І. Карaban, д.філол.н., проф.; Н.Ф. Клименко, д.філол.н., проф.; Н.М. Корбозерова, д.філол.н., проф.; Г.Г. Крючков, д.філол.н., проф.; О.С. Снитко, д.філол.н., проф.; Л.І. Шевченко, д.філол.н., проф.; Л.В. Коломієць, д. філол.н., проф.; О.І. Чередниченко, д.філол. н., проф.
Адреса редколегії	01033, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, тел. 239-32-58
Рекомендовано	Вченою радою Інституту філології 25.04.17 (Протокол № 9)
Зареєстровано	Міністерством юстиції України (свідоцтво про державну реєстрацію КВ №16155-4627Р від 11.12.2009 р.) Постановою президії ВАК України Протокол №1-05/5 від 01.07.10
Засновник	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Відповідальний за випуск	Т.К. Комарницька, к. філол.н.
Адреса видавця	04080, Україна, м. Київ-80, а/с 41 Тел./факс: (044) 227-38-48, 227-38-28; www.burago.com.ua, e-mail: info@burago.com.ua

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

УДК 811.521:821.521:113

Л. Аністратенко, здобувач

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТЕКСТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯПОНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Досліджено терміни японської літературознавчої термінології у сфері функціонування – у літературознавчих трактатах. Встановлено термінологічну насиченість фахових текстів японського літературознавства, проаналізовано стилістичні особливості текстів досліджуваної термінології.

Ключові слова: галузева термінологія, літературознавча термінологія, японська мова.

Проблема дослідження термінології японського письменства у сфері функціонування є актуальною з огляду на твердження термінологів про життя терміна саме у фахових текстах, які є природним середовищем існування термінологічної одиниці [3, с. 15; 7, с. 50]. Вчені наголошують на «існуванні термінології у двох сферах (у межах мови науки, реалізованих у текстах різноманітних жанрів): у сфері фіксації (лексикографічні жанри: спеціальні словники, збірники рекомендованих термінів, термінологічні державні стандарти України) та у сфері функціонування (спеціальна література: статті, монографії, колективні монографії, частково – твори науково-популярного характеру)» [3, с. 15]. При цьому термінологи зазначають, що терміни у сфері фіксації і сфері функціонування мають якісні відмінності: «Значення термінів у словниках і текстах часто не відповідають одне одному, що іноді є виявом недбалості у живанні термінів, а інколи – показником незадовільності наявних словникових статей» [7, с. 50]. Саме тому дослідження семантики термінів і побудова термінологічних систем та структур має проводитись насамперед на матеріалі текстів, де термін живе, діє і часто непомітним чином змінює свою семантику [7, с. 50].

Дослідження термінологічної лексики у фахових текстах на конкретному мовно-мовному матеріалі ставало об'єктом наукових розвідок таких термінологів: С. С. Абакумової, І. В. Асмукович, О. І. Дуди, С. І. Маджаєвої та інших.

Метою дослідження є встановлення відсотку термінологічної насиченості фахових текстів японського літературознавства, а також аналіз стилістичних особливостей текстів японських літературознавчих трактатів.

Джерельну базу дослідження складають тексти поетичних трактатів, написаних класиками японського літературознавства: Кі-но Цуранокі (紀貫之), Мібу-но Тадаміне (壬生忠岑), Фуджівара-но Кінто (藤原公任), Фуджівара-но Йошіцуне (藤原良経),

Фуджівара-но Тейка (藤原定家), Готоба-тенно (後鳥羽天皇), Мотоорі Норінага (本居宣長) та іншими літературознавцями. Саме у таких текстах часто народжуються нові терміни, формується семантика певного літературознавчого поняття [7, с. 50]. Як правило, літературознавчі трактати пишуться фахівцями й адресуються фахівцям.

Природно, що фахові тексти кожної окремої галузевої термінології мають індивідуальну пропорцію термінологічної та загальнолітературної лексики, зумовлену практичними потребами фахової мови. Так, на матеріалі англійської мови науковцями встановлено такі показники термінологічної насиченості фахових текстів: у галузі астрономії – 55 %, економіки – 35 %, лінгвістики – 30 %, машинобудування – 60 % [8, с. 15], авіації – 56 % [2, с. 14]. Встановлений нами відсоток фахової лексики в японських літературознавчих трактатах подамо нижче у таблиці.

Таблиця 1. Співвідношення термінологічної та загальнолітературної лексики у фахових текстах японського літературознавства

№	Текст	Кількість повнозначних слововживань	Загальна лексика	Літературознавча термінологія
1	Кі-но Цураюкі. Передмова до поетичної антології «Збірка старих і нових японських пісень» (905-913 pp.)	1696	1509 (89 %)	187 (11 %)
2	Кі-но Йошімочі Післямова до поетичної антології «Збірка старих і нових японських пісень» (905-913 pp.)	952	790 (83 %)	162 (17 %)
3	Мібу-но Тадаміне «Десять стилів японської пісні» (945 p.)	544	359 (66 %)	185 (34 %)
4	Фуджівара-но Кінто «Дев'ять ступенів [майстерності] японської пісні»	216	110 (51 %)	106 (49 %)
5	Фуджівара-но Тейка «Прекрасні пісні нової доби» (1209 p.)	728	568 (78 %)	160 (22 %)
6	Фуджівара-но Йошіцуне Передмова до антології «Нова збірка старих і нових японських пісень» (1205 p.)	1096	997 (91 %)	99 (9 %)
7	Готоба-но ін Післямова до антології «Нова збірка старих і нових японських пісень» (1205 p.)	888	781 (88 %)	107 (12 %)

8	Мотооі Норінага «Яшмовий гребінець “Тенджі-моногатарі”» (1796- 1799 рр.)	1056	993 (94 %)	63 (6 %)
9	Аріга Нагао «Про письменство» (1885 р.)	1592	1433 (90 %)	159 (10 %)
10	Цубоучі Шьойо «Сутність прози» (1885- 1886 рр.)	1776	1368 (77 %)	408 (23 %)
11	Фтабатеі Шімей «Загальні міркування про сюжетну прозу» (1886 р.)	1128	914 (81 %)	214 (19 %)
12	Масаока Шікі «Розмови про Башьо» (1893 р.)	440	378 (86 %)	62 (14 %)
13	Танеда Сантока «Щоденник із хижки самотньої стеблинки» (1940 р.)	280	241 (85 %)	41 (15 %)
14	Шіга Наоя «Ритм» (1959 р.)	952	762 (80 %)	190 (20 %)
15	Накамура Мурао «Істинна проза і проза про внутрішній світ» (1925 р.)	1624	1364 (84 %)	260 (16 %)
16	Акутагава Рюноске «Мій погляд на теорію «ватакуші»-шьосецу» (1925 р.)	1408	697 (49.5 %)	711 (50.5 %)
17	Іто Сей «Форми модерної японської художньої думки» (1958 р.)	1352	1142 (84.5 %)	210 (15.5 %)

Як бачимо, відношення вживання літературознавчої термінології до загальної кількості лексики у тексті не має чіткої градації в часі, а швидше, є виявом індивідуального стилю автора трактату. Так, найбільшу термінологічну насиченість мають праці Акутагава Рюноске (XX ст.) – 50,5 % та Фуджівара-но Кінто (X-XI ст.) – 49 %. Середній показник термінологічної насиченості трактатів давнього і середньовічного періодів японського літературознавства становить 22 %, а сучасного періоду (від початку доби Мейджі) – 20,15 %. Причиною майже однакових показників пропорційного співвідношення загальнолітературної і термінологічної лексики у фахових текстах X та XX століть вбачаємо у дотриманні усталеної традиції компонування літературознавчих творів, яка відображається і в кількості термінологічних одиниць. Очевидно, дотримання такої традиції є як свідомим, коли автор чітко наслідує структуру, стилістичне забарвлення авторитетного літературознавця (скажімо, зразком для наслідування Мібу-но Тадаміне, Кі-но Йошімочі та інших авторів стала передмова Кі-но Цураюкі до поетичної антології «Кокін-вака-шю»), так і підсвідомим наслідуванням

попередників поетами-авангардистами, які писали про необхідність «викинути з корабля сучасності набутки класиків». Проте, на нашу думку, за століття ізоляції країни і дотримання винятково традиційних методів у мистецтві письменники підсвідомо не могли відступити від канонічних правил написання літературознавчих трактатів, або принаймні тієї частини, що стосується термінологічної та стилістичної насиченості твору. Наведена думка – це лише наше припущення, яке спирається на спостереження у галузі японського літературознавства, а також зумовлене екстралінгвістичними факторами (психологічними, історичними, культурними).

Середня термінологічна насиченість фахових текстів японського літературознавства становить 20,11 %. Такий показник вважається невисоким порівняно з показниками інших галузей. Очевидно, це є наслідком стилістичних особливостей – частого вживання розгорнутих *порівнянь* певних літературознавчих понять із поняттями інших галузей мистецтва, природи, історії тощо. Наприклад:

それ、まくらことば、春の花匂ひ、少なくして、空しき名のみ、秋の夜の、長きを託てれば。 Праці нашій бракує *аромату весняних квітів*, проте слава – то марнота, навіть якщо вона буде довгою, мов *осіння ніч* (Кі-но Цураюкі) /переклад наш/.

Очевидно, порівняння як стилістичний засіб вживається творцями поетичних трактатів, так само як і авторами традиційної японської поезії, з метою залучення широкого кола традиційних символічних слів, які обов'язково викликать увагу освіченого читача низку асоціацій. Масаока Шікі писав: «За наявності цих асоціацій уперше всесвіт із сімнадцяти складів породжує безмежний художній смак. Через це люди, які не можуть розпізнати сезонні асоціації в хайку, не здатні до кінця зрозуміти хайку» [6, с. 177].

Часто у трактатах авторів XX – XXI ст. трапляються порівняння літературознавчих явищ або процесів із поняттями інших наук. Природно, що звернення до опису понять інших галузей знань передбачає залучення певної кількості термінологічних одиниць, які не належать до літературознавства. Свідоме використання авторами трактатів певного масиву термінів інших галузей знань – як споріднених (культура, мистецтво), так і віддалених (медицина, політика) – передбачало всебічну ерудованість адресата.

Наявність порівнянь літературознавчих понять з іншими поняттями навколишнього світу і, відповідно, інтеграція до тексту літературознавчого трактату об'ємних розгорнутих описів понять і термінів з інших галузей має, на нашу думку, екстралінгвістичну причину: світогляд японців невіддільний від природи і навколишнього світу та передбачає гармонійне поєднання кількох галузей, а також бачення якостей одного в іншому (наприклад, у росинці бачити Всесвіт тощо). Поряд з уживанням порівнянь, спостерігаємо ще одну стилістичну особливість фахових текстів японського літературознавства: прив'язку тексту літературознавчого трактату до історичного тла. Так, автори середньовічного періоду, перш ніж перейти до безпосереднього викладу літературознавчих думок, присвячують частину тексту описові історичного контексту – правління певного імператора (сучасного авторів або ж із минулого періоду). Автори ж XX століття викладають літературознавчі теоретичні напрацювання у контексті роздумів про розвиток наукового-технічного прогресу. Також спостерігаємо

звернення до творчої спадщини авторитетних попередників, що, безумовно, є наслідком культу вчителя (*сенсей*, 先生) у східній культурі. Часто поряд із визнаними митцями автори трактатів згадують творчість кількох своїх колег, що, на нашу думку, є виявом колективізму.

Отже, на матеріалі літературознавчих трактатів ми встановили середню термінологічну насиченість фахових текстів японського літературознавства, яка складає 20 %. Невисокий середній показник насиченості текстів японського літературознавства є, за нашим припущенням, наслідком стилістичних особливостей – частого вживання об'ємних порівнянь певного літературознавчого явища із реаліями інших галузей мистецтва і науки (що займають досить велику частку тексту літературознавчого трактату). Причину вживання порівняння вбачаємо у наслідуванні авторами фахових текстів японського літературознавства традицій національного віршування, яке залучає широке коло асоціативних слів. Низький відсоток термінологічної насиченості японських літературознавчих текстів спричинений також залученням авторами розлогого опису сучасного або минулого історичного фону. Очевидно, такий стиль письма є наслідуванням правил компонування автентичного дискурсу японської мови, який передбачає виклад теми твору у контексті явищ, що мають досить опосередкований стосунок до головної теми (скажімо, традиційний лист обов'язково має пролог на тему опису погоди, ділові перемовини починаються з обговорення віддалених від справи тем тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абакумова С. С.* Функционирование экономических терминов в письменном и устном дискурсе / С. С. Абакумова, С. Л. Лукина // Вестник ВГУ. Серия: лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2011. – № 1. – С. 166-170
2. *Асмукович І. В.* Функціонально-семантичні особливості англійської фахової мови авіації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Германські мови» / І. В. Асмукович. – Херсон, 2014. – 25 с.
3. *Даниленко В. П.* Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 248 с.
4. *Дуда О. І.* Особливості функціонування кредитно-банківських термінів англійської мови у фахових текстах / О. І. Дуда // Наукові виклади. – №1/2015. – С. 102-106
5. *Маджаева С. И.* Термины в медицинском дискурсе / С. И. Маджаева // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 33 (248). – С. 92-94. – (Филология. Искусствоведение; Вып. 60)
6. *Масаока Шікі.* Хайджін Бусон («Поет хайку Бусон») (уривки) / Шікі Масаока // Японська поезика: хрестоматія / упорядкув., передм., комент. І. П. Бондаренко, Ю. В. Осадча. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – С. 176-178
7. *Никитина С. Е.* Семантический анализ языка науки: На материале лингвистики / С. Е. Никитина. – М.: Наука, 1987. – 143 с.
8. *Шевченко Л. Л.* Мотиваційні основи та базові моделі семантичного процесу термінологізації / Л. Л. Шевченко // Мовознавство. – 2010. – №1. – С. 76-85

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Apiga Naqao. Про письменство / Naqao Apiga. 有賀長雄. 文学論. - 東京:丸善商社書店、1 8 8 9. - 5 9 ページ

Готоба-но ін. Манаджьо. Нова збірка старих і нових пісень / Готоба // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 後鳥羽天皇。新古今和歌集・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1989。 - 卷50

Іто Сей. Форми модерної японської художньої думки / Сей Іто. 伊藤整。近代日本の文学史。 - 東京:夏葉社、2012

Кі-но Йошімочі. Збірка старих і нових пісень. Манаджьо / Йошімочі Кі // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 紀淑望。古今和歌集。日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1971。 - 卷7

Кі-но Цураюкі. Канаджьо. Збірка старих і нових пісень / Цураюкі Кі // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 紀貫之。古今和歌集・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1971。 - 卷7

Масаока Шікі. Розмови про Башьо / Шікі Масаока. 正岡子規。芭蕉雑談。 - 東京:岩波書店、2016。 - 306ページ

Мібу-но Тадаміне. Десять стилів японської пісні / Тадаміне Мібу. 壬生忠岑。和歌十種。 - 東京、1993。

Мотоорі Норінага. Яшмовий гребінець «Генджі-моногатарі» [Електронний ресурс] / Норінага Мотоорі. 本居宣長。源氏物語玉の小櫛 - Режим доступу до книги: http://archive.wul.waseda.ac.jp/kosho/bunko30/bunko30_a0168/bunko30_a0168.html - Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2017

Накамура Мурао. Істинна проза і проза про внутрішній світ / Мурао Накамура. 中村武羅夫。本格小説と心境小説と // 文壇隨筆。 - 東京:新潮社、2015

Фтабатеї Шімей. Роздуми про сутність прози [Електронний ресурс] / Шімей Фтабатеї. 二葉亭四迷。小説総論 - Режим доступу до книги: http://www.aozora.gr.jp/cards/000006/files/1868_22437.html - Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2017

Фуджівара-но Йошіцуне. Канаджьо. Нова збірка старих і нових пісень / Йошіцуне Фуджівара // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 藤原良経。新古今和歌集・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1989。 - 卷50

Фуджівара-но Кінто. Дев'ять ступенів /майстерності/ японської пісні / Кінто Фуджівара // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 藤原公任。和歌九品・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1978。 - 卷65

Фуджівара-но Кінто. Оновлена сутність (поезії) / Кінто Фуджівара // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 藤原公任。新選髓脳・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1978。 - 卷65

Фуджівара-но Тейка. Прекрасні пісні нової доби / Тейка Фуджівара // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 藤原定家。近代秀歌・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1989。 - 卷50

Цубоучі Шьойо. Сутність прози / Шьойо Цубоучі // Повне зібрання творів сучасної японської літератури. 坪内逍遙。小説神髓 // 日本近代文学全集4: 坪内逍遙・二葉亭四迷筑摩書房、1963。 - ページ150-205

Шіга Наоя. Ритм [Електронний ресурс] / Наоя Шіга. 志賀直哉。リズム - Режим доступу до книги: <http://seturi597.blog.fc2.com/blog-entry-61.html> - Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2017

Стаття надійшла до редакції 30.03.17 р.

Л. Анистратенко, соискатель
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ТЕКСТОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЯПОНСКОЙ ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Исследуются термины японской литературоведческой терминологии в сфере функционирования, а именно в литературоведческих трактатах. Устанавливается терминологическая насыщенность профессиональных текстов японского литературоведения, анализируются стилистические особенности текстов исследуемой терминологии.

Ключевые слова: отраслевая терминология, литературоведческая терминология, японский язык.

L. Anistratenko, postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TEXTUAL FEATURES OF THE JAPANESE LITERARY TERMINOLOGY

The Japanese literary terminology in terms of functioning, namely in the literary treatises is studied. The terminological richness of professional Japanese literary texts is set. The stylistic features of the studied terminology texts are analyzed.

Key words: branch terminology, literary terminology, Japanese language.

УДК 811.521'06'282:82-31Мацумото Сейчью.08

I. Батюк, асист.
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

МІСЦЕ ДІАЛЕКТІВ У ДЕТЕКТИВНОМУ РОМАНІ МАЦУМОТО СЕЙЧЬО «КРАПКИ ТА ЛІНІЇ»

У статті розглянуто діалектні особливості роману Мацумото Сейчью «Крапки та лінії». Використання діалектизмів як регіональних індикаторів є важливою складовою авторського стилю письменника. Діалектні елементи вжито для більшої достовірності мови деяких героїв.

Ключові слова: діалектизми, літературна мова, перехідні діалектні явища.

Діалект у творах може використовуватися для означення територіальної приналежності героя, вказівки на його вік, соціальний статус, а також для передачі певного емоційного висловлювання [4]. Окрім того, він урізноманітнює мову персонажів, надає певного колориту художньому твору, оригінальності стилю письменника [2].

Дослідник П. Ю. Гриценко виділяє два види текстів, які, на його думку, посідають проміжне місце між літературною мовою та діалектом: а) тексти, які автори дещо стилізують під діалект, однак загалом орієнтуються на літературну норму, тому говіркові риси оцінюються як діалектизми; б) тексти, які орієнтовано не на літературну

мову, а на діалект, тому у них одиниці не диференціюються на діалектні і нормативні, а, отже, говіркові риси не можна розглядати як діалектизми [1, с. 146-147]. Текст Мацумото Сейчьо «Крапки та лінії» належить до першої категорії.

Дослідник Гері Хауслейден зазначав, що деяким романам Мацумото Сейчьо, а саме «Крапки та лінії» (『点と線』 “*Ten to sen*”, 1958) та «Піщаний посуд» (『砂の器』 “*Suna no utsuwa*”, 1961), властива тема діалектів як індикаторів культурного районування [7, с. 130]. Серед японських учених, які зосередили увагу на мовних особливостях творів Мацумото Сейчьо, варто згадати Куросакі Йошіакі, який розглядав елементи діалекту Зузу у романі «Піщаний посуд» [11]. У творі письменник використав вказівку на діалект Тохоку у тексті, яким начебто спілкувалася жертва злочину, щоб побудувати ланцюжок хибних доказів, сповільнити розкриття справи і заодно заплутати читача. А згодом з'ясувалося, що жертва не походила з району Тохоку. Вона була родом з Чюгоку, а у спілкуванні використовувала діалект Зузу, який побутував на обох територіях.

Що ж до роману «Крапки та лінії», то ніяких подібних досліджень досі не велося, що й зумовлює актуальність нашої праці. Події у другому розділі твору розгортаються на території Каші міста Фукуока, і саме там автор для більшої вірогідності ввів у мову персонажів деякі діалектні елементи, характерні для цієї території. Оскільки Мацумото Сейчьо (1909-1992) народився у місті Кокура (тепер район Кокура-Кіта міста Кітакюсю) префектури Фукуока (о. Кюсю), то був добре обізнаний із місцевим діалектом.

За мету ми поставили описати вжиті у тексті діалектизми та розглянути індивідуальне мовлення персонажів – мешканців Фукуоки. Відповідно до цього, у роботі ми використали описовий метод дослідження.

Автор на прикладі розмовного стилю окремих героїв показав регіональні особливості мовлення місцевого населення, використавши для цього переважно службові слова, оскільки вони не вимагають додаткових пояснень і не викликають труднощів у розумінні змісту. У творі Мацумото Сейчьо ввів прикінцеву діалектну частку ばい *bai* у мову простого робітника, який прибіг у місцеве відділення поліції, щоб доповісти про жахливу знахідку: 「海岸に死人がありますばい」 [19, с. 13] “*Kaigan ni shinin ga arimasu bai*” «На березі моря два покійники!» [переклад наш]. ばい *bai* вживають у префектурі Фукуока (о. Кюсю), коли повідомляють співрозмовнику раніше невідому йому інформацію. ばい *bai* мовці також використовують у зверненні до себе [14, с. 324]. Цікаво, що герой уживає її після нейтрально-ввічливої *ます masu*-форми. Цей самий герой ужив також у кінці речення дві зв'язки поспіль: діалектну *たい tai*, відповідником якої є зв'язка *だ da*, та нейтрально-ввічливу *です desu*: 「……二人ですたい。男と女のごつありましたやな」 [19, с. 13] “...*Futari desu tai. Otoko to onna no gotsuarimashita ya na*” «Двоє – ніби чоловік та жінка» [переклад наш]. Зв'язка *たい tai* також використовується, коли мовець намагається надати своїм думкам та судженням об'єктивнішого звучання [14, с. 324]. Мовознавець Камбе Хіроясу зазначав, що згадані вище діалектизми належать до наріччя Хічіку, до якого входять діалекти західного Кюсю [18, с. 92]. Дослідник Маеда Акіхіко стверджує, що вони зазвичай уживаються після простих форм. У разі поєднання з *ます masu* *です desu* ступінь

ввічливості висловлювання підвищиться, але від цього шанобливим воно не стане [18, с. 90]. Таку спробу переходу на літературну мову можна пояснити, використавши аксіому лінгвіста В. Лабова про увагу до мови, за якою людина говоритиме формальніше тоді, коли більше зосереджуватиметься на тому, що говорить [8, с. 286], як у ситуації спілкування з поліцією.

У поданій цитаті є ще один діалектизм – ごつある *gotsuaru*, який має відповідник のようです *no you desu* «схоже; здається» літературної мови й поширений по всій території острова Кюсю [20]. Ще у прикладі вжито やな *ya na* замість だね *da ne*. Дієслівна зв'язка や *ya* найчастіше вживається у районі Кансай, але поширена на півдні Японії загалом. Це свідчить про перехідність діалектних явищ.

Далі по тексті бачимо, як поліцейський послуговується діалектом у спілкуванні з відвідувачем, хоча й обходиться без *masu* та *desu*-форм. У цьому разі поліцейський заговорив діалектом, оскільки зрозумів, що спілкується з місцевим жителем, і таким чином вирішив зменшити дистанцію між співрозмовником та собою. Згідно з теорією мовної акомодатії (Communication Accommodation Theory, CAT), люди у спілкуванні можуть пристосовувати свої мовні стилі одне до одного, щоб позитивно налаштувати слухача до себе [3, с. 413]. Соціолінгвіст А. Белл також стверджував, що люди пристосовують свій стиль мовлення до співрозмовників, а також можливих слухачів [6, с. 121]. Це ілюструє така цитата з тексту: 「どけえあったな？」 [19, с. 14] “*Doke e atta na?*” «Де ж натрапили на них?» [переклад наш]. *doke*, аналогом якого є *doko* «де» літературної мови, вживається на території Чікуго, що на півдні префектури Фукуока [16]. Можна припустити, що поєднання *doke e* – це те саме, що й *doko ni* «де». Слід додати, що *doke* також уживається в діалекті міста Кофу префектури Яманаші (о. Хонсю), але у значенні «куди» [21]. У відповіді робітника на це питання ми також виявили декілька діалектних особливостей. Йдеться про *ba*, що побутує на заході та півдні префектури Фукуока і має відповідник – відмінкову частку *wo* [14, с. 328]: 「すぐ、その海ばたですたい。あたしが案内ばしまっしょ」 [19, с. 14] “*Sugu, sono umibata desu tai. Atashi ga annai ba shimassho*” «Неподалік, ген на тому узбережжі. Давайте я вас заведу» [переклад наш]. Крім того, ця частка вживається також і у префектурах Сага, Нагасаки (о. Кюсю) та місті Мураяма префектури Ямагата (о. Хонсю) [13, с. 548]. Ще у цитаті вжито діалектну форму *massho*, поширену на території Кумamoto (о. Кюсю), замість літературної *marshou* «давайте...» [10].

Далі поліцейський ужив діалектну наказову форму *nshai*, літературним відповідником якої є *te kudasai* [15]: 「そうな、じゃ、ちょっと待ちんしゃい」 [19, с. 14] “*Sou na, ja, chotto machinshai*” «А, он як, ну, то трохи зачекайте» [переклад наш]. У цій цитаті є ще один діалектизм *sou na*, який співвідноситься з *sou desu ka* «А, он як» і побутує на південному заході префектури Ойта (о. Кюсю) [17]. Слід зазначити, що *sou na* також уживається в місті Такамацу префектури Кагава (о. Хонсю) [12].

Перехідність діалектних явищ можна побачити і в мові судмедексперта, коли він висловив припущення щодо проміжку часу з моменту смерті чоловіка та жінки через отруєння ціаністим калієм: 「帰ってよく見なければ分からんが、まず十時間内外

かな」 [19, с. 15] “*Kaette yoku minakereba wakaran ga, mazu juujikan naigai kana*” «Поки детальніше не огляну тїл по поверненнї, не знатиму. Ймовїрно сталося це десь у межах десяти годин» [переклад наш]. Як бачимо з цитати, заперечна форма дієсло-ва 分かる *wakaru* «розумїти, знати» утворилася за допомогою *ん n*, що характерно для району Кансай. І це не поодинокий випадок у тексті. Наприклад, начальник пошукового відділу, розглядаючи рахунок із вагону-ресторану потяга, в якому обїдав померлий, сказав: 「……何を食べたかわからん」 [19, с. 16] “...*Nani wo tabeta ka wakaran*” «...Що їв – невідомо» [переклад наш].

Звісно, не всі герої родом із префектури Фукуока спілкувалися діалектом. Йдеться і про директора слідчого відділу, і про детектива Джютаро Торїгаї, які послугувалися літературною мовою. Мабуть, це було зумовлено статусом обох героїв, які прибули на місце злочину для офіційного розслідування. Детектив у спілкуванні з місцевими жителями використовував нейтрально-ввічливий стиль. У свою чергу, люди давали свідчення, прилаштовуючись до стилю Торїгаї. Один свідок, наприклад, розповїв, що жінка – жертва злочину, була швидше за все не з цих країв, оскільки спілкувалася токійським діалектом. Свідок навіть озвучив почуту від потерпілої фразу, яку детектив у думках переробив на діалект міста Хаката: <たいそういいとこですなア> [19, с. 35] *Taisou samishii toko desu naa* «Дуже похмуре місце» [переклад наш]. *たいそう taisou* у значенні «дуже» також уживається в осакському діалекті, як *いとこ toko* «місце» [9].

Отже, на прикладї роману Мацумото Сейчю «Крапки та лінії» встановлено, що використання діалектних елементів у творї є вагомо складовою авторського стилю письменника. Характерним є те, що найявні вони у реплїках героїв родом з о. Кюсю. Діалектизми більшою мірою стосуються граматичного рівня. Серед них автор ужив чимало таких, які вживаються також в інших діалектах, що побутують на о. Хонсю. Це може слугувати яскравим прикладом перехідності діалектних явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриценко П. Ю. Діалектизм / П. Ю. Гриценко // Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 146–147
2. Єрмоленко С. Говіркове багатоголосся сучасної української прози: [Електронний ресурс] / С. Єрмоленко // Українознавство. – Київ, 2008. – № 1. – С. 198-205. – Режим доступу: <http://archive.nndiuvn.org.ua/fulltext.html?id=1231> – Назва з екрана. Дата звернення 14.01.2017
3. Жукова И. Н. Словарь терминов межкультурной коммуникации / И. Н. Жукова, М. Г. Лебедько, З. Г. Прошина, Н. Г. Юзефович. – Москва: ФЛИНТА: Наука, 2013. – 632 с.
4. Чукиш В. А. Функции венского диалекта в произведениях современной австрийской художественной литературы: [Электронный ресурс] / В. А. Чукиш // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2, Языкознание. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/funktsii-venskogo-dialekta-v-proizvedeniyah-sovremennoy-avstriyskoy-hudozhestvennoy-literatury> – Назва з екрана. Дата звернення 15.01.2017
5. Concise Encyclopedia of Pragmatics / [editor J. L. Mey]. – Oxford: Elsevier, 2009. – 1180 p.
6. Gordon M. J. Labov: A Guide for the Perplexed: [Електронний ресурс] / M. J. Gordon. – London / New York: Bloomsbury Academic, 2013. – 252 p. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books> – Назва з екрана. Дата звернення 20.02.2017

7. Hausladen G. J. Places for Dead Bodies: [Електронний ресурс] / G. J. Hausladen. – Austin: University of Texas Press, 2000. – 212 p. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books> – Назва з екрана. Дата звернення 18.01.2017
8. *Wolfram W., Schilling N.* American English: Dialects and Variation, 3rd edn.: [Електронний ресурс] / W. Wolfram, N. Schilling. – Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2015. – 456 p. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books> – Назва з екрана. Дата звернення 15.02.2017
9. 大阪弁: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weblio.jp/cat/dialect/osaka> – Назва з екрана. Дата звернення 30.01.2017
10. 熊本の方言 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pkmaiko.com/kumaben/si.html> – Назва з екрана. Дата звернення 22.01.2017
11. 黒崎良昭. 松本清張「砂の器」におけるズーズー弁の不思議 / 黒崎良昭. – 園田学園女子大学論文集. – 尼崎市: 園田学園女子大学論文集委員会, 2003. – № 38. – 63-74 頁
12. 高松の方言 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.city.takamatsu.kagawa.jp/kyouiku/bunkabu/rekisi/naiyou/hougen/sa-gyou/hougen-so.htm> – Назва з екрана. Дата звернення 28.01.2017
13. 谷本尚. 日本方言辞典. – 北京: 北京出版社, 1990. – 623 頁
14. 都道府県別・全国方言辞典CD付き / [編者: 佐藤亮一]. – 東京: 三省堂, 2009. – 480 頁
15. 博多弁辞典 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weblio.jp/content/%E3%81%B0?dictCode=НКТВN> – Назва з екрана. Дата звернення 20.01.2017
16. 福岡方言 (筑後弁) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.k2.dion.ne.jp/~gomasio/hougen.htm> – Назва з екрана. Дата звернення 19.01.2017
17. 豊語林 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www7a.biglobe.ne.jp/~etou/ho.html> – Назва з екрана. Дата звернення 28.01.2017
18. 前田昭彦. 長崎方言におけるタイとパイの意味論的差違 [Електронний ресурс] / 前田昭彦. – 長崎: 長崎大学留学生センター紀要, 1999. – vol.7. – 83-103頁. – Режим доступу: <http://naosite.lb.nagasaki-u.ac.jp/dspace/bitstream/10069/5562/1/KJ00000040198.pdf> – Назва з екрана. Дата звернення 22.01.2017
19. 松本清張. 点と線. 渡された場面 新潮現代文学35 / 松本清張. – 東京: 新潮社, 1978. – 391頁
20. 宮崎弁辞典 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geocities.jp/mnjrh560/mdic/html/> – Назва з екрана. Дата звернення 29.01.2017
21. 山梨県甲府方言 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hougen.sakura.ne.jp/shurpan/2014/08_053.pdf – Назва з екрана. Дата звернення 20.01.2017

Стаття надійшла до редакції 30.03.17 р.

I. Batiuk, teaching assistant

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

THE POSITION OF DIALECTS IN DETECTIVE NOVEL “POINTS AND LINES” WRITTEN BY MATSUMOTO SEICHO

This article deals with the dialectal features of the novel “Points and Lines” written by Matsumoto Seicho. The usage of dialecticisms as indicators of particular region is an important component of the writer’s style. Dialect elements are used for the plausible representation of speech of some heroes.

Key words: *dialecticisms, literary language, transitional dialectal phenomena.*

И. Батюк, асист.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

МЕСТО ДИАЛЕКТОВ В ДЕТЕКТИВНОМ РОМАНЕ МАЦУМОТО СЭЙТЁ «ТОЧКИ И ЛИНИИ»

В статье рассмотрены диалектные особенности романа Мацумото Сэйтё «Точки и линии». Использование диалектизмов в качестве региональных индикаторов является важной составляющей авторского стиля писателя. Диалектные элементы применены для большей достоверности языка некоторых героев.

Ключевые слова: диалектизмы, литературный язык, переходные диалектные явления.

УДК 811.521'373.46:611.8

О. Горошкевич, ст. викл.

Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЯПОНСЬКИХ СОМАТИЗМІВ 身 MI «ТІЛО» І 体 KARAДА «ТІЛО»

Розглянуто семантичні відмінності та полісемію японських соматизмів 身 mi «тіло» і 体 karada «тіло», а також погляди японських філологів на специфіку їхнього вживання в історичній перспективі. Проаналізовано також фразеосемантичні поля, ядреними елементами яких виступають ці лексеми.

Ключові слова: соматизм, фразеологічна одиниця, полісемія, лексико-семантичний варіант, лексикографічний портрет, лінгвокультурологічний портрет.

Створення сучасних словників так званого активного типу, що передбачає залучення широкої лексикографічної інформації про слово, сприяло запровадженню в науковий обіг понять на кшталт «лексикографічний портрет», «лінгвокультурологічний портрет» тощо.

Під лексикографічним портретом лексеми розуміють її словникову статтю, виконану в межах єдиного, або інтегрального опису мови, що передбачає: 1) повне семантико-прагматичне представлення мовної одиниці; 2) характеристику її комунікативно-просодичних, синтаксичних, морфологічних і стилістичних властивостей; 3) подання інформації про семантичні зв'язки значень означеної мовної одиниці з іншими лексемами у словнику (синоніми, антоніми, конверсиви тощо) [1, с. 391].

Під терміном «лінгвокультурологічний портрет» розуміємо такий опис і аналіз лексем, у якому досліджено семантику, сполучуваність, фразеологічні, стилістичні властивості кожного значення означеної лексеми.

Соматизми відзначаються високою продуктивністю у творенні нових найменшів як результатів вторинної номінації на рівні як лексичної, так і фразеологічної підсистем; при цьому система значень соматизмів по-різному представлена у тлумачних

і перекладних словниках, що пояснюємо принципами ідеографічної диференціації й опису лексичних значень.

У межах цієї розвідки ми розглядаємо полісемію двох японських соматизмів 身 мі «тіло» і 体 карада «тіло» та семантичний спектр цих лексем у творенні фразеологічних номінацій. Матеріал досліджуємо на основі наявних лексикографічних джерел, список яких подано в кінці статті.

У Великому тлумачному словнику японської мови наведено дев'ять значень соматизму 身 **mi** «тіло»:

1. からだ «тіло»
2. 自分。自分自身。 «сам, людина»
3. 身分。 «соціальне становище, статус»
4. 心。まごころ。 «душа»
5. 立場。 «позиція»
6. 身持ち。 «вагітність»
7. 魚・獣などの肉 «м'ясо, плоть (риби, дичини)»
8. 刀の刃 «лезо ножа»
9. ふた付きの入れ物の、物を入れるほう。 «ємність із кришкою» [11, с.1878]

Японський словник давньої мови подає такі лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) цього соматизму:

1. 体、身体 «тіло, статура»;
身を惜しとも思ひたらず «не жалючі себе»;
2. 身分。身の上。身のほど。 «статус, соціальне становище»;
身が固まる (досл.: тіло твердне) – «влаштуватися, облаштуватися, залагодити справу, стати статечним»;
3. 自分。わが身 «сам»;
4. 命 «життя»;
5. 刀のきやの中の刃 «лезо ножа»;
6. 中身。内容。 «зміст, суть» [8, с. 1032].

У двотомному перекладному словнику за редакцією М. Конрада зазначені такі полісемічні значення лексеми 身 **mi**:

- 1) тіло; *перен.* сам (людина);
- 2) *перен.* душа, розум; сили;
- 3) *перен.* становище (когось);
- 4) м'ясо;
- 5) клинок, лезо;
- 6) *див.* міхаба [1] ширина одягу; [2] значення, вага когось (у суспільстві) [2, с. 590, с. 609].

Словник за ред. І.П. Бондаренка не наводить усіх значень цієї лексеми, а подає, на нашу думку, її «семантичний портрет»:

み[身] 1. (про людину взагалі як тілесну й соціальну істоту; її тіло, душу, розум, соціальний стан, характер тощо);

~も心も і тіло, і душа; ~にしてみる проникати в душу, проходити до самого серця; ~を落とす(морально) опуститися

2. сам, особистий; власний;

~のため для себе, для власної вигоди (користі);

~の上 власна доля, (особисте) життя [4, с. 403].

У фразеологічних номінаціях лексема **身** **mi** актуалізує широкий спектр значень.

У низці фразеологічних номінацій лексема має пряме значення «**тіло, статура**»:

身を翻す **mi wo hirugaesu** (досл.: розмахувати тілом) – «вивернутися» {いたずら小僧たちは、見つかるや否や身を翻して逃げていった。} [14, с. 315] «Хлопці, що бешкетували, шойно їх помітили, вивернулися і повтікали»;

身二つになる **mi futatsu ni naru** (досл.: тіло стало двома) – «народити дитину» {身二つになって、娘が故郷に帰ってきた。} [14, с. 314] «Народивши дитину, дочка повернулася до рідного села».

У прямому значенні «тіло, статура» бере участь і у формуванні ФО, які, як правило, номінують певні стани, реакції тіла на подразники:

身を切る **mi wo kiru** (身を切られる) **mi wo kirareru** (досл.: різати тіло) – «пронизувати, пробирати» (про холод, прикрі думки тощо) {身を切る北風の中に立ちすくむ。} [12, с. 1098] «Завмерти під поривами північного вітру, що пробирає до кісток».

身の毛がよだつ **mi no ke ga yodatsu** (досл.: волосся на тілі стає дибки) – відчувати холод, страх {あの出来事は、身の毛がよだつような経験だった。} [13, с. 149] «Той випадок став таким досвідом, від якого волосся дибки стає».

У стані сильного хвилювання людина ніби втрачає себе, втрачає своє тіло:

身も世もない **mi mo yo mo nai** (досл.: немає ні світу, ні тіла) – не пам'ятати себе від хвилювання {葬式の間中、身も世もなく泣き崩れる未亡人。} [13, с. 150] «Під час церемонії поховання вдова, не пам'ятаючи себе, зайшлася слізьми».

Як і в українській мовній свідомості, в японській людина від сорому чи ніяковості не знає, куди себе подіти: 身の置き所がない **mi no okidokoro ga nai** (досл.: немає місця, куди тіло покласти) – «не знати, куди подітися від сорому, ніяковості; не знаходити собі місця» {みんなの冷たい視線に身の置き所がない。} [13, с. 149] «Не знаходити собі місця під холодними поглядами всіх (присутніх)».

Тяжка праця, надмірні зусилля завдають тілу фізичних страждань, які концептуалізуються як фізичні ушкодження: 身を削る **mi wo kezuru** (досл.: стругати тіло) – «тяжко працювати, страждати (аж до схуднення)» {借金を返すために、身を削って働いた。} [13, с. 151] «Аби віддати борг, працював до виснаження»;

身を砕く **mi wo kudaku** (досл.: розбивати тіло) – «тяжко працювати, страждати»;

身を粉にする **mi wo ko ni suru** (досл.: робити тіло порошком) – «докладати всіх зусиль, працювати до виснаження» {彼女の両親に一人前の男として認めてもらうために、身を粉にして働く。} [13, с. 151] «Для того, аби її батьки визнали мене цілком самостійною людиною, працюватиму з усіх сил».

В останньому вислові лексема **mi** – тіло і **karada** – тіло (体を粉にする **karada wo ko ni suru**) є взаємозамінними.

Втрата фізичних сил людини уподібнюється до втрати тіла:

身が持たない **mi ga motanai** (досл.: не мати тіла) – «не вижити, не прожити, втратити сили» {こんなに忙しくては、とても身が持たない。} [14, с. 313] «Настільки зайнятий, що зовсім вивівся із сил».

Вторинні значення цього соматизму у складі ФО розрізняються ступенем абстракції, вони можуть збігатися з полісемічними значеннями лексеми, а можуть бути значеннями другого ступеню абстракції.

1. У переносному значенні «сам, людина», яке фіксують усі розглянуті лексикографічні джерела, соматизм 身 *mi* відзначається високим ступенем фразеотворення:

身に余る *mi ni amaru*, 身に過ぎる *mi ni sugiru* (досл.: занадто для тіла) – «занадто, невідповідно» (як правило, використовується у ввічливому мовленні для самоприпущення) {身に余るお褒めにあずかり、光榮です。} [14, с. 313] «Ваша схвальна оцінка, якої я не заслуговую, для мене велика честь»;

身ほど可愛いものがない *mi hodo kawaii mono ga nai* (досл.: немає нічого милішого (дорожчого) за себе) – «своя сорочка ближче до тіла»;

身に勝る宝なし *mi ni masaru takara nashi* (досл.: немає скарбів, які перемагають тіло) – «немає нічого важливішого від самого себе»;

身の振り方 *mi no furikata* (досл.: плани тіла) – «особисті плани» 郷里の先輩を訪ねて、大学卒業後の身の振り方について相談した。} [12, с. 1090] «Відвідав старшого товариша на батьківщині, порадився з ним щодо планів на майбутнє після закінчення університету»;

身を以って *mi wo motte* (досл.: за допомогою тіла) – 1) «сам, особисто» 自分で稼ぐようになって、はじめて父の苦勞を身をもって知る。} [13, с. 152] «Коли сам почав заробляти, вперше на власному досвіді зрозумів важку працю батька»;

身を寄せる *mi wo yoseru* (досл.: наблизити тіло) – «залежати від когось, звертатися по допомогу, знайти притулок, віддати себе у підпорядкування» {子どもがいない姉は、一人になってから弟の家に身を寄せている。} [13, с. 152] «Старша сестра, в якій немає дітей, після того, як залишилася сама, знайшла прихисток у домі молодшого брата»;

身を売る *mi wo ugu* (досл.: продавати тіло) – «продаватися»;

身を任せる *mi wo makaseru* (досл.: доручати тіло) – «віддавати себе у чиєсь розпорядження»;

身を食う *mi wo kuu* (досл.: їсти тіло) – «занапастити себе»;

身を引く *mi wo hiku* (досл.: тягнути тіло) – «йти звідкись, полишати щось, розривати стосунки».

2. Ще одне значення, зафіксоване у словниках, – «статус, соціальне становище» – актуалізується у висловах:

身を固める *mi wo katameru* (досл.: робити тіло твердим) – «облаштуватися, зміцнити становище» (наприклад, одружитися) {私も今年三十歳になるのだから、そろそろ身を固めてもいい頃だ。} [13, с. 150] «Цього року мені виповнюється тридцять, саме час, коли можна вже незабаром й облаштуватися у житті»;

身が固まる *mi ga katamaru* (досл.: тіло твердне) – «влаштуватися, облаштуватися, залагодити справу, стати статечним»;

身を起こす *mi wo okosu* (досл.: відроджувати тіло) – «досягти успіху у житті» {彼は乏しさのなかから身を起こした。} [14, с. 314] «Він вибився зі злиднів і досяг успіху у житті»;

身を置く *mi wo oku* (досл.: покласти тіло) – «обійняти посаду, зайняти місце» {責任ある立場に身をく。} [14, с. 314] «Обійняти відповідальну посаду».

身を立てる *mi wo tateru* (досл.: поставити тіло) – 1) створити собі становище, ім'я {必ず身を立てて故郷に帰ると誓った。} [14, с. 315] «Поклявся, здобувши певний успіх у житті, обов'язково повернутися до рідного краю»; 2) зробити засобом існування {料理をつくるのが好きだった彼は、調理師として身を立てることになった。} [12, с. 1099] «Любитель кулінарії, він своє майбутнє пов'язав із професією кухаря».

3. Значення «**позиція**», зазначене у Великому тлумачному словнику японської мови як 立場 *tachiba*, актуалізоване у вислові: 身になる *mi ni naru* (досл.: стати тілом) – «поставити себе на місце когось» {彼女の身になって考えてみれば、実家を出たのも分かる気がする。} [14, с. 313] «Якщо спробувати поміркувати, ставши на її позицію, здається, розумієш, чому вона залишила батьківський дім».

4. Отожчення тіла **身** *み* з **душею, серцем** лежить в основі великої кількості фразеологічних номінацій:

身を入れる *mi wo ireru* (досл.: вкладати в тіло) – «вкладати душу, самовіддано займатися чимось» {もっと身を入れて勉強しないとあの大学に合格するのは難しい。} [12, с. 1097] «Якщо не (почати) навчатися більш самовіддано, вступити до того університету буде складно»;

身が入る *mi ga hairu* (досл.: тіло входить) – «захоплюватися чимось, вкладати душу» {涼しくなって、やっと勉強にも身が入ってきた。} [14, с. 313] «Стало прохолодно, і нарешті серйозно взявся за навчання»;

身を投ずる *mi wo touzuru* (досл.: кидати тіло) – «присвятити себе певній діяльності, вступити до лав» {政治の世界へ身を投げる。} [14, с. 315] «Поринути (зануритися) у світ політики»;

身を挺する *mi wo teisuru* (зв'яз.: «самовіддано (служити чомусь)») {身を挺してわが子をかばう。} [14, с. 315] «Самовіддано боронити власну дитину»;

身を尽くす *mi wo tsukusu* (досл.: вичерпати тіло) – «самовіддано (служити чомусь)» {看護婦は身をつくして入院患者の世話をする。} [13, с. 152] «Медсестри самовіддано доглядають пацієнтів лікарні»;

身に染みる *mi ni shimiru* (досл.: проникати у тіло) – «доходить до серця, проникати у душу» {家を離れてみて、はじめて親のありがたさが身に染みた。} [12, с. 1088] «Спробувавши жити окремо, вперше серцем гостро відчув, як багато значать для мене батьки»;

身につまされる *mi ni tsumasareru* (досл.: тіло перебуває під сильним враженням) – «бути схвилюваним до глибини душі, співчувати комусь» {不況で倒産が相次いでいるというが、まったく身につまされる話だ。} [14, с. 313] «Розмова про те, що через спад виробництва банкрутують одне за одним підприємства, насправді глибоко хвилює»;

身を焦がす *mi wo kogasu*, 身を焼く *mi wo yaku* (досл.: палити тіло) – «палати коханням» {電車の中で見かけたあの人に一目惚れし、身を焦がす思いだ。} [13, с. 151] «Побачив її в електричці і закохався з першого погляду, думки (про неї) обпикають душу».

5. Другий рівень абстракції значень спостерігаємо у висловах, у яких тіло виступає аналогом душі, серця. У низці висловів тіло концептуалізується як **вмістилище пам'яті, досвіду, розуму**:

身に覚えがある *mi ni oboe ga aru* (досл.: у тіла є пам'ять) – «знати з власного досвіду, бути винним у чомусь» {おまえがやったのではないかといわれれば、身に覚えがある。} [13, с. 148] «Якщо говорять, чи не ти це скоїв, то ж усе сам знаєш»;

身につける *mi ni tsukeru* (досл.: причепити до тіла) – «засвоїти» {身につけた技術を生かして、再就職の道を選んだ。} [14, с. 313] «Відновивши засвоєні вміння, обрав нову професійну стежу».

身に付く *mi ni tsuku* (досл.: чіплятися до тіла) – «глибоко засвоїти, оволодіти (наприклад, знаннями)» {立派なお座敷で住み込んで働いていたら、礼儀作法が身についた。} [13, с. 149] «Коли оселився і почав працювати в ошатній оселі, засвоїв правила етикету».

6. Розвиток полісемії: «**тіло** → **організм** → **здоров'я**» спостерігаємо у вислові *身* (持) *崩* *す* *mi wo mochikuzusu* (досл.: зруйнувати тіло) – підірвати здоров'я {ギャンブルに凝って身を持ち崩してしまった。} [14, с. 315] «Захопившись азартними іграми, підірвав своє здоров'я».

7. Інший семантичний ланцюжок «**тіло** → **сам, людина** → **життя, доля**», на нашу думку, можна побачити в основі як композитних (*身の上* *mi no ue* «доля»; «умови життя»; «своє життя, своє минуле»; *身の上話* *mi no uebanashi* «історія свого життя, особисті спогади, мемуари»), так і фразеологічних номінацій:

身を誤る *mi wo ayamaru* (досл.: помилитися тілом) – «допустити тяжку помилку, збитися з правильного шляху»;

身を捨てる *mi wo suteru* (досл.: викинути тіло) – «жертвувати життям, жертвувати собою, не жаліти себе» {身を捨てる覚悟で、会社の再建に尽くしたい。} [14, с. 315] «Маю рішучість не жаліти себе, хоч віддати всі сили на відродження фірми»;

身から出た錆 *mi kara deta sabi* (досл.: іржа, що вийшла з тіла) – «пожинати наслідки власних неправильних учинків, поведінки» {ばくちに手を出して無一文になってしまったが、それも身から出た錆だ。} [12, с. 1073] «Захопившись азартними іграми, залишився без копійки, чого й слід було чекати»;

身を落とす *mi wo otosu* (досл.: опустити тіло) – «впасти низько, опуститися (в моральному плані)» {いくら借金がかさんだとはいへ、そこまで身を落とすたくない。} [13, с. 150] «Скільки б не говорили, що борги зросли, до такої міри низько впасти не хочу».

Безтурботність, необтяженість обов'язками концептуалізується як легкість тіла: *身が軽い* *mi ga karui* (досл.: тіло легке) – «не обтяжений турботами, обов'язками» {身が軽い彼はよく一人旅に出る。} [14, с. 313] «Не обтяжений обов'язками, він часто у подорожі вирушає сам».

Невинність, невинуватість людини у фразеологічній системі японської мови може номінуватися висловами *身の明かり* *mi no akari* (досл.: світло тіла), *身の証* *mi no akashi* (досл.: свідоцтво тіла) – «невинність» {そんなことはしていないという身の証をぜひたてたい。} [12, с. 1089] «Обов'язково хочу довести свою невинність, тобто те, що я того не вчиняв».

Низка фразеологічних висловів із соматизмом 身 мі розвиває власну полісемію. Як правило, в одному випадку ядерна соматична лексема вжита у прямому значенні, інше ж значення вислову профілює її переносне значення: 身を沈める мі wo shizumeru (досл.: топити тіло) – 1) «втопитися»; 2) «стати причетним до чогось непристойного, продавати себе»; 身を投げる мі wo nageru (досл.: кидати тіло) – 1) «втопитися»; 2) «самовіддано служити чомусь» тощо.

Часто такий розвиток полісемії обумовлений тим, що певні емоції викликають таку саму соматичну реакцію тіла, як і фізичні подразники: 身を切る мі wo kiru (身を切られる) мі wo kirageru (досл.: різати тіло) – «пронизувати, пробирати (про холод, прикрі думки тощо)».

Лексема 体 **karada** «тіло» полісемію розвиває не так активно, як 身 мі «тіло». Великий тлумачний словник японської мови подає такі її значення:

1. 頭のとっぺんから、足のつま先までの全体。〈все тіло, від верхівки голови до кінчиків пальців на ногах〉;
2. 身体の内、頭と手、足を除いた部分。胴体。〈корпус, тулуб (не враховуючи голови, рук і ніг)〉;
3. 肉体の状態や機能。〈стан організму, його функції〉;
4. 活動の面から見ての状況。〈стан організму з погляду його діяльності, активності〉 [11, с.397].

Зазначена у двотомному перекладному словнику (за ред. М. Конрада) полісемія дещо відрізняється:

- 1) тіло, тілобудова, статура, фігура
- 2) здоров'я
- 3) сам, людина [2, с. 361].

Словник японсько-український тлумачить значення лексеми 体 **karada** так:

1. тіло; організм; статура; фігура
2. здоров'я; організм [4, с.99].

Щодо фразеологічної продуктивності, лексема 体 **karada** й у цьому сенсі дещо поступається лексемі 身 мі.

У прямому значенні «**тіло, фігура, тілобудова, статура**» входить до низки фразеологічних висловів:

体を惜しむ **karada wo oshimu** (досл.: жаліти тіло) – «плінуватися, не хотіти працювати» {若者が、暑いからといって体を惜んでいる。} [13, с. 145] «Юнак, поскаржившись на спеку, не хоче працювати».

体を粉にする **karada wo ko ni suru** (досл.: роботи тіло порошком) – «тяжко, виснажливо працювати, не жаліючи себе»;

Більшу частину фразеологічних одиниць із ядерним компонентом 体 **karada** формують переносні значення соматизму:

- 1) у значенні «**сам, людина**»:

体を張る **karada wo hagu** (досл.: натягувати тіло) – «не думаючи про себе, жертвувати собою заради когось/чогось» {今度の事業は私にとっては一生の大事です。体を張って取り組みます。} [12, с. 242] «Теперішня справа для мене найважливіша у житті. Покладу на неї всі свої сили».

体を休める karada wo yasumeru «відпочити, дати собі відпочинок»;

体を国に捧げる karada wo kuni ni sasageru «присвятити себе служінню батьківщині»;

自由な体である jiyuu na karada de aru «бути вільним, сам собі господар» [2, с. 361];

2) у значенні «здоров'я»:

体に障る karada ni sawagu (досл.: торкатися тіла) – «шкідливо для тіла, шкідливо для здоров'я» {あまり飲み過ぎると、体に障る。} [14, с. 61] «Якщо випити забагато, то це зашкодить здоров'ю».

体を壊す karada wo kowasu (досл.: руйнувати тіло) – «завдавати шкоди здоров'ю» {毎晩酒を浴びるように飲んでいたら男は体を壊して入院した。} [13, с. 146] «Чоловік, який щовечора напивався sake до чортиків, зруйнував здоров'я і потрапив до лікарні».

体の弱い karada no yowai «слабкий (здоров'ям)»;

体の具合がよい karada no guai ga yoi «добре себе почувати»;

体がよくなる karada ga yoku naru «зміцніти, стати здоровим»;

元の体になる moto no karada ni naru «одужати»;

体を大事にする karada wo daiji ni suru «берегтися»;

3) у значенні 活動の面から見ての状況 «стан організму з погляду його діяльності, активності»:

体が空く karada ga aku (досл.: тіло порожнє) – «почувати себе вільним» (після виконаної роботи тощо) {ようやく仕事が片づいて体があいたので、今日は一日子どもとつきあえる。} [13, с. 145] «Нарешті робота завершена, звільнився і сьогодні зможу цілий день спілкуватися з дитиною».

体が続く karada ga tsuzuku (досл.: тіло розтягується) – «бути під силу, до снаги» 会社が軌道に乗せるまでは体が続く限り仕事をしようと思う。} [13, с. 145] «Поки фірма не вийде на (потрібну) орбіту, працюватиму, скільки вистачить сил».

体で覚える karada de oboeru (досл.: пам'ятати тілом) – «мати вміння, доведене до автоматизму» {体で覚えたことは、いつまでも忘れないものだ。} [14, с. 61] «Те, що добре засвоїв на практиці, не забудеш ніколи».

Семантичні відмінності двох лексем, а також питання їхньої етимології висвітлюються у низці праць японських дослідників.

Так, японський мовознавець Кіндаїчі Харухіко наголошує на тому, що: «karada означає тіло, корпус (торс із руками і ногами), а mi – фігуру людини в одязі. Слово 身なり minari «одяг, зовнішній вигляд» використовується стосовно вбраної людини; 身ごしらえ migoshirae «одягнутися», «причепуритися», або ж 身支度 mijitaku «одягання» – це слова, які застосовуються у мові про вбрану людину» [10, с. 164].

Посилаючись на те, що у творах літератури «жіночого потоку» на кшталт «Макура соші» та «Генджі моногатарі» не знайдено слова 体 karada, він робить припущення про відсутність останнього у лексиці жінок. Натомість у літературі, створеній чоловіками, це слово є досить частотним. У мові жінок на позначення поняття «тіло» використовувалася інша лексема – 身 mi [10, с. 148].

Відомий дослідник давніх японських текстів, літературознавець, мовознавець і культуролог Наканіші Сусуму, визначаючи семантичні відмінності лексем 体karada і 身mi, вказує на те, що 体karada означає фізичне тіло, а 身mi (омонімічна до 実mi – «плід») позначає тіло як психічну, духовну сутність. Тіло 体karada зростає, набирається сили, як і стовбур рослини. Розвиток тіла 身mi без зусиль самої людини відбуватися не може. Так само, як дозріває 実mi «плід», так і тіло 身mi зростає, докладаючи до цього зусиль і набираючись досвіду. Тіло 身mi не зазнає фізичного ушкодження, як 体 karada. Проте про karada не можна сказати, як говорять про mi: 身から出たさび mi kara deta sabi «іржа, що виходить із тіла», коли йдеться про моральні вади людини або її аморальні вчинки. Вислови з лексемою karada (体が丈夫karada ga joubu «тіло здорове»), 体を壊すkarada wo kowasu «зруйнувати тіло, зашкодити здоров'ю») засвідчують, що ця лексема використовується, коли йдеться про функції або стан організму у фізичному сенсі [7, с.21].

Слово 体karada «тіло» складається, на думку автора, з кореня 从kara- і суфікса だ-da. Корінь 从kara-, що є спільним, у словах なきがらnakigara – «останки, мертве тіло», いもがらimogara «сухе бадилля картоплі», いながら inagara «стебла рису», має значення 根幹konkan «стовбур і корінь», «основа» [7, с.21].

Деякі дослідники, зокрема Тачікава Шьоджі, етимологізують слово 体 karada так: 空だ kara da «бути порожнім» або в іншому ієрогліфічному написанні 殻kara – «шкаралупка, оболонка» [9, с.153-154]. Він зазначає, що в епоху Хейан це слово вживалося і в сучасному значенні, й у значенні «мертве тіло, тіло без душі» [9, с.154].

Етимологічний словник японської мови дає таке визначення: 「原語は、「カラ(殻・軀) + 接尾語ダ」です。古く死体と言いました。中世以降、生体の意でカラダを使うようになりました。中国語源「身」「妊娠をしている人の象形」(にんしんをしているひとのしょうけい) 最も体を大切にする意から一般的に身体の意。中国語源「体・たい」…骨が連なった骨格 例：体格、体育、体力。」 [6, с.210].

«Слово складається з кореня kara (шкаралупка, оболонка, знята шкіра) і суфікса -da. Здавна мало значення «мертве тіло». Після періоду Середньовіччя слово почали застосовувати на позначення «тіло». На відміну від karada, mi – «тіло» позначало в китайській мові «вагітна». У китайській мові kara первинно означало – «скелет, впродкованість кісток».

Незважаючи на суттєві відмінності у семантизації двох розглянутих нами лексем, на відмінності у походженні і фразеологічній продуктивності, семантика їхніх прямих і переносних значень частково перетинається, а у низці фразеологічних висловів ці лексеми є взаємозамінними:

身(体)をすくめる mi (karada) wo sukumeru (досл.: стискати тіло) «зіщулилися»;

体を惜しむkarada wo oshimu (досл.: жаліти тіло) – «лінуватися, не хотіти працювати»;

身を粉にするmi wo ko ni suru (досл.: робити тіло порошком) – «докладати всіх зусиль, працювати до виснаження»;

体を粉にするkarada wo ko ni suru (досл.: робити тіло порошком) – «тяжко, виснажливо працювати, не жаліючи себе».

Отже, дві лексеми, прямі значення яких передаються українською однаково – «тіло», й у тлумачних японських лексикографічних джерелах пряме значення лексеми 身 мі «тіло» пояснюється через використання лексеми からだ karada «тіло», в японській мовній свідомості мають суттєві семантичні відмінності.

Одночасно з цим ми бачимо, що частина полісемічних значень, які розвивають ці лексеми, а також фразеологічні вислови, ядерними елементами яких виступають ці соматизми, повністю або частково збігається. Це стосується насамперед значень: «тіло» (пряме значення) і «сам, людина» (переносне значення). Значення «здоров'я», частотне у висловах із лексемою 体 karada, є периферійним для лексеми 身 мі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Ю.Д. Интегральное описание языка и системная лексикография / Ю.Д. Апресян // Избранные труды. Т. II. – М.: Языки русской культуры, 1995. – 767 с.
2. Большой японско-русский словарь. В 2-х томах. /Под ред. Н.И.Конрада. – М.: Советская энциклопедия. – Т.1, 1970. – 807 с.
3. Словник соматичної фразеології японської мови / Автор-упорядник О.Г. Горошкевич. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 196 с.
4. Японсько-український словник / уклад. Бондаренко І., Боднар Ю., Букрієнко А. та ін. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 464 с.
5. Японско-русский фразеологический словарь / С.А. Быкова. – М.: Муравей-Гайд, 2000. – 268 с.
6. 日本語源広辞典。増井金典。東京：ミネルウエ書房、—2011。— 946頁。
7. 中西進。ひらがなでよめばわかる日本語のふしぎ。東京。2003。— 229頁。
8. 全訳古語辞典。文社。第二版。1997。—1311頁。
9. 立川昭二。からだことば。東京。2000。—249頁。
10. 金田一晴彦。金田一先生が語る日本語のこころ。2003年。学習研究社。—215頁。
11. 日本語大辞典。講談社。1989。— 2302 頁。
12. 成語林。故事ことわざ慣用句。OBUNSHA。1992。—1367頁。
13. 江口克彦。からだ言葉の辞典。日本語表現研究会。東京。1995。—167頁。
14. 日本語コロケーション辞典。GAKKEN。2006。—399頁。

Стаття надійшла до редакції 31.03.17 р.

Е. Горошкевич, ст. препод.

*Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, Львов*

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ЯПОНСКИХ СОМАТИЗМОВ 身 MI «ТЕЛО» И 体 KARADA «ТЕЛО»

Рассмотрены семантические отличия и полисемия японских соматизмов 身 ми «тело» и 体 karada «тело», а также взгляды японских филологов на специфику их употребления в исторической перспективе. Проанализированы также фразеосемантические поля, ядерными элементами которых выступают эти лексемы.

Ключевые слова: соматизм, фразеологическая единица, полисемия, лексико-семантический вариант, лексикографический портрет, лингвокультурологический портрет.

O. Horshkevych, senior teacher
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

LINGUISTIC AND CULTURAL PORTRAIT OF THE JAPANESE SOMATIC WORDS 身 MI «BODY» AND 体 KARADA «BODY»

The article deals with the semantic difference and polysemy of the Japanese somatic words 身 mi «body» and 体 karada «body» and also with the viewpoints of Japan scientists on the specifics of their usage in the historical perspective. The semantic fields of idiomatic units with these somatic words are also analyzed.

Key words: somatic word, idiomatic unit, polysemy, lexico-semantic variant, lexicographic portrait, linguistic and cultural portrait.

УДК 811.521.276

X. Etava, ст. викладач
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

СТЕРЕОТИПНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЯПОНСЬКУ ЖІНКУ (ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

У посібниках із японських реалій Японія зображається стереотипізовано. Якщо читачі взаємодіють із культурою Японії, вони можуть переосмислити або змінити свій погляд на отриману з них інформацію, але у багатьох випадках стереотипізований образ вкорінюється і приймається за істину. У цій праці досліджено, яким чином через стереотипне зображення Японії формувалася і поширювався образ японської жінки на прикладі України у радянські часи та в період Російської імперії.

Ключові слова: японські реалії, образ жінки, стереотип.

1. Вступ

Метою цієї статті є дослідження стереотипів, пов'язаних із гендерними відмінностями, з метою розвіяти стереотипи й упередження у лінгвокраїнознавчому аспекті японської мови. Для цього за основу дослідження було взято посібники з японських реалій, опубліковані в Україні, та пов'язана з Японією література, видана у часи Радянського Союзу та Російської імперії. Предметом дослідження є образ японської жінки. Україна, яка стала незалежною у 1991 році, на відміну від багатьох країн, які активно співпрацюють із Японією, має порівняно невеликий культурний та людський обмін з цією країною, тому інформація про Японію в Україні є досить обмеженою, що стає підґрунтям для утворення стереотипів. Отже, на прикладі України можна зробити порівняно просте дослідження процесу і стану формування стереотипів.

2. Зображення Японії у посібниках із японських реалій та стереотипні уявлення

2.1. Україна

В українських університетах разом із вивченням японської мови початкового рівня вивчають курс лекцій із «Лінгвокраїнознавства», в якому викладається гендерний аспект японського суспільства та гендерні особливості японської мови. У сучасному українському зразковому підручнику О.І. Бондаря та І.П. Бондаренка «Лінгвокраїнознавство Японії» [1] у розділі «15. Японська родина» у першому підпункті «15.1. Система *ie* (家), Роль чоловіка і жінки у родині» описано існування матріархального суспільства у стародавні часи, і навіть у часи феодалізму не можна стверджувати, що японська жінка зовсім не мала прав, тому що вона мала вести домашнє господарство, розподіляти сімейний бюджет. «Чоловіки мають заробляти, жінки – займатися дітьми й домом», – зауважують автори, наголошуючи, що такий розподіл ролей залишився і в наш час, але, з іншого боку, в останні роки через економічний застій домогосподарки працюють неповний робочий день і таким чином збільшують вклад у сімейний бюджет, що є досить достовірним зображенням дійсності [1, с. 402-405]. На початку того самого розділу натрапляємо на таке твердження: «Якщо у нас чоловік телефонує дружині, щоби попередити її, що він не встигає повернутися до вечері, то в Японії чоловік по телефону попереджає дружину, що сьогодні він буде вечеряти вчасно» [1, с. 402]. Воно узагальнює образ сімейного подружжя на основі одного окремого випадку і стає підґрунтям для утворення стереотипів. Також у третьому підрозділі цього підручника «15.3. Секс-індустрія в Японії» образ японського подружжя описано доволі упереджено. Наводячи приклади, пов'язані з секс-індустрією у японському суспільстві і так званім *ендзьо косай* (援助交際), автори стверджують: «Японці ставляться до секс-індустрії цілком спокійно. І відповідну поведінку чоловіків жінки навіть не вважають за подружню зраду або ошуканство. Можливо, саме тому в Японії дуже мало розлучень». Окрім того, зазначається, що в Японії вихованням дітей займається дружина, а чоловік, не виховуючи своїх нащадків, виконує лише формальні функції. Стверджується таке: «Навіть у разі розлучення батько може зовсім забути про своїх нащадків. Обов'язок турботи про них залишається повністю на плечах матері. І японські чоловіки зовсім не розуміють, коли у нас після розлучення чоловіки домагаються через суд, щоб діти час від часу гостювали у них хоча б у вихідні дні» [1, с. 414-415].

У розділі 11 цього підручника «11. Аспекти японської культури» пояснюються особливості японської мови, але зовсім небагато уваги приділено гендерним особливостям мови – цьому відведено лише одну сторінку у підрозділі «11.4. Особливості мовленнєвої поведінки японок». Зазначається, що мова жінок і чоловіків дуже сильно відрізняється, а відмінності виявляються головним чином у розмовному стилі; також стверджується, що сформовані в епоху феодалізму мовленнєві особливості існують і в наш час. «Відмінність чоловічого і жіночого мовлення тим більша, що більше різняться соціальні ролі мовців», – тобто пишеться, що на мовлення впливають соціальне походження та статус мовця. Також у цьому підручнику стверджується: «Для жіночого мовлення найхарактернішими є більша ввічливість, порівняно з чоловічим, більша емоційність, яка іноді завдає шкоди інформативності, а також традиційне «приниження» жінки, властиве японському суспільству» [1, с. 291].

Однак не наводиться ані жодного прикладу, ані пояснення, яким чином завдається шкода передачі інформації, а також немає конкретних прикладів та пояснень щодо припинення жінки. Існує ризик виникнення і вкорінення у читача хибних уявлень про те, що жіноча мова існує саме для приниження жінок, що приниження жінок є традиційним у японському суспільстві, а також, що Японія – це країна, де панує сексизм.

Образ гейші, який часто спливає, коли говорять про японських жінок, розвинувся від виникнення японського танцю, в основі якого мистецтво *кьомай* (京舞). Якщо порівняти цей підручник із нижченаведеними посібниками з японських реалій часів Радянського Союзу та Російської імперії, створених для широкої громадськості, які надмірно ідеалізують гейшу, то можна сказати, що цей підручник подає лише відверту інформацію.

Можна вважати, що модель описаного образу японської жінки автори отримали через засоби масової інформації, фільми та літературні твори, спостереження окремих випадків у минулому. Але в основі цієї моделі лежить образ японської жінки, створений у часи Радянського Союзу.

2.2. Період Радянського Союзу

Великий вплив на ставлення радянської людини до Японії мав популярний на той час твір Всеволода Овчиннікова «Гілка сакури». Автор перебував у Японії з 1962 до 1968 року у ролі журналіста і написав про японські реалії, ґрунтуючись на власному досвіді. «Гілка сакури», твір «Коріння дуба», де описуються англійські реалії, та інші його праці були високо оцінені, й у 1985 році він був удостоєний Державної премії СРСР. У 1986 році в УРСР, що на той момент була у складі Радянського Союзу, була опублікована збірка за назвою «Сакура і дуб», до якої увійшли «Гілка сакури» та «Коріння дуба» [2].

Автор цитує твори Марко Поло, Оакура Теншін, Акімото Шюнкічі, Танідзакі Дзюн'ічіро, Інукаї Мічіко, Бернарда Рудовського, Франка Гібнеї та інших і передає своє власне ставлення до Японії. Він також багато цитує посібник із японських реалій часів Російської імперії «Японія та її мешканці» [4], автори якого вплинули на його роботи.

Овчинніков В.В. стверджує, що гейша не тільки майстерно розважає чоловіків своїми піснями і танцями, а ще вона людина освічена і розумна. До того ж автор зазначає, що японські чоловіки віддавна розділяють жінок на три категорії: дружина – для дому та виховання нащадків, щоб вони несли успіх родині; гейша – для душі та духовного розвитку; ойран – для чуттєвого задоволення (в наш час жінка з секс-індустрією). Японські «білі комерці» повертаються з роботи додому тільки два чи три рази на тиждень, і навіть якщо такий службовець повернеться додому пізно вночі у нетверезому стані та у супроводі хостес, дружина має стримано пригостити хостес чаєм, сплатити рахунок за розваги свого чоловіка та подякувати їй. Така поведінка дружини автором пояснюється тим, що в Японії почуття ревності до легковажних учинків чоловіка суперечать моралі, і таким чином одиничний інцидент, побачений у 1960-х роках, узагальнюється і читачам передається дещо дивний образ японської жінки. З іншого боку, автор розповідає, що в японській електронній промисловості працювали витривалі дівчата, завдяки яким Японія почала стрімко відбудовуватися і змінюватися у бік передової промислової країни: коли дівчатам виповнювалося 5-7

років, вони йшли на заводи заробляти гроші, щоби придбати подарунки на заручини. Зазначається, що ці молоді працівниці були на той час основою суспільства і зробили значний внесок у післявоєнну економіку Японії, який не можна ігнорувати. Коли не стало молоді та чоловіків, у селах жінки взяли на себе важку сільськогосподарську працю, а у містах жінки днями працювали за неналежно низьку заробітну платню (є дані про те, що у 1980-ті їхня зарплатня становила приблизно половину від чоловічої) [2, с. 140-142].

Після перебування Всеволода Овчиннікова у Японії «Гілка сакури» лишалася популярною певний період серед радянських читачів, але суспільство Японії та сприйняття жінки продовжувало змінюватися, і Радянський Союз отримував дещо спізню інформацію про образ японської жінки. Описаний у цій книзі трохи застарілий образ японської жінки тільки зміцнював попередні стереотипи й одночасно з цим продовжував свій вплив вже після розпаду Радянського Союзу, коли почалися труднощі з публікацією нових видань, і країни, починаючи з України, перебували у стані економічної кризи.

2.3 Доба Російської імперії

Більша частина території сучасної України входила до складу Російської імперії, а, отже, мала глибокі людські та культурні зв'язки з іншими частинами імперії, в тому числі і столицями Московією та Санкт-Петербургом. У Російській імперії, що проводила швидку експансію у східному напрямку, інтерес до Японії з'явився на межі XIX та XX сторіч, як перед, так і після Російсько-японської війни, разом із впливом Європейського культурного руху «Японізму» та занепокоєнності стосовно «Жовтої небезпеки». За цих обставин, після Російсько-японської війни, в 1907-1908 рр., у Санкт-Петербурзі було перекладено 4-те видання книги Безіла Хола Чемберлена «Things Japanese» (Японські реалії) [3].

У розділі «Жінки» [3, с. 149-165] своєї книги Чемберлен Б.Х. описує японських жінок як жіночних, добрих, тихих, вірних та милих, проте зобов'язаних нормами суспільства підкорятися батькові, чоловікові та сину; автор співчутливо називає їх рабами чоловіків. Крім того, з точки зору європейських жінок, що живуть у Японії, японки вважалися настільки ідеальними, що вони навіть буцімто не мали нічого спільного з японськими чоловіками. Щоб зрозуміти секрет покірності японської жінки, у книзі наводиться моральний урок «*Онна дайгаку*» (『女大学』 «Повчання для жінок»), що базується на працях конфуціанського мислителя Каїбари Еккена. Відповідно до нього, залежність жінок від чоловіків спостерігається у японців середнього та вищого стану у суспільстві, проте дружини землеробів та ремісників мали порівняно більше свободи не тільки у промислі, а і стосовно рішень, прийнятих чоловіком; якщо ж дружина була розумніша за чоловіка, то на неї покладалися всі справи по господарству та управління сімейним бюджетом. Така здатність японської жінки високо цінувалася.

До того ж у книзі зображено, що японська «нова жінка» XX століття їздить на нехарактерному на той час велосипеді та працює у друкарні або в телефонній компанії. Також читачам представляють образ гейші як успішної жінки, наводячи приклад того, як бідний студент, якого гейша фінансово підтримувала, став чиновником та взяв її за дружину, що допомогло їй набути статусу поважної дами [3, с. 181-182].

Книга Чемберлена «Things Japanese», яка на той час була неодноразово доповнена, відредагована та перекладена низкою іноземних мов, значно вплинула на формування образу японської жінки на Заході і частково посприяла утвердженню негативного стереотипу пихатого японського чоловіка та позитивного образу покірної японської жінки, які були вигідні європейцям. Зараз цю книгу варто розглядати як продукт свого часу.

Також під час Російсько-японської війни, у 1904 році, групою авторів разом із Г. Востоковим була надрукована ще одна книга етнографічних записок про японське суспільство – «Японія и ея обитатели» (Японія та її жителі) [4]. Попри те, що це була науково-популярна книга, у ній містилося чимало статистичних даних, карт та ілюстрацій, а також було доволі детально описано природні особливості, історію, державний устрій, мову та літературу Японії. І навіть незважаючи на те, що Японія на той час була ворогом для Російської імперії, описи, подані у цій книзі, загалом були об'єктивними.

У розділі «Заключеніє» (Висновки) цієї етнографічної розвідки зазначено, що існувало чимало опублікованих статей із описом японського менталітету, і погляди на японців у них діляться на два діаметрально протилежні типи: з точки зору купців японці зображені негативно через їхню хитрість, а мандрівники створили занадто ідеалізований образ завжди ввічливих та покірних людей.

Сам Г. Востоков був автором таких розділів: «Языкъ и литература Японіи» («Мова та література Японії»), «Японское искусство» («Японське мистецтво»), «Общественный, домашний и религиозный бытъ Японіи» («Японський суспільний, домашній та релігійний побут»). У книзі для того, щоб утворити чоловічий та жіночий рід у японських іменниках, було використано такі префікси: «お о» для чоловічого роду та «め ме» для жіночого. Наприклад, для слів «племінник» та «племінниця» використали: «ові ові (кузень), меві меві (кузина)»; окрім цього, було вжито такі слова: «オウシ оузи = быкъ (бик), メウシ меузи = корова (корова)», «ヒコ фико = молодой чоловікъ (юнак), ヒメ фиме = барышня (дівчина)», «オノコ оноко = мальчикъ (хлопчик), メノコ меноко = дівочка (дівчинка)» [4, с. 264]. Також у статті про жіночий одяг було використано слово із соціолекту придворних дам: «ユモジ юмодзи = нечто въ роде нашего полотенца (щось на кшталт нашого рушника)» [4, с. 319].

Крім того у розділі «Общественный, домашний и религиозный бытъ Японіи» («Японський суспільний, домашній та релігійний побут»), описи, які швидше за все були зроблені на основі реальних спостережень за звичайними людьми, прихильно зображають японських жінок. Японська дружина зазвичай покірна своєму чоловікові, проте не є його рабиненою, як це буває в інших східних народів, її оцінюють та поважають як господиню у домі [4, с. 343].

Автор Г. Востоков доволі детально описує японський побут, наприклад, спільне відвідування чоловіками і жінками публічних лазень чи те, як напівгола молода жінка може фарбувати губи, сидячи просто на веранді; у цих звичаях немає нічого аморального, адже японці дивляться на голе тіло так само неупереджено, як і на дерева чи на небо. Він зазначає, що японки не прийняли би звичай європейок вдягати сукні з декольте, які оголюють груди, спеціально для того, щоби привабити чоловіків. Також

Г. Востоков дійшов висновку, що японки, незалежно від соціального статусу, показують свої почуття до чоловіків не напряму, а за допомогою одягу та жестів; їхня краса криється у скромності [4, с. 329]. Крім того, автор високо оцінив гейш та *майко* (舞妓), яких він зустрів у чайних будинках, як освічених артисток; а також був вражений вродою та привітністю служниць *мусме* (娘) у чайних будинках та постійних дворах. Водночас Г. Востоков хоч і позитивно відгукується щодо прав японок у суспільстві, але зазначає тенденції участі японських жінок у принесених разом із європеїзацією феміністичних рухах, і розмірковує над тим, чи буде відтепер закон на боці жінок, і чи зможуть ці зрушення похитнути закостенілі традиції [4, с. 345]. Отже, статті Г. Востокова, опубліковані в «Японії та її жителях», вражають читача ідеалізованим образом японської жінки, яка живе в екзотичному та гармонійному суспільстві.

3. Подальші запитання та висновки

Як було зазначено до цього, у публікаціях Російської імперії побутував ідеалізований образ японської жінки. Він, на перший погляд, міг виникнути від щирого здивування європейців, що лише одним оком глянули на японських жінок та їхнє життя. Проте, з іншого боку, час, коли японок надмірно ідеалізували, збігається з початком соціального поступу жінок у Європі та усвідомленням ними їхніх прав. Можливо, для європейських чоловіків надмірна ідеалізація покірних японок була ефективним способом стримання європейських жінок. Крім того, цей образ використовували в політиці у час європейської експансії на Далекий Схід та із появою ворожих настроїв до японців для того, щоб підкреслити гордість та хитрість японських чоловіків. У період, коли на Японію, яка в мить похитнула могутню династію Цинь під час першої японсько-китайської війни та прагнула до європеїзації, дивилися із зацікавленням та насторогою, стереотипні уявлення про пихатих японців та покірних японок були зручним для європейців способом розуміння країни загалом.

На Жовтневу революцію Японія відреагувала військовою інтервенцією на Далекому Сході та у Сибіру в 1918-1922 роках. Навіть після встановлення дипломатичних відносин між Японією та Радянським Союзом і далі виникали конфлікти на кшталт боїв на Халхін-Голі 1939 року, внаслідок чого до японців продовжували ставитися з підозрою. Спроби економічного відродження Японії після Другої світової війни стали водночас і несподіванкою, і причиною для занепокоєння з боку громадян СРСР. Для того, аби пройти перевірку цензурою, навчальні посібники та інші книги в Радянському Союзі мали містити як пряму, так і непряму соціалістичну пропаганду, й етнографічні довідники про Японію не були винятком. Під час холодної війни Японія як капіталістична держава була об'єктом критики з боку радянської соціалістичної системи, й усталений із часів Російської імперії стереотип про японських жінок, пригноблених чоловіками, був одним із ефективних засобів антикапіталістичної пропаганди.

Після розпаду Радянського Союзу видавнича справа у незалежній Україні більше не піддавалася цензурі, а для українців Японія перестала бути пов'язаною з конфліктами за територію та політичними розбіжностями. Проте значних зрушень у культурному обміні між Японією та Україною не сталося, а стереотипне уявлення про японок, нав'язане ще з часів Російської імперії та СРСР, не надто змінилося.

У цій праці було представлено такі стереотипні образи японок: «покірна своєму гордому чоловікові терпляча жінка» та «жінка, що відповідає за роботу по господарству та виховання дітей», які було змальовано у чотирьох етнографічних розвідках про Японію, що представляють три різні епохи, пов'язані з сучасними українцями. В Україні, що стало очевидним при дослідженні вищеприказаного матеріалу етнографічних довідників, і досі залишилися стереотипні уявлення про японську жінку та японську сім'ю, тому потрібно позбуватися такого вузького бачення та поширювати розуміння японської культури. Проте, варто зазначити ще чимало викликів, що стоять на шляху.

Джудіт Хідаші вдало відзначила, що, якщо немає на це вагомої причини, то стереотипне уявлення залишиться незмінним. Через це дуже ймовірно, що той усталений образ японської жінки, який пройшов крізь століття до нашого часу, продовжуватиме існувати. Звертаючи увагу на зображення японської жінки, Хідаші Дж. вказує на те, що «не знаючи нічого іншого, сторона, яка сприймає певний стереотип, буде його постійно для себе підтверджувати»; це можна застосувати і до стереотипних уявлень про японок, поданих у нашому дослідженні [5].

Крім того, оскільки між подорожами до Японії дослідників, які розуміли японську мову, та моментом, коли вони уклали свої спостереження та представили образ японської жінки в етнографічних довідниках, а також часом видання цих праць та появою нових читачів пройшло чимало часу, то стає зрозуміло, чому образи, створені у далекому минулому, продовжують існувати для майбутніх поколінь. Не зважаючи на те, що можна використовувати засоби на кшталт Інтернету, щоб дізнатися реальну ситуацію в Японії, і навіть якщо спілкування з живими японцями збільшиться, усталені образи «покірної гордому чоловікові терплячої японки» та «японської жінки, що піклується про домашню роботу та виховання дітей», які постійно зображуються у творах літератури та кіно, будуть і далі з'являтися та нав'язуватися, і цикл стереотипізації неможливо зупинити.

Якщо висвітлювати інформацію у лінгвокраїнознавчих довідниках об'єктивно, то вони можуть стати просто набором статистичних даних, якщо ж подавати суб'єктивні судження, то це буде збірка есе з особистими враженнями. При створенні публікацій, орієнтованих на широку аудиторію, виникають труднощі у тому, щоб вибрати повсякденне життя як тему, і тому, як її представити. У випадку підручників із лінгвокраїнознавства постає дилема між тим, щоб зацікавити студентів та подати об'єктивну інформацію. Отож, завдяки етнографічним та лінгвокраїнознавчим довідникам можна справити сильне враження на читача, висвітлюючи факти, проте у той самий час можна і нав'язати певні стереотипи, показуючи незвичні та притаманні лише Японії ситуації. Можна сказати, що прагнення позбутися вищезазначених стереотипів стане серйозним викликом для майбутніх поколінь.

У цій праці в основному було описано ті стереотипні уявлення про японську жінку, які виникають в українців, проте неможливо позбутися стереотипів, що несвідомо чи безпідставно зароджуються у самому японському суспільстві. У гендерологічних та сходинкових студіях при намаганні з наукової точки зору пролити світло на цей феномен варто визнати, що існують гендерні стереотипи на кшталт «мужність = чоловік», або «жіночність = жінка». А основною метою гендерологічних досліджень

має бути ретельне спостереження за тим, як ці стереотипи формуються та закріплюються у суспільстві, та усунення упереджень, які можуть на них базуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар О.І. Лінгвокраїнознавство Японії : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.І. Бондар, І.П. Бондаренко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 696 с.
2. Овчинников В.В. Сакура и дуб: Впечатления и размышления о японцах и англичанах / В.В. Овчинников. – К.: Днипро, 1986. – 479 с.
3. Чемберлен Б.Х. Традиционная Япония: по книге Б.Х. Чемберлена «Вся Япония» / Б.Х. Чемберлен. – М.: АСТ: Восток–Запад, 2008. – 252 с.
4. Япония и ее обитатели / [Буров Д.М., Бернштейн Н.Д., Востоков Г., Ранцов В.Л. и др.] – Спб.: Брокгауз-Ефронь, 1904. – 364 с.
5. ヒダシ・ユディット 日本におけるジェンダー的価値観—ヨーロッパ人の視点から— / ヒダシ・ユディット// 日本語ジェンダー学会学会誌『日本語とジェンダー』. –2003. – No.5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://www.gender.jp/journal/no5/2_hidasi.html.– Назва з екрана. Дата звернення 25.03.2017.

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

江川裕之, 上席講師
タラス・シェフチェンコ記念キエフ国立大学, キエフ市

日本人女性像のステレオタイプ化—言語地域研究のために—

海外の日本事情解説書には、ステレオタイプ化された日本についての記述がある。読者がそれを日本との交流によってよって再確認したり修正していく場合もあるが、多くの場合はステレオタイプ化されたイメージが固定化され受け継がれていく。そうしたステレオタイプ化された記述の中から日本人女性像を取り上げ、そのイメージが海外でいかに形作られ伝えられてきたか、ウクライナの例をソビエト連邦時代、ロシア帝国時代へ遡りながら紹介し、考察する。

キーワード：日本事情、女性像、ステレオタイプ

H. Egawa, senior teacher
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

STEREOTYPICAL VIEWS ON THE JAPANESE WOMAN (LINGUISTICS AREA STUDIES ASPECT)

In foreign reference books on Japanese realia the description of Japan is being stereotyped. If readers interact with the culture of Japan, they may reconsider or change their attitude towards the information received, but in most cases the stereotyped image is ingrained and taken for the truth. This article researches how through the stereotyped description of Japan the image of a Japanese woman was formed and spread in case of Ukraine in Soviet times and in the period of the Russian Empire.

Key words: *Japanese realia, the image of a woman, stereotype.*

ТЕМАТИЧНА ПАЛІТРА ЛЕКСИКИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯПОНСЬКОГО РЕКЛАМНОГО ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

У статті на основі аналізу мови сучасної японської туристичної реклами, туристичних брошур та Інтернет-сайтів досліджується туристичний термінологічний апарат. Розглядаються шляхи походження та поповнення японської туристичної термінології.

Ключові слова: термін, туристична термінологія, лексичний шар, сучасна японська туристична термінологія.

З давніх-давен японці ніколи не були нацією мандрівників. Скоріше, навпаки, тривалий час це був досить ізольований від усього світу народ, який хоча й досить активно запозичував з інших країн необхідні теоретичні знання, культуру, технології виробництва тощо, сам не любив ані подорожувати, ані ділитися з іншими народами власними культурними здобутками та досягненнями. Відкриття країни для світу датується лише другою половиною XIX ст. А уже в наш час, а саме наприкінці XX ст., в Японії виникає своєрідний туристичний бум, японці мандрують власною країною і їдуть за її межі – до Європи, Америки, Австралії, Африки. З'являється величезна кількість туристичних фірм, що прагнуть обслуговувати цей бум і заробляти на ньому. Водночас термінологічний апарат для рекламування туристичних послуг був фактично відсутній, бо включав реалії, яких досі не було в японському мовно-культурному середовищі. Саме тому до японського мовного простору почали активно залучатися лексичні одиниці з відповідних терміносистем іноземних мов, насамперед англійської.

Основною метою наукового дослідження, на якому ми останнім часом зосередили свою увагу, є дослідження впливу мовних сугестогенів, що містяться в сучасних японських туристичних рекламних друкованих текстах (спеціалізовані журнали, брошури, проспекти, листівки, оголошення тощо), на свідомість і підсвідомість їхніх головних реципієнтів – природних носіїв японської мови, представників двох вікових груп, на яких головним чином спрямована інформація у складі більшої частини рекламних повідомлень туристичного характеру, а саме молоді (від 18 до 30 років) і людей літнього віку (переважно пенсіонерів середнього статку, віком від 60 до 80 років).

Таксономічний аспект (*від грецького*: τάξις – «порядок», «побудова» та νόμος – «правило», «закон») передбачає детальну класифікацію жанрових різновидів відповідних рекламних текстів, а також усіх виявлених мовних сугестогенів туристичного дискурсу на різних мовних та мовленнєвих рівнях, насамперед графічному, фонетичному, лексико-семантичному, морфологічному.

Одним із таких ефективних засобів привертання як загальної (суто візуальної) уваги до відповідної рекламної друкованої продукції, так і її впливу на споживачів, є іншомовна лексика, якою насичена японськомовна туристична реклама. При цьому

йдеться як про кодифіковані (тобто давно запозичені і включені до складу переважної більшості японських тлумачних словників) іншомовні слова, так і про численні оказіоналізми, які теж дуже часто трапляються в рекламних текстах.

Наведемо конкретні приклади найчастотніших іншомовних (головним чином – англомовних) лексичних запозичень, які трапляються в текстах японської туристичної реклами і згруповані нами за тематичним принципом.

1. Туристичні агенції та бюро як вид діяльності.

旅行代理店 /ryoko: dairiten/ – це слово вживається для позначення туристичної агенції чи бюро подорожей. Але зараз широко використовується й запозичене з англійської мови словосполучення ツーリスト・ビューロー /tsu:risuto bu:ro:/ (з англ. tourist bureau).

Для позначення слова «тур» у японській мові зазвичай використовуєтьсяツアー /tsua:/ яке теж прийшло в японську мову з англійської (tour). Наприклад, 東京水辺ツアー /toukyo: mizube tsua:/ – тури по Токіо на водному автобусі.

Також можна використовувати власне японське слово 旅行案内 /ryokou annai/ так само, як і слово ガイド /gaido/ на позначення поняття «гід» (путівник); наприклад, у словосполученнях: 周辺観光ガイド /syu:henkankou gaido/ «туристичний путівник визначними місцями», プレジャーガイド /pureshya: gaido/ (з англ. Pleasure guide) – можна перекласти як «путівник послуг для відпочинку», чи アクティビティガイド /akutibiti gaido/ (з англ. Activity guide) – «путівник послуг для активного відпочинку», куди можуть входити різні спортивні заходи.

2. Туристичні пакети послуг для відпочинку.

Прикладом також може слугувати словосполучення «Туристичний пакет» 観光パッケージリスト /kankou pake:tsurisuto/ – «пакет туристичних послуг та заходів» (передбачає користування деякими послугами фірми /придбання білетів, замовлення готелю, екскурсії тощо/).

«Групові знижки» グループ割引 /guru:pu waribiki/ – групам від трьох і більше осіб надаються знижки.

«VIP-туризм» (з англ. Very Important Person ビップ /bippu/) VIP 観光 /VIP kankou/ для клієнтів, які надають перевагу подорожам першим класом, готелям п'ятизіркового рівня та ексклюзивним послугам.

3. Види активного відпочинку.

Як приклад наведемо такі запозичення:

テニス /tenisu/ (з англ. Tennis) – теніс;

プール /pu:ru/ (з англ. Pool) – басейн;

ゴルフパーク /gorufu parku/ (з англ. Golf park) – парк для гри у гольф;

オートキャンプ /o:to kyanpu/ (з англ. Auto camping) – відпочинок у наметі на природі;

パラセーリング /parase:ringu/ (з англ. Parasailing) – парасейлінг (політ парашутом, який буксує катер).

4. Категорії готелів.

Існує зведення міжнародних законів, які визначають категорію готелю і його «зірковість». В Японії така класифікація, яка прийнята в Америці і Європі (від 1 до 5

зірок), з'явилась порівняно недавно. Японські готелі можна поділити на два типи: традиційні готелі в національному стилі – *рьокан* (旅館 /*ryokan*/) і готелі в західному стилі (ホテル /*hoteru*/ з англ. hotel).

У випадку «західних» готелів існує інша градація: недорогі бізнес-готелі (ビジネス ホテル /*bijinesu hoteru*/), готелі економного класу (モデレート /*modereto*/), стандартні (スタンダード /*sutanda:to*/), а також готелі суперіор (スーペリア /*superia*/) і делюкс (デラックス /*derakkusu*/) – ексклюзивні й дорогі готелі, які пропонують високий рівень сервісу і додаткові послуги).

5. Категорії готельних номерів.

スタンダード /*standa:to*/ – стандартний номер (середніх розмірів з основними перевагами і балконом).

モデレート /*modere:to*/ – номери економного класу, в яких може не бути ванної кімнати.

スーペリア /*su:peria*/ – супер-люкс і デラックス/*derukksu*/ – делюкс – категорія номерів, які належать до розкішних, рангом вищих номерів, їх можна прирівняти до п'ятизіркових номерів.

和室 /*washitsu*/ – кімната в японському стилі.

Зазначимо, що можна зустріти такий термін 스위트 /*suit:o*/ (з англ. suite), що перекладається як «багатокімнатний номер». Такі номери бувають シングル /*shinguru*/ (з англ. single) на одну особу, ツイン /*tsuin*/ (з англ. twin) чи ダブル /*daburu*/ (з англ. double) на дві особи. Окрім того, буває プレシデンシャルスイート /*pureshidensyaru sui:to*/ (з англ. presidential suite) – тобто президентський номер; чи, наприклад, ロイヤルスイート /*roiyou ru sui:to*/ (з англ. royal suite) – королівські апартаменти з повним пакетом усіх можливих послуг.

Також існують такі номери:

ファミリールーム /*famiri: ru:mu*/ (з англ. family room) – родинний номер. Це – спеціальний номер для родини або невеликої групи людей (не більше, ніж чотири особи).

コンフォート キングルーム ソファベッド付 /*konfo:to kingoru:mu sofabeddo*/ – Номер Комфорт Королівський з диваном-ліжком.

ベビールーム・キッズルーム /*bebi: ru:mu: kidzuru:mu*/ (з англ. baby room, kid room) – номер для родини з маленькою дитиною.

Окремим пунктом виносяться кімнати: 1) для людей, які не палять ノースモーキングルーム /*no: sumo:kingu ru:mu*/ (з англ. non-smoking room); 2) ドッグフレンドリールーム /*doggu furendori: ru:mu:*/ (з англ. dog friendly room) – VIP кімнати для осіб, які подорожують зі своїми улюбленицями.

6. Обладнання готельних номерів

客室のアメニティ /*kyakushitsu no amedi*/ – можна перекласти як «вигоди для відвідувачів готелю». Слово *アメニティ* /*amed*/ походить від англійського amenity – приємність, ввічливість, чемність, любов'язність, комфорт, комфортабельність; комунальні вигоди; необхідні предмети побуту;

コーヒー /*ティーメーカー* /*ko:hi:| ti:me:ka:*/ – обладнання для кави та чаю (від англійського Tea maker);

バスアメニティ (無料) /basuamenidi/ – туалетне приладдя. Номер, у якому безкоштовно надаються засоби особистої гігієни (мило, шампунь, кондиціонер, шапочка для душу та інше);

ビデ /bide/ – з англійської – Bidet. Номер, у якому, крім душу й туалету, є біде. Опис цієї послуги на деяких сайтах зустрічається і у вигляді ウォッシュレット付キトイレ /Uoshuretto-tsuki toire/ – With washlet toilet, де washlet – у перекладі – це японський унітаз-біде;

バスルーム /basuru:mu/ – номер із ванною кімнатою в європейському стилі, з англійської – Bathroom. Так само у переліку послуг готельних номерів може вживатися й お風呂 /ofuro/ – ванна кімната в японському стилі. У кімнаті зазвичай розташовується ванна, виготовлена з хінокі – породи дерева з антибактеріальними властивостями, а приміщення поділено на функціональні зони за допомогою перегородок しょうじ /syo:ji/;

シャワーのみ /syawa:nomi/ – готельний номер, у якому є лише душ;

WiFi (無料) – можна перекласти як «безкоштовний Інтернет», де WiFi – загальноживана назва для передачі цифрових потоків даних радіоканалами.

7. Види готельних послуг.

У деяких готелях надаються індивідуальні послуги залежно від бажань клієнта. Тобто подорожуючий може обрати необхідний план відпочинку.

Наприклад, якщо людина приїхала для оздоровлення, вона може скористатися **ビーリング宿泊プラン** /bi:ringu syukuhaku puran/ (з англ. healthing plan), тобто оздоровчим курсом (планом). До нього можуть входити такі послуги: **フェイシャルトリートメント** /feisyaru tori:tomento/ (з англ. facial treatment) – косметичні заходи для догляду за обличчям, **フルボディ・アロマセラピートリートメント** /fubodei aromasarapi: tori:tomento/ (з англ. Full-Body Aromatherapy Treatment) – ароматерапія для тіла, **フェイシャル&ボディ・アロマセラピートリートメント** /feisyaru&bodei aromasarapi: tori:tomento/ (з англ. Facial&Full-Body Aromatherapy Treatment) – арома-терапія для обличчя і тіла. Також є окремі плани для жінок **レディース宿泊プラン** /redi:su syukuhaku puran/ (з англ. Ladies' plan), у яких зазначено комплекс послуг для жінок, починаючи від вибору апартаментів, меню, і закінчуючи різноманітними косметичними та оздоровчими заходами. **記念日宿泊プラン** /kinenbi syukuhaku puran/ (з англ. Anniversary plan) – ювілейний план, допоможе у виборі готельних номерів, меню, необхідних заходів для святкування річниць. Також є **カップルプラン** /kappurupuran/ (з англ. Couple plan) – план для молодят, **デラックスプラン** /derakkusu puran/ (з англ. Deluxe plan) – розкішний план для VIP осіб.

Окрім того, в деяких фешенебельних готелях існує послуга **ランドマークウエディング** /randoma:ku uedingu/ (з англ. Landmark wedding) – розкішне весілля, яке можна організувати безпосередньо в готелі з усіма необхідними для одруження церемоніями.

Як певний висновок нашого дослідження зазначимо: наприкінці ХХ ст. низка екстралінгвістичних факторів привела до інтенсивного розвитку японського як внутрішнього, так і зовнішнього туризму, що, в свою чергу, спричинило появу численних

іншомовних (передусім англомовних) термінологічних запозичень на позначення тих понять, які раніше були відсутніми в японській туристичній сфері.

Дослідження цього мовного феномену, з одного боку, ще потребує значних дослідницьких зусиль, а, з іншого, обіцяє дуже цікаві і важливі наукові результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Евстафьева В.А. История рекламных коммуникаций в Японии / Евстафьева В.А., Ткаченко А.П. – М.: «ИМА-пресс», 1998
2. *Зірка В.В.* Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі. Автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Національна академія України. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. – К., 2005. – 34 с.
3. *Козуб С.* Категорія нового в лексико-семантичній системі японської мови // Вісник КНУ. Східні мови та літератури, 2007. – № 12. – С. 30-32
4. *Маршал Н.* Лексические инновации в сфере туристической рекламы // Язык, коммуникация и социальная среда. – Вып.2. – Воронеж: ВГУ, 2002. – С. 137-142
5. *Морозов М.А.* Маркетинговый анализ развития зарубежного туризма Японии // Маркетинг в России и за рубежом. – № 4, 2000. – (<http://www.dis.ru/market/arhiv/2000/4/11.html>).
6. *Петриченко А.* Шляхи реалізації комунікації: японський варіант // Проблеми викладання східних мов. – Харків: ХНПУ, 2004. – С. 64-67
7. 佐藤憲正・カタカナ語の辞典、第3版 // 株式会社 小学館, 1990
8. 三浦昭・語彙 外国人のための日本語例文問題シリーズ・東京・1990

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

Osaka guide. June.~July. 2006 // [www. Octb.jp](http://www.Octb.jp)); Royal park hotel. Tariff Apr.1, '06~Mar.31,'07 // [Http://www.yrph.com](http://www.yrph.com); Tokyo pocket guide. Summer 2006 // [www. Tokypocketguide.com](http://www.Tokypocketguide.com); Tokyo Metropolitan Park Association // <http://www.tokyo-park.or.jp/waterbus>; <http://www.dis.ru/market/arhiv/2000/4/11.html>; <http://www.dinai.com/Docs/Poezdki/YAPONIA.htm>; 横浜 ロイヤルパークホテル // www.yrph.com; 横浜 ロイヤルパークホテルグラン・コンシェルジュ // July, August 2006. (www.yrph.com); プレジャーガイド; Pleasure Guide. // Alivila, Apr.~Oct.2007 (<http://www.alivila.co.jp>); ロマンスカーメニュー. Romancecar menu // ろろぶFREE, Spring 2007; <https://www.trivago.jp/>; <https://www.expedia.co.jp/>; <https://www.airbnb.jp>; <http://www.superhotel.co.jp>

Стаття надійшла до редакції 31.03.17 р.

М. Закутина, преподаватель

Киевский национальный лингвистический университет, Киев

ТЕМАТИЧЕСКАЯ ПАЛИТРА ЛЕКСИКИ ИНОСТРАННОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ ЯПОНСКОГО РЕКЛАМНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА

В статье на основе анализа языка современной японской туристической рекламы, туристических брошюр и Интернет-сайтов исследован туристический терминологический

аппарат. Рассматриваются пути происхождения и пополнения японской туристической терминологии.

Ключевые слова: термин, туристическая терминология, лексический слой, современная японская туристическая терминология.

M. Zakutina, teacher

Kyiv National Linguistic University, Kyiv

THEMATIC PALETTE OF LOANWORDS IN JAPANESE TOURIST ADVERTISING BUSINESS

The article deals with a terminology corpus of the modern Japanese tourism advertising based upon analyses of travel brochures and websites investigated tourist terminological apparatus. It also examines ways of origin and recruitment of the Japanese tourist terminology.

Key words: term, tourist terminology, lexical layer, modern Japanese tourist terminology.

УДК 811.521

О. Колесникова, аспірант

Київський національний лінгвістичний університет, Київ

МОВНА СИТУАЦІЯ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ТРАДИЦІЯ В ЯПОНІЇ XVII-XVIII СТ.

У статті висвітлено мовні та культурні особливості епохи правління клану Токугава, зокрема XVII-XVIII ст. Особливу увагу зосереджено на лексикографічних надбаннях означеного історичного періоду.

Ключові слова: японська лексикографія, словники, японська мова, лінгвістична традиція, епоха Токугава.

Сучасна японська мова – результат історичного розвитку як самої мови, так і японського суспільства загалом, оскільки всі історичні події, економічні тенденції, політичні зміни, культурні надбання, релігійні конфлікти, побутові особливості життя народу знаходять своє безпосереднє чи опосередковане відображення у мові.

Зовнішні відносини Японії з іншими країнами привели до того, що у VI-VII ст. мова зазнала значного впливу з боку Китаю, а, починаючи з середини XVI ст., вже європейські мови певною мірою сприяли розвитку лінгвістичної традиції країни. Тобто, японська мова розвивалася під впливом багатьох історичних, політичних, культурних та інших чинників і як результат набула цілу низку особливих, притаманних лише їй рис.

Мета статті – з'ясувати мовні та культурні особливості японської мови XVII-XVIII ст. Для реалізації мети ми поставили перед собою такі **завдання**: розглянути мовну ситуацію в Японії; проаналізувати історичні, політичні та культурні чинники, які вплинули на формування японської мови; виявити особливості мовної політики

та мовної ситуації в Японії за часів епохи правління клану Токугава; зосередити увагу на лексикографічних надбаннях цього історичного періоду.

Об'єктом дослідження є японська мова періоду Токугава, а **предметом аналізу** – культурні, політичні, лексикографічні особливості японської мови XVII-XVIII ст.

У японському мовознавстві прийнято поділяти мову на періоди, враховуючи політичні події, а саме кардинальні зміни в системі влади. В епоху нової історії такою значною подією стала битва в Секігахара (1603 р.), у якій рід Токугава здобув перемогу і таким чином прийшов до влади.

У науковій літературі мову цього періоду, тобто доби Токугава, яка фактично проіснувала до революції Мейджі (1868 р.), називають 近世語 [кінсейго] «мова Нового часу». Поряд із цим терміном, у мовознавстві на позначення японської мови означеного історичного періоду використовуються терміни: «мова доби Токугава», «мова періоду Едо», «нова японська мова», «японська мова доби Середньовіччя», а також своєрідний англійський термін «Early Modern Japanese» («рання сучасна японська мова»).

XVII-XVIII ст., зокрема доба Токугава (1603-1867), вважається досить цікавим періодом японської історії. Його особливість полягає не тільки в тому, що це був історичний час, коли політична влада Японії остаточно перейшла до рук військових представників одного клану, і тогочасний уряд Японії був повністю сформований із вихідців роду Токугава, а й активним розвитком японської лінгвістичної традиції. Загалом доба правління шьогунів роду Токугава характеризується кількома аспектами, які мали суттєвий вплив на процес формування сучасної японської мови.

По-перше, оскільки сам воєначальник полюбляв книжки, то за період його правління було ретельно зібрано стародавні тексти Китаю та Японії, створено ґрунтовні коментарі до них, написано численні філософські трактати, які також поповнили бібліотеку шьогунів Едо.

Внутрішня політика шьогунату теж залишила свій відбиток: повстання селян і нові реформи привели до консервації діалектів, а політика «*сакоку*» (ізоляція Японії) диктувала необхідність запозичення слів (головним чином із голландської мови) на позначення реалій, відсутніх у самій країні, але добре відомих у світі (міжнародні відносини, медицина, військова справа, суднобудування тощо), інформацію про які завозили ті самі голландці [2, с. 10-11].

У 1603 р. шьогун Токугава Ієясу був призначений на посаду «верховного шьогуну» – 征夷大將軍 [сейітайшьогун] і започатковував створення нового *бакуфу* – центрального уряду політичного режиму Токугава доби Едо (1600-1867 рр.). Цю епоху прийнято ще називати добою Едо, оскільки з приходом до влади Токугава Ієясу столицю шьогунату було перенесено до Едо (Токіо). Слід зазначити, що японські науковці добу Едо традиційно поділяють на два періоди:

1. «Доба Кіото» XVII ст., що характеризується початком самоізоляції Японії та апогеєм розвитку японської культури, мистецтва, літератури, центрами якого стали саме міста Кіото й Осака;

2. «Доба Генроку» (кінець XVII ст. – початок XVIII ст.), яскравими рисами якої є геніальні літературні здобутки неперевершених майстрів художнього слова – поета Мацуо Башьо, драматурга Чікамацу Мондзаемон та новеліста Іхара Сайкаку [1].

Варто зазначити також, що період «відкриття» Японії європейцями є важливим етапом у процесі розвитку місцевої архітектури, національного живопису та літератури, а також відзначився значним прогресом у сфері медицини і науки загалом. Разом із голландською мовою японці почали опановувати природознавство, фізико-хімічні науки, географію та військову справу. Зацікавленість в історії рідної країни відобразилася в ретельному дослідженні історико-міфологічного літопису «Ніхон-шьокі» 日本書紀 – «Анналів Японії») – японської літературної пам'ятки VIII ст., що містила цінні факти про життя японського народу у прадавні часи, а також детальний опис історії походження японського імператорського роду. Цей історико-міфологічний літопис, як і його попередник «Коджікі» («Записи давніх діянь», 712 р.), висвітлюючи низку цікавих історичних фактів, беззаперечно декларував божественне походження і недоторканність імператорської влади, її непорушність і святість. Це, безумовно, впливало на світогляд японського народу, який поступово почав усвідомлювати незаконність військового правління шьогунів.

Серія відповідних законів Токугава Іеясу, проголошених у період із 1633 до 1639 рр., поклала початок періоду повної самоізоляції Японії від впливу зовнішнього світу, яка дістала назву «сакоку» (鎖国), що дослівно означає «країна в ланцюгах», і яка проіснувала до 1853 р.

Термін «самоізоляція» має певну негативну конотацію, а тому цілком зрозумілим є той факт, що політика самоізоляції Японії у наукових історичних джерелах найчастіше набуває негативного значення і характеризує тогочасну Японію як занедбану і відсталу країну [1; 3; 7].

Проте, ми не вбачаємо в політиці самоізоляції лише негативні наслідки, оскільки відокремленість від усього світу допомогла японській нації глибше усвідомити власну унікальність та автентичність, досягнути певні особливості національного менталітету, зануритися у власну національну культуру та мистецтво, активно розвиваючи і плекаючи їх. До того ж, припинення міжусобних війн, численних селянських повстань тощо привело до тривалого панування миру і гармонії у країні, коли найкращим її представникам можна було зосередитися на розвитку власної культури, науки, освіти.

Саме в цей період відбувається стрімкий розвиток японського автентичного мистецтва, зокрема мініатюрних *нецке* – художньої різьби по слоновій кістці та моржових кликах; японського варіанту дзен-буддизму; остаточне формування кодексу *буші-до* 武士道 – «кодексу самурайської честі»; формування суто національного наукового напрямку *кокугаку* 国学 – «школи вітчизняної науки»; поява «школи давньої науки» – *когакуха* 古学派, яка займалася ретельним філологічним аналізом давніх літературних творів і численних конфуціанських пам'яток тощо.

Так, наприклад, лише дослідженню найдавнішої японської поетичної антології «Ман-йо-шю» («Збірка міриад листків», 753 р.) було присвячено цілу низку багатотомних фундаментальних текстологічних праць яскравих представників школи *кокугаку*, відомих тогочасних учених-філологів:

Мотоорі Норінага (1730-1801) – «Ман-йо-шю-тама-но-огото»;

Тачібана Чікаге (1734-1808) – «Ман-йо-шю-рякуге»;

Камочі Масадзумі (1791-1858) за назвою «*Ман-йо-шо-когі*»;

Аракіда Хісаої (1748-1804) – «*Ман-йо-шо-цукі-но-очіба*»;

Кімура Масакото (1827-1913) – «*Ман-йо-шо-міфугуші*» та багатьох інших.

Уряд *бакуфу* дуже пильно слідкував за новими ідеями й течіями у сфері науки, мистецтва, літератури, а тому на той час не могла бути створена жодна нова філософська система. Уряд боявся оригінальних ідей і сміливих висловлювань і через це всіма способами намагався завадити будь-яким новим винаходам та відкриттям [7, с. 61].

Можливо, Японія і справді в період самоізоляції не змогла розвинути так сильно порівняно з багатьма іншими країнами світу у сфері економіки, медицини та науки, проте вона мала чудову можливість зосередитися на розвитку власної культури – культури доби Едо, яку фахівці часто називають «періодом японського Ренесансу» [1].

Характерною для доби Едо стає своєрідна дуальність національної культури, яка представлена опозицією двох тенденцій: прокитайської та прояпонської. Представники першої були прихильниками та послідовниками формування наукового напрямку *кангаку* 漢学 – «китайської науки», а представники другої – прихильниками *когакуха* 古学派 – «школи давньої (тобто вітчизняної) науки», яка займалася ретельним філологічним аналізом численних літературних і релігійних пам'яток VII-XV ст.

Постійна наукова полеміка між *кангаку-шія* (вченими-послідовниками конфуціанства) та *вагаку-шія* (представниками національної школи) сприяла відродженню зацікавленості до вивчення синтоїзму, що свідчило про певну слабкість контролю конфуціанства, чим активно опікувався шьогунат, та феодальної системи державного устрою над національною свідомістю [1].

Значним досягненням періоду ізоляції можна вважати етичне вчення *шінтаку* 心学 – «вчення про серце», яке у XVIII ст. було сформовано Ішідіо Байганом. Узв'язавши за основу вчення синтоїзму, буддизму та конфуціанства, *шінтаку* розглядає людське серце як відображення небесного розуму і вчить, що справжня природа людини полягає у її добротності. Ця ідеологія, яка швидко набула поширення серед простолюдинів і (поряд із *бушідо*) серед самураїв, згодом стала називатися *чьоніндо* 町人道 – «шлях містян», «шлях мешканців міст». Прихильники й послідовники цієї етичної школи активно пропагували чесність, працьовитість, ощадливість.

У сфері образотворчого мистецтва водночас зі школою Кано, яка займалася живописом на розсувних міжкімнатних перебірках і розкладних ширмах і мала беззаперечну монополію при шьогунаті, з'являються нові школи: *Тоса*, *Сотацу Коріна*, *Фуцко Ямато-е* [1]. Активно поширюється також мистецтво *укійо-е* 浮世絵 – «картини тлінного світу».

Щодо тогочасних культурних надбань у сфері літератури, то, на думку Харуо Шіране, «ранню сучасну культуру» («early modern culture») можна поділити на добу «Генроку» (1688-1704 рр.) і добу «Бунка-Бунсей» (1804-1829 рр.) [5, с. 19]. Як ми вже зазначали, яскравими представниками «Генроку» були Мацуо Басьо, Іхара Сайкаку, Чікамацу Мондзаемон, а до доби «Бунка-Бунсей» прийнято зараховувати Такідзаву Бакіна, Шікітея Самбу, Джіппеншо Ікку. У столітній проміжок часу між цими двома епохами розвиткові національної літератури активно сприяли такі відомі письменники та поети: Намікі Соске, Хірага Геннай, Йоса Бусон, Уеда Акінарі та ін.

На думку Накагави Їюїчі, класична японська література перебувала під сильним впливом морської стихії: «...моря мінливі й абсолютно відсторонені від будь-яких мирських справ і тим самим надають чудову можливість для романтичних пригод чи героїчних діянь...» [6, с. 32]. Разом із ізоляцією настав період «нестачі моря», а з цим і натхнення та нових ідей.

Японісти дотримуються думки, що китайська література негативно впливала на розвиток національної літератури [1]. Історично склалося так, що китайські зразки літератури та поезії диктували свої закони. Тому в національній поезії існувало правило, згідно з яким, поетам заборонялося використовувати у віршах будь-які запозичені слова, окрім суто японських, тобто *варо*. З урахуванням того факту, що лексика японської мови містить у своєму складі майже 60 % китайських слів (*канго*), для національної поезії залишався дуже малий обсяг лексики, що, безумовно, віддзеркалилось на її якості, а саме з'явилося відчуття певної штучності таких віршів, манірності поетичного тексту, обмеженості тематики та проблематики поетичних творів, бідність художньо-стилістичних засобів, відверте копіювання тощо [1].

У кінці XVI ст. – на початку XVII ст. відбулося значне ослаблення обмежень, і з'явилося відчуття внутрішньої свободи, що привело до появи нових жанрів, зокрема у поезії, наприклад, *хайкай*. Разом із тим, мистецтво віршування стає менш формалізованим, майже повністю руйнуються застарілі заборони та обмеження. Набуває популярності поетична школа Данрін, яка проголосила повну свободу творчості й активно поширювала гумористичні вірші, насичені лексикою розмовного стилю, запозиченими іноземними словами *тайрайго*, а іноді й лексикою мішаного стилю.

До речі, Башьо, якого вважають найкращим із поетів *хайкай*, не тільки відчув на собі цілющий «ефект» нової творчої свободи, а й доклав значних зусиль для того, щоб заново очистити мову віршів-хайку, проте вже не повертаючись до вузьких класичних обмежень [1]. У цьому сенсі він був представником нового руху, залишаючись одночасно і традиціоналістом. Його називали бунтівником та радикальним реформатором, який завдяки своїй поетичній геніальності зміг спростити жанр *танка* та утворити на його основі новий поетичний жанр *хайку* (*хокку*) [1].

Література XVII-XVIII ст. характеризується великим розмаїттям жанрів, новими течіями, іменами відомих письменників і поетів, якими найчастіше стають звичайні люди – самураї, ремісники, торговці, порівняно з раннім періодом, коли література була привілеєм лише знаті. Набувають поширення нові літературні жанри, наприклад, *канадзоші* («записки каною»), представлені цікавими розповідями на побутові теми, переказами різноманітних кумедних ситуацій, історіями повчального характеру тощо.

Драматургія XVII-XVIII ст. представлена у репертуарах театрів Кабукі (歌舞伎) та Джьорурі (浄瑠璃) – жанр драматичної римованої прози для речитативного співу, а в поезії безсумнівно першість утримував жанр *хайку*.

Період XVII ст. став своєрідним перехідним містком від піднесеного мистецтва придворної знаті та аристократії до буденності тематики художніх творів і творчості звичайних людей. Відбувається відродження вченості, розквіт книгодрукування, поширення книжок, інакше кажучи, з'явилась жага до знань та літератури. На перший

план виходять дослідження у сфері давньої літератури, якими до цього часу займалися лише у буддійських монастирях та храмах. Популярності набуває комедійна література, яка є прямою протилежністю літературі буддійського характеру, поширеній до цього моменту. Якщо література періоду до-Едо намагалася відвернути людину від буденності життя і тлінності існування шляхом перенесення до світу ілюзій, то література доби Едо характеризується зануренням у сучасність і зосередженням на буденності. Якщо буддизм нав'язував уявлення про людське життя як страждання, то відтепер література глузувала з поняття «життя» загалом і навчала насолоджуватися кожною миттю.

Джордж Сенсом називає японську культуру цього періоду «культурою процвітаючої буржуазії, схильної до розваг», а саме життя – «світом театрів, гендлів, акторів, співаків, куртизанок, мандрівників і торговців, світом хтивих самураїв та швидкоплинної насолоди [3, с. 466-467].

Період Едо є важливим також для становлення японської лексикографії і пов'язаний із розвитком двомовної словникової традиції. Характерними ознаками цього періоду є знайомство японців із західною лексикографічною традицією, поширення словників серед простого населення, укладання перших тлумачних японських та поява перших двомовних словників.

Так, у період із XVII до XVIII ст. з'являються такі лексикографічні джерела:

- «Vocabulario da Lingoa de Iapam» (автор невідомий),
- «Вакун-но-шіорі» (К. Танігава),
- «Новый лексикон славено-японский» (Гондза),
- «Вокабуль» (Гондза),
- «Предверие разговоров японского языка» (Гондза),
- «Orbis sensualium pictus» (Гондза),
- «Русско-японский словарь» (Дайкокуя Кодаю),
- 「魯西亜語類」 («Рошіа горуі») (Дайкокуя Кодаю),
- 「魯西亜文字集」 («Рошіа монджішо») (Дайкокуя Кодаю),
- 「魯西亜べん語」 («Рошіа бенго») (Дайкокуя Кодаю),
- 「魯西亜奇語」 («Рошіа кіго») (Дайкокуя Кодаю),
- 「北槎聞略」 («Хокуса бунряку») (Кацурагава Хошо, Дайкокуя Кодаю),
- «Канкай ібун» (Оцукі Шігеката, Шімура Хіроюкі),
- «Лексикон російско-японский» (Андрій Татарінов),
- «Словарь Японского языка по Российскому Алфавиту собранный» (М.П. Резанов) та деякі інші.

Розгляд та аналіз цих лексикографічних першоджерел має велику лінгвістичну цінність для ретроспективної характеристики японської мови загалом, а також є багатим матеріалом для досліджень у галузі історичної лексикографії.

Відокремленість від усього світу допомогла японській нації досягнути свою національну ідентичність, активно розвивати власну національну культуру, різноманітні види прикладного мистецтва, художню літературу, поезію, театр, музику, архітектуру тощо.

Отже, підбиваючи підсумок, хочемо зазначити таке. У той час, як інші держави світу розвивалися під прямим взаємовпливом, перебираючи на себе певні особливості

інших або навіть наслідуючи характер своїх сусідів, період самоізоляції Японії значною мірою сприяв зануренню японського народу у самотунню власну культуру. Це дало значний поштовх розвитку цієї культури, розквіту мистецтва, літератури, а також мови, яка обслуговувала численні сфери мовленнєвої культури. У свою чергу, мовні особливості цього історичного періоду знайшли своє яскраве віддзеркалення у численних лексикографічних джерелах, які теж дедалі частіше почали з'являтися як на теренах самої Японії, так і за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кирквуд К. П.* Ренессанс в Японии. Культурный обзор семнадцатого столетия [Электронный ресурс] / К. П. Кирквуд // М.: Издательство «Наука», Главная редакция восточной литературы, 1988. – Серия «Культура народов Востока». (Перевод с английского А.М. Кабанова). – Режим доступа: <http://nippon-history.ru/books/item/f00/s00/z0000007/st026.shtml>. Назва з екрана. Дата звернення 7.03.2017
2. *Сыромятников Н. А.* Классический японский язык / Николай Александрович Сыромятников // РАН Институт востоковедения. – 2-изд. – М.: Издательская фирма «Восточная литература». – 2002. – 151 с.
3. *Сэнсом Дж. Б.* Япония: Краткая история культуры / Дж. Б. Сэнсом // Серия «Пилигрим» / Пер. с англ. Е.В. Кириллов. Науч. ред. А.Б. Никитин. – СПб.: Издательство «Евразия», 1999. – 576 с.
4. *Файнберг Э. Я.* Русско-японские отношения в 1697-1875 гг. / Эсфирь Яковлевна Файнберг // Научная библиотека СПбГУ. –М.: Изд. восточной литературы, 1960. – 314 с.
5. *Hariuo Shirane.* Early Modern Japanese Literature: An Anthology 1600-1900 / Shirane Hariuo. – Columbia University Press, 2002. – 1027 p.
6. *Nakagawa Yoichi.* The Manyo Spirit and Grecian Culture / Yoichi Nakagawa // Cultural Nippon. – Tokyo, 1937, vol. 5, № 1. – p. 32
7. *Nitobe Inazo.* Lectures on Japan: An Outline of the Development of the Japanese People and their Culture [Электронный ресурс] / Inazo Nitobe. – Tokyo: Kenkyusha, 1936. – 393 p. – Режим доступа: <https://searchworks.stanford.edu/view/3062972>. Назва з екрана. Дата звернення 28.02.2017

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

О. Колесникова, аспирант

Киевский национальный лингвистический университет, Киев

ЯЗЫКОВАЯ СИТУАЦИЯ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ В ЯПОНИИ XVII-XVIII СТ.

В статье рассмотрены языковые и культурные особенности эпохи правления клана Токугава, в частности XVII-XVIII вв. Особое внимание сосредоточено на лексикографических достижениях данного исторического периода.

Ключевые слова: японская лексикография, словари, японский язык, лингвистическая традиция, эпоха Токугава.

LANGUAGE SITUATION AND LEXICOGRAPHIC TRADITION IN JAPAN IN THE 17-18TH CENTURIES

The article deals with the linguistic and cultural features of Tokugawa period, especially the 17th-18th centuries. Particular attention is focused on the lexicographic achievements of this historical period.

Key words: Japanese lexicography, dictionaries, Japanese language, linguistic tradition, Tokugawa period.

УДК 811.521:159.955.2

*Т. Комарницька, к. філол. н., асист.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ*

КОНЦЕПТОСФЕРА ЯПОНСЬКОГО ВОЇНА (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ САМУРАЯ «ХАГАКУРЕ»)

У статті на матеріалі трактату Ямамото Цунетомо «Хагакуре» проаналізовано ключові концепти, які складають кістяк концептосфери японського воїна – ШЛЯХ, СМЕРТЬ, СЕП-ПУКУ, МЕЧ і ВІРНИСТЬ. Визначено ядро і приядерну зону, основні лексичні репрезентації та образні асоціації кожного концепту. Описано й наглядно зображено концептосферу самурая.

Ключові слова: концептосфера, концепт, ядро концепту, ключові лексеми, образні асоціації.

Нині для всіх нас дедалі більшої ваги набувають поняття, пов'язані з воїнською доблестю й честю воїна, що й не дивно, оскільки наше суспільство стоїть перед необхідністю формування нової національної свідомості й системи цінностей. У цьому світлі актуальним видається розгляд відповідних концептів у мові ще одних (поряд із козаками) легендарних воїнів – самураїв. Можливо, концепти японської лінгвокультури виявляться близькими по духу і нам.

Когнітивні дослідження з аналізом ключових концептів культури не втрачають своєї актуальності, й українська когнітивна наука має ким пишатися: О.О. Селіванова, І.О. Голубовська, О.С. Снитко, Н.В. Слухай та інші провідні науковці піднесли нашу когнітивістику на світовий рівень. Праці ж японських лінгвістів (див., напр., 松本曜. <第3卷> 認知意味論。—東京、2006。— 324頁) більш орієнтовані на теоретичне узагальнення вже наявних, в основному зарубіжних, праць із когнітивної лінгвістики. Стосовно досліджень Книги самурая «Хагакуре» (напр., 吉原裕一. 「死ぬことと目付たり」—武士道思想における生の構造 тощо), то вони здебільшого присвячені нелінгвістичним питанням.

Раніше ми вже здійснили спробу проаналізувати концепт ШЛЯХ у японській лінгвокультурі, взявши за основу Книгу самурая «Хагакуре», написану Ямамото

Цунетомо. Наразі ж метою нашої роботи ми обрали аналіз концептосфери самурая на матеріалі цього військово-філософського трактату. Необхідність аналізу ключових концептів саме на матеріалі цього тексту вбачаємо в тому, що «концепт зазвичай відтворюється зі сліду, залишеного ним у класичних зразкових текстах» [9, с.17], і «концепт у художньому творі стає засобом репрезентації культурної теми в концептуальній лінгвосистемі письменника, виявляючи унікальне злиття індивідуально-авторського розуміння із традицією національного вживання цього концепту» [9, с.18]. Книга «Хагакуре», безперечно, є знаковою та хрестоматійною, недаремно ж саме її називають «Кодексом самурая», тому, вважаємо, саме в її тексті нам і вдасться відшукати всі базові концепти картини світу воїна. Відповідно до поставленої мети, вважаємо за необхідне вирішити такі завдання:

1) розглянути основні лексичні репрезентації ключових концептів у тексті «Хагакуре»;

2) класифікувати образні асоціації цих ключових концептів;

3) визначити ядро і приаєрну зону ключових концептів у тексті «Хагакуре»;

4) змалювати концептосферу, яку утворюють ці центральні концепти.

Об'єктом нашого стислого дослідження виступає концептосфера «Хагакуре», а предметом – концептуальна модель ключових концептів цієї сфери.

Методами дослідження послуговували: лінгвістичний описовий метод, метод моделювання, метод концептуального аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі ключових концептів воїна у японській лінгвокультурі й виявленні їхніх національно-специфічних рис та класифікаційних характеристик.

Як нам відомо, лінгвісти не мають одностайності у визначенні концепту. Так, О. Селіванова під концептом розуміє інформаційну структуру свідомості, різно-субстантну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого [7, с.256]. Л. Матвеева пише, що концепт – це факт способу життя, суспільної свідомості, теорії, виражений у мовній формі; одиниця людського знання про світ, що стоїть за семантикою мовного знака; головний елемент мовної картини світу [5, с.161]. Ю. Прохоров уважає, що концепт – це сукупність правил та оцінок організації елементів хаосу картини буття, детермінована особливостями діяльності представників певної лінгвокультурної спільноти, яка закріплена в їхній національній картині світу і транслюється засобами мови в їхньому спілкуванні [6, с.159]. Загалом у сучасній науці можна виділити три основні підходи до аналізу концепту: системно-мовний, денотативний та сигніфікативний. Наявні в лінгвістиці підходи зводяться до лінгвокогнітивного та лінгвокультурного осмислення концептів. У лінгвокогнітивному сенсі, як відомо, під концептом розуміють глобальну розумову одиницю, ідеальну сутність, що формується у свідомості людини, і є основною одиницею лінгвокультурології. У концепті як базовій одиниці культури можна виділити значущий, образний і понятійний боки. Окрім цього, концепт має ознаки абстрактності, комплексної будови (що зумовлює його форму), культурної та емоційної наповненості (що характеризує

зміст концепту), може визначати межі значення й чітко їх окреслювати, розвиватися [9, с.5-6].

Дотримуючись різних підходів, мовознавці все ж погоджуються з тим, що концепт – це ментальна одиниця, елемент свідомості. До людської свідомості як посередника між реальним світом і мовою надходить культурна інформація, свідомість її фільтрує, перероблює, систематизує. Отже, як зауважує провідна когнітивістка Н. Арутюнова, концепти утворюють своєрідний культурний шар, що є посередником між людиною і світом [6, с.18]. Дійсно, концепти, які ми розглянемо нижче, формують національно-специфічний культурний шар, суто японське бачення того, яким має бути справжній воїн-самурай.

При цьому, однак, мусимо зазначити, що ціла низка питань, які стосуються концептів, лишається дискусійною, зокрема, типологія концептів, структура концепту (польова модель (ядро, периферія), сіткова структура, метафорична модель, ментально-психонетичний комплекс тощо), методика опису й аналізу концептів [7, с.258]. Відповідно, наш подальший аналіз концептів японської лінгвокультури, що представляють національне уявлення про воїнську честь, не є єдино можливим; залежно від обраного підходу ці (та й усі загалом) концепти можна розглядати за іншими методиками.

Звернімося тепер до поняття концептосфери. Як нам відомо, термін «концептосфера» запропонував Д. Лихачов, визначаючи його як сукупність концептів нації, що формує світосприйняття і світорозуміння певного етносу; при цьому, зазначає дослідник, що багатшими є культура нації, її фольклор, література, наука, мистецтво, історичний досвід, релігія, то багатшою є й концептосфера народу [2, с.54; 7, с.261]. Окрім цього, на думку дослідника, існує нерозривний зв'язок між концептосферою окремої людини (для нас цією людиною є автор трактату «Хагакуре» Ямамото Цунетомо) та концептосферою цілого народу. Зокрема, Д. Лихачов пише, що концептосферами ми можемо назвати всі сукупності потенції, що відкриваються у словниковому запасі як конкретної людини, так і всієї мови загалом; окремих варіантів концептосфери національної мови дуже багато, вони по-різному групуються, по-різному себе виявляють, і кожен концепт, по суті, може бути по-різному розшифрований залежно від актуального контексту і культурного досвіду, культурної індивідуальності концептоносія [9, с.17]. Схожу думку висловлює В. Карасик, стверджуючи, що концепт як ментальне утворення у свідомості індивіда є виходом на концептосферу соціуму, а відтак – на культуру, а концепт як одиниця культури є фіксацією колективного досвіду, що стає надбанням індивіда [9, с.17]. Отже, сукупність концептів у свідомості індивідуума утворює його особисту концептосферу, і, якщо ця людина є знаковою постаттю, що залишила після себе значний слід у культурі народу, то її особиста концептосфера переходить у національну, що і спостерігаємо з концептосферою «Хагакуре», яка перенеслась на загальнонаціональне уявлення про ідеального воїна, його честь, доблесть і призначення.

Відомо, що для моделювання структури концептосфери виділяють її ядро (базова когнітивно-пропозиційна структура), приєдну зону (основні лексичні репрезентації), ближчу (образні асоціації) і дальшу периферію (суб'єктивно-модальні смисли)

[1, с. 61]; при цьому опис концептосфери тексту передбачає узагальнення всіх контекстів, у яких уживаються ключові слова, що є носіями концептуального змісту, задля виявлення характерних особливостей концепту – його атрибутів та образних асоціацій.

Які ж поняття виступають у ролі ключових концептів японського воїна? Аби з'ясувати це, ми виокремили найчастотніші слова у тексті «Хагакуре», якими виявилися: 道 ШЛЯХ, 死 СМЕРТЬ, 刀 МЕЧ, 切腹 СЕППУКУ, 忠節 ВІРНІСТЬ. Саме ці слова і виступають виразниками ключових концептів самурая, утворюючи концептосферу японського воїна. При цьому найчастотнішим є перше слово: за нашими підрахунками, у тексті «Хагакуре» його вжито понад 150 разів, що дійсно робить концепт ШЛЯХ наскрізним і центральним у філософії самурая за версією Ямамото Цунетомото. Мовний репрезентант концепту СМЕРТЬ повторюється у тексті Книги самурая близько 140 разів, що також демонструє ключове значення означеного концепту у світогляді самурая. Частотність уживання у тексті «Хагакуре» мовних репрезентантів решти концептів виявилася такою: МЕЧ – 130 разів, СЕППУКУ – понад 60 разів, ВІРНІСТЬ – майже 40 разів. На основі цих даних можемо стверджувати, що кістяком філософії воїна-самурая є ядерні концепти ШЛЯХ, СМЕРТЬ і МЕЧ, до яких прилягають СЕППУКУ й ВІРНІСТЬ.

Яким же чином можемо змалювати означені концепти у термінах когнітивної лінгвістики? Як відомо, залежно від ролі концепту у структурі свідомості, розрізняють культурні, ментальні, міфологічні, ідеологічні, філософські тощо, а на підставі параметру об'єкта концептуалізації – антропоконцепти, натурфакти, артефакти, культурні, ідеологічні, емоційні, концепти-архетипи [7, с.258]. Концепт ШЛЯХ, напевне, можна віднести до ідеологічних, хоча, як ми раніше виявили (див. [4]), він має і риси, притаманні філософським концептам. Концепт СМЕРТЬ, на нашу думку, виступає концептом-архетипом з рисами міфологічного й філософського концептів; концепти МЕЧ, СЕППУКУ й ВІРНІСТЬ – відповідно, артефактом, культурним та ідеологічним з елементами емоційного. Далі за суб'єктом концептуалізації виокремлюють загальні (універсальні), етноконцепти, групові та індивідуальні концепти [6, с.17; 7, с.258]. Тут наші концепти, як ми вважаємо, розподілилися так: ШЛЯХ, очевидно, належить до етноконцептів, проте водночас він має й певні універсальні риси (приміром, стало вживання *життєвий шлях*, яке притаманне не лише японській, а й іншим мовам світу); СМЕРТЬ є універсальним концептом, але при цьому має також риси етноконцепту (сприйняття смерті японським етносом, яке відрізняється від сприйняття цього феномену іншими народами, оскільки у японській концептуальній картині світу змішалися синтоїстські, буддійські та конфуціанські уявлення про смерть) і групового концепту (якщо ми говоримо про концепт СМЕРТЬ саме у картині світу воїна-самурая, який у цьому разі нерозривно пов'язаний із воїнською доблестю, відданістю господареві тощо). Щодо МЕЧА, то він також має як риси універсального (меч як атрибут мужності наявний практично в усіх культурах), так і етно- та групового концепту (адже йдеться не про абстрактний меч, а про *катану* – особливий меч самурая, символ його гідності й роду). Концепт СЕППУКУ, вочевидь, має всі риси групового концепту (оскільки таке ритуальне самогубство є прерогативою класу самураїв), проте набуває також і рис етноконцепту (стаючи одним із ключових слів,

якими характеризують японську культуру; щоправда, зі стереотипними уявленнями про Японію більше пов'язане слово *харакірі*, яке, як відомо, у мові оригіналу має практично таке саме графічне вираження, тільки зі зворотним порядком ієрогліфів – 腹切). Концепт ВІРНІСТЬ має як універсальні риси (вірність васала сюзеренові, вірність слуги господареві), так і, безперечно, етноспецифічні риси (японська вірність: вірність підлеглому начальникові, вірність працівника фірмі (звідси й суто японський феномен довічного найму – 終身雇用 /шю:шінкойо:/), а також риси групових концептів (самурайська вірність васалові даймьо). Далі за якістю інформації мовознавці виділяють понятійно-логічні, образно-художні, парадоксальні концепти [7, с. 258]. У цьому ключі ШЛЯХ є швидше образно-художнім, хоча він містить у собі й деякі парадоксальні елементи, про які ми вже писали [4]. СМЕРТЬ, швидше за все, є парадоксальним концептом, як, власне, і сам цей феномен. Концепт МЕЧ, з одного боку, є понятійно-логічним (адже йдеться про конкретний предмет), але, з іншого боку, на основі цього поняття значно розвинулося образно-художнє поле (меч як символ воїна, як стрижень самурая і чоловічої сили загалом, меч як характер мужнього чоловіка). Це саме можемо стверджувати і про ВІРНІСТЬ, яка, будучи логічним поняттям, набула також і образного переосмислення, ставши невід'ємним елементом японської культури. Загалом понятійну та образну складові можна виділити у будь-якому концепті: понятійна (поняттєва) складова відображає ознакову й дефініційну структури концепту; образна фіксує концептуальні метафори, що підтримують концепт у мовній свідомості. Окрім цього, когнітивісти виділяють також значущу складову концепту, яка детермінована місцем концепту у мовній системі лінгвокультурного колективу [10, с.11].

Перейдемо тепер до визначення лінгвокогнітивної моделі означених концептів. Як відомо, когнітологи пропонують описувати польову структуру концептів у вигляді чуттєво-образного ядра, базового шару та периферії [10, с.11]. При цьому концептуальний аналіз у ракурсі семантичного поля спрямований виявити прямопонятійні значення (що входять до складу навколоядерної зони семантичних полів), похідно-понятійні значення (розкривають свою семантичну сутність у межах ближньої периферії) та конотативно-сміслові значення (реалізуються у сфері віддаленої периферії), в яких відображено денотативні ознаки й лінгвокультурні асоціативно-емоційні риси, національні образи й оцінки концептів [9, с.8].

Польову структуру концепту ШЛЯХ ми детально розглядали у попередній розвідці, тож лише стисло зазначимо, що ядром концепту ШЛЯХ у трактаті «Хагакуре» є висловлювання 死の道 /ші-но мічі/ *шлях смерті*, 武(士)道の大意 /бу(ші)до:-но тайі/ *значення шляху воїна*, 和の道 /ва-но мічі/ *шлях гармонії*, 眞の道 /шін-но мічі/ *шлях істини* тощо; концепт ШЛЯХ супроводжується позитивними емоційно-оцінними конотаціями, напр., 義よりも上に道は有る也。 *Шлях є вищим за праведність* (тут і далі приклади взято з [11], переклад наш). Приядерна зона концепту ШЛЯХ представлена основними регулярними лексичними репрезентаціями, при цьому образне осмислення концепту ШЛЯХ у тексті «Хагакуре» є різноманітним: 1) «шлях – це смерть» (道は死ぬ事。 *Шлях – це смерть*); 2) «шлях – це ідеал, якого треба прагнути» (氣力さへ強ければ詞も行ひも自然と道に叶ふ、されど心が第一。 *Якщо*

будеш сильним духом, твої слова й дії відповідатимуть Шляхові... Найважливіше – це твоє серце); 3) «шлях – це знання» (道とは我が非を知る事。 Шлях – це знати власні вади); 4) «шлях – це незнання» (武道は今日の事も知らずと思ひて。 Шлях самурая – це усвідомлення того, що ти не знаєш, що буде з тобою через мить). Вказані образні асоціації шляху зі знанням / незнанням, усвідомленням своїх вад, смертю й ідеалом дозволили нам актуалізувати такі риси ШЛЯХУ: пізнаваність, трансцендентність, недосяжність, самоаналіз, самокритика, вища істина; і зробити висновок про наявність у концепті ШЛЯХ рис парадоксальності.

Детальніше зупинимося на решті концептів. Оскільки, як ми вже переконалися вище, «шлях – це смерть», то цілком природно, що саме СМЕРТЬ і стає другим центральним концептом у концептосфері воїна. Ядро означеного концепту представлено насамперед ключовим лексичним репрезентантом 死 /ші/ у вигляді іменника, дієслівним 死ぬ /шіну/, а також субстантивованим 死ぬ事 /шіну кото/. Окрім цього, цікавим репрезентантом виступає 死狂ひ (死狂い) /шігуруй/, що можна дуже приблизно перекласти як *шалене прагнення смерті*, й у значення якого практично цілком вкладається вся філософія Шляху самурая. Образні репрезентації концепту СМЕРТЬ також є різноманітними. Зокрема, ми виділили такі образи:

1) «смерть – це вища мета»

道は死ぬ事、毎朝毎夕常住死身になれ Шлях – це смерть, щоранку і щовечора жити заради смерті;

2) «смерть – це правильний вибір»

二つ二つの場にて、早く死ぬ方に片附くばかり也 Опинившись у ситуації «життя або смерть», треба негайно обирати лише смерть;

時の行掛りにて勝負はあるべし。恥をかゝぬ仕様は別也。死ぬ迄を考へず、無二無三に死狂ひするばかり也。 Істинний самурай не замислюється про перемогу чи поразку. Він без страху йде на вірну смерть;

3) «смерть – це норма»

死の道も、平生に死に習うては、心安く死ぬべき事也 Так само і шлях смерті: якщо переконаєш себе в тому, що смерть – це нормально й буденно, і матимеш намір померти саме так, то й насправді помреш зі спокійним серцем;

4) «смерть – це поетичний образ». Саме смерті у «Хагакуре» присвячено вірша:

恋死なむ
後の煙に
それと知れ
終にもらさぬ
中の思ひを

Смерть від кохання.
В диму, що буде потім,
Ти пізнай її.
Не відкриється, о, ні,
Твого серця тайна.

Отже, констатуємо перетинання концептів ШЛЯХ і СМЕРТЬ у концептосфері самурая, а також надання СМЕРТІ вищого сенсу, істинної мети життя воїна. СМЕРТЬ у філософії самурая постає праведною, вищою, але водночас і буденною (що надає концептові парадоксальних рис).

Настанова самурая, що ШЛЯХ – це СМЕРТЬ, актуалізує весь пучечок асоціацій, пов'язаних із цими концептами, і викликає частотність у тексті «Хагакуре» лексичних репрезентантів інших концептів, близьких до вказаних двох: МЕЧ та СЕППУКУ. Розглянемо перший із них. Лексична репрезентація концепту МЕЧ різноманітна: поряд із родовим терміном 刀 /катана/ існує також низка видових лексем на позначення різних типів мечів (脇差 /вакідзаші/ *короткий меч*, 太刀 /тачі/ *довгий меч* тощо). Образні асоціації, що закріпилися за означеним концептом, є такими:

1) «меч – символ мужності»

昔人の刀は落差に仕り候 *Раніше чоловіки часто і з легкістю діставали свої мечі з приспущених піхов* (Вміти діставати мечі із приспущених піхов – своєрідний вищий пілотаж самураїв. Це має недбалий, а тому надзвичайно гарний вигляд, і демонструє всю мужність та майстерність самурая);

2) «меч – символ роду»

鍋島忠直、伊達政宗に家傳の名刀を勧められて受けず *Дате Масамуне пропонував Набешімі Таданао іменний меч роду, але той його не взяв* (оскільки істинному самураєві не гоже приймати реліквію чужого роду);

3) «меч – це характер»

意地は刀の様な物、砥ぎすまして鞘に納め置き、時々出して見よ *Характер – як меч: час від часу діставай його з піхов, але не тримай оголеним чи зачохленим весь час.*

Загалом можемо простежити подібність символічного навантаження меча в різних культурах. Меч як невід'ємний атрибут воїна, незамінний на полі бою, цілком природно набуває асоціацій із воїнською доблестю й мужністю. В українській лінгвокультурі подібним символом виступає ШАБЛЯ як типовий вид холодної зброї козаків (напр., народна пісня «*Сяли на сонці шаблі запорожців*», прислів'я «*Береженого Бог береже, а козака шабля стереже*» тощо), слугуючи також метафоричним найменуванням воїна при вказуванні на кількість бійців [8, с. 395]. Стійка асоціація «меч – чоловік», цілком можливо, викликана також метафоричним осмисленням чоловічого тіла. Принаймні, у розвідках з українського фольклору знаходимо згадку про те, що одним з символічних найменувань чоловічого статевого органа є *ніж* [3, с.45]. Але повернімося до японського МЕЧА. Він, як можемо підсумувати, постає символом самурайської честі й особистості, а тому є найбільшою цінністю воїна. При цьому не в останню чергу через те, що ним можна здійснити почесний обряд сеппуку, на якому зупинимося нижче.

Концепт СЕППУКУ, утворившись на основі суто національно-специфічного поняття, також має чимало лексичних репрезентантів: його представляє іменник 切腹 /сеппуку/ й відповідне дієслово 切腹する /сеппуку-суру/, вислів 腹を切る /хара-о кіру/, а також іменники 追腹 (追い腹) /ойбара/ та 殉死 /джунші/ на позначення сеппуку, яке мав учинити самурай у разі смерті свого сюзерена. Яким же є образне

осмислення сеппуку, що створює базовий шар означеного концепту? В тексті «Хага-куре» натрапляємо на таке сприйняття СЕППУКУ:

1) «сеппуку – це служіння володареві»

奉公仕り浪人切腹仰付けられ候も、一つの御奉公と *Виконання наказу статті роніном чи зробити сеппуку – це теж форми служіння;*

何よりも唯主君の御一言が忝くて腹を切る志は起こるもの *Слово вдячності володаря – найдорожче за все. Завдяки ньому з'являється готовність пожертвувати своїм життям;*

無實の切腹仰付けられても、一人勇み進むこそ御譜代の家來 *Слуга даймьо має постійно вдосконалювати свою мужність і бути готовим учинити сеппуку без жодних винагород;*

奉公人の打留は浪人か切腹に極りたると覺悟せよ *Маєш усвідомити, що кінцем твоєї служби буде або перетворення на роніна, або сеппуку;*

2) «сеппуку – це радість»

御仕組二番立には不承服、それが不届なら切腹も幸 *Слуга, другий у черзі на службу, не погодився з цим і заявив, що, якщо це – поганий учинок, то сеппуку для нього буде радістю;*

3) «сеппуку – ідеальна субстанція, вища за матеріальне»

金銭の事で腹切らせるは残念 *Гроші не варті того, аби через них робити сеппуку.*

Вказані характеристики СЕППУКУ свідчать про розуміння означеного концепту як вищого призначення, невід'ємної складової самурайської відданості та Шляху воїна, що, безперечно, тісно пов'язує цей концепт із концептами ШЛЯХУ, СМЕРТІ й ВІРНОСТІ, останній з яких розглянемо далі.

ВІРНІСТЬ, або ж ВІДДАНІСТЬ, ЛОЯЛЬНІСТЬ також є наскрізним концептом філософії самурая. У тексті «Хагакуре» означений концепт представлений одиницями *忠節 /чю:сецу/, 忠 /чю:/, 忠孝 /чю:ко:/ 忠義 /чю:гі/, 大忠節 /дайчю:сецу/, 忠の義 /чю:но гі/ з ядерним компонентом 忠, у якому й закладено основний смисл концепту. Погляньмо тепер на різноманіття образних репрезентацій ВІРНОСТІ / ЛОЯЛЬНОСТІ:*

1) «вірність – інструмент виконання Шляху»

四誓願の琢き上げ、武士道忠孝人の爲の本義を會得せよ *Вивчи чотири клятви, своєю відданістю служи Шляхові воїна й навчися робити все для людей;*

2) «вірність – аксіоматична істина»

奉公は好き過ぎて過有るが本望、忠の義のと理窟は入らぬ *Занадто сильна любов до служби – це нормально. Лояльність – це правильно, й розумування тут зайві.*

Окрім цього, типовим у тексті є вказування на вірність як невід'ємний атрибут гідного самурая, причому виявляти її можна кількома способами:

а) турботою

殿の御心入れよく仕直し、御誤なき様に仕る人が大忠節にて候 *Велика лояльність слуги в тому, щоб постійно турбуватися про свого володаря і стежити за тим, щоб він не припустився помилки;*

б) самопожертвою

御前近き忠義の出頭人には親しくせよ、何事も皆主人の御爲 *Особистий слуга має бути надзвичайно лояльним і робити все заради володаря;*

в) адміністративним хистом

人を仕立て候事忠節也 *Правильно розставити людей – це також вияв вірності володареві;*

г) виконанням службових обов'язків

不忠不義一人も無く、悉く御用に立つるが大忠節大慈悲 *Найбільша лояльність і найбільша милість – це, коли нема невіданих і невихованих людей, і всі стають у пригоді;*

г) порадою

至極の忠節は主を諫め國を治むる事 *Найбільша лояльність – це своїми підказками допомагати володареві правити провінцією.*

Можемо стверджувати, що у концептосфері воїна ВІРНІСТЬ / ЛОЯЛЬНІСТЬ безпосередньо пов'язана з концептами ШЛЯХ, СЕППУКУ та СМЕРТЬ і опосередковано – з МЕЧЕМ. При цьому, як і ШЛЯХ, ВІРНІСТЬ являє собою вищу істину, а окрім цього, є ключем, інструментом пізнання ШЛЯХУ.

Отже, вище ми переконалися, що всі п'ять концептів тісно пов'язані між собою. Спробуємо тепер наочно зобразити зв'язки між ними, на основі яких і будується концептосфера японського воїна.

ШЛЯХ ↔ СМЕРТЬ

↑ інструмент ↗ ↑ інструмент

ВІРНІСТЬ ← СЕППУКУ

інструмент

↖ ↑ інструмент

МЕЧ

Отже, розглянувши ключові концепти Книги самурая «Хагакуре», а саме, ШЛЯХ, СМЕРТЬ, СЕППУКУ, МЕЧ та ВІРНІСТЬ, вказавши їхні лексичні репрезентанти й об'єднані асоціації, визначивши їхнє ядро, притягальну зону, а також зв'язки між ними, можемо підбити деякі підсумки. По-перше, у концептосфері самурая існує нерозривний зв'язок між концептами ШЛЯХ і СМЕРТЬ, усвідомлення першого є неможливим без прагнення останньої. І ШЛЯХ, і СМЕРТЬ являють собою вищу матерію, праведний ідеал, якого треба прагнути. Водночас, обом концептам притаманні парадоксальні риси. ВІРНІСТЬ є інструментом осягнення ШЛЯХУ; її крайнім виявом є СМЕРТЬ, зокрема через СЕППУКУ. МЕЧ є інструментом СЕППУКУ, символом самурайської честі. СЕППУКУ, призводячи до СМЕРТІ, дозволяє досягнути ШЛЯХУ.

Такою перед нами постала концептосфера воїна у Книзі самурая «Хагакуре». Описані концепти є стрижнем світогляду ідеального солдата, захисника своєї землі й вірного підданого. Вважаємо, що актуальними надалі будуть пошуки паралелей у філософії самураїв та козаків, розгляд концептосфер цих воїнів у зіставному і протиставному аспектах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бабенко Л.Г.* Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: Учебник; Практикум / Л.Г. Бабенко, Ю.В. Казарин. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 496 с.
2. *Голубовська І.О.* Актуальні проблеми сучасної лінгвістики : курс лекцій / І.О. Голубовська, І.Р. Корольов. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 223 с.
3. *Ігнатенко І.В.* Чоловіче тіло у традиційній культурі українців / І.В. Ігнатенко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 224 с.
4. *Комарницька Т.К.* Вербалізація концепту «ШЛЯХ» у військово-філософському трактаті «Хагакуре» і його роль у вираженні просторового, часового й духовного кодів японської лінгвокультури / Т.К. Комарницька // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – Випуск 58. – С. 60-69
5. *Матвеева Т.В.* Полный словарь лингвистических терминов / Т.В. Матвеева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2010. – 562 с.
6. *Прохоров Ю.Е.* В поисках концепта: Учебное пособие / Ю.Е. Прохоров. – М.: Флинта, Наука, 2008. – 176 с.
7. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Словник української мови / [Ред. колегія: І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник, Г.М. Гнатюк та ін., редактор С.І. Головащук]. Том 11: Х-Ь. – К.: Видавництво «Наукова думка», 1980. – 700 с.
9. *Сорока Т.В.* Концепти «ДІМ» і «РОДИНА» в російській, англійській та французькій мовній свідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Т.В. Сорока – Донецьк, 2006. – 23 с.
10. *Шамаєва Ю.Ю.* Когнітивна структура концепту «РАДІСТЬ» (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.02.04 «германські мови» / Ю.Ю. Шамаєва. – Харків, 2004 – 21 с.
11. 山本常朝. 葉隱 (原文) : [електронне джерело] – режим доступу до тексту: <http://hagakure-text.jp>. Назва з екрана. Дата звернення: 09.03.2017

Стаття надійшла до редакції 27.03.17 р.

T. Komarnytska, PhD in Philology, assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE SYSTEM OF THE CONCEPTS OF THE JAPANESE WARRIOR (BASED ON THE BOOK OF THE SAMURAI «HAGAKURE»)

The article is devoted to the analysis of the key concepts of Yamamoto Tsunetomo's tractate «Hagakure» that form the basis of the system of the concepts of the Japanese warrior, namely WAY, DEATH, SEPPUKU, SWORD and LOYALTY. The nucleus and aboutnuclear zone, as well as the main

lexical representations and presentative associations of these are determined. The model of the system of the concepts of the samurai is constructed.

Key words: system of the concepts, concept, concept nucleus, key lexemes, presentative associations.

T. Komarnyzka, PhD in Philologie, Assistentin
Taras Schewtschenko Nationale Universität Kyiv, Kyiv

DAS KOTZEPTSYSTEM DES JAPANISCHEN KRIEGERES (AUF DAS BUCH DES SAMURAI «HAGAKURE» GEGRÜNDET)

Der Artikel, der auf die Abhandlung «Hagakure» von Yamamoto Tsunetomo gegründet ist, ist der Analyse von Schlüsselkonzepten, die den Kern des Konzeptsystems vom japanischen Kriegen bilden, gewidmet. Diese Konzepte sind: DER WEG, DER TOD, DAS SEPPUKU, DAS SCHWERT und DIE TREUE. Der Kern und die nebenkernige Zone dieser Konzepte wurden bestimmt, die hauptsächlich lexikalischen Repräsentationen und bildlichen Assoziationen wurden entdeckt. Das Model des Konzeptsystems vom Samurai wurde konstruiert.

Schlüsselwörter: das Konzeptsystem, das Konzept, der Kern des Konzepts, die Schlüssellexemen, die bildlichen Assoziationen.

УДК 811'373.7+159.942

Н. Костевич, викладач
Національний університет
«Львівська політехніка», Львів

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОЧУТТІВ ЛЮБОВІ ТА КОХАННЯ У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено проблемі інтерпретації фразеологічних одиниць на позначення кохання та любові в японській мові. Метою статті є визначення емоційного забарвлення в контексті «позитивності» / «негативності» почуттів кохання та любові у японській фразеології та зіставлення результатів із точкою зору психологів.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця, почуття любові, почуття кохання, позитивні почуття й емоції, негативні почуття й емоції.

Почуття кохання та любові завжди інтригували та чарували людей своєю загадковістю та незвичайністю. Психологи теж здавна цікавляться цими почуттями та їхнім походженням, і багато з них запропонували свої підходи до трактування, інтерпретації та класифікації цих почуттів. Незважаючи на те, що більшість психологів-науковців визначають кохання та любов як позитивні емоції та почуття, в житті ми іноді стикаємося із зовсім протилежним проявом цих почуттів. Оскільки фразеологія є одним із засобів вираження почуттів людини, то в цій статті ми проаналізуємо фразеологічні одиниці японської мови, що позначають почуття кохання й любові, та визначимо належність цих фразеологічних одиниць до тих, що позначають

«позитивні» почуття й настрої чи «негативні» почуття й настрої. Ще одним завданням дослідження є визначення категорії, до якої ми будемо відносити ці фразеологічні одиниці у класифікації фразеологічних одиниць на позначення людських почуттів. Отже, метою статті є визначення емоційного забарвлення в контексті «позитивності» / «негативності» почуттів кохання та любові у японській фразеології та зіставлення результатів із точкою зору психологів щодо їхньої класифікації.

Насамперед визначимо поняття почуттів, емоцій, позитивності та негативності. «Емоція – це загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності» [2, с.328]. Почуття – це «людські узагальнені переживання, ставлення до потреб, задоволення або незадоволення яких зумовлює позитивні або негативні емоції» [2, с.328]. Під позитивними чи негативними емоційними переживаннями мається на увазі певне «ставлення людини до дійсності, до навколишнього середовища, до результатів своєї діяльності. Це суб'єктивне особистісне ставлення» [3, с.221]. На позитивність і негативність емоцій впливає і навколишнє середовище, а також культура народу і його менталітет, адже кожна нація ставиться до певних емоцій та почуттів по-своєму. Це означає, що й у фразеології мови ці емоції та ставлення до них будуть виражатися по-іншому. Останнім часом дедалі частіше простежується тенденція досліджень, спрямованих на виявлення таких культурних імплікацій, чим і зумовлена актуальність теми статті. Особливо цікавим є зв'язок мови та культури Японії. Проте, фразеологія японської мови ще не достатньо досліджена в цьому аспекті, що й визначає наукову новизну нашого дослідження. Особливої уваги заслуговують фразеологічні одиниці на позначення почуттів, адже часто саме емоції та почуття спонукають людину до їхнього вираження через творчість та засоби мовлення, в нашому випадку – до створення фразеологічних одиниць. Саме тому об'єктом дослідження обрано фразеологічні одиниці японської мови, що позначають почуття кохання та любові, на матеріалі статей японських фразеологічних словників та словників йоджджюкуго. Предмет дослідження – позитивність та/чи негативність фразеологічних одиниць японської мови, що позначають почуття кохання та любові, що буде визначатися методом прямого аналізу та гіпотетико-дедуктивним методом.

Під час попередніх досліджень і спроби класифікації фразеологічних одиниць на позначення почуттів фразеологічні одиниці на позначення любові та кохання було визначено як ті, що несуть позитивну конотацію, і віднесено до групи тих, які позначають позитивні почуття й настрої.

Класифікація фразеологізмів, які позначають почуття людини:

1. Фразеологізми на позначення моральних почуттів:

1.1. Фразеологізми, що позначають позитивні почуття й настрої:

- **Щастя** (*На сьомому небі від щастя – 最高に幸せ (Saikooni shiawase)*);
- **Задоволення** (*Бальзам на душу – 目の薬 (Me no kusuri)*);
- **Радість** (*Сяяти від радощів – 喜色満面である (Kishokumammen de ari)*);
- **Любов** (*Діти любі, а за прутину держи – 可愛い子には旅させよ (Kawaii ko ni wa tabi saseyo)*);
- **Кохання** (*Хоч у курені, аби до серця мені – 恋に上下の隔てなし (Koi ni jooge no hedate nashi)*);

- Дружба (За друга – у вогонь і воду! – 「ご用とあれば」たとえ火の中、水の中 («Go-yoo to areba» tateo hi no naka, mizu no naka));

- Честь (За честь голова гине – 武士は食わねど高楊枝 (Bushi wa kuwanedo takayooji)).

1.2. Фразеологізми, що позначають негативні почуття й настрої:

- Злість (Злий, як голодний вовк – ひどく冠である (Hidoku kammuri de aru));

- Роздратування (Як червона хустка для бика – 逆鱗に触れる (Gekirin ni fureru));

- Знервування (Сидіти, мов на голках – 針の筵に坐る (Hari no mushiro ni suwaru));

- Страх (Хто боїться, тому в очах двоїться – 疑心暗鬼を生ず (Gishin anki wo shoozu));

- Сум (Клубок у горлі – 喉を詰まらせること (Nodo wo tsumaraseru koto));

- Знушання (Сипати сіль на рану – 傷む上に塩を塗る (Itami ue ni shio wo nuru));

- Нещастя (Біда біду тягне – 弱り目に祟り目 (Yowari me ni tatari me));

- Задристь (У чужу жінку чорт кладе ложку меду – 隣の花は赤い (Tonari no hana wa akai));

Зніяковілість (Не знати, на яку ступити – 穴があつたら入りたい (Ana ga attara hairitai)).

2. Фразеологізми на позначення гностичних почуттів:

2.1. Фразеологізми, що позначають інтелектуальні почуття (Розумному тільки кивни, він здогадається – 一を聞いて十を知る (Ichi wo kiite juu wo shiru));

2.2. Фразеологізми, що позначають пізнавальні почуття (Без муки нема науки – 学問に近道なし (Gakumon ni chikamichi nashi));

2.3. Фразеологізми, що позначають повчальні почуття (Хто опарився на окопі – 吹く冷たい風を冷たい水に – 糞に懲りて膾を吹く (Atsumono ni korite, namasu wo fuku)).

3. Фразеологізми на позначення естетичних почуттів (І пеня прибері, то гарним буде – 馬子にも衣裳 (Mago ni mo ishoo)) [4, с. 283-284].

Вищенаведена класифікація була сформована на основі класифікацій почуттів, виведених провідними психологами світу. І кохання більшість із них відносять до позитивних почуттів. Погляньмо на кілька з них.

1. Загальноприйнята зведена класифікація почуттів:

1. Моральні (Етичні) почуття:

1.1. Позитивні почуття:

1.1.1. Симпатія

1.1.2. Прихильність

1.1.3. Дружба

1.1.4. Батьківська любов

1.1.5. Кохання

1.1.6. Романтичність

1.2. Негативні почуття:

1.2.1. Ворожість

1.2.2. Ненависть

1.2.3. Злість

1.2.4. Цинізм

- 1.2.5. Заздрість
2. Релігійні почуття
3. Практичні почуття
4. Інтелектуальні почуття
5. Естетичні почуття [5, с. 158].

Роберт Плутчик у своєму «Колесі емоцій» (Рис.1) також розміщує «любов» серед позитивних емоцій, як-то спокій, радість, довіра, визнання тощо [6, с.125].

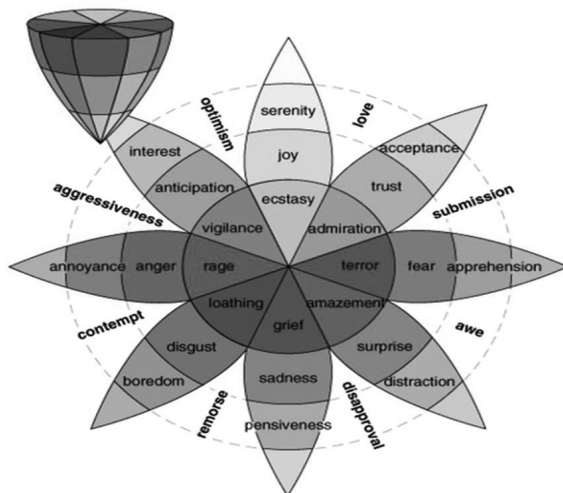

Рисунок 1. Колесо емоцій Роберта Плутчика.

Проте, у процесі аналізу фразеологічних одиниць японської мови на позначення почуттів кохання та любові було виявлено, що вони мають не тільки позитивний емоційний відтінок (相思相愛 (Soushi sousai) – *Взаємне кохання; не вистачає часу, щоб довго бути разом*), а і що значна кількість із них мають негативний емоційний відтінок (恋は熱しやすく冷めやすい (Koi wa neshiyasuku sameyasui) – *Як загорілося, так і погасло (про швидкоплинні почуття); 去る者は日に疎し (Saru mono wa hibi ni uroshi) – *Очі не бачать – серце не болить / Хто пішов, того швидко забудуть**).

Так було здійснено подальший аналіз вибірки фразеологічних одиниць на позначення почуттів кохання та любові для дослідження конотації «позитивності» та «негативності». Під час аналізу вибірка фразеологічних одиниць розподілилася на такі три класи:

1. **3 позитивним емоційним відтінком** (会えないことで思いが募り、共にいることで愛情が強まる (Aenai koto de omoi ga tsunori, tomo ni iru koto de aijou ga

tsuyomaru) – Розлука зміцнює любов; 惚れた欲目に痘痕も笑窪 (*Horeta yokute ni abata to ekubo*) – Хто милий, той красень; 比翼連理 (*Hiyoku renri*) – Жити душа в душу);

2. **3 негативним емоційним відтінком** (胸を焦がす (*Mune o kogasu*) – Спалювати душу; 秋風が立つ (*Akikaze ga tatsu*) – Дмухнули осінні вітри (Про згасання почуттів); 愛別離苦 (*Aibetsu riku*) – Про біль та складність стосунків на відстані));

3. **3 нейтральним емоційним відтінком** (恋に上下の隔てなし (*Koi ni jooge no hedate nashi*) – Перед коханням усі рівні; 似たもの夫婦 (*Nita mono fufu*) – Чоловік та жінка – одна спілка; 朝雲暮雨 (*Chouun bou*) – Про палкі почуття чоловіка та жінки).

У результаті квантитативного аналізу ми дістали такі цифри (результати представлені у відсотковому вигляді):

Позитивний емоційний відтінок – 33%;

Негативний емоційний відтінок – 46%;

Нейтральний емоційний відтінок – 21%.

Отож, легко помітити, що в японських фразеологічних одиницях на позначення почуттів кохання та любові негативний емоційний відтінок має значно більший відсоток використання, ніж позитивний. Проте, оскільки йдеться про почуття, то варто зазначити, що люди схильні акцентувати свою увагу на негативних емоціях. Звичайно ж, фразеологія мови як один із засобів вираження своїх почуттів не є винятком.

Психологи зазначають, що більшість вроджених емоцій є негативними. Саме це і пояснює той факт, що негативне мислення є автоматичним. Це пов'язано з інстинктом самозбереження. Тобто, для того, щоб вижити, нам потрібне почуття, яке б нам дозволяло забезпечувати собі як безпеку здоров'я та життя, так і ментальний спокій. У цьому нам і допомагають негативні емоції та почуття.

Вважаємо, що у фразеології японської мови почуття кохання та любові не можна трактувати як конкретно «позитивні» чи «негативні», а радше як «мішані». Більше того, П.В. Симонов також згадує про *мішані* емоції, «коли в тому самому переживанні поєднуються і позитивні, і негативні відтінки (переживати нерозділену любов: «любов ніколи не буває без смутку» тощо)» [1, с.452]. Також стверджуємо, що у класифікації фразеологічних одиниць на позначення почуттів цю групу фразеологізмів варто вносити окремо від тих, що належать до позитивних чи негативних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник для студ. психолог. і пед. спец. ВНЗ / М. Й. Варій ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: ЦУЛ, 2007. – 968 с.
2. Загальна психологія : підручник для студ. ВНЗ / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко [та ін.]; за заг. ред. С. Д. Максименка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця: Нова Книга, 2004. – 704 с.
3. Загальна психологія : підручник для студ. ВНЗ / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук [та ін.] – К.: Либідь, 2005. – 464 с.

4. *Костевич Н.* Особливості англійських, українських та японських фразеологічних одиниць на позначення людських почуттів / Н. Костевич // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. праць. – Острог, 2014. – Вип. 48. – С. 283 – 286
5. *Общая психология : учеб. для студ. пед. вузов / А. В. Петровский [и др.]; под ред. А. В. Петровского.* – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1986. – 464 с.
6. *Якобсон П. М.* Психология чувств / П. М. Якобсон. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 348 с.
7. *言いたい内容から逆引きできる。例解慣用句辞典。* 東京：創拓社出版、1992. — 625頁
8. *ことわざ辞典。* 東京：小学館、1995. — 415頁
9. *新明解故事ことわざ辞典。* 東京：三省堂、2001. — 740頁
10. *新明解四字熟語辞典 三省堂編修所* [執筆者：江口尚純、大野貴正、尾崎幸弘、その他]。— © Sanseido Co., Ltd. 1998. — 802頁

Стаття надійшла до редакції 30.03.17 р.

Н. Костевич, преподаватель

Национальный университет «Львовская политехника», Львов

ПРОБЛЕМА ИНТЕРПРЕТАЦИИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ЧУВСТВА ЛЮБВИ В ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена проблеме интерпретации фразеологических единиц, обозначающих чувства любви в японском языке. Целью статьи является определение эмоциональной окраски в контексте «положительности» / «отрицательности» чувств любви в японской фразеологии и сопоставление результатов с точкой зрения психологов.

Ключевые слова: фразеология, фразеологическая единица, чувство любви, положительные чувства и эмоции, отрицательные чувства и эмоции.

N. Kostevych, teacher

Lviv Polytechnic National University, Lviv

THE PROBLEM OF INTERPRETATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS DENOTING FEELINGS OF LOVE IN JAPANESE

The article is devoted to the problem of interpretation of phraseological units denoting feelings of love in Japanese. The article is aimed to determine the emotional coloring in the context of «positivity» / «negativity» of love feelings in Japanese phraseology and to compare the results with psychologists' point of view.

Key words: phraseology, phraseological unit, love, positive feelings and emotions, negative feelings and emotions.

КУЛЬТУРНО МАРКОВАНІ ЗОБРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ КОНСТРУЮВАННЯ РЕКЛАМНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ І ЯПОНСЬКІЙ МОВАХ

Пропоновану статтю присвячено лінгвокультурологічному дослідженню зображальних засобів в українських і японських рекламних текстах. Звернено увагу на специфіку рекламних повідомлень у сфері косметології.

Ключові слова: *рекламне повідомлення, лінгвокультурологія, зображальні засоби, косметологія.*

Останнім часом значно зріс інтерес лінгвістів до невербальних засобів комунікації. Ілюстрація дедалі частіше стає засобом текстотворення. Текст сприймається як єдність мовної одиниці й картинки, яка є супутньою до нього. Текст як гомогенне утворення, яке містить у собі знаки лише вербальної семіотичної системи, поступається на сьогодні місцем гетерогенному тексту [1, с. 78-85]. Особливою формою текстової гетерогенності виступає полікодовий текст. Полікодовий текст визначають як ілюстрований текст, у якому вербально виражена інформація сполучається із зображенням; вербальні й зображувальні компоненти утворюють візуальне, структурне, змістове й функціональне ціле, яке забезпечує комплексний, прагматичний вплив на адресата [3, с. 46]. Так, А.Д. Белова вбачає у широкому використанні невербальних елементів комунікації, параграфеміки, кольорового символізму здатність сучасної реклами повністю витіснити мову [2, с. 12].

Актуальність статті зумовлена її спрямуванням на дослідження взаємозв'язків іконічних знаків і культури як джерела досягнення кооперативності у міжмовному спілкуванні представників різних соціумів, у нашому разі українського та японського. Метою представленого лінгвокультурологічного дослідження є встановлення кореляцій між зображальними засобами рекламних повідомлень і культурою українського та японського народів. При цьому важливе завдання полягає у встановленні того, які саме факти культури мають вияв за допомогою іконічних знаків у рекламі. Матеріалом дослідження слугують популярні українські та японські жіночі журнали (BITEKI №7 (2013р.), VOUGE №12 (2011р.), GLAMOUR № 7 (2011р.)).

Візуальні засоби, залежно від того, наскільки специфічним є культурно-марковане рекламне повідомлення, можуть допомогти або не допомогти зрозуміти рекламу.

Аналіз рекламних повідомлень показав, що реклама косметичних засобів неможлива без візуальних елементів, оскільки підсилює сугестивний вплив на аудиторію. В українських рекламних повідомленнях косметичних засобів зображальні елементи наявні у 100% текстів. Серед них можемо виділити:

- зображення обличчя жінки (зазвичай знаменитість) разом із продукцією (95 %)
- іконічні знаки (26.0%)
- візуалізація вербальних знаків (7.5%)
- візуалізація метафоричного вербального компонента (35.7%)

Рис. 1

Рис. 2

Розглянемо докладніше **зображальні компоненти** реклами з погляду української та японської лінгвокультури.

Світлини жіночого обличчя в українській мові здебільшого європейської раси, а в японській – монголоїдної (рис. 1, рис.2). Проте, в японських рекламних повідомленнях трапляються світлини з зображенням світлошкірих жінок, що свідчить про певний ідеал краси в Японії. А в українських, навпаки, зустрічаємо засмаглий колір обличчя, що є також маркером культури.

Поняття «іконічний знак» вперше було запропоновано американським філософом і логіком Чарльзом Пірсом. За Пірсом, іконічний знак – це «знак, який має певні властивості позначуваного ним об'єкта, незалежно від того, чи існує цей об'єкт у реальності». Іконічний знак – це поняття, яке пов'язане з зображенням будь-яких предметів, тварин, птахів, символів, орнаментів тощо [4, с. 48-57]. Іконографічні частини рекламних повідомлень, з одного боку, допомагають уникнути багатозначності, а з іншого, підсилюють образність повідомлення. Під іконічними також розуміємо знаки, які базуються на відтворенні подібності між знаком та його значенням за кольором, формою, звучанням, структурою чи послідовністю. Зв'язність рекламного тексту виявляється в узгодженні й тісному взаємозв'язку вербального та іконічного компонентів на змістовому, змістово-мовному та змістово-композиційному рівнях. Знак виконує найважливішу функцію суспільної комунікації – якщо людина не знайома із суспільно обумовленими значеннями, прийнятими в цьому суспільстві і культурі символічного значення кольору або предмета, то комунікація або не відбудеться, або стане істотно ускладненою. Тому декодування цих знаків надає нам інформацію про суспільство і культуру певного народу.

Рис. 3

Як приклад використання іконічних знаків в українських рекламних повідомленнях розглянемо рекламне повідомлення антивікової сироватки фірми VICHY. Після вислову *Сьогодні я буду їсти на ходу* бачимо іконічний знак – гамбургер (рис.3). У різних країнах і культурах існує своя традиційна вулична їжа. Припустимо, у Греції продають

Рис. 4

на вулицях смажені початки молодої кукурудзи, у Камбоджі – смажених павуків, а з цього рекламного повідомлення стає зрозумілим, що в Україні на ходу їдять гамбургери.

В японських рекламних повідомленнях відзначаємо використання зображення перлин як еталону кольору і гладкості шкіри для японських жінок (рис. 4). Використання перлин є національно-зумовленим зважаючи на всесвітньовідомих японських жінок *ама*, професією яких протягом багатьох століть є діставати перлини з морських глибин.

В українських рекламних повідомленнях літери латинського алфавіту спостерігаємо здебільшого на позначення бренду (рис. 5)

Рис. 5

В японській мові латинські літери позначають певні стандарти буття японських жінок. Часто великі літери поєднуються із запозиченими словами (2,2%), наприклад:

- 1) 凜と研ぎ澄まされた、美しき Vフェイスへ(рис. 6) (CLARINS, BITEKI 7/2013);
- 2) JUMP START すっきりSボディ! (рис. 7) (CLARINS, BITEKI 7/2013).

У першому прикладі V латиницею означає першу літеру слова *victory* (перемога), а словосполучення Vフェイス можна перекласти як *обличчя перемоги*. Але в цьому рекламному повідомленні літера V використана не через зміст слова *victory*, а через її форму, яка відображає омріяний тип обличчя усіх японських жінок, що асоціюється з формою англійської літери V (рис. 6).

Рис. 6

У другому прикладі, рекламуючи косметичний засіб для схуднення, виробники дуже вдало використовують латинську літеру S

(скорочення від англ. small) перед японським словом ボディ/bodi/ (тіло), що має іконографічне значення. Існує всесвітня практика використання цієї літери як маркера найменшого розміру жіночого одягу, щоправда останнім часом трапляється і XS (скорочення від англ. extra small), але серед європейських країн, зокрема і в Україні, це рідкісний розмір. У Японії за фізіологічними параметрами, навпаки, розмір S є найбільш поширеним і найбажанішим серед жінок. Тому словосполучення Sボディ відображає бажання жінок у досягненні певних розмірів тіла, які вважаються ідеальними в суспільстві (рис. 7).

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

Отже, можемо зазначити, що українці та японці, користуючись мовними засобами іншої писемної системи (латиницею), «вбудувавши» їх у своє письмо, дуже вдало створюють нові слова. І це аж ніяк не руйнує мову, а навпаки, нові елементи, потрапляючи у мову, пристосовуються до її потреб і тим самим збагачують її.

На рис. 8 спостерігаємо метафоричну візуалізацію вербального компонента «Божественний Безсмертник» у вигляді сяючого світла з неба і доріжки з квіток, яка піднімається вгору. В Україні, як, зрештою, і в інших православних країнах світу, безсмертя асоціюється з воскресінням Ісуса Христа на третій день після страти. У цьому випадку вербальний компонент уточнює іконічний знак неба.

На рис. 9 зображена помада фірми CLINIQUE, що корелює з кольором відомих і популярних у сучасній Японії солодощів *макарон*, які також наявні на сторінці рекламного повідомлення. Вербальний компонент *スイーツ系 /suitsukei/* вказує на походження кольору помади, а отже, що губи за насиченістю кольору і смаком будуть нагадувати найбажаніші солодощі.

Отже, дослідивши зображальні засоби українських і японських рекламних повідомлень, можемо стверджувати, що вони містять багато інформації, пов'язаної з культурою двох народів і сучасними тенденціями розвитку суспільства. Рекламні повідомлення саме у сфері косметології дозволили нам дізнатися про ідеали краси сучасних українських і японських жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Анисимова Е. Е.* О целостности и связанности креолизованного текста (к постановке проблемы) / Е. Е. Анисимова // Филологические науки. – 1996. – №5. – С. 74-85
2. *Белова А. Д.* Лингвистические аспекты аргументации / Алла Дмитриевна Белова. – К.: Астрей, 1997. – 311 с.
3. *Сорокин Ю. А.* Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия / отв. ред. В. Г. Котов. – М.: Наука, 1990. – 186 с.
4. *Пирс Ч. С.* Избранные философские произведения / Чарльз Сандерс Пирс. – М.: Логос, 2000. – 412 с.

Стаття надійшла до редакції 31.03.17 р.

Е. Кравец, преподаватель
Киевский национальный лингвистический университет, Киев

КУЛЬТУРНО МАРКИРОВАННЫЕ ВИЗУАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА КОНСТРУИРОВАНИЯ РЕКЛАМНОГО СООБЩЕНИЯ В УКРАИНСКОМ И ЯПОНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена лингвокультурологическому исследованию визуального компонента в украинских и японских рекламных текстах. Особое внимание обращается на специфику рекламных сообщений в сфере косметологии.

Ключевые слова: рекламное сообщение, лингвокультурология, визуальные средства, косметология.

Е. Kravets, lecturer
Kyiv National Linguistic University, Kyiv

CULTURAL MARKED VISUAL MEANS OF CONSTRUCTION OF ADVERTISING MESSAGE IN UKRAINIAN AND JAPANESE LANGUAGES

This article is devoted to the linguistic and cultural analysis of visual means in the Ukrainian and Japanese copy. The attention is paid to the specificity of the copy in the field of beauty.

Key words: copy, linguoculturology, visual means, cosmetology.

УДК 81'24-115:004.774.6=521=111

О. Мостова, асист.
Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів

ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯПОНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ МАНДРІВНИХ НОТАТОК НА МАТЕРІАЛІ ТРЕВЕЛ-БЛОГІВ (ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

У статті розглянуто особливості структури японських та англійських мандрівних нотаток у прагмалінгвістичному аспекті. Основою дослідження слугувала теорія мовленнєвих актів. Здійснено порівняльну характеристику типів мовленнєвих актів у японських та англійських тревел-блогів.

Ключові слова: прагмалінгвістика, мовленнєвий акт, японські мандрівні нотатки, англійські подорожні нотатки, тревел-блог.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях доволі популярними є дослідження у прагмалінгвістичному аспекті. З появою прагматики у центрі уваги перебуває розгляд мови в елементарних мовленнєвих актах чи дискурсах, включених до соціально-комунікативної взаємодії людей. Тексти мандрівних блогів є доволі цікавим сегментом із позиції прагмалінгвістики, оскільки у них можна прослідкувати те, яким

чином здійснюється вплив на адресата, тобто на читача. Відсутність досліджень у сфері мандрівних блогів зумовлює актуальність цієї роботи. Мета статті – здійснити порівняльну характеристику типів мовленнєвих актів у японських та англійських тревел-блогів у прагмалінгвістичному аспекті. Досягнення поставленої мети передбачає поетапне виконання таких завдань: 1) розглянути основні підходи і напрями, пов'язані з розвитком лінгвістичної прагматики; 2) з'ясувати специфіку мовленнєвих актів у блогах, написаних англійською та японською мовами; 3) здійснити порівняльну характеристику японських та англійських мандрівних нотаток у прагмалінгвістичному аспекті. Об'єктом дослідження є мандрівні нотатки, написані англійською та японською мовами, а предметом – прагмалінгвістичні особливості англійських та японських мандрівних нотаток. Дослідження було здійснено за допомогою методу суцільної вибірки, описового й типологічного методів.

Прагмалінгвістика (лінгвопрагматика, лінгвістична прагматика) – це відносно нова наука, що досліджує функціонування мовних знаків у процесі взаємодії комунікантів з урахуванням їхніх особистісних характеристик і ситуації спілкування [1, с. 1]. Визначення предмета лінгвістичної прагматики викликає чимало труднощів. Часто її визначають коротко як дисципліну, яка прагне описати мову не у внутрішній, іманентній структурі, а у використанні її людиною. Цим вона відрізняється від традиційних лінгвістичних дисциплін, які вивчають мову радше як статичну систему. Що стосується прагмалінгвістики, то вона включає мову не просто у мовлення, мовленнєву діяльність, а в цілеспрямовану предметно-практичну і пізнавально-теоретичну соціально значущу діяльність людини як суб'єкта спілкування [2, с. 38].

Також варто згадати про теорію мовленнєвих актів, яку започаткували Дж. Остин та Дж. Серль. Ці вчені висунули проблему мінімальної одиниці людського спілкування – мовленнєвого акту. Мовленнєвий акт – це по суті речення в дії, речення в акті цілеспрямованого використання суб'єктом мовленнєвої діяльності [2, с. 39]. За теорією мовленнєвих актів процес «говоріння» можна розчленувати на три складові частини: 1. Іллокуція, або іллокутивний акт – намір мовця під час висловлення означеного пропозиційного змісту, тобто те, чого хоче досягти мовець цим висловлюванням. 2. Локуція, або локутивний акт – власне говоріння. 3. Перлокуція. Здійснити перлокутивний акт – означає «змовити щось чи досягти чогось за допомогою говоріння», причому це «розрахований, навмисний, цілеспрямований» ефект [3, с. 103].

Серль розвиває положення про тривимірний мовленнєвий акт, зосереджуючись передусім на іллокутивній стороні висловлювання, і здійснює власну класифікацію мовленнєвих актів, поклавши в її основу низку параметрів, головними з яких є іллокутивна ціль, напрям пристосування слів до реальності і реальності до слів та психологічний стан мовця, що є умовою широти мовленнєвого акту. До цієї класифікації ввійшли: 1) репрезентативи, або асертиви – судження, що покладають на мовця відповідальність за існуючий стан справ та істинність сказаного; 2) директиви – висловлювання, що спонукають адресата до дії; 3) комісиви – іллокутивні акти, що накладають певні зобов'язання на мовця; 4) експресиви – висловлювання, що відображають психологічний стан мовця; 5) декларативи – іллокутивні акти, що

являють собою реалізацію дій соціального характеру, про які заявлено у змісті висловлювання [4, с. 1].

Окрім зазначених класифікацій, існують ще й інші, зокрема класифікація Д. Вундерліха, Г. Почепцова, Дж. Ліча, К. Баха, В. Богданова. Почепцов, спираючись на ідеї Остіна і Серля, будує свою класифікацію у межах лінгвістичної теорії речення, розрізняючи у ньому тісно пов'язані структурний, семантичний і прагматичний аспекти. У комунікативно-функціональному плані він висуває в центр уваги комунікативну інтенцію – притаманну реченню направленість на вирішення певного мовного завдання спілкування. Вона виступає як комунікативно-інтенціональний зміст речення, що актуалізується лише в умовах мовленнєвого спілкування і в регулярному співвіднесенні з мовленнєвою чи іншою реакцією адресата. За характером прагматичного компонента науковець виділяє: 1) констатив (твердження); 2 а) промісив (речення-обіцянка); 2 б) менасив (речення-погроза); 3) перформатив (вітання, вдячність, вибачення, гарантія, призначення); 4) директив двох видів: а) ін'юнктив (речення-наказ) б) реквестив (речення-прохання); 5) квеситив (питальне речення) [2, с.125-126].

Варто зазначити, що наше дослідження ми здійснювали, дотримуючись класифікації Поцепцова. Це насамперед тому, що цей науковець виділив квеситиви, які неодноразово були виявлені у текстах блогів. Говорячи про англійські та японські мандрівні нотатки, ми маємо на увазі, що вони написані англійською та японською мовами. У дослідженні ми не брали до уваги країну, з якої походить автор блогу.

Для дослідження було відібрано 50 блогів японською мовою та 50 блогів англійською мовою. Під час аналізу ми звернули увагу на те, що у значній частині тревел-блогів був заголовок. Якщо говорити про літературу, то досить часто назва твору увиразнює ідею самого твору. Так само й у блогах заголовок може окреслити тему чи проблему, вирізняти провідний мотив. Тому, на нашу думку, буде доцільно здійснити аналіз заголовків. Тут ми виокремили два типи: 1) заголовок, що є своєрідним кредо чи гаслом блогера (зазвичай поданий маленьким шрифтом у верхньому куті блогу); 2) заголовок-тема (розташований посередині сторінки, літери великого розміру). Серед 50 блогів англійською мовою у 29 є «заголовок-кредо», у 27 зауважуємо «заголовок-тему». Що стосується блогів японською мовою, то з 50 лише у 7 блогах було виявлено «заголовок-кредо». Щодо «заголовку-теми», то з 50 блогів він є у 26.

Отже, спершу проаналізуємо мандрівні нотатки англійською мовою. Говорячи про заголовок першого типу, у межах цієї групи умовно можна виділити мандрівні нотатки: а) які складаються лише з одного типу мовленнєвих актів; б) подорожні записи, які складаються з мовленнєвих актів двох типів.

У дослідженому матеріалі виявлено найбільшу кількість записів, які є констативами, а саме 15 одиниць. Наприклад, *Tips, tricks and travel with Lucky «поради, хитрощі та мандри з Лакі»* [5]; *Traveling is a lifestyle «подорожування – це стиль життя»* [6]; *Familytravel. Outdoor adventure «Сімейна подорож. Пригоди просто неба»* [7]. Використання саме такого типу мовленнєвого акту дозволяє коротко передати основний меседж читачеві.

Ще одна група записів, які складаються з мовленнєвих актів двох типів – це констативи + промісиви. Їхня кількість налічує 5 одиниць: Uncovering the best family holidays [8] «*Розкриваємо найкращі сімейні вихідні*»; The travel blog where cinematic inspiration becomes real adventure [9] «*Блог про мандри, де кінематографічне натхнення стає реальною пригодною*»; For those who enjoy the finer thing in life [10] «*Для тих, хто насолоджується кралицями речами у житті*».

Окрім вищезазначених типів мовленнєвих актів, у мандрівних нотатках ми виявили директиви. Цей тип також є досить численним, а саме 8 одиниць. Наприклад, Trave lbetter. Cheaper. Longer [11] «*Подорожуй краще, дешевше, довше*»; Keep calm and travel [12] «*Зберігай спокій і мандруй*»; Travel smarter, cheaper, better with kids [13] «*Подорожуй розумніше, дешевше та краще з дітьми*»; Dream it. Do it [14] «*Мрій про це. Зроби це*». Такий тип мовленнєвого акту спрямований на те, щоби змусити читача діяти. Автори блогів намагаються запевнити читача, що будь-яка людина здатна мандрувати, основне хотіти цього і спробувати щось зробити. Такий прийом доволі поширений у рекламі.

Ще один варіант мовленнєвого акту, який ми зауважили, – це менасив. Із проаналізованого матеріалу це єдиний приклад: It's a dangerous business, going out your door [15] «*Це буває небезпечно – виходити за двері*».

Щодо кредо японською мовою, то їхня кількість налічує всього 7 одиниць із 50. Порівняно з мандрівними нотатками англійською мовою, кількість записів японською мовою значно менша. Характерно для таких записів і те, що лише 2 з них японською мовою, інші 5 англійською мовою. Втім, є деяка схожість із подорожніми записами англійською мовою. Знову ж таки найчисленнішим типом є констативи – 6 одиниць: Every lovestory is beautiful, but our is my favourite [16] «*Кожна історія про кохання прекрасна, але моя найулюбленіша*», The used key is always bright [17] «*Використаний ключ завжди блищить*», back to the nature [18] «*Назад до природи*», No Rain No Rainbow [19] «*Без дощу нема веселки*», what will be will be [20] «*Що буде, те буде*», 便りが無いのは良い便り [21] «*Відсутність новин – хороша новина*». Єдиним представником директиву, а саме ін'юнктиву є приклад власне японською мовою 撮って、笑って、旅をして [22] «*Фотографуй, смійся, мандруй*». Як можна зауважити, для японців нехарактерно вказувати комусь, що робити. І зазвичай вони просто констатують певну інформацію.

Щодо аналізу заголовків другого типу, то, як уже було зазначено, англійською мовою їхня кількість налічує 27 одиниць. Цікавим видається те, що доволі численними є промісиви – 6 одиниць. My goal is to show YOU how you can travel the world on your own – easily, safely, and adventurously [23] «*Моя мета – показати Вам, як можна подорожувати самому навколо світу – просто, безпечно та з пригодами*».

Окрім цього, є мандрівні нотатки з мовленнєвим актом двох типів: Промісиви + директиви – 4 одиниці. Наприклад, Unplug from the chaos, follow your bliss, travel more and create better memories we'll show you how [24] «*Вийди з хаосу, слідуй за своїм щастям, мандруй більше і створюй кращі спогади, а ми покажемо як*». Власне, це і є особливістю мандрівних нотаток англійською мовою. Автори блогів постійно щось обіцяють, а також надають високу оцінку своєму блогу. На нашу думку, це пов'язано

насамперед із тим, що ведення таких блогів є способом заробити в Інтернеті. Щоб більша кількість переглядів, то вищий рейтинг. А щоб зацікавити аудиторію, потрібно застосовувати різноманітні способи впливу. Тому у тексті є також приклади директивів (ін'юнктивів) – 4 одиниці: Explore The World With Me! [25] «Досліджуй світ зі мною».

Традиційно велика кількість констативів – 5 одиниць: I'm just a small –town Ohio girl on a mission to see the world [15] «Я просто дівчина з маленького містечка Огайо з місією побачити світ».

Ще один тип мовленнєвого акту, який ми виділили в нашому дослідженні – це перформативи (3 одиниці): Welcome to The Blonde Abroad An a ward-winning female travel & lifestyle blog featuring travel tips, fashion and photography from around the world [26] «Ласкаво просимо до блогу Білявки за кордоном – жіночий блог про мандри, стиль життя, а також у ньому висвітлені поради щодо подорожі, моди і фотографії з усього світу»; Welcome to the nerd nomads! [9] «Вітаю у блозі ботана-кочівника!»

Також цікавим виявилось поєднання перформативів + директиви – 1 приклад: Congratulations, you have come to the right place! Get a drink and some popcorn and enjoy reading [6] «Вітання, ви опинились у правильному місці! Візьміть напій і трохи попкорну та насолоджуйтесь читанням».

У дослідженому матеріалі також було виявлено квеситиви – 2 одиниці: Want some travel inspiration [27] «Бажаєш трохи натхнення для подорожі?»; Where would you like to go? [28] «Куди б ти хотів поїхати?». Використання квеситивів можна пояснити тим, що автор намагається бути ближчим до читача, а наближення тексту до розмовної форми тільки посприяє цьому.

Також є тип квеситиви + промісиви – 1: My mission? To show YOU how it is absolutely possible to create a life of travel, and I will help you achieve that as I share with you my detailed travel guides, adventures, resources, tips [29] «Моя місія? Показати Вам, що це реально – жити, мандруючи. Я Вам допоможу в цьому. Тому я поділюся з вами детальною інформацією про подорожі, пригоди, ресурси і дам поради». Окрім цього, спостерігаємо одиничне вживання реквестиву: Let us show you how to travel with kids [13] «Дозвольте вам показати, як мандрувати з дітьми».

Щодо мовленнєвих актів у японському сегменті, то їхня кількість приблизно однакова з нотатками англійською мовою, а саме 26 одиниць. Втім, структура мандрівних записів така, що вони складаються лише з одного типу мовленнєвих актів. Окрім цього, вони не такі різноманітні, порівняно з записами англійською мовою. Тут домінують констативи, а саме 19 одиниць. Написані вони або англійською мовою, або японською. Наприклад, Road To the World «Шлях до світу», 日本一周 [30] «Навколо Японії», 女忍者の世界一周 [31] «Жінка-ніндзя навколо світу», 晴れときどき旅 [32] «Ясно, час від часу подорожі».

Також ми виокремили перформативи – 4 одиниці: Welcome to my homepage «Вітаю Вас на своїй сторінці», ご緑に感謝 ありがとうございます [33] «Дякую за зелень». Для японської культури мовленнєвий акт вдячності чи вітання є дуже важливим. Тому навіть у блогах японці намагаються дотримуватись усіх етикетних норм.

Значно менше є реквестивів – 2 одиниці: 世界のどこかで会いましょう [34] «Зустріньмося десь у цьому світі», live your happy life «Живи своїм щасливим життям». Окрім цього, також було виокремлено 1 квестив: 世界のどこかで会いましたね [34] «Ми ж десь бачились у цьому світі, чи не так?».

Тобто, як можна зауважити, японські автори блогів абсолютно не використовують промісиви. Вони нічого не обіцяють, не переконують у тому, що їхній блог найкращий. В основному автори вживають констативи та перформативи. Це і є характерною особливістю японських мандрівних нотаток. Також типи мовленнєвих актів не такі різноманітні, як у подорожніх нотатках англійською мовою.

Отже, найпродуктивнішою структурою мандрівних нотаток англійською та японською мовами є тип, у якому використані лише констативи, адже основна мета тревел-блогів – це інформувати читача. А вже для того, щоби привернути увагу, використовують такі поєднання: констативи + промісиви, директиви + промісиви, перформативи + директиви тощо. Для мандрівних нотаток англійською мовою характерне використання промісивів і директивів. Автори блогів переконують читачів та спонукають до певних дій. Японські ж блогери просто констатують інформацію, не забуваючи при цьому привітатись, перепросити і подякувати. Отже, на прикладі лише заголовків мандрівних блогів можна спостерігати відмінність культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. Проблеми і термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики / Флорія Бацевич // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 250-253
2. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Винница: Нова книга, 2009. – 272 с.
3. Austin J. L. How to do things with words / J. L. Austin– Oxford University Press, 1962. – 166 p.
4. John R. Searle. A classification of illocutionary Acts Language in Society / John R. Searle. – Vol. 5, No. 1. – P. 1-23
5. One Mile at a Time. Tips, Tricks and Travel with Lucky : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://onemileatatime.boardingarea.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
6. Just One Way Ticket. Traveling as a Lifestyle : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.justonewayticket.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
7. Family Travel in Atlanta and the Southeast : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://365atlantafamily.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
8. Family Travel Blog. Travel with Bender : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://travelwithbender.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
9. Nerd Nomads. Travel and Adventure Blog : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nerdnomads.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
10. A Luxury Travel Blog : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.aluxurytravelblog.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
11. Nomadic Matt's Travel Blog : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nomadicmatt.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
12. Keep Calm and Travel : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.KeepCalmAndTravel.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
13. Where's Sharon : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wheressharon.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017

14. Bucket List Journey : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bucketlistjourney.net/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
15. Dangerous Business : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dangerous-business.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
16. 続・韓国留学で知り合った年の差国際結婚 : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ameblo.jp/gddy/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
17. The Used Key is Always Bright : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sekainodokokade.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
18. Back to the Nature : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://backtothe-nature.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
19. スジョン c a f e 韓国も H a w a i i も : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ameblo.jp/www-sujeong/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
20. What Will Be Will Be : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://52theworld.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
21. 便りが無いのは良い便り : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nouvelles.blog.shinobi.jp>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
22. 撮って、笑って、旅行をして : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hiromasakondo.com/blog/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
23. Adventurous Kate : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.adventurouskate.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
24. Y Travel. Travel More. Create Better Memories : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ytravelblog.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
25. Expert Vagabond : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://expertvagabond.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
26. The Blonde Abroad : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://theblondeabroad.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
27. Hippie in Heels : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hippie-inheels.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
28. Be My Travel Muse : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bemytravelmuse.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
29. I Am Aileen : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://iamaileen.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
30. 日本一周〜おかんとチャリと時々フトン〜 : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.okaokaokan.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
31. Ninja Blog : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ninjah.blog.jp/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
32. Wanderer 2009 Blog : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://wanderer2009.blog40.fc2.com/>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
33. ゆきゃんのソウルでてくてく散策ブログ : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ameblo.jp/yukimax23>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017
34. 世界のどこかで会いましょう。世界一周 : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sekaissyuuu.blog136.fc2.com/blog-entry-55.html>. – Назва з екрана. Дата звернення 1.03.2017

Стаття надійшла до редакції 28.03.17 р.

О. Мостовая, ассист.
Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, Львов

ПРАГМАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЯПОНСКИХ И АНГЛИЙСКИХ ПУТЕВЫХ ЗАМЕТОК НА МАТЕРИАЛЕ ТРЕВЕЛ-БЛОГОВ (СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА)

В статье рассмотрены особенности структуры японских и английских путевых заметок в прагмалингвистическом аспекте. Основой исследования служила теория речевых актов. Осуществлена сравнительная характеристика типов речевых актов в японских и английских тревел-блогах.

Ключевые слова: прагмалингвистика, речевой акт, японские путевые заметки, английские путевые заметки, тревел-блог.

О. Mostova, teaching assistant
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

PRAGMALINGUISTIC FEATURES OF JAPANESE AND ENGLISH TRAVEL NOTES BASED ON TRAVEL BLOGS' MATERIAL (COMPARATIVE DESCRIPTION)

In this article we consider features of Japanese and English travel notes structure in pragmalinguistic aspect. The basis of the study was the theory of speech acts. Comparative description of speech acts types in Japanese and English travel blogs was also carried out.

Key words: pragmalinguistics, speech act, Japanese travel notes, English travel notes, travel blog.

УДК 811.521:003.324.2]+[811.581:003.312

В. Пирогов, к. філол. н., доц.
Київський національний
лінгвістичний університет, Київ

ДЕРИВАТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ І РОЗВИТОК СПЕЦИФІЧНИХ СЛОВОТВОРЧИХ ХАРАКТЕРИСТИК У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ: ДІАХРОНІЧНИЙ ТА СИНХРОНІЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті зроблена спроба дослідити умови зародження і подальшої дериватизації базової словотворчої моделі «свій-чужий» в японській мові на тлі історичної динаміки форм японського письма.

Ключові слова: японська мова, історія японської мови, японська писемність, китайська ієрогліфіка, китайська мова, модель «свій-чужий», словотвірні моделі, онне читання, кунне читання, йодзідзюкуго, гайрайго, васейейго, консюго.

Японська культура внаслідок різних історичних і географічних причин є надзвичайно самобутньою. Для неї властива особлива сила «привласнення чужих форм». На землі є мало культур, які б були здатні так само, як японська, сприймаючи досвід інших, чужоземних культур, залишатися самими собою [1, с. 13].

Передусім хотілося б особливо підкреслити, що дослідження будь-яких аспектів і явищ, пов'язаних з японською мовою, навряд чи можуть мати успіх без урахування її ієрогліфічності, зокрема, без урахування особливостей ієрогліфічного характеру японської писемності і, відповідно, факту її впливу на спосіб мислення японців [6, с. 103].

Мислення японців піддавалося періодичній реструктуризації впродовж всієї історії становлення і розвитку їхньої цивілізації. І кожного разу в моменти кардинальних трансформацій культури одним з важливих, якщо не головним, чинником була писемність, яка виконувала функцію особливого засобу організації та впорядкування їхнього мислення, врівноваження і згладжування об'єктивних протиріч [5, с. 76-83].

Слід підкреслити, що без суворої диференціації письмового та усного аспектів, при абсолютній перевазі першого, на ранньому етапі взаємодії цих мов розібратися в тих особливих процесах, які мали місце в японській мові в період зародження писемності надзвичайно складно, якщо не сказати – неможливо. З цього приводу американська лінгвістка і сходознавець Lidiya Liu задається питанням, чи дійсно різноструктурні мови є несумірними? І робить такий висновок: «... люди різних культур не завжди, якщо взагалі розуміють один одного. І одним з найсерйозніших бар'єрів для розуміння є дихотомія «ідеографічне – буквено-фонетичне письмо» [9, с. XV].

Важливо зауважити, що писемність організовує, впорядковує і структурує мислення, робить його більш точним і стандартним, і тому справляє істотний вплив на формування менталітету носіїв, їхню культуру і духовність. У зв'язку з цим варто зазначити, що китайська ієрогліфічна писемність відрізняється від будь-якої буквено-фонетичної тим, що відображає, перш за все, змістовний аспект мови [7, с. 157].

Одним з головних результатів запозичення китайської ієрогліфіки стало, як вже зазначено, синкретичне злиття двох мов – японської та китайської з утворенням нової, унікальної мови (яп. 緩和調和对, kanwa-choowatai, «китайської і японської мови в їхньому гармонійному поєднанні»), що не має аналогів у світовій історії [4, с. 181].

Загальна періодизація історії еволюції системи японського письма:

- Раннє Середньовіччя (古代, V-X ст.).

- Середньовіччя (中世, X-XVI ст.).

- Новий етап (近世, XVI-XIX ст.).

- Новітній етап (近代, 1868–1945 pp.).

- Сучасний етап (現代, 1945 – 1980 pp.).

- Поточний етап (平成時代, 1990-й р. по т.ч.).

Далі наводиться порівняння двох варіантів поетичного тексту в стилі *вака* (和歌, жанр японської середньовічної поезії), взятих, відповідно, з найдавніших японських літописів «Кодзікі» і «Ніхонсёкі», а також їх сучасне написання, латинська транскрипція і переклад українською, англійською та російською мовами:

Текст з «Кодзікі»:

夜久毛多都 伊豆毛夜幣賀岐 都麻基微爾 夜幣賀岐都久流
やくもたついづもやへがき つまごみに やへがきつくる
曾能夜幣賀岐衷。
そのやへがきを。

Текст з «Ніхонсьокі»:

夜句茂多菟 伊弩毛夜霸餓岐 菟磨語味爾 夜霸餓枳都
俱盧

やくもたついづもやへがき つまごみに やへがきつくる
贈廼夜霸餓岐廻。
そのやへがきを。

Сучасний текст:

八雲立つ出雲八重垣妻籠に八雲垣作るその八重垣を
やくもたついづもやへがき つまごみにやへがきつくるそのやへがきを。

Латинська транскрипція:

Yakumotatsu izumoyaeagaki tsumagomini yaegakitsukuru sono yaegaki wo

Переклад:

Укр .: В Ідзумо, де вісьмома пасмами хмари встають, покої у вісім огорож, щоб дружину вкрити, покої у вісім огорож спорудив, так, ті покої у вісім огорож! (Пер. В.Л. Пирогов)

Англ .: The many-fenced palace of Idumo # Of the many clouds rising - # To dwell there with my spouse ## Do I build a many-fenced palace: # Ah, that many-fenced palace! [8 с. 57].

Таким чином, за кожним ієрогліфом закріпилися подвійні читання: чужі, пристосовані, китайські і власні, японські. Перші отримали назву он-доку, або *он-йомі*, а другі - *кун-доку*, або *кун-йомі*.

Читання он-йомі, або он-доку, китайське, *онне* читання ієрогліфів (音読み) називають також сіно-японським, або японським варіантом китайського озвученого слова, записаного ієрогліфом.

Слід зазначити, що при запозиченні китайських ієрогліфів часто виникали труднощі з передачею тонального наголосу, а також з відтворенням китайських складів, які в більшості випадків закінчувалися приголосними. Тому при адаптації до японської мови *онні* читання доповнювалися другим складом, або морфемою, оскільки китайські слова, що позначалися ієрогліфами, були в основному короткими. Зокрема, додавалася подовжена голосна першої морфемі, або один з наступних складів: く («ку»), き («кі»), つ («цу»), ち («ті»), або ん («н») в якості складу, що імітують середньокитайські кінцеві голосні.

Читання кун-йомі, або кун-доку, японське, або кунне читання ієрогліфів (訓読み) відповідає власне японській фонетичній нормі читання слів, які відображаються ієрогліфами. Іншими словами, це читання китайських ієрогліфів на японський лад.

Читання дзю-бако (重箱, складні коробочки) і *юто* (湯桶, ємність для води або саке) є комбінованими читаннями, коли в одному й тому самому слові ієрогліфи в порушення правила «они – до онів, куні – до кунів» одні компоненти слова читаються

по-ону, а інші – по-куну. Наприклад, 金色 кін'іро (он + кун), «золотистий колір»; 空手道 карате (кун + кун + он), «містечтво карате» [3, с. 11-13].

Читання нанорі (名 乗 り) використовується в іменах власних і топонімах. Так, наприклад, ієрогліф 三 (оннне читання – «сан», кунное – «міцу») часто читається в іменах як *дзо*, хоча таке його читання не зафіксовано в жодному сучасному японському словнику. Часто ієрогліфи 安 і 良, що використовуються в іменах власних, читаються, відповідно, як *а* і *ра* і фіксуються в словниках як такі, що мають читання *нанорі* [2, с. 523].

Читання гікун (儀 訓) не має прямого відношення ні до *кунів*, ні до *онів* окремих ієрогліфів, а передає зміст усього сполучення в цілому. Наприклад, сполучення 一寸 можна прочитати як *іссун* (тобто, «один сун (дюйм)»), однак, насправді відповідає одному слову *тётто* («строхи»). Крім того, читання *гікун* часто зустрічається, поряд з *нанорі*, в японських іменах.

Читання атедзі (当 て 字) актуалізується завдяки використанню ієрогліфів за фонетичною або семантичною ознакою, виходячи зі звучання і значення слова в цілому без урахування етимологічного зв'язку ієрогліфа з даною лексичною одиницею.

Приклади використання атедзі за категоріями:

Запозичені географічні назви, імена власні, антропоніми: 印度 *Індо* (India / Індія /), 仏 蘭西 *Фурансу* (France / Франція /), 伊 太 利 亜 *Ітарія* (Italy / Італія /), 亜 米 利 加 *Амеріка* (America / Америка /) тощо.

Іноземні слова: 歌 留 多 卡 鲁 塔 (karta / карта /), 珈 琲 *ко:хі:*

(coffee / кава/), 加 加 阿 *какао* (coco / какао), 乾 酪 *чі:дзу* 一 ズ (cheese / сир /) 牛 酪 *бата:* (butter / масло /) 麵 麩 *пан* (pan / хліб), 扁 桃 *а:мондо* (almond / мигдаль /) тощо.

Японські слова: 石 蓴 *аоса* (морський салат); 緑 鳩 *аобато* (білогрудий зелений голуб); 馬 酔 木 *асебі, асібі* (чагарник японська / рід вічнозелених низькорослих чагарників /); 覆 盆 子 *іміго* (полуниця), 天 ぶ ら ・ 天 麩 羅 ・ 天 婦 羅 *темпура* (темпура, риба, овочі, приготовлені в клярі) тощо.

Японські слова, що не мають ієрогліфічного написання, для яких ієрогліфи були підібрані за змістом: 大 人 *отона* («дорослий»), 今 年 *котомі* («у цьому році»), 田 舎 *інака* («село») тощо.

Лексика останньої категорії, що утворює досить велику групу в японській мові, отримала назву *дзюкудзікун* (熟字 訓), характеризується тим, що читання ієрогліфів привласнюється всьому поєднанню, і не можна визначити, яка частина слова відповідає якому ієрогліфу, при цьому ієрогліфи, якими записується слово, не мають з ним безпосереднього етимологічного зв'язку, але збігаються за змістом. Наприклад, 麦 酒 *бі:ру* (beer / пиво /), 土 産 *міяге* (сувенір), 台 詞 *серіфу* (текст ролі) тощо.

Одним з перших лінгвістичних винаходів японців, що знадобився для адаптації їхньої мови до запозиченої у китайців писемності, була *манійогана* (万 葉 仮 名, тимчасові знаки, застосовані в поетичній антології «Манійосю») – своєрідна система письма, в якій кожен склад давньояпонської мови записувався будь-яким з цілого ряду ієрогліфів, що мали аналогічне з ним читання.

Манійогана

Звук	Латинізована транскрипція	Ієрогліфи
あ	a	阿、安、英、足
い	i	伊、怡、以、異、已、移、射、五
う	u	宇、羽、于、有、卯、烏、得
え	e	衣、依、愛、櫻
お	o	意、憶、於、應
か	ka	可、何、加、架、香、蚊、迦
き	ki(1)	支、伎、岐、企、棄、寸、吉、杵、來
	ki(2)	貴、紀、記、奇、寄、忌、幾、木、城
く	ku	久、九、口、丘、苦、鳩、
け	ke(1)	支、伎、岐、企、棄、寸、吉、杵、來
	ke(2)	貴、紀、記、奇、寄、忌、幾、木、城
こ	ko(1)	古、姑、枯、故、侯、孤、児、粉
	ko(2)	己、巨、去、居、忌、許、虛、興、木
さ	sa	左、佐、沙、作、者、柴、紗、草、散
し	si	子、之、芝、水、四、司、詞、斯、志、思、信、僊、寺、侍、時、歌、詩、師、紫、新、旨、指、次、此、死、事、准、磯、為
す	su	寸、須、周、酒、州、洲、珠、数、酢、栖、渚
せ	se	世、西、斉、勢、施、背、脊、迫、瀬
そ	so(1)	宗、祖、素、蘇、十
	so(2)	所、則、曾、僧、増、憎、衣、背、苑

Йодзідзюкуго (四字熟語) – особлива форма японських фразеологізмів китайського походження, які мають форму ієрогліфічних фреймів, що складаються з чотирьох морфем. *Йодзідзюкуго* є переконливим прикладом ієрогліфотворчості, що доводить основоположну роль ієрогліфіки у словотворчому процесі як у китайській, так і в японській мовах. Варто звернути увагу на те, що в японській мові існують дублети «*йодзідзюкуго* – граматично й синтаксично розгорнуті фразеологізми», що є майже абсолютними синонімами за винятком того, що перші мають марковану стилістику, властиву китайським моделям, а другі є цілком автентичними і відповідають японським фразотвірним моделям. Наприклад:

以心伝心 (*ісін-денсін*) = 心を以って心に伝う (*кокоро о мотте кокоро ні цутау*) – букв. «[Передавати думки] від серця до серця» (коли взаємна прихильність і ласка набагато красномовніші за слова);

一長一短 (*іччю-іттан*) = 一利あれば一害あり (*ітірі ареба, ітігаі арі*) – букв. «Якщо є позиток, є й збиток» тощо.

Васейкандзі (和製漢字/国字) з точки зору графо-семантичних будівельних елементів, що використовуються, схожі на сучасні лексичні одиниці *васейейго*: і в першому і в другому випадку створюються слова із запозичених китайських графо-морфем:

Приклади васейкандзі:

Васейкандзі	Читання	Український відповідник
躰	сіцукє	тіло+красивий= виховання, дисципліна
鯨	сяті	рыба+тигр=кит-касатка
辻	цудзі	дорога+хрест= перехрестя
鰯	івасі	рыба+слабкий= <i>івасі</i>
峠	тоге	гора+верх і низ=гірський перевал
働く	хатараку	людина+рухатися=працювати

Наступний історичний етап сприйняття японцями чужої мови і чужої культури пов'язаний з *гайрайго* (外来語) – запозиченнями з європейських мов, які, як і слова китайської мови, мали свою письмову форму запису, що кардинально відрізняється від китайської, і дихотомічно їй протилежні. Зокрема, це система буквено-фонетичного запису слів на основі складової абетки *катакана*. Приклади: パソコン (pasokon): англ. personal computer, マイク (maiku): англ. microphone, リモコン (rimokon): англ. remote controller, ワードプロ (waruro): англ. word processor тощо.

Васей-ейго (和製英語) – японські псевдоангліцизми, тобто такі слова, яких не існує в англійській мові, але які побудовані з англійських морфем.

Приклади васейейго:

Васейейго	Структура	Англійський відповідник	Український відповідник
オフィス レディ-OL	англ. office+ lady	female office worker	жінка-службовець
コンセント-	англ. consent	electrical outlet (амер.) / power point (брит.)	електророзетка
アフターサービス	англ. after+service	after sales service	післяпродажне обслуговування

Крім того, в останні роки в японській мові з'явилася нова категорія слів, які поєднують в собі елементи *ваго* і *гайрайго*, наприклад, 消しゴム *кесі-гому* (гумка), 電子レンジ *денсі-рендзі* (електроплита), ビニール袋 *біні:ру-бако* (вініловий пакет) тощо. Ця лексична категорія має назву *консюго* (混種語), тобто гібридних лексем, або просто т. зв. лексичних «гібридів».

Узагальнюючи все вище викладене, можна вважати, що причина виникнення моделі «свій / чужий» криється не стільки в структурних відмінностях мов, скільки у відмінностях культурних та ментальних установок. У цьому сенсі дихотомію «ієрогліфічне – буквено-фонетичне письмо» слід розуміти не тільки як графічну розбіжність,

а як історично обумовлену опозицію «китайсько-орієнтована – японсько-орієнтована ментальна культура», а з другого, як опозицію «західно-орієнтована – східно-орієнтована, і більш конкретно, європейсько-американська – китайсько-японська ментальна культура».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Изнага С. История японской культуры / С. Изнага : пер. с яп. Б.В. Поспелова. – М.: Прогресс, 1972. – 260 с.
2. Капул Н. П. Словарь чтений японских имен и фамилий / Н.П. Капул, В.Ф. Кириленко. – М.: Рус. язык, 1990. – 534 с.
3. Маевский Е.В. Идеография в японском языке [Электронный ресурс] / Е.В. Маевский // Окно в Японию: Ассоциация японоведов России. – Режим доступа: http://ru-jp.org/yaropovedy_maevskiy_01r.htm
4. Пирогов В.Л. Відзеркалення особливостей філософсько-естетичного і мовного синкретизму «ваго-канго» у літературному творі середньовічної Японії «Цуредзургуса» / В.Л. Пирогов // Схід. світ. – Київ, 2008. – № 3. – С.180–188.
5. Пирогов В.Л. Динаміка японської мови і писемності в контексті дихотомії «ієрогліф – вимовне слово»: порівняльно-історичний аспект / В.Л. Пирогов // Матеріали Шостої міжнародної науково-практичної конференції «Передові технології у галузі навчання японської мови», 21-22 берез. 2014 р. / КНУ ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2014. – С. 76-83.
6. Пирогов В.Л. Еволюція китайської ієрогліфіки з огляду на дихотомію «логографічне – буквено-фонетичне письмо»: когнітивний та порівняльно-історичний аспекти / В.Л. Пирогов // Матеріали міжнародної науково-практичної конф. «Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс»/ Київ. нац. лінгв. ун-т. – Київ, 2014. – С. 103.
7. Софронов М.В. Китайский язык и китайское общество. – М. : Наука, Глав. ред. восточ. лит-ры, 1979. – 312 с.
8. Kojiki / transl. with an introduction and notes by Donald L. Philippi. – [Princeton, N.J.] : Princeton University Press, 1969, – 655 p.
9. Lidiya H. Liu. Translingual Practice: Literature, National Culture, and Translated Modernity. China, 1900-1932. / Lidiya H. Liu. – Stanford, CA: Stanford University Press, 1995. – 474 p.

Стаття надійшла до редакції 31.03.17 р.

*V. Pyrogov, PhD in Philology, Assoc. Prof.
Kyiv National Linguistic University*

DERIVATIVE MODELLING AND EVOLUTION OF THE SPECIFIC WORD FORMATION CHARACTERISTICS IN THE JAPANESE LANGUAGE: DIACHRONIC AND SYNCHRONIC ASPECTS

The paper is aimed at exploring the conditions of origin and subsequent derivatization of the key word-formation model “own – alien” in the Japanese language against background of the Japanese writing system historical dynamics.

Key words: *Japanese language, the history of the Japanese language, Japanese writing, Chinese characters, < Chinese language, “own-alien” word-formation model, on-yomi, kun-yomi, yojijukugo, gairaigo, waseiigo, konshugo.*

MIMETIC VERBS IN JAPANESE AND SEMANTIC DIFFERENCES BETWEEN THEM

The article will determine several lexical semantic differences between mimetic verbs and conventional prosaic verbs in Japanese, and exhibit that meaning for mimetic verbs demands a treatment precise from that of lexical verbs. There will be also represented a brief research on the core of frame semantics and construction grammar; and showed lexical semantic properties of mimetic verbs.

Key words: *mimetic verbs, polysemy, frame semantics, construction grammar.*

It seems an indisputable fact that there is a certain understanding of a single lexical item to stand as an equivalent of a form-meaning pairing as its linguistic property. Such association, however, may be inaccurate when we start thinking carefully about what constitutes the very meaning of mimetic words which provide a descriptive expression function. Like many languages, Japanese has a wide range of mimetic words, and based on its phonological, prosodic, and morphological characteristics, this word class has been presented to form a lexical stratum independent of other classes that include native words, Sino-Japanese words, and other loan-words. During the last two decades the study on sound symbolism and sound-symbolic words, especially in the fields of cognitive linguistics and cognitive psychology, is gaining relatively new wave of popularity among the researchers [9, p.28].

Nowadays frame semantics gives a chance to create some new models of the structuring principles and expressing some certain part of the person's experience, by means of language units, as well as different ways of general knowledge activation that provides understanding during the language interaction process. Each mimetic can be considered to evoke very specific frame, which elaborates a general frame. The core issue of the cognitive linguistics is considered to be lexical polysemy that is a peculiar sound-symbolic words' feature. The definition of mimetics has been always a kind of a challenging point in terms of the cross-linguistic. Every researcher attempts to work out a completely different definition using various adjectives to describe the special semantic features of mimetics. The "meaning" of mimetics may seem illusive because their key reference is to represent sounds, texture, intensity, and also to highlight the moment that, there is symbolic subtext of individuals entitled in nature. However, many of them have been conventionalized with quite specific "meanings" and referred to those non-mimetic lexical nouns like 水(mizu) "water" and verbs such as 飲む(nomu) "to drink" [14, p.140].

This paper is focused on the verb form of mimetic words, and demonstrates that mimetic verbs display a set of properties different from that of non-mimetic lexical verbs or "prosaic" verbs. Mimetic verbs are most commonly constructed by suffixing the light verb する(suru) to a mimetic base. For example, きちんとする(kichinto suru) "do properly", and わくわくする(wakuwaku suru) "be excited" and many more.

It is necessary to stress that one of the distinctive features of the mimetic stratum, mimetic verbs – and more generally mimetic words is that they express a high degree of extension to innovative meanings and a relative freedom of argument structure possibilities, that is much more than normal lexicon verbs can do [14, c.151].

One of the most distinctive features of mimetics in terms interpretation process is their high level of flexibility beyond conventional meanings, as well as the flexibility in the wide range of argument structure with which a mimetic verb is commonly associated. It is obvious that the relative freedom in meaning and argument structure separates mimetic verbs from prosaic ones.

Recent studies in terms of cognitive linguistics have highlighted some important facts about the semantic extension of Japanese onomatopoeia. Many instances of metaphorical and metonymical extensions have been mentioned in terms of Japanese mimetics.

Analyzing “The Wind – Up Bird Chronicle” by Haruki Murakami translated by Jay Rubin, there was sorted out one mimetic verb, for example, きちんとする (kichinto suru) “do something properly” [3]. The mimetic dictionary lists the definition as the following:

- (1) The placement of things, Ex.: the neatly-set dinner table;
- (2) Evaluation of something, Ex.: decent pay, a fine wife/husband;
- (3) In terms of etiquette, Ex.: proper clothing, a proper greeting.

In his translation Jay Rubin shows the variety of ways to interpret mimetic word きちんとする (kichinto suru) according to the context of the story presented in “The Wind – Up Bird Chronicle” by Haruki Murakami. Examples with the mimetic verb きちんとする (kichinto suru) are the following:

1. 一つ一つ番号を数えながら、きちんと順序どおりにアイロンをかけていく。
...the order **is invariable**, and I count off each stage to myself
2. いつでも料理にかかれるように野菜も大皿にきちんと切り分けてあった。
...and the vegetables were all sliced and **arranged in separate piles** in a large dish...
3. 一週間丸々続いたり、きちんと規則正しくやってきたり
Some were finished in three days, other took over a week, some were **regular**...
4. きちんと背広を着て、きちんとネクタイを締め、きちんと黒い靴をはいていた。
...to these men, all of whom were **properly dressed** in suits and ties and black shoes.
5. そのことをきちんと知りたい
...we want to **know for sure**
6. 両足がきちんとそこに揃えられていた。
...they were **in perfect alignment**.

7. 彼女は電話ではきちんとした普通の方をした。
...she turned into a **very proper** young woman

In most of the cases in all the examples provided above, Jay Rubin reflects the conventional meaning of mimetic word *きちんとする* (*kichinto suru*) by using such adjectives as *proper* and *regular*, as well as, *perfect* in (3), (6) and (7). The rest of the examples demonstrate various degrees of departure from the definition in (1) and (2). The mimetic verb *きちんとする* (*kichinto suru*) used in (5) is defined specifically in this particular context as having a strong wish to know something for sure, based on some particular reasons and causes. Also, the mimetic verb in (4) refers to a caused motion with an exact and concrete set of specific manners and purposes; it is worth mentioning the way Jay Rubin's avoiding Murakami's tautology with the mimetic *きちんと* (*kichinto*), by replacing it with the linking word «*and*» after the listed nouns. One more brilliant example to convey the meaning of mimetic verb is (1), in this context mimetic *きちんと* (*kichinto*) was translated by means of adjective *invariable* which is contrastive to the conventional one.

All the examples show that mimetic verbs receive a wide range of interpretations, from a conventionalized meaning to an innovative and creative sense that often relies on pragmatic conventions for a specific interpretation. This aspect of meaning that mimetic verbs have is shared by innovative verbs in Japanese, and many of the English denominal verbs to contextuals.

The second property of mimetic verbs that differs from prosaic verbs has to do with as transfer of meaning or regular polysemy and demonstrates, members of a semantically coherent set of verbs behave uniformly in their extension of meaning leading to polysemy which has long been unexplored fields in the study of mimetics. Moreover, the semantic flexibility of the words has been generally recognized by such researchers as Kakehi, Kita, Takeda and many others. Until recently, not so many theoretical attempts have been made for analyzing its peculiarities in detail [10, p.80].

In English, for example, a change-of-state verb, *bake* as in *bake a potato*, has another meaning as a creation verb, as in *bake a pie*. This semantic extension from change of state to creation also applies to other members of change-of-state verbs like *carve* and *sew* [13, p.100]. The same situation holds for prosaic verbs in Japanese, between change-of-state verbs and creation verbs parallel to English.

If there is a set of words that have semantic relationships in a semantic field (where such relationships are described in terms of synonymy, antonymy, hyponymy, etc.), and if one or more items pattern in another semantic field, then the other items in the first field are available for extension to the second semantic field. Perceived similarity is not necessary [7, p.42].

Metaphor is a domain-to-domain illustration, while metonymy is a within-domain extension. The two fictive types of semantic extension involve rather rich domains that contain inferred events in the past of future. Since all the metonymical the fictive expressions are metonymical, so, all the metonymical expressions involve metaphorical illustrations between the auditory and the non-auditory domains. That is why we can call the fictive type of the metonymy «fictive metonymy» and the non-metonymical type of metaphor «only metaphor». Domains mostly correspond to «frames» in frame semantics [6, p.74].

As metonymical extension takes place between frame elements, it is quite obvious that noise mimetics metonymically shift their reference from sound to these various fragments of the frames they evoke. And the simple frame-semantic content of voice mimetics does not allow them to have the semantic flexibility.

To summarize, it should be mentioned that mimetic verbs exhibit a set of meaning-related properties that separates them from prosaic verbs. First, mimetic verbs show an extraordinary range of flexibility in their meaning, leading to polysemous situations. The nature of such meaning ranges from conventionalized meaning on a par with that of prosaic verbs to innovative meaning that often relies on specific contextual information and pragmatic conventions for its proper interpretation. Second, related to the first point, mimetic verbs appear in a variety of argument structures as well as adjunct selections. Third, regular polysemy or systematic transfer of meaning that is commonly observed with prosaic verbs does not characterize the polysemous situation that emerges from mimetic verbs. And, finally, mimetic verbs do not follow the same lexicalization pattern as prosaic verbs, and manner incorporation in mimetic verbs is a natural consequence of the nature of mimetic bases upon which corresponding verbs are built.

The categorical status as verbs, by means of the morphological shape of the verb すゑ suru, suggests that mimetic verbs denote states, events, or processes; and the images are conceptualized states, events, or processes in semantic frames or scenes [2, p.750]. So, that is why frame semantics approach gives a lot of possibilities to analyze the way of functioning for Japanese mimetics, as well as, the right ways of conveying all the units during the process of their translation. It is obvious that one word can be in used for creating a positive or negative attitude to the situations or moments in the life. Such an approach is meant for the mimetics semantic analysis and its further realization in the text according to the extralinguistic information. Sound symbolic frame cannot be realized in «parts», it will be always an integral part that gives an opportunity to create belles-lettres, as well as, a great chance to the translator to depict the reality.

The image of a mimetic base serves as the most salient part of a profiled scene. The relation between the image of a mimetic base and a semantic frame in which the image is conceptualized is actually not constrained, resulting in a wide range of possible interpretations including innovative meaning that requires metaphorical extension or a high degree of contextual information. Furthermore, the image of a mimetic base seems to contribute its descriptive function to a given semantic frame. That is, the range of semantic frames in which an image is conceptualized and the range of semantic frames in which another image is conceptualized do not need to pattern in a parallel way.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Akita, Kimi. Toward a Frame-Semantic Definition of Sound-Symbolic Words: A Collocational Analysis of Japanese Mimetics / Akita Kimi // *Cognitive Linguistics*, 2012. – № 23. – P. 67-90
2. Apresjan, J. D. Regular Polysemy / Apresjan J. D // *Linguistics*, 1974. – №142. – P. 5-32
3. Aronoff, Mark. Contextuals / Aronoff Mark // *Language*, 1980. – № 56. – P. 744-758
4. Chang, Andrew C. A Thesaurus of Japanese Mimesis and Onomatopoeia: Usage by Categories / Chang, Andrew C. – Tokyo: Taishukan, 1991

5. Clark, Eve & Herbert Clark. 1979. "When Nouns Surface as Verbs". *Language* 55.767–811. Croft, William. 2009. "Connecting Frames and Constructions". *Constructions and Frames* 1.7–28.
6. Fillmore, Charles. 1977a. "Topics in Lexical Semantics". *Current Issues in Linguistics Theory* ed. by Peter Cole, 76–138. Bloomington: Indiana University Press.
7. Fillmore, Charles. 1977b. "The Case for Case Reopened". *Syntax and Semantics*, vol. 8 ed. by Peter Cole & Jerrold Sadock, 59–81. New York: Academic Press. Goldberg, Adele. 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
8. Goldberg, Adele. 2010. "Verbs, Constructions, and Semantic Frames". *Syntax, Lexical Semantics and Event Structure* ed. by Malka Rappaport Hovav, Edit Doron & Ivy Sichel, 39–58. Oxford: Oxford University Press.
9. Hamano, Shoko. 1998. *The Sound-Symbolic System of Japanese*. Stanford: CSLI.
10. Kageyama, Taro. 2007. "Explorations in the Conceptual Semantics of Mimetic Verbs". *Current Issues in the History and Structures of Japanese* ed. by Bijarke Frellesvig, Masayoshi Shibatani & John Charles Smith, 27–82. Tokyo: Kurosio.
11. Kakehi, Hisao, Ikuhiro Tamori & Lawrence C. Schourup. 1996. *Trends in Linguistics. Dictionary of Iconic Expressions* Akita, Kimi. 2012. "Toward a Frame-Semantic Definition of Sound-Symbolic Words: A Collocational Analysis of Japanese Mimetics". *Cognitive Linguistics* 23. – 67–90.
12. Kita, Sotaro. 1997. "Two-Dimensional Analysis of Japanese Mimetics". *Linguistics* 35.379–415. Lehrer, Adrienne. 1978. "Structures of the Lexicon and Transfer of Meaning". *Lingua* 45.95–123. Lyons, John. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Murakami Haruki. Nejmaki tori kuronikuru/ H. Murakami. – Tokyo: Shinkosha, 1994. – 312 p.
14. Rappaport Hovav, Malka & Beth Levin. 1998. "Building Verb Meanings". *The Projection of Arguments* ed. by Miriam Butt & Wilhelm Geuder, 97–134. Stanford: CSLI.
15. Tsujimura, Natsuko. 2005. "A Constructional Approach to Mimetic Verbs". *Grammatical Constructions: Back to the Roots* ed. by Mirjam Fried & Hans C. Boas, 137–154. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

Д. Ржевська, викладач

Національний авіаційний університет, Київ

ОДИНИЦІ ОНОМАТОПОЕТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ ТА ЇХНІ СЕМАНТИЧНІ ВІДМІННОСТІ

У статті визначено низку лексико-семантичних відмінностей в японській мові між дієсловами-ономатопеями та звичайними дієсловами, а також наголошено, що значення дієслова-ономатопеї потребує іншого, більш детального підходу при перекладі. Запропоновано коротке дослідження у керунку пошуку методів визначення фреймових моделей та продемонстровано лексико-семантичні особливості дієслів-ономатопей.

Ключові слова: *дієслова-ономатопеї, полісемія, фреймова семантика, граматики конструкцій.*

ЕДИНИЦЫ ОНОМАТОПОЭТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ В ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ СЕМАНТИЧЕСКИЕ РАЗЛИЧИЯ

В статье определены некоторые лексико-семантические отличия в японском языке между глаголами-ономатопеями и обыкновенными глаголами, а также продемонстрировано, что значение глагола-ономатопеи требует иного, более детализированного подхода при переводе. Предложено краткое исследование относительно поиска методов определения фреймовых моделей, а также продемонстрировано лексико-семантические особенности глаголов-ономатопей.

Ключевые слова: *глаголы-ономатопеи, полисемия, фреймовая семантика, грамматика конструкций.*

УДК 1751'81'1 / 4

І. Рябоволенко, к. філол. н., старший викладач
Державний університет інфраструктури та технологій
Інститут водного транспорту

РИТМІКА ТА ПАУЗАЦІЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ РОЗПОРЯДЖЕНЬ ТА НАКАЗІВ У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

Проведено компаративний аналіз лінгвістичних доробків різних лінгвістів щодо понять інтонації в японській мові, а також поняття мелодійності, музичного наголосу, інтенсивності висловлювання. Запропоновано висновки на основі експериментальних порівняльних досліджень просодичних параметрів трьох типів операторів: команди, накази і розпорядження; визначено особливості ритму.

Ключові слова: *японська мова, інтонація, наголос, ритм.*

Розглядаючи різні аспекти комунікації в сучасній японській мові, ми звернули увагу на те, що акт комунікації часто підміняють поняттям писемної форми мовлення. Історично склалося, що дослідники приділяли увагу в першу чергу писемному тексту, а не усному мовленню. Уваги до звукової форми японської мови, інтонації, ритміки, тонового різнобарв'я приділялося дуже мало. У нашому дослідженні ми проаналізуємо лінгвістичний доробок сучасних учених щодо понять *інтонація, тонізація і тоновий акцент*. Мета дослідження – звернути увагу українських японістів на фонетичну складову сучасної японської мови, яка мало досліджена та проаналізована, й відповідно висвітлити практичні шаблони застосування японської інтонації, музичного наголосу як засобів підвищення ефективності комунікації.

В одному з японських розмовників натрапляємо на такий вислів: «Японські слова та фрази вимовляються рівним тоном. Замість наголосу використовується підйом тону голосу, який необхідний для відповідного членування фрази» [17]. Таке твердження не лише вводить в оману, а й не є коректним. Співзвучно цьому: «Японське мовлення достатньо монотонне. Потрібно вимовляти японські фрази рівним голосом, без наголосів, роблячи паузи між словами» [17]. В інших навчальних посібниках немає жодного слова про інтонаційні особливості японської мови, хоча там існує розділ

«Фонетика» [11, 17]. Дослідник Ю.В. Баринов щодо проблематики наголосу та інтонації зазначив, що в японській мові існує три типи інтонації (висхідна, низхідна та висхідно-низхідна), однак жодних правил застосування та практичного використання не зазначено [1]. Першим застосував поняття *музичного* (мелодійного) *наголосу* Є.Д. Поливанов, який присвятив цьому феноменові одну з перших своїх робіт, вважаючи його одним із найскладніших явищ фонетики японської мови [10]. Дослідник С.В. Неверов вказав, що «потрібно пам'ятати, що ударний склад не потрібно вимовляти надто енергійно... а значно м'якше. Він має дещо виділятися на фоні ненаголошених складів» [8]. Однак, залишається незрозумілим, яким чином у японській мові ударний склад виділяється на фоні ненаголошених, і як його правильно вимовляти «м'якше». Запровадивши до японської лінгвістики термін *тонізація* [4], російський учений І.В. Головнін не зосереджує свою увагу на поняттях японського акцентного мовлення та правилах його функціонування.

Дослідниця Л.Д. Нечаєва послуговується терміном *тонізація* та пропонує свою шкалу класифікації тонізації слів: «0 – висхідна /тонізація/, так характеризуються слова, в яких перша мора вимовляється низьким голосом, інші – середнім, пониження тону до кінця слова не спостерігається...; 1 – низхідна /тонізація/, характеризуються слова, в яких перша мора вимовляється високим тоном, інші – середнім, спостерігається поступове зниження тону до кінця слова...; 2, 3, 4, 5, 6 – низхідно-висхідні, якими характеризуються слова, в яких вищим тоном вимовляються друга і подальші мори...» [9]. Така градація частково повторює викладену раніше теорію поділу тонізації слів М.О. Сиром'ятниковим [13]. Повністю цю шкалу використовує у своєму посібникові для початківців Н.В. Власова, відзначивши, що, на відміну від звичайного силового наголосу, музичний інтонаційний наголос може поширюватися в японській мові на декілька складів, що впливає не лише на ритміку мовлення, а й на значення окремих слів [3]. Спроби уніфікувати акцентуаційні типи двоморних і триморних слів із використанням символів руху голосового тону були зроблені дослідником Ю.В. Козловим в «Основних типах наголосу» [6]. Однак, крім таблиць акцентуаційності, більше ніде у вправах акцентуація фонетичних слів ніяк не маркована, не виписано чіткого алгоритму, як поводить себе кожен із акцентних типів у складі фразем. Питання наголосу та акценту в японській мові зачіпала Н.І. Фельдман [15], яка наголосила на проблемі неоднотайності ролі тонізації та акцентуальності в японській мові.

Важливого висновку у сфері тонізації та акцентуальності сучасної японської мови у перебігові досліджень дійшла Т.М. Гуревич, яка зазначила: «для японського словесного наголосу функціональне значення має тоновий компонент, тоді як динамічний і темпоральні компоненти... забезпечують лише сприйняття наголошеного складу в слові, але не є для нього обов'язковим» [5]. Тобто, ми можемо зробити висновок, що динамічний і темпоральні компоненти не мають стосунку до японського акценту, оскільки функціонально задіяні на іншому рівні, сегментному.

Одним із найструктурованіших лінгвістичних робіт у цій царині є праці С.А. Старостіна, зокрема «СупрафONOLOGIA» [14], де автор відносить до функціональних за просодійними прикметами лише мелодійність. Окрім цього, науковець дотримується

теорії наявності в японській мові трьох ступенів висоти тону, однак при цьому за основу бере лише дві просодіймні ознаки тону «низький – ненизький», «високий – невисокий». Важливим висновком ученого вважаємо застереження щодо двотональної системи без середнього тону [14, с. 87]. С.А. Старостін зазначає, що тональний контур японської фраземи передбачуваний у тому разі, коли відома остання висока мора [14, с. 85]. Дослідник дотримується триступінчатої тональної системи в японській мові: «на рівні фразем доцільно запровадити поняття *наголосу* (якщо за наголос вважати наявність / відсутність у фраземі акцентологічної вершини)» [14, с. 90].

Однак, не всі вчені погоджуються з теорією триступеневої системи тонізації японської мови. Наприклад, лінгвіст С.А. Бикова, посилаючись на С.А. Старостіна, термін *музичного наголосу* бере в лапки [2, с. 78-79], таким чином визнаючи двоступеневу теорію японського акценту. Зазначимо, що дослідниці С.А. Бикова зосереджена на змістороздільній функції наголосу, тобто вимова різних сегментів одного слова або високим, або низьким тонами дозволяє розрізнити значення слів-омонімів. Проте, такі синоніми, на нашу думку, не є абсолютними синонімами, згідно з визначенням терміна *омонім* Т.І. Корчагіною [7].

Теорію двоступінчатого японського акценту дослідник В.В. Рибін також піддає критиці [12]. Ми також можемо погодитися, що японський акцент має трьох ступеневу природу, оскільки дослідження, що провадилися з залученням іноземцями, які або не мали музичного слуху, або не пройшли відповідної фонетичної підготовки в період вивчення японської мови, або в рідній мові іноземців мелодика голосу не маркує відповідні акцентні особливості. Класичним прикладом С.А. Бикової є: は↓し *палички для рису* та は↑し *міст*. С.А. Старостін наводить цей самий приклад, однак з іншою семантикою: は↓し *палички для рису* та は↑し *край*. Носії японської мови розрізняють на слух не лише пару は↓し *палички для рису* та は↑ш *міст*, а й は↓し *палички для рису* та は↑ш *край*.

Слід розрізнити поняття *інтонація*, *музичний наголос* та *акцентний наголос* у японській мові. Акцентний наголос, виражений за допомогою інтонаційних засобів, може використовуватися в мовленні для виділення будь-якого слова у фразі (висловлюванні), може відігравати консолідуєчу роль для фонетичних слів та сприяти просодичному оформленню груп слів (фразем), які часто збігаються з синтагмами. Також акцентуація (акцентний наголос) виконує дистинктивну (змістороздільну) функцію. Однак ми вважаємо цю функцію другорядною. Приклади на кшталт 着き *дох* та 木き *дерево* або 花はな *квітка* та 鼻はな *ніс* ще раз наводять нас на думку про те, що такі омоніми заледве можна ідентифікувати в ізолятивній позиції. Крім того, в японській мові справді багато омонімів, які мають однаковий сегментний склад та мають ідентичне акцентне оформлення. Розрізнити такі омоніми допоможе виключно контекст.

Інтонація у сучасній японській мові малодосліджена. Часто інтонацію визначають як процес зміни мелодики в певних відрізках звукового мовлення (синтагмі, фразі, тексті, вірші чи у пісенному творі). Однак, на нашу думку, поняття *інтонація* доволі широке і включає в себе ритм і темп мови, паузацію та безпаузні слова, а також, згідно з нашими дослідженнями, акцентний наголос. Якщо розглядати музичний (мелодійний) наголос разом із мелодикою інтонації, а також співвідношення

мелодики інтонації та мелодики фонетичних слів, то інтонація набуває важливої функції корелята в акцентному оформленні окремих фонетичних слів. Ми взяли за основу приклади наказів, які, окрім особливостей граматичних та лексичних категорій, диференційно розрізняються способом їхньої вимови.

Грубі накази *e/ro/yo*: 1) 震災後に世界の友人から避難しろと助言されたが、ぼくは絶対日本を出ません。 – після землетрусу друзі за кордоном радили мені, мовляв, рятуйся! Але я ні за що не поїду з Японії. Такий наказ має вимовлятися в інтонаційному фокусі для підсилення важливості моменту, і вживання такої фрази безінтонаційно не виправдує застосування таких грубих форм. Амплітуда інтенсивності вислову з романтичною кульмінацією після *避難しろ* та має бути пікова без пауз, аби за допомогою інтонації передати весь спектр переживань.

2) 上官は「動けないなら自決しろ」と命令した。 Командир наказав, не можете не йти – підірвіть себе. У цьому прикладі наказ має вимовлятися без пауз, інтонаційних амплітуд.

Форма – *nasai* нижчого ступеня прохібітиву – вживається як у наказах, так і в порадах та настановах.

3) 「こういう仕事をしなさい」という指示も全くありませんでした。 – жодних настанов на зразок «роби таку-то роботу» не було. Такий вислів слід вимовляти без додаткових пауз та інтонаційного інтенсиву, з можливим нижчим тоном вимови фрази «こういう仕事をしなさい» для смислового членування.

4) 「良い学校に進みなさい」と指導する先生もいます。 – деякі вчителі повчають, мовляв, ідіть до хороших шкіл. У таких ситуаціях допускається коротка пауза (0,3 – 0,5 с.). Якби було пряме звертання, то пауза могла би бути довшою.

Форма наказу зі змістовим навантаженням прохання не є формою ввічливості *te kure*.

5) 各部会や調査会からあれもこれも入れてくれと要求された。 – і кожна комісія вимагає дати їй те і се! Такий вислів слід вимовляти без інтенсивного фокусування, однак із короткою паузою до 0,5 с. після форми *てく*, щоб інтонаційно розділити висловлювання.

До специфічних форм наказів належать наказові конструкції, які, по суті, є скороченим директивом. Вони несуть у собі чітке смислове навантаження, потребують пікової інтенсивності вимови, без паузації. Наприклад:

6) 年長の団員は...年下の団員に「静かに」と注意したり... – було таке, що учасники, які старші, шикали на молодших: «Тихіше!»

7) オバマ氏は質問に答えた後「これは米国内向けの質問だから、次の質問は安倍首相に」と促したが、米側記者から会談に関する質問は出なかった。 – Обама, відповівши на питання, попросив: «Це було внутрішнє питання, а тепер поставте (його) краще прем'єру» – однак, американці про переговори так і не спитали.

Отже, бачимо, що в наказах або конструкціях спонування до дії пауза, ритміка голосу відіграє важливу роль, оскільки за допомогою інтенсивності голосу можна пом'якшити або знівелювати «грубість» висловлювання. Накази частіше за все піддаються паузації з метою підсилення важливості висловлювання, рідше у варіаціях наказу через прохання.

Поняття ритмогрупи також важливе, оскільки від ритміки, яка членує на реми вислів, залежить значення самого вислову. За нашими спостереженнями, в японській мові різницю між наказом та командою можна створити на основі одного й того самого вислову за допомогою паузи та ритму голосу. Також слід ураховувати, що від зміни паузи, яка членує висловлювання, може залежати значення висловлювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Баринов Ю. В.* Японский язык за 42 дня / Ю. В. Баринов – М., 2005
2. *Быкова С. А.* Типы ударения в японских диалектах / С. А. Быкова // Актуальные вопросы японского и общего языкознания: Памяти И.Ф. Вардуля / Отв. ред. В.М. Алпатов, З.М. Шаляпина. – М., 2005
3. *Власова Н. В.* Японский язык от А до Н: Учебное пособие для начинающих. Ч. 1. / Н. В. Власова – М., 2006
4. *Головнин И. В.* Учебник японского языка (для начинающих) / И. В. Головнин – М., 1971
5. *Гуревич Т. М.* Опыт экспериментально-фонетического исследования словесного ударения в японском языке // Восточное языкознание / Т. М. Гуревич – М., 1976
6. *Козлов Ю. В.* Введение в фонетику японского языка: Упражнения. / Ю. В. Козлов – СПб., 2005
7. *Корчагина Т. И.* Омонимия в современном японском языке / Т. И. Корчагина – М., 2005
8. *Неверов С. В.* Русско-японский разговорник / С.В. Неверов – М., 2004
9. *Нечаева Л. Т.* Японский язык для начинающих. 1 часть / Л. Т. Нечаева – Вышний Волочек, 1999
10. *Поливанов Е. Д.* Введение в языкознание (для востоковедных вузов) / Е. Д. Поливанов – М., 2002
11. *Пушкин И.* Русско-японский разговорник. Общение на японском языке / И. Пушкин – М., 2005
12. *Рыбин В. В.* Об акустических и перцептивных коррелятах ударения в японском языке / В. В. Рыбин // Востокведение 13. – Л., 1987
13. *Сыромятников Н.А.* Музыкальное ударение в японском языке / Н. А. Сыромятников // Японско-русский словарь; Под ред. Б. П. Лаврентьева. – М., 1984
14. *Старостин С. А.* Грамматика японского языка. Введение. Фонология. Супрафонология. Морфонология / [Алпатов В. М., Вардуль И. Ф., Старостин С. А.] – М., 2000
15. *Фельдман Н. И.* Японский язык. / Н. И. Фельдман – М., 2002
16. Японский за один месяц. Самоучитель по разговорному языку / О.Н. Кун – М., 2006

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

I. Ryabovolenko, PhD in Philology, senior teacher,
State University of Infrastructure and Technologies
Institute of Marine Transport

RHYTHMIC AND PAUSATION OF ORDERS AND DIRECTION IN JAPANESE LANGUAGE

The research deals with Japanese intonation. Some problems of correlation of pitch-accent and melody, especially in phrase, rhythm and tempo, sentence stress and intensity are dealt with in the

research. The recent experimental data is observed and analyzed, too. The report features findings on experimental comparative research into prosodic parameters of three statement types: command, orders and directions, exactly, on peculiarities of rhythm.

Key words: Japanese language, intonation, stress, rhythm.

И. Рябоволенко, к. филол. н., старший преподаватель,
Государственный университет инфраструктуры и технологий
Институт водного транспорта

РИТМИКА И ПАУЗАЦИЯ ВЫСКАЗЫВАНИЙ РАСПОРЯЖЕНИЙ И ПРИКАЗОВ В ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ

Производится компаративный анализ лингвистических исследований различных лингвистов относительно понятий интонации в японском языке, а также мелодичности, музыкального ударения, интенсивности высказывания. Предложены выводы на основе экспериментальных сравнительных исследований просодических параметров трех типов операторов: команды, приказы и распоряжения; исследованы особенности ритма.

Ключевые слова: японский язык, интонация, ударение, ритм.

УДК 811.521:299.52

С. Семенко, к. филол. н., асист.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТУ НАРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ. (НА МАТЕРІАЛІ КАНОНІЧНОГО ТЕКСТУ «ОФУДЕСАКІ»)

На матеріалі головного канонічного тексту релігії Тенрі (Тенрі-кьо) «Офудесакі» («На кіччику пензля»), написаного простою селянкою Накаямою Мікі (1797-1887) у період із 1869 р. по 1881 р., було виділено й описано деякі фонетичні, морфологічні та граматичні особливості діалекту Нара (Ямато-хоген), який є складовою частиною Кансайського діалекту японської мови.

Ключові слова: японські діалекти, Кансайський діалект, діалект Нара, діалект Ямато, Тенрі-кьо, Тенрійська релігія, «Офудесакі».

Про існування діалектів у японській мові відомо ще з перших писемних пам'яток, що з'явилися на теренах Японії у VIII ст., насамперед «Фудокі» (風土記 – «Записи крайових звичаїв», 713-720 рр.). Однак, говорячи про діалекти японської мови, не слід забувати і про поетичну антологію «Ман-йо-шю» (万葉集 – «Збірка міриад листків», середина VIII ст.), яка також має значну цінність для вивчення діалектів давньояпонської мови VII-VIII ст. Окремі згадки про місцеві діалекти трапляються і в пізніших літературних творах доби Хейан, зокрема в «Ісе-моногатарі» («Повість про Ісе»), «Ямато-моногатарі» («Повість про Ямато»), «Тоса-ніккі» («Щоденник

із Тоса»), «Генджі-моногатарі» («Повість про Генджі»), «Кондзяку-моногатарі» («Розповіді про минуле») тощо.

Цікаво, що вперше стилійний опис японських діалектів було зроблено ще на початку XVII ст. європейським дослідником японської мови, португальським місіонером Жоао Родрігесом (1562-1633), який у своїй праці з опису японської граматики за назвою «Велика японська граMATика» (яп.: 日本大文典 – «Ніхон дайбунтен»; порт.: «Arte da Língua do Japão» – «Мистецтво японської мови»), що вийшла друком у Нагасакі в 1604 р., дав коротку характеристику діалектів районів Кіото, Кюсю, Чюгоку і деяких східних провінцій тогочасної Японії.

Згодом, починаючи з середини XVII ст., інтерес до вивчення діалектів японської мови певною мірою пробуджується і серед японських учених. Так, у 1650 р. Ясухара Тейшіцу (1610-1673) публікує працю «Катакто» (яп.: 片言«Лепет» або «Ламана мова»), в якій описує лексику діалекту Кіото, порівнюючи її з загальноживваною японською лексикою («фучуто»), тлумачить значення та етимологію низки діалектних слів тощо. І надалі зацікавленість японських філологів у вивченні територіальних діалектів теж поступово зростала. Проте фундаментальні дослідження в галузі японської діалектології, зокрема й історичної діалектології, фактично почалися лише у XX ст. Пов'язані вони були передусім із іменами М.О. Невського (1892-1937) [див.: Невский 1978; 1981] і Мураями Шічіро (1908-1995) [див.: 村山七郎 1964; 1965; 1969; 1985].

Через яскраву специфіку і значний вплив кансайського діалекту (до складу якого входить і діалект Нара) на загальнонаціональну японську розмовну мову японські діалектологи завжди приділяли цьому діалекту досить велику увагу. Серед наукових праць, присвячених дослідженню різних аспектів кансайського діалекту, слід виділити праці таких відомих японських діалектологів: Ота Ейтаро «Діалект Вакаями» (Вака-яма, 1932); «Діалект префектури Шіта» (Токіо, 1932), Танака Мамбе «Дослідження діалекту Аваджі (Кансай)» (Осака, 1934), Шігімура Соджінкан «Словник діалекту Вакаяма» (Токіо, 1936), Шікатані Тенші «Словник діалекту Кобе» (Кобе, 1939), Умегакі Мінору «Говірка Кіото» (Кіото, 1946), Макімура Шійо «Словник діалекту Осака» (Осака, 1946); «Діалект Осаки» (Осака, 1948), Маеда Ісаму «Дослідження говірки Осаки» (Токіо, 1949), Шіммурра Масао «Діалект Ямато» (Нара, 1951), Іногучі Юічі «Лінгвістичне обстеження та мовна політика у префектурі Шіта /Дослідження діалектів/» (Цу, 1952), Катаока Шіро «Матеріали діалектів преф. Міе /говірка Шіма/» (Осака, 1957); «Матеріали з діалектів преф. Міе /говірка Іта/» (Осака, 1958), Кусумото Санеджі «Діалект Кумано /преф. Міе/» (Цу, 1957).

Окрім цих монографічних досліджень, необхідно також зазначити, що в післявоєнний період у Кансай були створені численні товариства науковців, які займалися дослідженням та описом місцевих діалектів і друкували цілу низку спеціалізованих журналів, серед яких найавторитетнішими вважаються такі видання: «Діалекти Кінкі», «Діалект Вакаями» та ін.

У цей самий період товариствами місцевих діалектологів було випущено значну кількість різноманітних збірників ґрунтовних наукових статей діалектичної проблематики, наприклад: «Хоген ромбун-шю» («Збірник статей із питань діалектології»). – № 1. – Осака, 1956; № 2. – Осака, 1957 тощо.

Однак безпосередньому дослідженню діалекту Нара, який доволі часто ще називають діалектом Ямато (*яп.*: 大和方言 – *Ямато-хоген*), що мав найсуттєвіший вплив на текст «*Офудесакі*», японські дослідники приділяли недостатньо уваги. Можливо, це пов'язано з тим, що цей діалект багато дослідників розглядали як архаїчний, оскільки саме м. Нара було першою офіційною столицею Японії в 710-794 рр., і саме ця місцевість вважалася центром давньої японської держави Ямато. Мову саме цього району Японії віддзеркалюють численні художні твори давньої японської літератури доби Нара та першої половини доби Хейан, які завжди були в центрі уваги японських філологів, починаючи з Кі-но Цураюкі (868-946) і закінчуючи цілою плеядою видатних мовознавців та літературознавців XVIII-XIX ст., зокрема: Мотоорі Норінага (1730-1801), Тачібана Чікаге (1734-1808), Аракіда Хісаої (1748-1804), Кімура Масакото (1827-1913) та ін. Досліджуючи поетичну антологію «*Ман'ю-шю*» і деякі інші твори давньої японської літератури, вони у своїх наукових працях часто звертали увагу на ті чи інші мовні особливості цих творів, у тому числі й ті, що зараз вважаються діалектними, адже більшість авторів цих творів були вихідцями саме з цього району Японії.

З огляду на зазначене, ми вважаємо, що розшук і дослідження будь-яких писемних пам'яток із метою виявлення фонетичних, лексичних чи граматичних особливостей того чи іншого територіального діалекту є надзвичайно корисним і цінним. Саме таким джерелом для дослідження діалекту Нара можна вважати текст «*Офудесакі*» (*досл. з яп.*: «Кінчик пензля» або «На кінчику пензля»), який був написаний (а точніше «записаний») простою японською селянкою на ім'я Накаяма Мікі (1797-1887) «зі слів самого Бога-Отця» (*яп.*: *Огамі*) в період із 1869 до 1881 року і є головним канонічним текстом Тенрійської релігії (*яп.*: *Тенрі-кьо*), тобто своєрідною «Біблією» однієї з «найстаріших» серед багатьох синкретичних новітніх релігій сучасної Японії. Окрім викладення основних догм та постулатів релігії Тенрі, цей текст значною мірою віддзеркалює також світогляд пересічних мешканців Японії початку епохи Мейджі (1868-1912 рр.), окремі специфічні риси японського національного характеру і менталітету, а головне, – японську мову другої половини XIX ст. у її нарському варіанті, що дозволяє розглядати текст «*Офудесакі*» як цінне джерело дослідження як розмовної, так і літературної мови цієї історичної доби, а також деяких мовних особливостей діалекту Нара.

Будучи складовою частиною Кансайського регіонального діалекту, цей територіальний діалект, у свою чергу, поділяється японськими фахівцями на окремі свої різновиди, а саме:

- *оку-йошіно* або *тодзукава* (південна частина преф. Нара),
- *тамба* (центральна частина преф. Нара і східна частина преф. Хього),
- *майдзуру* (місто Майдзуру в преф. Кіото)
- *баншю* (південно-західна частина преф. Хього)
- *шіта* або *Омі* (преф. Шіга)
- *Вакаяма* або *кішю* (преф. Вакаяма і південна частина преф. Міе).

З одного боку, в тексті «*Офудесакі*» знайшли своє яскраве віддзеркалення практично всі головні мовні особливості кансайського діалекту:

- використання зв'язки や [«я»] і やった;

- усічення закінчень прикметників;
- випадіння приголосного [«к»] у прислівниках на [«ку»];
- заміщення приголосного звука [«с»] звуком [«х»];
- заміна нормативної для розмовної мови заперечувальної зв'язки *ない* [«най»] дієслівним суфіксом *へん* [«хен»];
- використання низки специфічних форм слів і особливих формул мовленнєвого етикету;
- скорочення подовжених голосних звуків наприкінці деяких слів та словоформ тощо.

А з іншого боку, текст «Офудесакі» містить досить значну кількість мовних ознак діалекту Нара (Ямато-хоген). Одними з перших, хто звернув увагу на такого роду діалектизми в тексті «Офудесакі» на різних мовних рівнях, але передусім – на фонетичному, були перекладачі цього твору англійською мовою Іноуе Акіо та Ейнон Ж. Метьо. У вступі до власного перекладу «Офудесакі», надрукованому в 1987 р., вони зазначають: «Певні зміни спостерігаються в оригінальному тексті внаслідок впливу японської розмовної і народної мови, що використовувалася в районі Ямато» [2, с. 28]. Типовими прикладами, на їхню думку, можна вважати такі фонемні зміни (яп.:音韻変化 – «*он-ін хенка*»), як, наприклад: *e*→*i*, *u*→*o*, *ti*→*u*, *yap*→*ap*, *shi*→*hi*, *ke*→*ki* тощо.

Таблиця 1

Приклади діалектних фонемних змін у лексиці «Офудесакі»

Оригінальний текст	Стандартна японська мова
せゑぢん (seejin) (VI:15)	せいじん (seijin) – «святий»
めへ／＼ (meeme) (III:33)	めいめい (meimei) – «кожний»
れゑ (ree) (III:28)	れい (rei) – «вдячність»
とふむ (toomu) (XII:12)	どうも (doomo) – «дійсно»; «вельми»
はふけ (hooke) (III:52)	ほうき (hooki) – «віник», «мітла»
しやん (shiyān) (I:54)	しあん (shian) – «роздуми»
かやし (kayashi) (IV:129)	かえし (kaeshi) – «відплата»
しながた (shinagata) (IX:45)	ひながた (hinagata) – «зразок»
むまれ (mumare) (VI:48)	うまれ (umare) – «народження»
できもの (dekemono) (IV:110)	できもの (dekimono) – «нари्व»

Однак надалі це надзвичайно цінне зауваження перекладачів тексту «Офудесакі» англійською мовою, на жаль, не дістало свого розвитку. За нашими спостереженнями, інтенсивність прояву тієї чи іншої діалектної риси із зазначеного вище переліку в тексті «Офудесакі» є різною.

Доволі послідовним у тексті «Офудесакі» є **заміщення приголосних звуків** ряду [«са»] рядом [«ха»], що беззаперечно є однією з характерних ознак Кансайського діалекту загалом, а також ряду [«дза»] рядом [«да»]. На нашу думку, останнє фонетичне явище є особливістю саме діалекту преф. Нара другої половини XIX ст. Наведемо кілька типових прикладів із «Офудесакі»:

せかいぢうむねのうちよりしんばしら

神のせきこみはやくみせたい (3-51)

Нехай повністю будуть очищені серця всіх людей світу!

Господь прагне якомога швидше показати їм Стопн Істини.

これからハドふぞしんぢつむねのうち

はやくすまするもよふしてくれ (5-74)

Я прошу вас уже зараз якомога швидше підготуватися

До очищення потаємних глибин ваших сердець!

このはなしどふどしんぢつ一れつわ

心しづめてしよちしてくれ (6-3)

Прошу вас заспокоїти ваші серця

І щиро повірити у правдивість Моїх слів.

Японськомо діалектологів Накаї Сейчі, який свого часу досліджував саме це фонетичне явище, у тексті «Офудесакі» вдалося відшукати лише десять випадків, коли заміщення складів ряду [«дза»] рядом [«да»] не відбувалося [9, с. 260].

Одним із яскравих і водночас типових діалектних явищ фонетичного рівня в тексті «Офудесакі» є **подвоєння голосних**:

1. [«коно йо» – このよ] – [«коно йоу» – このよふ] яп.: この世 – цей світ; [«рі» – り] – [«рії» – りい] яп.: 理 – р е з о н, доказ, причина.

このよふはりいでせめたるせかいなり

なにかよろづを歌のりいでせめ(1-21)

Усе, що існує в цьому світі, має свої причини.

Зрозуміти ці причини Я закликаю вас своїми віршами.

2. [«ріфуку» – りふく] – [«ріїфуку» – りいふく] яп.: りふく – (діал.): гнів, лють.

やまいとてせかいなみでハないほどに

神のりいふくいまぞあらハす(1-25)

Хвороби – це не просто фізичне слабування,

Вони є проявом гніву Божого!

りいふくも一寸の事でハないほどに

つもりかさなりゆへの事なり(1-33)

Мій гнів не буває марним,

Він викликаний багатьма причинами.

りいふくもなにゆへなるどゆうならハ

あくじがのかんゆへの事なり(1-34)

Ви запитуєте про причини гніву Мого.

Це – зло, якого ви ще не позбулися!

3. [«ме» – め] – [«mee» – めへ] яп.: 目 – око, очі.

わがみにハもふ五十うやとをもへとも

神のめへにハまださきがある (1-63)

Ви думаете, що вам уже виповнилося п'ятдесят років...

Проте за задумом Божим у вас є ще майбутнє!

4. [«шіікарі» – しっかり] – [«шіікарі» – しいかり] яп.: しっかり – наполегливо,

старанно, як слід, належним чином, з усіх сил.

ことしより六十ねんハしいかりと

神のほふにハしかとうけやう (1-64)

Запевняю вас, що, починаючи з цього року,

Бог щедро подарує вам ще 60 років (життя). – С.С.)

はしらさいしいかりいれた事ならば

このよたしかにをさまりがつく (3-13)

Як тільки Стопн Істини буде належним чином установлений,

На землі довічно запанує мир.

Іноді в тексті «Офудесаки» трапляється **чергування голосних**, яке теж має діалектне походження, наприклад:

[«ко» – こ] – [«кі» – き] яп.: 健やか «сукояка(-ні)» – бадьоро, жваво, енергійно;

ретельно, старанно. Проте в тексті ми бачимо:

このたびハやしきのそふじすきやかに

したてみせるこれをみてくる (1-29)

А зараз я ретельно приберу це помешкання,

Щоб наочно показати вам справи Мої. Дивіться!

このほこりすきやかはろた事ならば

あとハよろづのたすけ一ちよ (2-20)

Коли тил буде швидко і ретельно підметений,

Залишиться лише один неухильний Порятуюнок!

У тексті «Офудесаки» чітко простежується ще одна цікава закономірність, яка характеризує певні граматичні особливості діалекту преф. Нара початку доби Мейджі й пов'язана з уживанням окремих дієслів. Так, у сучасній японській мові дієслова:

«ісаму» (勇む – підбадьорюватися, підноситися духом);

«цукусу» (尽くす – вичерпувати, витратити / всі сили /, віддаватися повністю / до кінця /);

«юрусу» (許す – дозволяти, допускати; пробачати, прощати, відпускати / гріхи /);

«ватасу» (渡す – передавати, вручати; переправляти / на той бік /) тощо належать до так званої «чотириступеневої» («п'ятиступеневої») дієвідміни, проте в тексті «Офудесаки» вони зазвичай наводяться у формі «двоступеневої» дієвідміни: «ісамуру», «цукусуру», «юрусуру», «ватасуру», наприклад:

このもとをしりたるものかあるならば

たづねいてみよ神がゆるする (6-27)

Якщо існує той, хто знає першопричини всього суцього,

Ідіть і запитайте в нього! Бог дозволяє!

ちきもつをたれにあたへる事ならば
このよはじめたをやにわたする(9-61)

Кому, на вашу думку, буде дарована Небесна Страва?

Вона буде піднесена Богу – Творцю цього світу.

Текст «Офудесаки» відзеркалює також деякі характерні морфологічні особливості лексики діалекту Нара, специфічні форми словотвору, граматичні конструкції тощо. Наведемо низку найтиповіших прикладів:

1. 知らん [*«ширан»* – «не знати»]; суч. яп. нормативне: 知らない [*«ширанай»*]:

そのはづやといてきかした事ハない
なにもしらんがむりでないそや(1-2)
上たるハせかいぢうをまにする
神のざんねんこれをしらんか (3-121)
にんけんハみな神のかしものや
神のぢうよふこれをしらんか (3-126)
なにてもしらんあいだハそのまや
神のぢうよふしらしてたるなら (4-117)
このはなしむつかしことであるけれど
ゆはずにいればたれもしらんで(5-34)

わからん [*«вакаран»* – «не розуміти»]; суч. яп. нормативне: 分からない [*«вакаранай»*]:

このはしらはやくいれよとをもへども
にごりの水でところわからん (3-9)
にんけんハあざないものであるからに
するのみちすじさらにわからん(3-35)
いまのみちなんのみちやとをもっている
なにかわからんみちであれども (4-1)

いらん [*«іран»* – «не потрібний»; «не слід», «не варто»]; суч. яп. нормативне: いらん [*«іранай»*]:

口さきのついしよはかりハいらんもの
しんの心にまことあるなら (3-39)
めへ／＼にハがみしやんハいらんもの
神がそれ／＼みわけするぞや(5-4)

きたらん [*«кітаран»* – «не прийти», «не настати»]; суч. яп. нормативне: 来たらない [*«кітаранай»*]:

これまでハいかなはなしをといたとて
ひがきたらんでみへてないぞや(3-62)

2. なんぼ [*«нанбо»* – «скільки?»]; суч. яп. нормативне: いくら [*«ікура»*] або шедоのくらい [*«донокурай»*]:

このあくじなんぼしぶといものやどて
神がせめきりのけてみせるで(1-36)
これからハせかいの人ハをかしがる
なんぼハろてもこれが大一(1-71)

しやせんよなんぼすんだる水やとて
とろをいれたらにごる事なり(3-65)

3. しやんせ(ん)よ, しやん(を)して [«*шіяңсе(н)йо*», «*шіяң(-о) шіте*»]; суч.

яп. нормативне: *かんがえなさい* [«*каниаенасай*»] – поміркуйте! подумайте!

このさきハ心しづめてしやせん
よあとでこふくはいなきよふにせよ(1-54)
このよふにやまいとゆうてないほどに
みのうちさハリみなしやんせんよ(2-23)
をやの心ちがいのないよふに
はやくしやんをするがよいぞや(3-31)

4. いかんで [«*іканде*» – «не можна ...», «не слід...»]; суч. яп. нормативні: 行け
ない [«*ікенай*»], 行けません [«*ікемасен*»] від дієслова 行ける [«*ікеру*» – «уміти ...»,
«*могти ...*», «*мати можливість*»].

このよふハあくしまじりであるからに
いんねんつける事ハいかんで(1-62)

5. みへんか [«*мієн-ка*» – «не бачите?», «не помічаєте?»]; суч. яп. нормативне:
見えないか [«*мієнай-ка*»]

高山に火と水とがみへてある
たれがめにもこれがみへんか(2-40)

6. やない [«*янай*» /заперечувальна форма/ – «не ...», «неможливо ...»]; суч. яп.
нормативне: ではない [«*дева-най*»]; (розм.) じやない [«*дзя-най*»].

けふの日ハなにかみへるやないけれど
六月をみよみなでかけるで (4-119)
けふの日ハなにかみへるやないけれど
八月をみよみなみへるでな (5-56)
にち／＼にしらぬ事をやない事を
これをしへるが月日たのしみ (8-77)
とん／＼ととびてる事をみたとても
心あんちハするやないぞや (12-56)
月日よりないにんけんやないせかい
はじめかけたるをやであるぞや (16-53)
こゝまでもよいなくときやないほどに
このたびこそハしやんするよふ (16-50)
たすけでもあしきなをするまでやない
めづらしたすけをもっているから (17-52)

Через обмеження обсягу статті ми змушені зупинитися лише на окремих фонетичних, морфологічних та граматичних особливостях тексту «*Офудесакі*». Проте ця оригінальна поема релігійно-філософського змісту містить також значну кількість діалектизмів лексичного та синтаксичного рівнів, що дає нам вагомий підстави заявляти, що цей канонічний текст другої половини XIX ст. дійсно є цінним мовним джерелом для дослідження кансайського діалекту в його нарському варіанті, як і японської літературної та розмовної мови початку доби Мейджі загалом, який ще потребує детального і всебічного вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. おふでさき («Офудесаки»). – 奈良県天理市: 天理時報社, 1995. – 455 p.
2. Inoue A., Eynon J. M. Study of the Ofudesaki (The original Scripture of Tenrikyo) / Akio Inoue, Eynon J. Matthew. – Tenri: Tenrikyo Dooyusha, 1987. – 515 p.
3. Невский А.Н. Материалы по говорам языка цоу. Словарь диалекта северных цоу / А.Н. Невский. – М.: Наука, 1981. – 292 с.
4. Невский А.Н. Фольклор островов Мияко / А.Н. Невский. – М.: Наука, 1978. – 192 с.
5. 村山七郎『光太夫の言語資料』: 順天堂大学 体育部紀要1964. – P. 32-48.
6. 村山七郎『漂流民の言語: ロシアへの漂流民の方言学的貢献』. – 東京川館. – 1965
7. 村山七郎 Kurze Grammatik der japanischen und russischen Sprachen verfasst Damian Pomortsev und Andrei Bogdanov (Sankt-Peterburg 1738. Manuskrip). – Text und Erläuterung von Shichiro Murayama. – Reprint from «Bungaku Kenkyu», No.66. – Faculty of Literature of the Kyushu University, Fukuoka, Japan, 1969. – P. 1-93.
8. 村山七郎『新スラブ・日本語辞典』. – 東京: ナウカ. – 1985
9. 中井精一『方言の研究南の奈良県』. – 「近畿方言と奈良県北方言」 / 中井精. – 奈良, 2006年. – P. 257-278.

Стаття надійшла до редакції 31.03.17 р.

С. Семенко, к.филол.н., ассист.

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ ДИАЛЕКТА НАРА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX В.

(НА МАТЕРИАЛЕ КАНОНИЧЕСКОГО ТЕКСТА «ОФУДЭСАКИ»)

На материале главного канонического текста религии Тэнри (Тэнри-кё) «Офудэсаки» («На кончике кисти»), написанного простой крестьянкой Накаямой Мики (1797-1887) в период с 1869 г. по 1881 г., выделяются и описываются некоторые фонетические, морфологические и грамматические особенности диалекта Нара (Ямато-хогэн), который является составной частью Кансайского диалекта японского языка.

Ключевые слова: японские диалекты, Кансайский диалект, диалект Нара, диалект Ямато, Тэнри-кё, Тэнрийская религия, «Офудэсаки».

S. Semenko, PhD in Philology, teaching assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SPECIFICS OF NARA DIALECT OF THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY (AS EXEMPLIFIED BY THE TEXT OF «OFUDESAKI»)

As exemplified by the main canonical text of Tenri religion (Tenri-kyo) «Ofudesaki» («Tip of the Writing Brush») written by simple peasant Nakayama Miki (1797-1887) in the period from 1869 to 1881 are distinguished and described some phonetic, morphological and grammatical specifics of Nara dialect (Yamato hogen), which is a part of the Kansai dialect of Japanese language.

Key words: Japanese dialects, Kansai dialect, Nara dialect (Yamato hogen), Tenri-kyo, Tenri religion, «Ofudesaki».

ПЕРВИННА НОМІНАЦІЯ ДІЙОВИХ ОСІБ «ПОВІСТІ ПРО ПРИНЦА ГЕНДЖІ» МУРАСАКІ ШКІБУ (ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглянуто традиційно закріплені за дійовими особами антропоетоніми «Повісті про принца Генджі» в етимологічному аспекті. Проаналізовано джерела походження антропоетонімів за тематичними групами лексичних одиниць, покладених в основу номінації персонажів.

Ключові слова: антропоетонім, первинна номінація, ваго, канто.

У більшості випадків у «Повісті про принца Генджі» автор застосовує непряму номінацію дійових осіб (за назвою посади: 左大臣 /садайджін/ «лівий міністр», 中将 /чю:дзьо:/ «службовець середнього рангу», загальні назви – іменники, які вказують на особу: 人 /хіто/ «людина», 女 /онна/ «жінка», 子 /ко/ «дитина», 君 /кімі/ «пан (пані)» тощо). Однак, за більшістю персонажів традиційно закріпився певний спосіб номінації, за яким вони згадуються у словниках, коментаторській літературі, наукових працях. Існує кілька способів номінації персонажів, які історично закріпилися як антропоетоніми твору, зокрема у переказах «Повісті» сучасною японською мовою (現代語訳) та іншомовних перекладах.

У першу чергу варто виділити дві групи дійових осіб: ті, до яких у тексті застосовується первинна номінація, і ті, які позначаються лише апелятивними одиницями. До другої групи належать персонажі, які згодом дістали традиційно закріплені «імена», а також ті персонажі, які згадуються у словниках і коментаторській літературі лише за назвою клану та/або посади (藤典侍 /то: найші-но-суке:/ /то:/ «гліцінія» – показує приналежність до роду Фуджівара, /найші-но суке/ – «друга за найші-но камі посада у Відомстві придворних служниць»). Розглянувши кожну групу дійових осіб окремо, спробуємо визначити етимологію пропріальних та апелятивних лексичних одиниць, які використовуються у закріплених літературознавчою та лексикографічною традицією способах номінації дійових осіб «Повісті».

До першої групи належить незначна кількість лексичних одиниць. Це, перш за все, ім'я головного героя Хікару Генджі (光源氏). Ім'я 光 (Хікару – «сяючий») – традиційна віддієслівна форма японських чоловічих особових імен (у сучасній японській мові – 学 /манабу/ «вчитися», 通 /тоору/ «проходити», 続 /цудзуку/ «тривати» тощо), за походженням належить до лексичного пласту *ваго*. 源氏 «пан із роду Мінамото» – *ваго* за походженням, так називали переважно вихідців із імператорської родини, які отримували статус простих підданих [7, с. 107]. Другий персонаж, який у словниках іменується так само, як у тексті «Повісті» – 鬚黒大将 /хігекуро дайшьо:/, досл. «старший воєначальник з чорною бородою». Антропонімна формула складається з двох елементів – *ваго* 鬚黒 /хігекуро/ «чорна борода» й *канто* 大将 /дайшьо:/ «старший

воєначальник». За згаданим у тексті способом номінації закріпилося й ім'я коханої Генджі – 紫 (Мурасакі). Іменник належить до пласту лексики *ваго* та походить від назви польової рослини з дрібними білими квітами [4, с. 100]. У сучасній японській мові слово 紫 означає «фіолетовий, пурпуровий». Метонімізація відбулася через перенесення назви рослини на колір пурпурової фарби, яку виготовляли з її коренів. Одяг пурпурового кольору могли носити тільки особи імператорського роду або аристократи найвищих рангів [6, с. 1081]. Також пурпуровий колір у японській поезії є символом кохання. Ім'я героїні символізує її винятковість для Хікару Генджі, її особливий статус серед інших жіночих персонажів.

Віддієслівні особові імена-*ваго* мають також дійові особи «Десяти глав з Уджі» (останні десять розділів роману): 薰 /каору/ «пахучий, ароматний» та 匂宮 /нію-но-мія/ досл. «запашний принц».

Номінація за особовим іменем застосовується у тексті до імператорів. Іменники цієї групи належать до лексики *ваго* – 桐壺帝 /кіріцубо-тей/ імператор Кіріцубо, досл. «імператор із Павільйону Павлоній», та лексики *канто* – 朱雀帝 /судзаку-тей/ імператор Судзаку, ім'я його походить від назви одного з китайських зодіакальних знаків – «кіноварний птах»; 冷泉帝 /рейдзей-тей/ імператор Рейдзей, досл. «холодне джерело»; 今上帝 /кінджьо-тей/ імператор Кінджьо, досл. «правлячий імператор» (існує думка, що слово 今上 було вперше згадане ще у «Історичних записках» («Шицзі») бл. 100 р. до н.е.) [6].

З наведених прикладів видно, що більшості лексичних одиниць на позначення дійових осіб, до яких у тексті «Повісті» застосовується номінація за особовими іменами, належить до питомого класу слів *ваго*, а імена імператорів та імена, що походять від назв титулів і посад, переважно китайського походження (*канто*).

До другої групи дійових осіб належать ті, що не мають у тексті «Повісті» особових імен. Основним принципом номінації є роль персонажа у суспільному житті або образні асоціації, пов'язані з його іменем. Залежно від цього визначається і співвідношення питомо японської лексики і китайських запозичень у номінативних одиницях, закріплених як імена персонажів у словниках [8]. Лексичні одиниці, які використовуються для номінації цих персонажів, можна поділити на такі тематичні групи:

1. Топоніми: 明石の君 /акаші-но-кімі/ «дівчина з бухти Акаші», 伊予介 /йю-но-суке/ «помічник правителя Йю», 紀伊守 /кіі-но-камі/ «правитель Кіі». Топоніми у «Повісті» належать до лексики *ваго*.

2. Місце проживання: 六条御息所 /рокуджьо:-но-мясудокоро/ «служителька високої опочивальні з шостої вулиці», 花散里 /ханачірусато/ «місце, де опадають квіти», 弘徽殿の女御 /коکیدен-но-ньо:го/ «наложниця з Палацу Щедрих нагород», 桐壺の更衣 /кіріцубо-но-коі/ «наложниця з Павільйону Павлоній», 藤壺 /фуджіцубо/ «Павільйон Гліциній». Назви будівель імператорського палацу представлені лексичними одиницями *ваго* (桐壺 /кіріцубо/, 藤壺 /фуджіцубо/) та *канто* (弘徽殿 /коکیدен/, 麗景殿 /рейкейден/).

3. Просторові асоціації: 北の方 /кіта-но-ката/ досл. «людина з півночі» (так називали головну дружину чиновника за назвою північних покоїв, у яких вона мешкала у

будинку), 中の君 /нака-но-кімі/ «середня донька». Елементи в іменах осіб, пов'язані зі сторонами світу та просторовими асоціаціями, мають японське походження.

4. Назви сезонів: 春の宮 /хару-но-мія/ досл. «весняний принц», 常夏 /токонацу/ «вічне літо», 秋好 /акіконому/ «та, що любить осінь». Назви сезонів належать до лексики *варо*.

5. Числівники: 三宮 /сан-но-мія/ «третя принцеса». У тексті використовуються числівники китайського походження.

6. Посада або титул: 内大臣 /найдайджін/ «міністр імператорського двору», 大将/дайшьо:/ «старший воєначальник», 近衛中将 /коное-чю:джьо:/ «другий воєначальник особистої охорони імператора», 頭中将 /то:-но чю:джьо:/ «службовець середнього рангу охорони імператора», 藏人少将 /куро:до-но шьо:шьо:/ «службовець імператорського архіву молодшого рангу». Назви посад і титулів переважно мають китайське походження, а у назвах державних установ і відомств трапляється і лексика *варо* (近衛 /коное/ «особиста охорона імператора»).

7. Назви об'єктів живої природи:

- назви квітів: 葵 /аої/ «мальва», 朝顔 /асагао/ «ранковий лик», іпомея – трав'яниста рослина з родини в'юнкових, 夕顔 /ю:гао/ «вечірній лик», гарбуз-горлянка;

- назви дерев: 柏木 /кашівагі/ «дуб зубчатолістий»;

- назви птахів: 雲井雁 (雁 /карі/ «дикий гусак»);

- назви комах: 螢 /хотару/ «світлячок», 空蟬 (蟬 /семі/ «цикада»);

- природні явища: 夕霧 /ю:гірі/ «вечірній туман».

Усі назви об'єктів живої природи належать до лексичного пласту *варо*.

Кожна тематична група лексики, покладеної в основу номінації персонажів, демонструє тенденцію до переважного використання елементів японського або китайського походження. Лексика *варо* домінує у тематичних групах номінацій, представлених топонімами, просторовими асоціаціями, назвами сезонів та назвами об'єктів живої природи. *Канго* становлять абсолютну більшість у назвах посад, титулів, будівель імператорського палацу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калинин В. М. Поэтика онима / В.М. Калинин. – Донецк, 1999. – 408 с.
2. Карпенко Ю.О. Літературна ономастика. Збірник статей / Юрій Олександрович Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2008. – 326 с.
3. Сикибу Мурасаки. Повесть о Гэндзи [В 4 кн.] — Перевод с японского Т. Соколовой-Делюсиной. – М.: Наука, 1991
4. Федотова Ю. С. Безіменна номінація жіночих персонажів у «Повісті про принца Генджі» Мурасаки Шікібу / Ю.С. Федотова // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ, 2014, – Вип. 49. – С. 98-102
5. Японська література: Хрестоматія. Том I (VII-XIII ст.) / [упоряд. : Бондаренко І.П., Осадча Ю.В.]. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 562 с.
6. 前田富祺監修 (2005) 『日本語源大辞典』 小学館

7. 小松英輔 (1991) 「源氏物語の固有名詞」『学習院大学言語共同研究所紀要』 Vol.14 pp.107-110
8. 西沢正史編 (2007) 『源氏物語作中人物辞典』東京堂
9. 源氏物語の世界. 藤原定家「源氏物語」(四半本型)の本文と資料 [Elektronный ресурс]. Режим доступа: <http://www.sainet.or.jp/~eshibuya/index.html>. Назва з екрана. Дата звернення 11.03. 2017.

Стаття надійшла до редакції 31.03.17 р.

Ю. Федотова, ассист.

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев

ПЕРВИЧНАЯ НОМИНАЦИЯ ДЕЙСТВУЮЩИХ ЛИЦ «ПОВЕСТИ О ГЭНДЗИ» МУРАСАКИ СИКИБУ (ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

В статье рассматриваются традиционно закрепленные за действующими лицами антропоэтимы «Повести о Гэндзи» в этимологическом аспекте. Анализируются источники происхождения антропоэтимов по тематическим группам лексических единиц, положенных в основу номинации персонажей.

Ключевые слова: антропоэтим, первичная номинация, ваго, канго.

Y. Fedotova, teaching assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

DIRECT NOMINATION OF THE CHARACTERS IN «THE TALE OF GENJI» BY MURASAKI SHIKIBU (ETYMOLOGICAL ASPECT)

The article examines traditional ways of naming the characters in «The Tale of Genji» in the etymological aspect. The source of etymology of the main lexical units used for the characters' nomination is also analyzed.

Key words: anthropoetonym, direct nomination, wago, kango.

УДК 821.111 + 821.521

Т. Біляніна, старший викладач
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара,
м. Дніпро

ФЕНОМЕН ДВОМОВНОСТІ У ТВОРЧОСТІ КЬОКО МОРІ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено вивченню феномену двомовності у творчості японсько-американської письменниці Кьоко Морі в контексті творчості транскультурної ідентичності. Розглянуто особливості творчого методу письменниці на матеріалі її автобіографічних романів, зокрема, роману «Ввічлива брехня».

Ключові слова: японсько-американська література, мультикультуралізм, транскультурна ідентичність, білінгвізм, жіноче письмо.

Прозова та поетична творчість сучасної японсько-американської письменниці Кьоко Морі представляє особливий інтерес для комплексного дослідження проблеми транскультурної ідентичності в аспекті аналізу гендерної складової азійсько-американської літератури. У творчості письменниці є як власне автобіографічні, мемуарні твори («Сон води», «Ввічлива брехня»), так і художні, в яких також проявлені автобіографічні мотиви («Донька Шідзуко», «Самотня пташка»). Окремий інтерес представляє аналіз творчості Морі як двомовної письменниці, яка іммігрувала з Японії до США та досконало оволоділа англійською мовою, на відміну, наприклад, від Кадзуо Ішігуро або В. Набокова, лише у дорослому віці.

Вивченню творчості Кьоко Морі присвячено невелику кількість досліджень (Ватанабе Кайоко, Масамі Усуї, Лейлані Лінді Нішіме, Кьоко Норми Нодзакі, Румак Ю.С. та ін.), проте системно її творчість не вивчалась ані на батьківщині письменниці, ані за кордоном.

У збірці транскультурних літературознавчих досліджень («New Immigrant Literatures in the United States»/«Нова іммігрантська література у США», 1996 р.) у розділі, присвяченому японсько-американській літературі, дослідник-компаративіст Бендзи Джанг наголошує, що в сучасному порівняльному літературознавстві термін «іммігрантська література» означає не лише твори письменників, які безпосередньо іммігрували до іншої країни, але й роботи їхніх нащадків. Крім того, це поняття охоплює широкий спектр проблем, які висвітлюються у творах письменників транскультурної ідентичності: «Іммігрантська література – література, створена як іммігрантами, так і про іммігрантів, – торкається не лише теми руху через кордони країн, але й

досвіду подолання перешкод у просторі, часі, бар'єрів расових, культурних, мовних, історичних і політичних, а також труднощів та неоднозначності, які супроводжують визначення ідентичності (ім)мігранта між та поза кордонами» [2, с.125].

Важливою характерною особливістю японсько-американської літератури протягом декількох поколінь, починаючи з *иссей*, тобто першого покоління мігрантів, є постійна внутрішня боротьба у вирішенні дилеми: асимілюватись у новому суспільстві чи обрати культурну «іншість». Сучасні японсько-американські письменники, як стверджує Бендзи Джанг, частіше прагнуть поєднати ці два шляхи та віднайти нову ідентичність у творчості, усвідомлюючи свій етнічний та культурний спадок [2, с.125-126].

Проблему подібного вибору описує дослідниця Анета Павленко у роботі «Multilingualism, Second Language Learning, and Gender» («Мультилінгвальність, вивчення другої мови та гендер», 2001), розглядаючи феномен білінгвізму письменників-іммігрантів. За словами А. Павленко, при оволодінні іноземною мовою, особливо у ситуації зміни країни проживання, особа стикається з новими способами вираження фемінності та маскуліності, а отже, і з новими засобами самовираження. У такій ситуації кожен робить для себе вибір: чи асимілюватися та засвоїти нові правила самовираження, чи то чинити їм опір [7, с.145].

Японсько-американська письменниця Кьоко Морі обирає перший шлях, відмовляючись від самовираження через японську мову, яка здається їй такою, що пригнічує її. Як зазначає письменниця у автобіографічному романі «Polite Lies: On Being a Woman Caught Between Cultures» («Ввічлива брехня: Бути жінкою між двох культур», 2011), коли вона повертається до Японії після багатьох років життя у США, японська мова здається їй «сталеву сіткою», у якій ввічливість перешкоджає вільному висловленню думок, особливо у жіночому мовленні: «Ця ввічливість – це сталева сітка, що тягне нас до країни, де сказані слова не мають справжнього значення» («[...] this politeness is a steel net hauling us into the country where nothing means what it says») [5, с.5]. Сприйняття Морі ввічливості як сили, що перешкоджає вільному самовираженню, лежить в основі образу «ввічлива брехня» («polite lies»), який став центральним образом її однойменного автобіографічного роману.

Як філолог, професор англійської мови та письменницької майстерності, вона аналізує лінгвоментальні аспекти культур, співвідносячи їх не тільки з наукової точки зору, але й як письменниця.

Цей принцип порівняння двох культур, японської та американської, який базується на порівнянні відмінностей соціолінгвістично-гендерного аспекту двох мов, можна вважати головним принципом творчого методу Кьоко Морі. Оскільки Морі іммігрувала до США у дорослому віці, вона мала можливість свідомо пройти через всі етапи адаптації до іншого суспільства та нової для неї мови. Письменниця зазначає, що будь-яка бесіда японською мовою вимагає від співрозмовників вибору ступеня ввічливості, який залежить від віку та соціального становища особи. При цьому гендер є не менш важливим за положення: «Чоловіки та жінки розмовляють різними мовами: жіноче мовлення набагато менш пряме та формальне, ніж чоловіче. Є слова, які жінка ніколи не повинна вживати, навіть якщо вони не є грубими

або непристойними) («Men and women speak different languages: women's language is much more indirect and formal than men's. There are words and phrases that women are never supposed to say, even though they are not crude or obscene») [5, с.11].

Не відчувачи можливості вільного самовираження рідною мовою («Японською я не маю голосу висловити свої думки» / «In Japanese I don't have a voice for speaking my mind») [5, с.16], Морі обирає мовою свого «голосу» англійську. Про своє навчання у США письменниця згадує як про процес «набуття голосу» – «a process of acquiring a voice» [5, с.18], під час якого вона вчилася не лише говорити й писати, а й думати англійською так, як це робили її улюблені письменниці Максін Кумін, Анна Секстон та Сильвія Плат. Відомо, що після публікації перших власних романів, написаних англійською мовою, Морі відмовилася власноруч перекладати романи для видавництва в Японії. Відповідаючи на запитання, чому вона не пише рідною японською, Морі у романі «Ввічлива брехня» дає ухильне пояснення: «Ніхто не може писати романи мовою, якою не розмовляв давше, ніж десять років. Але є й інша причина, чому б я не змогла писати романи або вірші японською: мене ніколи не вчили, як писати мовою, яка була для мене рідною» («No one can write novels in a language she has not spoken every day for more than a decade. But there is another reason I could not possibly have written my novels or poems in Japanese: I was never taught to write in what was my native language») [5, с.164].

Аналізуючи способи асиміляції людини у новому мовному середовищі, А. Павленко стверджує, що прагнення позбутися певних засобів вираження фемінності у рідній мові може бути пов'язаним із ставленням мовця до негативного образу гендеру та дискурсивної практики у рідній мові. Це відсторонення від мови, яка може знецінювати, неправильно маркувати або обмежувати у самовираженні осіб певної гендерної приналежності [7, с.145]. Японська дослідниця Ватанабе Кайко вбачає у цьому невміння Морі пробачати та попроситись з минулим, знаходячи у деяких її висловах, крім того, узагальнене упереджене ставлення до японських чоловіків [10, с.47-55].

У романі «Ввічлива брехня» Морі торкається і спільної для білінгвальних письменників проблеми вибору мови для самовираження або, як називає цей процес А. Павленко, «самоперекладу» («self-translation»). Морі порівнює перехід з однієї мови на іншу із вибором радіостанції: «Мені часто кажуть, що мені пощастило володіти двома мовами, але я в цьому не впевнена. Мова схожа на радіо. Я повинна обрати певну станцію, англійську або японську, та налаштуватись на неї. Я не можу слухати обидві одночасно. Між ними немає нічого, крім шуму» («People often tell me that I am lucky to be bilingual, but I am not so sure. Language is like a radio. I have to choose a specific station, English or Japanese, and tune in. I can't listen to both at the same time. In between, there is nothing but static») [5, с.17]. А. Павленко пов'язує процес «самоперекладу» не стільки з вибором однієї з мов для спілкування та самовираження, скільки з реінтерпретацією власної суб'єктивності, аби мати змогу віднайти себе у новому суспільстві. Перехід до іншої культури може вимагати від особи і зміни засобів вираження гендеру у мові, «change in how one views and performs gender» [7, с.133-135].

Відчувачи, що спілкування японською вимагає від неї живиння такого типу ввічливого мовлення, яке звучало б «жіночно», а значить, невпевнено, непрямо,

покірно, Кьоко Морі обирає англійську навіть у випадку розмови з колегою-японцем. Відмова від уникнення прямих у висловлюваннях японською мовою призвела б до того, що вона б здалась неосвіченою, нечутливою жінкою, яку ніхто не стане сприймати серйозно, адже це означало б невміння враховувати відносини «вищий-нижчий» при спробі вести бесіду «on an equal footing» [5, с.11]. Англійська ж, за словами Морі, надає їй можливість розмовляти з колегою-чоловіком на рівних: «Ми колеги, ми маємо бути рівними. Мова, якою я спілкуюсь, не повинна автоматично ставити мене на друге місце» («We are colleagues, meant to be equals. The language I use should not automatically define me as second best») [5, с.11-12]. В цьому словосполученні «second best», «кращий, але другий» – відлуння феміністичного дискурсу другої половини ХХ ст.

Однак, при подальшому порівнянні рідної японської мови з англійською, письменниця знаходить спільні риси у вживанні ввічливих виразів як засобу уникнути прямого висловлювання, особливо у ситуаціях, коли необхідно висловити відмову. Пізнаючи глибше в такий спосіб особливості японської мови через порівняння її з англійською, зокрема, з особливостями вживання непрямих ввічливих висловлювань на Середньому Заході, Морі формує два правила подібного спілкування: ніколи не казати «ні» та завжди використовувати обмовку, уникаючи категоричності висловлювання. Схожі закономірності знаходить Ваганабе Сувако у дослідженні особливостей мовної поведінки американців та японців у групових дискусіях японською мовою («Cultural Differences in Framing: American and Japanese Group Discussion»). Як одну з характерних особливостей комунікації японською мовою, дослідниця виділяє тенденцію до неконфліктного спілкування. Це відображається у непрямих та невизначених висловлюваннях і є соціально вмотивованим через акцент на гармонії всередині групи, а також прагненню «зберегти гідність». За результатами дослідження, учасники-японці вживали невизначені ввічливі висловлювання, а також застосовували вступні та заключні ввічливі фрази при дискусії набагато частіше, ніж учасники-американці, яким властива більш чітка та пряма манера висловлювання навіть при спілкуванні японською мовою [9, с.176-180].

Морі розуміє, що зазначена подібність може виявитись оманливою. Так, наприклад, виявляється неможливо зрозуміти, коли запрошення у Японії є «справжнім», а коли це лише данина ввічливості, через що Морі відчуває себе скуто у розмові, побоюючись неправильно трактувати слова співрозмовника та образити його. За словами письменниці, подібна символічність запрошень у США не вводить її у оману, і вона завжди може їх розрізнити [5, с. 8-10]. Так, письменниця, філолог-білінгвіст, зсередини свого життєвого та творчого досвіду через співставлення будує своє мовне відчуття двох культур. Особливо виразно це відобразилось у розділі «Сльози» у роздумах над ситуацією, яку вона називає «to receive crying» (яп. *morai-naki*) – явище, коли сльози викликані не власними почуттями, а тим, що плачуть оточуючі. Морі міркує над тим, що така поведінка у японському суспільстві є прийнятною, адже це колєктивна дія, у той час як індивідуальний прояв емоцій засуджується [5, с. 181-183].

Неможливо заперечувати вплив рідної мови Кьоко Морі на поезику та стилістику її творів. Так, Ваганабе Кайоко пов'язує автобіографічні твори Морі з традицією японської літератури, відмічаючи у структурі та стилістиці її романів автобіографічну

складову, що наближає її до жанру японського «я-роману», і насамперед, у романі «Сон води» [10, с.49].

Критики відзначають ліризм та поетичність творів Морі, а також звернення письменниці до японської поетичної традиції. Дослідниця Кьоко Норма Нодзакі звертає увагу на такі деталі, як опис у романі «Донька Шідзуко» квітів, що відповідають кожному з сезонів. Таким чином, на думку дослідниці, Морі створює яскраву картину чотирьох пор року Японії, «сумлінно добираючи слова, немов художник обирає фарби» [11, с.186]. Цей поетичний прийом співвідноситься із відомим у класичній японській поезії використанням «сезонних слів» *kigo* (季語), які асоціюються із сезоном або місяцем, сцена з якого описується у вірші.

Морі нерідко звертається до опису японських традицій та побуту. В одному зі своїх інтерв'ю вона, говорячи про свій творчий метод, співвідносить журналістику та написання художніх творів як два полюси письменництва: розповідати про те, з чим не стикався, або про те, що пережив сам. За словами Морі, зазвичай письменник обирає шлях між цими двома полюсами, а своєю філософією письменництва називає те, що вона ніколи не пише про дещо, чого не знає з власного досвіду, будуючи на автобіографічному матеріалі не тільки власне мемуарні твори («Сон води», «Ввічлива брехня», «Пряжа»), а й художні («Донька Шідзуко», «Самотня пташка»). Письменниця стверджує, що завжди покладається на власні спогади при написанні художніх творів, але може при цьому змінювати певні деталі, адже зміна однієї з них «відкриває двері для сотні інших можливостей» [1].

Звернення до жанру автобіографії дослідники, зокрема, Бендзи Джанг та Анета Павленко, називають характерним для письменників транснаціональної ідентичності. Бендзи Джанг виділяє автобіографію як один з основних жанрів, які зустрічаються серед творів японсько-американських письменників. Американська дослідниця Сідоні Сміт у праці «Поетика жіночої автобіографії: граничність та вигадка самопредставлення» («A poetics of women's autobiography: marginality and the fictions of self-representation», 1987) зазначає, що кожна письменниця, створюючи автобіографічний твір, торкається теми гендеру, навіть якщо це не виражено істотно [8]. Найчастіше твори письменниць транскультурної ідентичності торкаються проблем гендеру та раси, гендеру та етнічності, культури, класу, а також гендеру та мови. При цьому білінгвальність авторів дозволяє їм поглянути на проблему з різних боків, «through multiple lenses» [7, с.141].

Особлива актуальність вивчення цієї проблеми була намічена Кьоко Морі, яка, належачи до культури, «де ніхто не має розповідати про особисті почуття» («where nobody was supposed to talk about personal feelings») [5, с.193], звертається до жанру автобіографії з проникливим розкриттям особистих життєвих ситуацій.

Ці та інші проблеми, характерні для жіночої японсько-американської літератури, зокрема, для жіночої автобіографії, потребують подальшого вивчення у творчості Кьоко Морі. Особливої уваги потребує дослідження проблеми вибору мови для опрацювання білінгвальною письменницею зазначених тем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. At Mason: Conversation with Kyoko Mori [Електронний ресурс] / режим доступа: <https://vimeo.com/46232933>
2. Knippling A. S. New Immigrant Literatures in the United States: A Sourcebook to Our Multicultural Literary Heritage / Alpana Sharma Knippling (ed.) – Greenwood Publishing Group, 1996. – 386 p.
3. Mori K. Dream of Water / Kyoko Mori. – One Word/Fawcett Columbine, 1996. – 278 p.
4. Mori K. One Bird / Kyoko Mori. – Paw Prints, 2008. – 248 p.
5. Mori K. Polite Lies: On Being a Woman Caught Between Cultures / Kyoko Mori. – Macmillan, 2011. – 272 p.
6. Mori K. Shizuko's Daughter / Kyoko Mori. – Fawcett Juniper, 1994. – 214 p.
7. Pavlenko A. Multilingualism, Second Language Learning, and Gender / Aneta Pavlenko (ed.) et al. – New York: Mouton de Gruyter, 2001. – 366 p.
8. Smith, Sidonie. A poetics of women's Autobiography. Marginality and the fictions of Self Representation. – Indiana University Press, 1987. – 211 p.
9. Watanabe, Suwako. Chapter 15. Cultural Differences in Framing: American and Japanese Group Discussions / Suwako Watanabe // Intercultural Discourse and Communication: The Essential Readings. – Wiley-Blackwell, 2004. – 352 p.
10. 渡辺佳余子。キョウコ・モリの祖国日本--新移民の立場から/渡辺佳余子//東京成徳短期大学紀要。-2006年、第39号。-p. 47-55
11. 野崎京子。アジア系アメリカ文学の新展望に向かって : キョウコ・モリと作品/野崎京子// Acta humanistica et scientifica Universitatis Sangio Kyotiensis. Foreign languages and literature series 24. – 1997-03. – p.172-192

Стаття надійшла до редакції 28.03.17 р.

Т. Белянина, старший преподаватель
Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара,
г. Днепр

ФЕНОМЕН ДВУЯЗЫЧИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ КИОКО МОРИ: ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена изучению феномена двуязычия в творчестве японско-американской писательницы Киоко Мори в контексте творчества транскультурной идентичности. Рассматриваются особенности творческого метода писательницы на материале ее автобиографических романов, в частности, романа «Вежливая ложь».

Ключевые слова: японско-американская литература, мультикультурализм, транскультурная идентичность, билингвизм, женское письмо.

BILINGUALISM IN KYOKO MORI'S WRITING: LINGUISTIC AND STYLISTIC ASPECTS

This article brings into focus the phenomenon of bilingualism in writings by Japanese American writer Kyoko Mori and gives consideration to Kyoko Mori's creative approach towards her biographical writing, in particular, her autobiographical novel "Polite Lies: On Being a Woman Caught Between Cultures".

Key words: *Japanese American literature, multiculturalism, transnational identity, bilingualism, women writing.*

УДК 821.521'06

В. Зеленцова, ст. викладач
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, Дніпро

ПРОБЛЕМА ЕКФРАСИСУ В НОВЕЛІ Р. АКУТАГАВА «МУКИ ПЕКЕЛЬНІ» ТА НОВЕЛІ Г. ДЖЕЙМСА «МАДОННА МАЙБУТНЬОГО»

Статтю присвячено проблемі екфрасису (вербальної репрезентації невербального мистецтва) в новелах про митця Р.Акутагава та Г.Джеймса. Компаративний аналіз новел дозволяє виявити подібності та відмінності у функціях екфрасису у певних новелах, особливостях розвитку та функціонуванні екфрасису в літературах Сходу та Заходу кінця ХІХ – початку ХХ століть.

Ключові слова: *екфрасис, мистецтво, Акутагава, Джеймс, художник.*

За більше ніж двохтисячолітню історію розвитку змістова та функціональна значущість екфрасису змінилась від простої стилістичної фігури, опису, як його визначав Феон у своїх риторичних роботах ще на початку ІІ сторіччя н.е., до виокремлення самостійного жанру роману-екфрасису у післяпостмодерністській літературі (Бочкарьова 2009). Сьогодні екфрасис у художній літературі активно досліджується і українськими літературознавцям, зокрема в роботах проф. Бовсунівської Т.В. В кінці ХХ сторіччя західні літературознавці Волл С., Мек З., Сміт Дж., Льювіс К., Хеффернен Дж., Джоунес К., Боухер Дж., Вагнер П. крок за кроком розвивали теорію жанрової незалежності екфрасису. На теренах країн СНД Берестовська Д.С., Дронова Т.І., Пожидаєва В.Г. та інші сучасні літературознавці пов'язують стрімкий зріст інтересу до проблеми екфрасису в літературі з роботою Лозанського симпозиуму, за підсумками якого у 2002 році були надруковані матеріали «Екфрасис в російській літературі» під редакцією Л. Геллера.

Кожний з авторів збірки індивідуально трактує поняття та особливості екфрасису, самостійно визначає об'єкт, хронологічні межі свого дослідження, однак усі разом

літературознавці створюють потужний теоретичний контекст для сучасного наукового вивчення питання екфрасису. Закономірно, що результатом такої творчої співпраці стає нове життя поняття «екфрасис» і багаторівнева система його функціонування.

Актуальність роботи обумовлена не тільки стрімким розвитком екфрасистичних студій, а й саме фактом активізації сучасного мистецтва, появою інноваційних технологій аудіо- і відеомистецтв, новим культурним освоєнням міського простору і, як результат, інтенсифікацією інтермедіальності художнього і наукового простору, а отже, поширенню екфрасису у художній літературі.

Предметом нашого дослідження є проблема екфрасису у новелах Акутагава та Джеймса в його найбільш загальному широкому значенні, яке надає Леонід Геллер, а саме, екфрасис як будь-яке відтворення одного мистецтва засобами іншого. Дослідник наголошує на частій обмеженості у трактуванні екфрасистичних явищ і зведенню їх тільки до картинних варіантів, у той час, як словесний опис кіно, танців, музичних творів та іншого у художньому творі є безумовно екфрасистичним [10; с.13]. Геллер наполягає на перегляді старого підходу, за яким екфрасис є лише «копією другого ступеня», за таким підходом втрачається вся проблематичність акту копіювання [10; с.9]. А у випадку екфрасису це не лише відтворення трьохмірності буття, а й логічне обґрунтування композиції. Об'єктом екфрасису у художньому творі може бути як існуючий, так і вигаданий витвір мистецтва.

Сжі Фаріно констатував, що літературне зображення реальних і вигаданих картин нічим не відрізняються [8]. Але ми дотримуємося точки зору Леоніда Геллера, який доводить, що різниця існує, і ця диференціація є досить глибокою. Вигаданий твір треба придумати, й існує висока ймовірність того, що цей твір вже буде створений за законами наративними, топічними, але не живописними. Щодо картин реальних, то необхідно мати хист їх вміло відтворити. Залежно від об'єкту екфрасису, будуть різнитися і його функції. В нашому дослідженні розглянемо обидва варіанти: екфрасис вигаданого твору (новела Акутагава) і комбінований екфрасис – вигаданого та реального творів (новела Джеймса).

Метою нашого **компаративного аналізу** є визначення подібних та відмінних моментів у функціях екфрасису у певних новелах, особливостей розвитку та функціонування екфрасису в літературі Сходу та Заходу кінця XIX – початку XX століть.

Новизна полягає у тому, що попри стрімке зростання інтересу до вивчення проблеми екфрасису у художній літературі як із боку західних, так і вітчизняних літературознавців, компаративний аспект екфрасистичних студій залишається без належної уваги. Отже, **об'єктом** дослідження обрано новели про митця східного новеліста Р. Акутагава «Муки пекельні» та західного новеліста Г. Джеймса «Мадонна майбутнього». Вибір саме цих авторів і новел для порівняння обумовлений декількома причинами:

період творчої активності письменників збігається і припадає на кінець XIX – початок XX сторіччя (Г.Джеймс) і початок XX сторіччя (Р.Акутагава);

обидва автори є визнаними новелістами (спочатку Г. Джеймс на Заході, Р. Акутагава на Сході, сьогодні – обидва у цілому світі);

одним із провідних образів в новелах Г.Джеймса і Р. Акутагава є образ митця, обидва розкривають тему одержимості творчістю.

Цікаво, що в своєму листі другу-письменнику Сасакі Мосаку Акутагава згадує початок знайомства з англійською сучасною літературою саме з творчості Г. Джеймса, дає високу оцінку його новел, робить акцент на вдало розкритій темі мистецтва в літературі. Таким чином, можемо припустити певний вплив творчості Джеймса на твори Акутагава.

Серед робіт цих авторів, які присвячені мистецтву та мають екфрасичну складову, центровими вважаємо новели «Муки пекельні» (Акутагава, 1918) та «Мадонна майбутнього» (Джеймс, 1873). На екфрасичну природу досліджуваних текстів вказують і оригінальні назви новел. Назва новели Р. Акутагава «地獄変» складається з ієрогліфічного сполучення 地獄, тобто «пекло», та з ієрогліфу 変 як скорочення від сполучення 変相, який має декілька лексичних значень:

- 1) зміна обличчя, зовнішнього вигляду;
- 2) сцена (стан, картина, обстановка) пекла чи раю; картина із буддійськими мотвами [14].

Таким чином, дослівний переклад назви новели – «Картина пекла». Українському читачеві дана новела відома під назвою «Муки пекельні» у перекладі І. Дзюба, російський варіант перекладу, запропонований Н. Фельдман, – «Муки ада». Російський та український варіанти перекладу новели спонукають читача до множинної інтерпретації змісту тексту. І дійсно, читач разом з оповідачем проходить багаторівневі кола пекла: це і споглядання реалістичних неймовірно жакливих картин пекла на ширмі, зображених Акутагава в найяскравіших деталях, і співчуття горю героя, і відчуття мук від безвиході при житті доньки митця, і спостереження фізичних пекельних мук, коли полум'я обіймає тендітну молоду фігуру в кареті, і, звичайно, відчуття творчої одержимості головного герою на межі божевілля, переживання душевних пекельних мук Йошіхіде, на очах у якого сплячуть аживно єдину доньку.

Англійською мовою ця новела перекладалася неодноразово, починаючи з В. Нормана (1948) до останнього варіанту перекладу Дж. Рубіна, назва перекладається завжди як «Hell screen» (українською «Ширма пекла»). Англійський варіант перекладу інтенсифікує екфрасичну природу новели і безпосередньо корелює з оригінальною назвою та сюжетом новели (перед відомим японським художником Йошіхіде стоїть завдання зобразити саме на ширмі найстрашніші пекельні картини).

Назву новели Г. Джеймса – «The Madonna of the Future» – перекладено М. Шерешевською дослівно як «Мадонна майбутнього» (українською «Мадонна майбутнього»). Мадонна – один із провідних художніх образів різних часів і багатьох культур; образ Мадонни часто сприймається як «вічний образ», тому ми зустрічаємо його і на іконах, фресках, картинах, у музичних творах. Отже, в назвах обох новел є безпосередній натяк на екфрасичну природу текстів та їх особливий семіотичний код. Щодо екфрасичного дискурсу обох новел, то у випадку «Мадонни майбутнього» це, по-перше, поєднання екфрасису вигаданих та існуючих творів, а по-друге, поєднання екфрасису різних видів мистецтва – картин, скульптур, статуеток, архітектури.

У новелі «Муки пекельні» зображено виключно вигадані картини художника Йошіхіде і ключову картину пекла на ширмі. В обох новелах можемо говорити про часткову «екфрасичну експозицію» (термін, запропонований Бочкарьовою, у значенні

зразку художнього твору, що наведено на початку твору до початку основної дії з метою підготовки читача та символічного тлумачення літературного твору [3]).

У «Муках пекельних» на перших сторінках оповідач згадує «неоціненний твір», що й досі висить у паняньському домі – картину «Муки пекельні»; читач ще не отримує детального опису зображення пекельні, але дізнається, що історія створення картини є найжахливішою з можливих, отже, читач виразно передчуває трагедію. У новелі «Мадонна майбутнього» з перших рядків йдеться про шедевр, про який було голосно заявлено художником, якому було присвячено все життя творця, але який так і не народився. Читач відразу відчуває мінорні ноти оповідання та, як і у випадку «Мук пекельних», із перших сторінок передчуває трагічний кінець історії.

Для зображення зовнішності головного героя, художника Теобальда, Джеймс обирає також екфрасис, описує героя, який так органічно виглядає серед скульптур Давіда, Персея, що спочатку оповідач ще вагається чи то жива істота, чи йому примарилась одна зі скульптур. «Він здавався живописним, фантастичним, трохи нереальним» («He seemed picturesque, fantastic, slightly unreal») [11]. У подальшому автор також неодноразово звертається до екфрасису класичних витворів мистецтва. Згадуючи шедеври Челліні, Болонья, Бандіnellі, Мантенья, Мікеланджело, Леонардо, Рафаеля, Тіціана, Анджелико, Перуджино, Джотто, Сарто, Колонна, Корреджо, Г. Джеймс ніби встановлює планку художніх стандартів, виховує естетичний смак у читача, провокує інтерес до історії мистецтв, підкреслює потяг головного героя-ідеаліста, як він сам себе нарікає, до перфекціонізму. «Я вирішив ніколи не заявляти про себе через щось недосконале. Всі вдалі фрагменти з кожної роботи я обмірковував наново і знаходив енергію для нових творів, невдале – куди без нього – сумлінно знищував» («I have chosen never to manifest myself by imperfection. The good in every performance I have re-absorbed into the generative force of new creations; the bad – there is always plenty of that – I have religiously destroyed») [11].

Подібно до Теобальда, головний герой «Мук пекельних», Йошіхіде, – мистецький перфекціоніст, навіть коли ескіз картини на чотири п'ятих готовий, але щось не йде до ладу з задумом митця, Йошіхіде з легкістю замазує те, що вже майстерно намальовано. Такий впевнений у собі, пихатий Йошіхіде перетворюється на незахищену малу дитину, коли не знаходить в себе достатню майстерності. Він повідомляє пану, якщо щось намальовано недосконало, то все одно як не намальовано: «Та хіба не дивно, що самовпевнений Йошіхіде, який під час роботи над розписом «Круговорот життя і смерті» перемальовував навіть людські трупи на узбіччі, тепер, коли не міг докінчити картину «Муки пекельні» так, як задумав, раптом по-дитячому зарюмсав» (переклад І. Дзюба; ...五趣生死の図を描く為には、道ばたの屍骸さへ写したと云ふ、傲慢なあの男が、屏風の画が思ふやうに描けない位の事で、子供らしく泣き出すなどと申すのは、随分異なるものでございせんか) [12]. Природно знаходимо тут паралелі із внутрішнім хворобливим станом Теобальда, коли його рука не прислухається до розуму і уяви. Обидва митці проходять через пекельні муки творчості і помирають у кінці новел.

Спробуємо проаналізувати центральні витвори мистецтва, зображені у новелах, визначити функції наведеного екфрасису та зрозуміти головний задум авторів. На

перший погляд, з одного боку, ширма із зображенням пекла Йошіхіде, де панує каральний вогонь і нестерпний біль, а з іншого – «Vambino» з невинним немовлям і ще не народжена, але так ретельно описана, майже свята «Мадонна майбутнього» Теобальда. Вони цілковито діаметральні. Але через “close reading” отримуємо багато неочікуваних точок перетину серед художніх алюзій, які підготували для читача Акутагава і Джеймс. Обидва автори вдаються до парадоксальних та пародійних складових тексту. Йошіхіде зображує ширму-картину пекла з безліччю грішників, але чи можна уявити схвалення, підтримку чи розуміння митця філістерським світом, коли він є настільки зухвалим, що зображує в якості грішників найбагатших вельмож, аристократів, дворянок, більш того, буддійських ченців. І навпаки, образи святих він змальовував з облич блудниць: «...то обличчя богині Кішшютен перемалював з нічкеною повію, то образів бога Фудо надав рис запеклого каторжанина, а на докори байдужо відповідав: «Хотів би я знати, як же це мене покарають мальовані боги?»» (переклад І.Дзюба; «吉祥天を描く時は、卑しい傀儡の顔を写しましたり、不動明王を描く時は、無頼の放免の姿を像りましたり、いろ／＼の勿体ない真似を致しましたが、それでも当人を詰りますと「良秀の描いた神仏が、その良秀に異罰を当てられるとは、異な事を聞くものぢや」)[12].

Так само Теобальд натурничею для своєї Мадонни обирає жінку з сумнівним минулим, ще й у віці. За такі творчі експерименти обидва художники нещадно критикуються оповідачами, суспільство в обох вбачає шахраїв. Філістери протиставляють Йошіхіде стародавніх японських митців Каванарі і Канаока, а Теобальду – усіх відомих італійських митців, зазначених раніше. Ключем для розуміння творчого задуму Джеймса вважаємо розгляд запланованої Теобальдом «Мадонни майбутнього» в обов'язковому поєднанні з аналізом існуючих статуеток кішок та мавп митця, ім'я якого Джеймс навмисно не повідомляє читачеві, хоча цей митець є одним з ключових персонажів новели. Зазначимо і парадоксальну складову творів як художню та естетичну значущість майстерно зроблених статуеток кішок і мавп, які ідеально повторюють людську природу і мають неабиякий попит серед покушців у різних країнах світу, їх можна порівняти з так і не намальованою картиною. Автор статуеток багато розмірковує про оригінальність винайденого ним мистецького жанру і про те, що класичне мистецтво усім вкрай набридло. Тут бачимо пародію на сучасне для Джеймса мистецтво, тема, до речі, є досить актуальною і сьогодні, і неодноразово висвітлюється сучасними письменниками (наприклад, Ч. Паланіком у «Щоденнику»).

У новелі дуже ретельно описана майстерність виконання статуеток кішок і мавп, фігурки демонструють звірв у хітонах у позах різних фаз любовного томління, фігурки настільки виразні, що ідеально нагадують людей, але оповідач виносить безапеляційний вердикт – статуетки огидні: «Однак маю зазначити, вони зовсім мені не до смаку. Я певне не відчував потягу милуватися ними, адже вони були занадто цинічні і вульгарні, як на мене. Наслідування натурі було огидним» («I confess, however, that they failed to amuse me. I was doubtless not in a mood to enjoy them, for they seemed to me peculiarly cynical and vulgar. Their imitative felicity was revolting»)[11].

В обох новелах спостерігаємо, що функції екфрасиса кінця XIX – початку XX ст. значно перевершують функції екфрази античної, яка переважно носила описовий

характер (відомий опис щита Ахіллеса в «Одіссеї» Гомера як перший зразок екфрасису в літературі). Всі функції екфрасису в обох творах можуть бути зведені до описових, освітніх, декоративних, оцінювальних, наративних, сюжетотворних, асоціативних. У «Мадонні майбутнього» екфрасис допомагає зрозуміти художній смак та позицію Джеймса (на сторінках твору перелічені десятки робіт відомих митців, переважно італійських), спостерігаємо поєднання описової та наративної функції екфрасису. Денаратизація присутня в обох новелах, хоча і зовсім не є провідною, вона підтримує відсутність динамічного сюжету. Коли приходить черга екфрасису – читач намагається розгадати гру образів і змістів, чому саме такі картини описані, чому саме такі герої.

Живописний екфрасис як центральний фігурує в обох новелах. Екфрасис дозволяє підняти асоціативність та виразність обох новел. Ходель Р. у своїй роботі «Екфрасис і «демодалізація» висловлювання» [9] зазначає, що з екфрасисом пов'язана зміна ритму оповідання (денаратизація). Як уже зазначалось, це властиво обом новелам. Через вигадані картини (у випадку «Мук пекельних» – це ширма пекла, у «Мадонні майбутнього» – немовля) читач потрапляє до іншої часової і просторової площини, в такий спосіб автори розширюють художній простір новел. З одного боку, екфрасис в новелі Джеймса є своєрідною зупинкою основної дії, з іншого – встановлення безперечного естетичного стандарту. Текстовий простір обох новел далекий від легковажності, в обох новелах з перших рядків відчуваються мистецькі концепції та позиції самих авторів.

У Джеймса екфрасис – це полеміка з ідеалами краси (класичні шедеври і ненароджені шедевр Теобальда протиставляються вульгарним статуеткам кішок і мавп), полеміка з падінням художніх принципів та концепцій мистецтва, роздуми про образи митців, сутність творчості. Безумовно ідейно-художня складова змісту екфрасису ширми в «Муках пекельних» дуже важлива, але найважливішим є надання твору «тональності». Основною функцією екфрасису є акцентування принципів роботи митця з візуальними об'єктами, це властиво і новелі Джеймса. Отже, основними функціями екфрасису в обох новелах можемо виділити: наративну, сюжетоскладову, асоціативну (екфрасис-образ).

Аналіз двох окремих новел доводить, що на зламі XIX-XX ст. у письменників Сходу та Заходу схожими були не тільки тематика і проблематика творів (зокрема творів про мистецтво), але й художні інструменти, зокрема методи розкриття авторського задуму, а в нашому випадку – екфрастична складова новел.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акутагава Рюноске. Павутинка. Вибрані новели / Пер. з яп. І.Дзюб. – Львів: Літературна агенція Піраміда, 2006
2. Бовсунівська Т.В. Роман-екфрасис «Корабель дурнів» Грегори Нормінтона / Т.В. Бовсунівська // Мовні та концептуальні картини світу. – ВПЦ «Київський університет», 2012. – С.59-68
3. Бочкарева С.Н. Функции экфрасиса в романе Р. Чандлера «Глубокий сон» / С.Н. Бочкарева // Мировая литература в контексте культуры. – Пермь, 2012. - № 1 (7). - С. 226-232. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philology.ru/literature3/bochkareva-12.htm>. – Назва з екрана. Дата звернення 30.03.2017

4. Дронова Т.И. Экфрасис как прием в романе А.И. Солженицына «В круге первом» / Т.И. Дронова // Изв. Сарат. ун-та. Нов. сер. Филология. Журналистика. - Т. 14, вып. 2. – 2014. – С. 57-64
5. Загороднева К.В. Экфрасис в эссе У.Пейтера «Сандро Боттичелли» и в сонете Д.Г. Россети «На Весну Сандро Боттичелли» / К.Загороднева // Вестник Пермского университета. – Вып. 4 (10). – 2010. - С.120-134
6. Карбышев А.А. Экфрасис и нарратив в романе С. Соколова «Между собакой и волком» / А.А.Карбышев // Мир науки, культуры, образования. - №1(8). – 2008. - С.59-62
7. Пожидаева В.Г. Эффект экфрасиса в романе Дж. Хеллера «Вообрази себе картину» / В.Г. Пожидаева // Вестник Омского университета. – 2012. - №3. - С.205-207
8. Фарино Е. Введение в литературоведение / Е.Фарино. – М.: Издательство РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. — 639 с.
9. Ходель Р. Экфрасис и «демодализация» высказывания / Р.Ходель //Экфрасис в русской литературе / Под ред. Л. Геллера. - М.: Издательство «МИК». – 2002. – С.23-30
10. Экфрасис в русской литературе / Под ред. Л. Геллера. - М.: Издательство «МИК», 2002. – 216 с.
11. James H. The Madonna of the Future / H.James. – 1873.– [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org/files/2460/2460-h/2460-h.htm>. – Назва з екрана. Дата звернення 30.03.2017
12. 芥川龍之介地獄変[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/60_15129.html.– Назва з екрана. Дата звернення 30.03.2017
13. スーパー大辞林 [Электронный ресурс] – режим доступа до словника: Sharp 電子辞書Papirus パピルス。 – シャープ株式会社「スーパー大辞林」三省堂 (copyright © Sanseido Co., Ltd. 2005).
14. デジタル大辞泉.- [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.daijisen.jp/digital>. – Назва з екрана. Дата звернення 30.03.2017

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

В. Зеленцова, ст. преподаватель

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Днепр

ПРОБЛЕМА ЭКФРАСИСА В НОВЕЛЛЕ Р. АКУТАГАВА «МУКИ АДА» И НОВЕЛЛЕ Г. ДЖЕЙМСА «МАДОННА БУДУЩЕГО»

Данная статья посвящена проблеме экфрасиса (вербальной репрезентации невербального искусства) в новеллах о художнике Р. Акутагава и Г. Джеймса. Компаративный анализ новелл позволяет говорить об общих и отличных функциях экфрасиса в новеллах, особенностях развития и функционирования экфрасиса в литературах Востока и Запада конца XIX – начала XX ст.

Ключевые слова: экфрасис, искусство, Акутагава, Джеймс, художник.

**THE PROBLEM OF EKPHRASIS IN “HELL SCREEN” BY R.AKUTAGAWA
AND “THE MADONNA OF THE FUTURE” BY H.JAMES**

The article is devoted to the problem of ekphrasis (verbal representation of non-verbal art) in Akutagawa's and James' stories about artists. The comparative analysis of the stories shows us common and different functions of ekphrasis in stories, peculiarities of development and functioning of ekphrasis in Eastern and Western Literatures in the late 19th – early 20th century.

Key words: ekphrasis, art, Akutagawa, James, artist.

УДК 821.521

О. Кобелянська, канд. філол. наук, асистент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ

**ЯПОНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ХАРАКТЕР
У ДЗЕРКАЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(ПОЕЗІЯ)**

На матеріалі японської класичної поезії IV-XX ст. робиться спроба визначити особливості менталітету та головні риси характеру, притаманні японським жінкам. Як ілюстративний матеріал для дослідження залучаються поетичні твори жанрів танка і хайку, авторами яких були як невідомі, так і відомі японські поетеси, зокрема Сотохоші-но Трацуме, Ісе, Чійо-ні, Їосано Акіко та ін. Особливу увагу приділяється еволюційним змінам, які спостерігаються в характері та менталітеті японських жінок протягом останнього тисячоліття, що також знайшло своє віддзеркалення в японській поезії.

Ключові слова: японська жінка, японський жіночий характер, японський жіночий менталітет, японська поезія, Чійо-ні, Їосано Акіко.

Пропонуємо увазі шанувальників японської літератури першу статтю за результатами запланованого нами трикомпонентного наукового дослідження японського жіночого характеру на матеріалі класичної японської поезії, прози і драми. Зацікавившись свого часу дослідженням проблем, пов'язаних зі специфікою японського національного менталітету¹, ми мимоволі повторили помилку, яку робить багато хто з дослідників цієї проблематики як у самій Японії, так і за її межами. А саме – узагальнили і приписали особливості менталітету і характеру, притаманні передусім японським чоловікам, нації в цілому, ігноруючи суттєві гендерні відмінності, тобто

¹ Кобелянська О.І. Японський національний менталітет / О. Кобелянська // Лінгвокраїнознавство Японії. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 586-614.

майже не враховуючи специфіку світосприйняття, мислення та поведінки японських жінок².

Зауважимо, що такого роду наукових досліджень останнім часом з'явилося дуже багато. Взагалі, не буде занадто категоричною заява про те, що в другій половині ХХ ст. менталітет жодного народу світу не привертав до себе такої прискіпливої уваги з боку фахівців, як національний менталітет японців. Написані десятки монографій, сотні (якщо не тисячі) наукових статей, але й донині серед численних антропологів, етнографів, психокulturологів точаться палкі дискусії про те, що, зрештою, приховується під феноменом, яким є так звана «японська душа».

На нашу думку, основною причиною такої прискіпливої уваги саме до Японії було її стрімке економічне відродження і вражаючі темпи зростання добробуту населення після Другої світової війни, вагомі й неочікувані для всього світу технологічні досягнення, а головне – успішна інтеграція японців до сфери світової економіки, у багатьох галузях якої ця напівзруйнована війною і фактично повністю позбавлена будь-яких корисних природних копалин країна, починаючи з 70–80-х років ХХ ст., зайняла провідні, а подекуди й передові позиції. При цьому йдеться про такі надзвичайно важливі та високотехнологічні галузі промислового виробництва, як верстатобудування, робототехніка, електроніка, судно- та автомобілебудування тощо.

Відповідні наукові дослідження японського національного менталітету та світосприйняття проводилися як у самій Японії, так і багатьох країнах світу, мешканці яких були вражені післявоєнними досягненнями японців і навіть намагалися багато в чому їх наслідувати. Однак, що цікаво, самі японці, зазвичай, досить скептично ставляться до будь-яких наукових розвідок зарубіжних фахівців у цій царині, бо щиро переконані в тому, що ніхто з іноземців не здатний до кінця зрозуміти, а тим більше – описати всю неосяжну таїну японської душі, про яку ще у ХVІІІ ст. відомий японський філолог і поет Мотоорі Норінага (1730-1801) писав:

敷島の
大和心を
人間はば
朝日に匂ふ
山桜花

Якщо мене хто-небудь запитас:
«Яка вона – Японії душа?», –
Скажу, що схожа
На квітучих вишень в ранкових горах
Нижний аромат!³
(Мотоорі Норінага /1730-1801/)

² Слід зазначити, що гендерні відмінності між японськими чоловіками та жінками настільки суттєві, що проявляються навіть у мові [докл. про це див.: Алпатов, Крочкова 1980, 58-68; Алпатов 2003, гл. 8; Алпатов 2008, 121-134].

³ Вірші наводяться у перекладах І.П. Бондаренка із відповідних видань японської поезії.

Проте й численні зарубіжні дослідники у свою чергу наголошували на неодмінному суб'єктивізмi й упередженостi власне японських досліджень у цій надзвичайно делікатній для будь-якої нації сфері. Дійсно, багато хто з досить відомих у світі антропологів, етнопсихологів, психокультурологів із певним застереженням ставиться до автохтонних культурологічних досліджень, справедливо піддаючи сумніву їх наукову об'єктивність. Так, Рут Бенедікт, яка є автором ґрунтовного і дуже цікавого дослідження в галузі японського менталітету під назвою «Хризантема і меч: Моделі японської культури»¹ з цього приводу чітко зазначає: «Не можна цілком довіряти тому, що будь-який народ каже про притаманні йому особливості мислення та поведінки. Письменники багатьох країн намагалися описати свій народ. Однак це непросте справа. Оптичні скельця, крізь які кожний народ світу дивиться на власне життя, не збігаються з тими, що використовує інший. Складно пізнавати світ очима іншого. Будь-яка країна вважає природними лише свої власні оптичні скельця, і особливості їх фокусування, і побудова перспективи, які зумовлюють для будь-якого народу його національне бачення життя, здаються йому богоугодним упорядкуванням світу» [Бенедікт 2004, 8].

Попри всі суперечки фахівців щодо рівня об'єктивності зарубіжних та автохтонних досліджень національного характеру японців, ми переконані, що далеко не спеціальні умоглядні наукові розвідки психологів, культурологів чи етнографів будь-якої країни світу, як і представників будь-якої наукової школи, а саме національна художня література (у тому числі й фольклор), зокрема поезія, які створюються аж ніяк не заради «опису свого народу», дають можливість зробити максимально об'єктивні висновки щодо особливостей світогляду, національного менталітету та характеру того чи іншого народу.

І можливо, передусім це стосується саме японського народу, оскільки весь світ не перестав дивуватися надзвичайно дбайливому й уважному ставленню японців до здобутків власної літератури, як і національної культури в цілому, вкладаючи в це дбайливе ставлення не лише значні кошти, але й душу, яка, у свою чергу, виразно віддзеркалилась у кращих зразках і досягненнях японської літератури та культури. Недаверно ще на початку Х ст. відомий японський поет, літератор і укладач всесвітньовідомої поетичної антології «Кокін-вака-шю» («Збірка старих та нових японських пісень», 905 р.) Кі-но Цураюкі у своїй відомій передмові до цієї антології писав:

«やまとうたは、人のこころをたねとして、よろづのことはとぞなれりける、世中にある人、ことわざしげきものなれば、心におもふことを見るものきくものにつけていひいだせるなり、花になくうぐひす、水にすむかはづのこゑをきけば、いきとしいけるもの いづれかうたをよまざりける、ちからをもちれずしてあめつちをうごかし、めに見えぬ おに神をもあはれとおもはせ、をとこをむなのなかをもやはらげ、たけきもののふの心をもなぐさむるは、うたなり»

«Пісні Ямато²! Насінням, з якого проростають тисячі й тисячі цих пісень-листіків, є людське серце. Люди, що живуть на цьому світі, неначе густими заростями, оплетені

¹ The Chrysanthemum and the Sword: Palterns of Japanese Culture. – Boston: Houghton, Mifflin Company, 1946. – 324 p.

² Ямато (大和) – давня назва Японії.

безліччю справ і турбот. І те, що в них на серці, те, що вони бачать і чують, висловлюють вони у своїх піснях. Соловей, який співає серед квітів, жаба, що живе у воді, – коли ми чуємо їхні голоси, то розуміємо: немає жодної живої істоти, яка б не співала власної пісні. Без будь-яких зусиль рухає вона небом і землею, породжує співчуття у невидимих злих духів, вносить злагоду у взаємини чоловіка та жінки, заспокоює серця лютих ратників. І все це – пісня!» [Збірка старих та нових японських пісень 2006, с. 28].

До речі, попри досить критичне ставлення Рут Бенедікт до об'єктивності автохтонних досліджень у царині етнокulturології і навіть певною мірою на підтвердження її дуалістичної концепції, окремим японським фахівцям, на наше переконання, все ж таки вдалося не лише окреслити, але й досить неупереджено описати особливості японського національного менталітету та характеру, відобразивши їх у вигляді цілісної комплексної системи.

Прикладом такого об'єктивного підходу до аналізу менталітету власного народу можна вважати низку праць проф. Мінамі Хіроші³, який, ґрунтуючись на соціально-психологічних концепціях З. Фрейда та К.-Г. Юнга, розробив власну оригінальну теорію «японської душі» (або за формулюванням самого Мінамі Хіроші – «японське *его*»). Він графічно зображає це «*его*» у вигляді трьох концентричних кіл:

1. У внутрішньому колі розміщені негативні, як на його думку, риси японського національного характеру та менталітету, а саме: *скромність, слабохарактерність, боязкість, сором'язливість, ніяковість, песимізм, невпевненість у власних силах, брак наполегливості у відстоюванні своїх прав, комплекс неповноцінності*.

2. До другого кола входять переважно позитивні якості «японського *его*», зокрема: *кмітливість, розсудливість, ввічливість, дбайливість при виконанні будь-яких справ, піклування про ближніх, прагнення уникати конфліктів*.

3. Третє коло також складається переважно з позитивних рис японського національного характеру та менталітету, які, на переконання Мінамі Хіроші, сприяють константному і продуктивному розвитку японського суспільства, а саме: *працелюбність, прагнення до гармонійних стосунків із навколишнім світом, схильність до кропітких наукових досліджень* [Мінамі 1983, с.103].

Як видно із наведеного переліку психологічних якостей «японського *его*», проф. Мінамі Хіроші орієнтується майже виключно на японських чоловіків, для яких зазначені риси національного характеру та менталітету справді є беззаперечними.

Якщо ж підійти до концепції шановного фахівця з гендерних позицій, то для психологічної характеристики японських жінок із внутрішнього кола «негативних рис» ми залишили б у незмінному вигляді лише *скромність*, а до таких якостей, як *боязкість, сором'язливість, ніяковість, обов'язково залучили б означення на кшталт: удавана, показна, награна тощо*. Решта із наведеного Мінамі Хіроші переліку негативних рис «японського *его*», на наше переконання, японським жінкам не властива.

³ Насамперед ідеться про такі відомі праці Мінамі Хіроші, як «Психологія японців» («*Нихон-джін-но шинрі*», 1953), «Японське *Его*» («*Нихон-текі джіга*», 1983), «Теорія японців» («*Нихонджін-рон*», 1994).

Що ж стосується другого і третього кіл «переважно позитивних» якостей японського характеру, виділених відомим фахівцем, то всі вони дійсно притаманні як японським чоловікам, так і жінкам (останнім, можливо, навіть у більшій мірі). Винятком може бути хіба що зазначена в кінці третього кола «*схильність до кропітких наукових досліджень*», завадою для реалізації якої є не стільки здібності чи особливості характеру японських жінок, скільки їх надзвичайна завантаженість домашніми справами, вихованням дітей тощо, які не залишають жінкам часу займатися «*кропіткими науковими дослідженнями*». Звичайно, мова у цьому випадку йде про сучасних японських жінок, оскільки Мінамі Хіроші описує й характеризує саме сучасних японців.

Американська дослідниця Рут Бенедікт у своїй праці «Хризантема і меч» серед найголовніших рис японського національного характеру та менталітету називає такі:

1. *Дзьоге* (上下 - *досл.*: «низи і верхи») – усвідомлення і беззастережне прийняття традиційних ієрархічних стосунків у суспільстві, професійному чи іншому колективі, родині тощо [Бенедікт 2004, с.39-93].

2. *Он* (恩 - *досл.*: «послуга», «люб'язність», «ласка»; «обов'язок віддяки»), яке тлумачиться дослідницею як «обов'язок, що включає всі борги людини – від найбільшого до найменшого» [Бенедікт 2004, с.131]. З-поміж багатьох «боргів», які зумовлюють особливості менталітету та поведінки японців, оскільки необхідність їх «оплати» породжує почуття «он», американська дослідниця виділяє «борги з невимірною оплатою», що зветься «*тіму*» (義務). Про ці борги самі японці кажуть, що людина не здатна оплатити навіть «однієї десятитисячної» їх справжньої ціни. Це і синівський борг (обов'язок) перед батьками, і борг (обов'язок) перед імператором. Окрім зазначених, Рут Бенедікт виділяє ще низку дрібніших «он»¹, які формують своєрідну «схему японських обов'язків та способів їх оплати».

3. *Мамото* (真 - «щирість» а б о «*магокоро*» 真心 - «широсердечність») – риса, що стала підґрунтям традиційної японської етики. Однак, на думку Рут Бенедікт: «*Мамото* не означає те ж саме, що *sincerity* (щирість) в англійській мові. Його значення водночас і набагато вужче, і набагато ширше... Воно чудово проілюстровано в «*Повісті про сорок сім ронінів*»². «Щирість» у цьому творі – це позитивний додаток до *гірі*. «*Гірі* плюс *мамото*» відрізняється від «просто *гірі*» і означає «*гірі* як приклад на всі часи»... Слово *мамото* часто використовують для того, щоб похвалити безкорисливу людину... *Мамото* також постійно вживають для похвали незаангажованої людини, і в цьому відзеркалюються японські уявлення про самодисципліну [Бенедікт 2004, с.199].

4. *Джічьо* (自重 - *досл.*: «обачність», «обачливість», «обережність») – риса японського національного менталітету, яка, за визначенням Рут Бенедікт, має тісний корелятивний зв'язок з поняттями «самоповага», «достоїнство», «почуття власної

¹ У сучасних дослідженнях термін «он» (恩) часто замінюють терміном «*гірі*» (義理 — *досл.*: «почуття обов'язку»; «обов'язок»; «пристойність»). Нині їх фактично вважають синонімічними, оскільки вони характеризують те саме поняття, хоча частина дослідників частіше трактує *гірі* вужче, тільки як обов'язок віддячити за зроблене для тебе, тобто власне борг.

² *Ронін* (浪人) – за доби середньовіччя самурай-васал, який через немілість свого господаря-феодала чи інші причини (його знеславлення, загибель тощо) втратив свого сюзерена.

гідності» тощо [Бенедикт 2004, с.205]. «Коли один із батьків каже: «Ти поведишся не так, як личить людині, що поважає себе», це означає, що дітей звинувачують у недотриманні правил пристойності, а не у відсутності вміння відстояти свої права» [Бенедикт 2004, с.205].

5. *Хаджі* (恥 – досл.: «сором», «ганьба», «безчестя») – негативне почуття, що виникає в результаті «промахів у дотриманні зовнішніх ознак гарної поведінки, порушенні балансу обов’язків чи невмінні передбачати можливі наслідки». «Сором, – кажуть японці, – джерело чесноти. Чутлива до нього людина буде дотримуватися всіх правил гарної поведінки. Слова «сором’язлива людина» інколи тлумачаться ними як «доброчесна людина», а інколи – як «людина честі» [Бенедикт 2004, с.205].

6. *Шюйо* (修養 – досл.: «культурність», «вихованість»; «розвиток»; шюйо-суюру – «виховувати себе») – розуміється японцями як «самодисципліна». Ця якість, що дозволяє японцям «відчутти смак повнокровного життя», формується за допомогою духовного тренінгу.

Як видно з наведеного переліку, Рут Бенедикт виокремлює й описує головним чином чоловічі якості японського національного характеру. До жіночих із шести рис, виділених американською дослідницею, ми віднесли б лише чотири: он, джічьо, хаджі, шюйо. Що ж стосується дзьоге, то ця якість характерна для японських жінок головним чином у межах системи родинних стосунків, як, до речі, значною мірою й таке почуття, як он.

Завершуючи наш стислий огляд досліджень японського національного менталітету, до виокремленого фахівцями переліку головних рис характеру та поведінки японців³ ми вважаємо за необхідне додати такі важливі, на нашу думку, поняття, як *мейваку* і *кашьо-хьока*, які, безумовно, відносяться насамперед до жіночих якостей, хоча значною мірою притаманні і японським чоловікам:

Мейваку (迷惑) – «клопіт», «турбота»; «незручність» (напр.: *мейваку-ні нару* – «завдати клопоту», «потурбувати») – йдеться про прагнення японців у будь-який спосіб уникнути проблемних ситуацій, здатних завдати комусь певного клопоту чи спричинити незручність, поставивши тим самим людину у скрутне психологічне становище. Ситуації, що спричиняють *мейваку*, часто зумовлені порушенням правил поведінки, етикету тощо.

Кашьо-хьока (過少評価) – «недооцінка», «применшення», «умалення» (або ще *джіхі* (自卑) чи *хіге* (卑下) – «самоприниження», «самозневага»). Цю рису японського характеру яскраво ілюструє відоме японське прислів’я 出る釘は打たれる («Цвях, що стирчить, забивають»). Якщо ж згадати, що японське слово *нінген* (人間) має водночас два рівноцінні значення – «людство» і «людина», то можна зробити висновок, що на відміну від західного світогляду, який розглядає людину виключно як окремого індивіда, японська культура вже на мовному рівні наголошує на прямому зв’язку між

³ Не будучи психологом, ми свідомо прагнемо уникнути переважно схоластичних тонкощів розмежування таких понять, як «національний менталітет», «народний дух», «національний характер», «особливості національної поведінки» тощо, вважаючи, що будь-яка духовна і практична діяльність колективу зумовлена типовими особливостями світоглядного мислення тієї чи іншої спільноти.

людиною та суспільством. Саме цей тісний взаємозв'язок зумовлює, на наше переконання, переважну більшість специфічних рис японського національного менталітету.

А тепер перейдемо до безпосереднього розгляду заявленої у назві нашої статті проблематики, зауваживши, що цим дослідженням, здійсненим на матеріалі японської класичної поезії, нам хотілося б внести певні корективи, уточнення чи доповнення гендерного характеру в наші попередні студії японського національного менталітету, про які йшлося на початку статті. Не виключено, що деякі з підмічених нами особливостей японського жіночого характеру та менталітету виявляться не такими значущими, як ті, що вже наводилися вище, але їх беззаперечна цінність полягає в тому, що вони дають можливість виявити певні еволюційні зміни, які відбувалися у світосприйнятті японських жінок протягом останнього тисячоліття – від перших поетичних творів, які дійшли до нашого часу, до жіночої поезії сьогодення.

Якщо говорити про загальну тенденцію еволюційних змін у характері японських жінок протягом тривалого часу, то вона відповідає чи збігається із загальносвітовою тенденцією, а саме – поступовою емансипацією жіночої статі, тобто послідовним зрівнянням жінок у їх правах із чоловіками, скасування обмежень, звільнення від забобонів, фінансової залежності тощо. А відповідно, і поступове зближення як ментальних, так і поведінкових рис представників різної статі. Звичайно, з певними національними особливостями та нюансами, зумовленими як віком чи соціальним статусом жінок, так і зміною законів, законодавчих актів, які стосувалися японських жінок (наприклад: заборона чи, навпаки, дозвіл навчатися в школі, інституті, університеті, опанувати ті чи інші предмети, спеціальність, навчатися разом із хлопчиками чи окремо тощо).

Зокрема, у давні часи японським жінкам були притаманні такі риси характеру, як *забобонність, богобоязливість, ретельне приховування любовних почуттів та емоцій, страх розголосу* та ін., що знайшло своє віддзеркалення у відповідних поетичних творах. Наведемо декілька типових прикладів:

我が夫子が
来べき宵なり
ささがねの
蜘蛛の行ひ
今宵著しも

Мабуть,
Мій любий прийде уночі!
Маленький павучок –
Прикмета вірна –
Свої тенета в сутінках сучив.
(Сотохоші-но Ірацуме /пер. пол. V ст./;
«Ніхон-шюкі», 720 р.)

いはのうへに
たてる小松の
名をしみ
ことにはいはず
こひこそわたれ

Як та сосна маленька,
Що в мовчанні
На скелі притаїлась,
Так і я, пліток страхаючись,
Приховую кохання!
(Невідома поетеса; «Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

きみにより
わが名は花に
春霞
野にも山にも
たち満ちにけり

Твоя провина,
Що моє ім'я
Плітки затьмарили,
Немов весни серпанок
Вишневий цвіт у горах і полях.
(Невідома поетеса; «Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

人しれず
絶えなましかば
わびつゝも
無き名ぞとだに
言はましものを

Журилася, страждала б,
Та проте,
Якби ще до пліток ми розлучились,
Могла б тепер сказати:
“То пусте!”
(Ісе /877-938/; «Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

それをだに
思事とて
わが宿を
見きとな言ひそ
人の聞かくに

Якщо кохаєш –
Честю дорожи!
Що ти бував не раз в моїй оселі,
Хто б не питав –
Нікому не кажи!
(Невідома поетеса; «Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

Розголошу, пліток, пересудів боялися навіть представниці імператорської родини:

人ふるす
里をいとひて
来しかども
ならの宮こも
浮き名なりける

*Склала під час проці до храму Хацусе,
зупинившись на ночівлю у колишній столиці Нарі*

Із краю рідного,
Стомившись від усіх,
Приїхала до Нарі –
Тут те ж саме:
Їдкі плітки, нашіптування, сміх...
(Імператриця Нідзьо, /?-898/
«Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

У цьому плані зміни в ментальності японських жінок відбувалися дуже повільно. Однак на початку ХХ ст. ще зовсім юна, шістнадцятирічна поетеса Йосано Акіко лише кількома своїми віршами із збірки «Скуйовджене волосся» (1901 р.) фактично перекреслила й назавжди відкинула всі зазначені забобони, страхи та обмеження, шокувавши співвітчизників відвертістю та еротизмом своєї новаторської поезії:

道を云はず
後を思はず
名を問わず
ここに恋ひ恋ふ
君と我と見る

Шляхи до Будди і безчестя чаша,
Людські пліткі –
Все байдуже мені!
Тут я і ти,
А ще – кохання наше.
(Йосано Акіко, /1878-1942/)

春みじかし
何に不滅の
命ぞと
ちからある乳を
手にさぐらせぬ

Весна – лиш мить,
Тому я і не хочу
Безсмертного життя!
Твоїм рукам
Підставлю груди молоді, дівочі.
(Йосано Акіко, /1878-1942/)

そのなさけ
かけますな君
罪の子が
狂ひのはてを
見むと云ひたまへ

На співчуття –
Даремні сподівання,
Та обіцяй, що будеш до кінця
З дитям гріху,
Сп'янілим від кохання.
(Йосано Акіко, /1878-1942/)

むねの清水
あふれてつひに
濁りけり
君も罪の子
我も罪の子

Джерельно чистою
Ніколи вже не стане
Замутнена вода в криницях душ...
Дитя гріха – і ти,
І я, коханий!
(Йосано Акіко, /1878-1942/)

А ось як по-різному давні японські поетеси і поетеси доби Мейджі (1868-1912) згадували у віршах про своє волосся. Для японок давніх часів воно було символом цнотливості, незрадливості, подружньої вірності:

ありつつも
君をば待やむ
うちなびく
我が黒髪に
霜の置くまでに

Тебé чекатиму
Хоч все життя сумне!
Аж поки не покриє білий іній
Моє розпущене волосся
Смоляне!
(Імператриця Іва-но хіме /IV ст./;
«Ман-йю-шю», сер. VIII ст.)

А для японських поетес, які жили і творили в XX ст., воно стало символом гріховності, беззастережної пристрасності і жагучого кохання:

くろ髪の
千すぢの髪
乱れ髪
かつおもひみだれ
おもひみだるる

Скуйовдилось
Волося смоляне,
Думкі також,
Сплелись, перемішались,
Звели з пуття та розуму менé.
(Йосано Акіо, /1878-1942/)

Важливим і показовим для нашого дослідження є той факт, що, здавалось би, беззаперечно спільні для японських чоловіків та жінок, такі риси характеру і менталітету, як *шанобливе ставлення до природи* чи *почуття краси* (у всіх її навіть найнезначніших проявах), також має певні гендерні відмінності, про що яскраво свідчить класична поезія, авторами якої, з одного боку, є чоловіки, а з іншого – жінки. Ось, наприклад, що робить, перед ким і за що саме вибачається у своїх віршах-*хайку* відома японська поетеса XVIII ст. Чійо-ні (1703-1775):

朝顔に
つるべ取られて
もらい水

Берізки квіт¹
Цеберко оповив –
Сходжу по воду до своїх сусідів.
(Чійо-ні, /1703-1775/)

紅さいた
口もわするる
清水哉

Пробач мені, джерельце,
Що від спраги
Збула про помаду на губах!
(Чійо-ні /1703-1775/)

А тепер наведемо декілька поетичних прикладів того, про що жалкують і чим утішаються японські поети-чоловіки?

¹ Берізка (або ще *повійка*, *навутиця*; яп.: 朝顔 – «асагао») – квітка родини берізкових.

焼けにけり
されども花は
散り済まし

Згоріло все!
Єдина втіха – вишні
Ще до пожежі встигли віддвісти.
(Тачібана Хокуші /1665-1718/)

ぬす人に
取り残されし
窓の月

Украв усе
З моєї хатки злодій,
Але залишив місяць у вікні!
(Рьокаґан /1758-1831/)

深み草
今を盛りと
咲きにけり
手折るもおかし
手折らぬもおし

Недовговічна,
Як жіноча врода,
Гірських жоржин, що розцвіли, краса –
Зірвати жаль
І не зірвати шкода
(Рьокаґан /1758-1831/)

Таким чином, якщо японська жінка зосереджує всю свою увагу на об'єкті зору (*квіт берізки*) чи об'єкті дії (*джерельце*), яким вона могла завдати або мимоволі завдала шкоди, зачарована їх красою (чистотою, кришталевою прозорістю), вона шанобливо обходить *квітку берізки*, залишаючи її цвісти на цеберку, або ж чемно вибачається перед *джерельцем* за свій необачний учинок. Японські чоловіки майже у всіх подібних випадках набагато егоїстичніші. Навіть високо цінуючи красу *квітучих вишень, місяця* чи *гірських жоржин*, вони не дуже шкодують за їх втратою, а радіють,

що встигли навтішатися їх красою (*вишневий квіт*) чи ще матимуть змогу це робити (*місяць у вікні*). Щоправда, в останньому із наведених нами поетичних прикладів поет Рьокан має двояке почуття: з одного боку, він не наважується завдати шкоди *гірським жоржинам*, зірвавши їх і принісши до своєї оселі гарний букет, а з іншого, – жалкує, що не може зробити цього, тобто жаліє самого себе.

Завершуючи, зауважимо, що таких цікавих і красномовних прикладів щодо особливостей характеру та менталітету японських чоловіків і жінок, а також гендерних відмінностей між ними, можна навести безліч. Японська художня література в цілому і класична поезія зокрема розкривають у цьому плані перед уважним дослідником широкі можливості. Зрештою, у цій статті ми лише стисло торкнулися цієї проблематики, продемонструвавши на прикладі кількох віршів, як це можна робити, а тому щиро сподіваємось на продовження наших досліджень у майбутньому, залучаючи з цією метою не лише поетичні, але й прозові та драматичні твори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алпатов В.М., Крючкова Т.Б. О мужском и женском вариантах японского языка / В.М. Алпатов, Т.Б. Крючкова // Сб. «Вопросы языкознания». № 3. – М.: Наука, 1980 – С. 58-68.
2. Алпатов В.М. Япония: язык и общество / Владимир Михайлович Алпатов. / Изд. 2-е, дополненное.– М.: Муравей, 2003. – 208 с.
3. Алпатов В.М. Почему так говорят японские женщины / В.М. Алпатов // Сб. «Вопросы японоведения». № 2: Материалы науч. конф., посвященной 110-летию кафедры японоведения Санкт-Петербургского университета. СПб., 2008. С. 121–134.
4. Ide S., Hori M. et al. Sex difference: politeness in Japanese / S. Ide, M. Hori, A. Kawasaki, S. Ikuta, H. Haga // International Journal of the Sociology of Language, № 58 (special issue on Japanese sociolinguistics. – Berlin-New York-Amsterdam, 1986. – P. 25-36.
5. Збірка старих і нових японських пісень (古今和歌集). Поетична антологія (905-913 pp.) / Передмова, переклад та коментарі І. Бондаренка. – К.: Фоліо, 2006. – 1280 с.
6. Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры / Рут Бенедикт / Пер. с англ. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 256 с. (Серия «Книга света»).
7. 与謝野晶子「みだれ髪」・東京: 新詩社と伊藤文友館の共版, 1901. – 136 頁.

Стаття надійшла до редакції 28.03.17 р.

О. Кобелянская, канд. филол. наук, ассист.
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко

**ЯПОНСКИЙ ЖЕНСКИЙ ХАРАКТЕР
В ЗЕРКАЛЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
(ПОЭЗИЯ)**

На материале японской классической поэзии IV-XX вв. делается попытка определить особенности менталитета и главные черты характера, присущие японским женщинам. Как иллюстративный материал для исследования привлекаются поэтические произведения жанра танка и хайку, авторами которых были как неизвестные, так и известные японские поэтессы Сотохоси-но Ирацумэ, Исе, Чиё-ни, Ёсано Акико и др. Особое внимание уделяется эволюционным изменениям, которые наблюдаются в характере и менталитете японских женщин в течение последних 1000 лет, что также нашло свое отражение в японской поэзии.

Ключевые слова: японская женщина, японский женский характер, японский женский менталитет, японская поэзия, Чиё-ни, Ёсано Акико.

O. Kobelianska, PhD. in Philology, teaching assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**JAPANESE WOMEN'S CHARACTER
IN THE MIRROR OF NATIONAL LITERATURE
(POETRY)**

The article identifies the main features of the mentality and character traits inherent to Japanese women in Japanese classical poetry of the IV-XX centuries. As illustrative material for the study involved poetry of tanka and haiku genre, the authors of which were as unknown and well-known Japanese poetesse Sotohoshi-no Iratsume, Ise, Chiyo-ni, Yosano Akiko and others. Special attention is paid to the evolutionary changes of the character and mentality of Japanese women in the last 1000 years, reflected in Japanese poetry.

Key words: Japanese woman, Japanese female character, the Japanese women's mentality, Japanese poetry, Chiyo-ni, Yosano Akiko.

СУБЖАНРОВА ПАРАДИГМА ЯПОНСЬКОГО КАЗКОВОГО ЕПОСУ

Статтю присвячено питанню дослідження жанрової природи японського казкового епосу, зокрема проблемі його внутрішньожанрового розмежування. Простежено основні класифікаційні підходи до вивчення субжанрової парадигми японської казкової прози у студіях японських казкознавців та вітчизняних орієнталістів у діахронії та синхронії.

Ключові слова: фольклор, епос, народна казка, класифікація, жанр, субжанр.

З усіх фольклорних жанрів, етнографічних відомостей та історичних артефактів саме народний епос є найпоказовішим, найвиразнішим джерелом для розуміння етноментальності народу, його світоглядних засад та національної самості. Усвідомлення ученими-гуманітаріями цінності уснословесного епічного матеріалу для досліджень генези людства, єдності і розбіжності психічних процесів різних етносів, тотожності й унікальності побутових форм і релігійних уявлень, що зникли з життя, але збереглися у фольклорі, вплинуло на розвиток фольклористики як науки і спричинило її світовий поступ: здебільшого казкова проза стала наріжним каменем для формування фольклористичних концепцій і шкіл.

Чималу роль у розвитку світової фольклористики відіграли праці й українських учених: Р. Волкова [2]; В. Гнатюка [4]; М. Грушевського [5]; М. Драгоманова [7]; М. Костомарова [10]; П. Куліша [11]; О. Потебні [13]; І. Рудченка [14]; І. Франка [16]; П. Чубинського [18] та ін. Спільною рисою казкознавчих розвідок усіх дослідників цього феномену в Україні і за її межами є акцентація на архаїчності жанру, тісному зв'язку з міфологічним світоглядом, а відтак – політеїстичними віруваннями, календарними і родинними обрядами, подібності сюжетів і мотивів казок різних народів світу, потрактування фольклорного надбання кожного етносу як джерела до розуміння особливих рис нації.

Японська народна казкова проза, зокрема її жанрове параметрування, ще не стала предметом спеціальних студій у вітчизняній гуманітаристиці, тому потребує спеціального вивчення, що і становить **актуальність дослідження**, водночас – і його новизну. Тож за **об'єкт** аналізу обрано казковий епос Японії, **предметом** же є її субжанрова парадигма, тобто типологія різновидів народних текстів жанрового феномену казки, об'єднаних певними спільними рисами. Проведене дослідження передбачає інтеграцію наукових **методів**, з-посеред яких основними є історіографічний, описово-аналітичний, типологічно-порівняльний та текстурально-аналітичний та текстологічний.

Неоціненними для вивчення японської казкової традиції стали роботи сучасних вітчизняних казкознавців, чії студії доводять самотність та своєрідність етнічних фольклорних традицій. Наукові студії Л. Дунаєвської [8] зосереджені на вивченні

генези сюжетів, образів та мотивів української народної казки в контексті світоглядних, естетичних та етнічних традицій. Акцентується увага на розвитку архетипного мислення українців та простежується художня система казки на тлі світового міфологічного епосу. В. Давидюк досліджує казку, залучаючи археологічні артефакти [6]. О. Івановська аналізує рефлексії прадавньої звичаєво-правової культури у казкових зразках [9]. Етноестетична домінанта фольклорного явища як визначальний критерій у категоріальній опозиції «універсальне/національне» стала предметом розвідок Я. Гарасима [3].

Однак, як зазначає Лідія Дунаєвська, «в усіх наукових висновках про народну прозу головною ідеєю залишається незаперечна істина: в основі її фантастики – первісне міфологічне мислення. Визначення природи цього мислення, його еволюції в процесі формування класичних моделей оповідних жанрів є необхідною умовою дослідження народної прози» [8, с.17].

І японський народний казковий епос не становить винятку з цієї точки зору, оскільки високою мірою демонструє виразний міфологізм фантастичних утворів на рівнях образів, мотивів і символіки. Різноманітні зразки казкового матеріалу Японії виявляють симбіоз, з одного боку, самобутніх мотивів і образів, з іншого – абсорбацію японською казковою традицією елементів казкового епосу народів інших країн (зокрема Китаю, Кореї, Індії, Індонезії, Давньої Греції, Скандинавії, Західної Європи), що жодним чином не нівелювало етноспецифіку японської казки, яка не втратила своєї самобутності і залишилась сама собою [12].

Історія збирання та дослідження японської народної казки надзвичайно тривала – понад 1000 років.

Предтечі казкових текстів містять фіксовані твори ще VIII ст. – епохи Нара (710-794 рр.), зокрема «Записи давніх діянь» («Коджікі», 古事記; 712 р.) [22] та «Аннали Японії» («Ніхоншюкі», 日本書紀; 720 р.) [24].

У IX-X ст. з'являються писемні зразки – казкові моногатарі (作り物語, *цукурі-мо-ногатарі*). Найстарішою пам'яткою, написаною японською абеткою каною, вважається «Повість про бамбукоруба» («Такеторі моногатарі», 竹取物語) – епічний твір періоду Хей'ан невідомого авторства із казковим сюжетом про чарівну панночку Кагюа, базований на усній словесності стародавньої Японії [25].

Приблизно на початку XII ст. був створений 31-томний звід японських, індійських та китайських оповідей «Повість про часи, що вже минули» («Конджяку моногатарі шю», 今昔物語集). Жанровий спектр цього збірника досить широкий: він містить у собі буддійські легенди, чарівні казки, оповідання, анекдоти. У першій половині XIII ст. з'явилася також подібна книга «Оповіді, зібрані в Уджі» («Уджі шюі моногатарі», 宇治拾遺物語). Ці літературні пам'ятки є справжньою скарбницею сюжетів: приміром, казка «Щаслива соломинка» зустрічається в обох цих збірниках і належить до числа найвідоміших.

На початку XVIII ст. з'явився збірник «Отогідзоші» («Нічні розповіді»), до складу якого ввійшли 23 оповіді різних жанрів, переважно чарівні казки («Хлопчик-мізинчик», «Урашіма-Таро», «Таро Лежень» та ін.). На думку російської дослідниці японської словесності В. Маркової, створені вони були приблизно у XV чи XVI ст. [19].

В XIX-XX ст. збирання та публікування народних казок в Японії набуло значного поширення. Протягом 1958-62 років у Токіо було видано 42 томи «Народних казок Японії» («Ніхон-но мінва»). У 1962 році вийшов друком збірник «Народні казки» («Мінвасен»). Поглибилась також увага до аналізу казкової прози.

«Батькові японської фольклористики» Янагіта Куніо належать численні збірники японської народної прози (приміром, «Тона моногатарі») та праці в галузі дослідження японського фольклору. Він здійснив одну з перших класифікацій японських казок. Янагіта Куніо зазначав, що, створюючи свою класифікацію, він спирався на розроблену Аарне і Томпсоном. Однак при цьому науковець вказував на необхідність враховувати особливості японської казки. Мотивував дослідник це тим, що казки виникають із міфів, і поступово, відкидаючи одні риси і набуваючи інших, перетворюються на казку, зберігаючи колорит, властивий саме тому народу, з міфології якого вони виникли. Таким чином, Янагіта Куніо виділяє лише два великі жанрові різновиди японських казок: 1) із завершеною структурою (власне казки) – цей жанровий різновид містить мотиви чарівного народження, чарівного шлюбу (чарівних наречених), пригоди двох братів (сестер), тварин-помічників, сили слова, сили розуму, подолання труднощів тощо; 2) із незавершеною структурою – до цієї категорії дослідник відносить анекдотичні казки, казки про привидів та мотив пасербиці (пасинка) [21; с.270-271].

Видатний японський фольклорист Секі Кейго, упорядник одного з найвідоміших збірників японських казок «Збірник народних казок Японії» – («日本昔話集成», «Ніхон мукаші-банаші шюсей»; 1957 р.) у 3 томах, також запропонував власну класифікацію жанрових різновидів казки. Він розрізняє казки: 1) про тварин; 2) власне казки, до яких належать мотиви чудесного народження, чудесних наречених, двох братів (сестер), пасербиці (пасинка), переходу в інший світ, тварин-помічників тощо; 3) анекдотичні; 4) без закінчення; 5) решта [23; с.272-275].

Варто звернути увагу на останній пункт класифікації, який відсутній у роботах переважної більшості дослідників казок – на «решту казок». Сюди автор класифікації відносить ті оповіді, які за своїми ознаками знаходяться між легендою та казкою, а також ті, у яких важко провести межу між казкою та буддійською казкою-притчею сецува, і які не можливо зарахувати до зазначених вище категорій.

Окрім того, вчений прослідкував побутування та ритуальну основу японських казок. Він зазначав, що казку розповідали перед посадкою рису чи після збору врожаю, щоб отримати прихильність богів родючості. С. Кейго наголошує, що навіть у сучасному суспільстві казка зберігає ритуальне значення у мисливській практиці на рівні вірувань у допомогу бога мисливства на полюванні в разі нарації казкового тексту в мисливському курені. За народними уявленнями, боги люблять гарну казку так само, як і люди.

Окрім зазначених вище класифікацій, запропонованих японськими вченими-фольклористами, не можна оминати увагою і поділ японських казок, запропонований видатним російським японістом В. Мендріним у його передмові до збірки казок, укладеної Садзанами Санджін, де він пропонує таку класифікацію [15; с.7-15]:

1. Міфічні казки (такі як «Восьмиголовий змій», «Заець і крокодили» та ін.). На думку дослідника, казки цієї групи відображають певні моменти японської міфології.

Деякі міфи, що фігурують у цих оповідях, передаються так, як вони записані у найдавніших літературних пам'ятках Японії, – «Коджікі» та «Ніхонгі».

2. Легендарно-історичні казки («Момотаро», «Іссумбоші», «Ушівакамару» тощо). До цієї групи дослідник відносить казки, в яких відображаються події, що відбувалися насправді, однак без подробиць чи імен. Так, Мендрін зазначає, що у житті того часу головне місце посідала боротьба із сусідами. «Викрадання жінок, розкрадання майна, і, ймовірно, навіть людожерство були занадто значними фактами, щоб народна пам'ять могла про них зовсім забути». Ці події знайшли своє відображення в казках у мотивах боротьби з інфернальними персонажами – образами категорії злотворців.

3. Релігійно-етичні казки («Помста краба», «Качі-качі яма», «Дід Ханасака», «Дзеркало Мацуяма» та ін.). До цієї групи належать казки, що не мають нічого спільного з міфологією чи історією і які стосуються виключно внутрішнього духовного життя людини, її світобачення. У цих казках відображаються моральні принципи, за якими живе народ.

4. Казки без певного визначеного характеру («Кобуторі», «Щасливий чайник» та «Урашіма Таро»). Дослідник стверджує, що казки цієї групи – це просто легенди, створені з певного приводу.

Однак варто зазначити, що Мендрін відштовхувався не від структури та формул казки, функцій казкового тексту чи персонажів, а вдався до етико-історичних принципів поділу, керуючись тим, що відображається в казці, – міфологія, релігійні переконання чи історичні події тощо. Тож, незважаючи на свою новизну, така класифікація не може не викликати певних зауважень. Приміром, в усіх чотирьох типах, виділених дослідником, наявні казки, які можна віднести до чарівних. Це і «Восьмиголовий змії» із категорії міфічних казок, і «Момотаро» та «Іссумбоші» з легендарно-історичних, і «Дід Ханасака» з релігійно-етичних, і «Урашіма Таро» з останньої категорії без визначеного характеру.

Сучасні українські сходознавці І. Бондаренко та Ю. Осадча у своїй хрестоматії «Японська література» [20; с.18-19] вказують на загальноприйняту в японській науці внутрішньожанрову класифікацію казкової прози, за якою розмежовуються субжанрові різновиди народної казки (昔話, むかしばなし – «стародавні розповіді»), що передбачає насамперед виокремлення двох основних груп:

1. «великі» казки – загальнонаціональні, відомі всім японцям ще з раннього дитинства;

2. регіональні казки, характерні для того чи іншого регіону країни, а тому відомі лише вихідцям із цих регіонів та фахівцям.

Самі науковці виділяють також типові художні й мовностилістичні особливості деяких японських регіональних казок:

- Кіото – давня столиця країни, місце проживання імператорської родини, японських аристократів, а тому й казки цього регіону витончено-романтичні, шляхетні.

- Осака – місто купців, лихварів, майстрів. Через це й казки тут, зазвичай, веселі, лукаві, насичені гумором.

- Для Окінави характерні казки про море, риб, морських страхіть тощо. Суттєвий вплив на місцеву культуру мав Китай, а тому серед тварин, які населяють окінавські казки, часто трапляються тигри, слони, тобто тварини, які проживають на материку.

• На Хоккайдо з його суворим кліматом, частими морозами взимку, снігами та завірюхами переважають казки-напуття, казки-застереження.

За жанровими особливостями (насамперед – змістом, характером персонажів, ідейною спрямованістю) японська казка має такі різновиди:

1. わらいばなし (*варай-банаши*; 笑い話 – «смійні казки») – гумористичні, потішні, веселі казки про дурнів, хитрунів, брехунів та ін..

2. おばけばなし (*обаке-банаши*; お化け話; お化け – «перевертень») – страхітливі казки про привидів, таємниче зникнення людей, нічні пригоди на гірській стежині, покинутий і забутий храм тощо.

3. ふさぎばなし (*фусагі-банаши*; 塞ぎ話; 塞ぐ – «закривати», «заповнювати» (час, дозвілля тощо), тобто цікаві казки про різні дива, незвичні речі, події. Досить часто це оригінальні емоційні казки-застереження, що споріднює їх із буддійськими легендами-притчами *сецува*. Деякі учені називають цей піджанр ще *отогі-банаши* – розважальні казки.

4. ちえのあるはなし (чіе-но ару ханаши; 知恵 – «розум», «кмітливість») – дидактичні казки виховного спрямування.

5. ひこいちばなし (*хіко-ічі банаши*; 彦一 – «славний хлопець») – казки про героїв та їх вчинки, варті наслідування. Також цей різновид казок називають іще *えらいひとのおはなし* (ерайхіто-но о-ханаши; 偉い人のお話 – «казки про великих людей»).

6. どうぶつのはなし (*добуцу-но ханаши*; 動物のはなし), тобто казки про звірів, переважно дидактичного спрямування з урахуванням як позитивних, так і негативних рис окремих тварин, їх вад тощо.

В основу такої класифікації покладені насамперед зміст, характер героїв та ідейна спрямованість казкових текстів. Окрім зазначених шести головних жанрових різновидів народних казок, японські фахівці виділяють також декілька їх специфічних «піджанрів», зокрема:

1. とんりのじさんのはなし (*тонарі-но джисан-но ханаши*; 隣の持参の話 – «принесені сусідами розповіді») – побутові казки за різними сюжетами соціальної спрямованості, що споріднює їх із жанром «народних сказань».

2. けいしきばなし (*кейшікі-банаши*; 形式話 – від «зовнішній вигляд») – своєрідні казки-жарти, зачини без кінця, еліпси, відмовки. 形式話 казки умовно поділяють на дві групи: *ながいはなし* (*нагай-ханаши*; 長い話 – довгі казки) та *みじかいはなし* (міджікай-ханаши; 短い話 – короткі казки) [20; с.20].

У вітчизняному казкознавстві найуживанішою є класифікація, за якою розрізняють казки чарівні, соціально-побутові та про тварин.

Вивчення зразків японського казкового епосу дає підстави стверджувати, що загалом японський казковий матеріал підлягає розмежуванню за таким самим принципом (чарівні, соціально-побутові та казки про тварин), однак містить піджанр, не властивий загалом українським народним казкам. Це «казки легендарного типу», які поєднують в собі ознаки як казкової, так і легендарної прози, на чому акцентує О. Асадчих у передмові до навчального посібника **«Народний епос «країни сходу сонця»**: «Колізія у цій казці ... має логіку причинно-наслідкову – вона виникає на ідеї порушення героєм заборони оволодіння сакральними знаннями: тільки

посвяченим дано знати справжню суть надприродної істоти. Імагінативна схема дійсності, відображена в таких сюжетах, ґрунтується на латентності мети. <...> Характерною рисою японських казок цієї групи є відсутність щасливої розв'язки, що ще більше зближує їх із легендою» [1; с.14]. Аналізуючи проблеми розмежування казки й легенди, Лідія Дунаєвська зазначає, що «явище подібності генеалогічного зв'язку в оповіді спонукає до висновку, що казка в тій формі, в якій вона дійшла до нас, може розглядатися як форма якогось іншого художнього мислення, ніж легенда, що легенда завдяки своїй «логічній» структурі зв'язку мотивів – це явище пізніше, ніж казка. Вона належить до періоду міфу розвинутого» [8; с.22]. Казка має установку на вигадку, легенда – навпаки, на ймовірність; якщо у казковій прозі, як правило, добро перемагає зло, то в легендах така тенденція не простежується, що ми можемо помітити і в ряді японських казок, зокрема «Ставок Залиш», «Вітри й дівтора», «Сон геджя», «Риба-наречена», «Журавка», «Як баба перетворилась на мале дитинча», «Небесний ланцюг», «Як собака перетворився на чайник», «Дивовижний барабан», «Ловець качок Гомбей», «Казка про Урасима Таро», «Як сосна кашляла», «Кагуя-хіме – діва місячного саява», «Сніговиця» та ін.

Характерною рисою цих, як і переважної більшості інших японських народних казок, є їхня глибока міфологічна закоріненість.

Мотивом деяких із них є покарання героя через порушення ним табу. Табу (від полінезійського слова *tapu* або *tabu* – *заборона*) як система заборонних приписів на здійснення певних дій (використання якихось предметів, вимовляння слів тощо), порушення яких карається надприродними силами, виникла і сформувалася на соціальній, магічній і релігійній основі ще в період первісного суспільства (сам термін було введено до соціології Джеймсом Джорджем Фрезером, який першим звів докупи усі факти, що мали стосунок до табу [17; с.188-250]). На думку Фрезера, слово табу утворилося від дієслова «та» (відмічати) і прислівника підсилення «ри», що разом означає буквально «цілком виокремлений, відмічений». Звичайне значення слова – «священний», що вказує на зв'язок предмета з богами, віддалення від звичних занять, виключну належність чогось особам чи предметам, шанованим як священні, інколи – «об'єкт обітниць». Такими в японському казковому матеріалі є сюжети «Ставок Залиш», «Риба-наречена», «Журавка», «Казка про Урашіма Таро», «Сніговиця» та ін.

Отже, підсумовуючи, варто взяти до уваги, що всі класифікації так чи інакше передбачають виокремлення трьох основних типів казки (чарівна, казка про тварин і соціально-побутова), тож такий поділ можна вважати найпростішим і базовим, з урахуванням специфічного різновиду японської казкової прози – казки легендарного типу – брати його за основу при дослідженні японського та українського казкового епосу.

Відтак, при компаративному дослідженні японської та української казкової традиції для загальної класифікації субжанрової парадигми японської казки видається доцільним виокремлювати такі типологічні групи текстів: казка про тварин; чарівна казка; соціально-побутова казка; казка легендарного типу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Асадчих-О.В.* Народний епос «країни сходу сонця»: Навч. посіб. / Асадчих-О.В., Дзюб-І.П., Катаока-Х. – К.: Видавничий дім «Дмитра Бураго», 2012. – 184 с.
2. *Волков Р. М.* Сказка: Разыскания по сюжетосложению народной сказки. – Одесса: Гос. изд-во Украины, 1924. – Т. 1. – 238 с.
3. *Гарасим Я.* Категоріальна опозиція «універсальне/національне» в етноестетичних вимірах / Ярослав Гарасим // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. – Львів, 2007. – Вип. 31. – С. 131–139
4. *Гнатюк В.* «Українські народні байки (звірний епос)». Том I, II // Етнографічний збірник, т. XXXVII-XXXVIII, Львів, 1916. – 559 с. Окрема відбитка – Львів, 1918, 280 с., з малюнками.
5. *Грушевський М.С.* Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. I. / Упоряд. *В.В. Яременко*; Авт. передм. *П.П. Кононенко*; Приміт. *Л.Ф. Дунаєвської*. – К.: Либідь, 1993. – 392 с.
6. *Давидюк Віктор.* Первісна міфологія українського фольклору. – Вид. 2, доп. й переробл. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 310 с.
7. *Драгоманов М.* Народня белетристика / Михайло Драгоманов // Розвідки М. Драгоманова про українську народну словесність і письменство / зладив М. Павлик. – Львів: Накладом Наукового тов-ва ім. Т. Шевченка, 1906. – Т. 3. – С. 338–353
8. *Дунаєвська Л.Ф.* Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій. – Вид. 2-е, стереотипне. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. – 304 с.
9. *Івановська О. П.* Звичасво-правові інклюдії у жанрах казки та легенди / О. П. Івановська // Літературознавчі студії. – К., 2003. – № 5. – С. 297-308
10. *Костомаров Н.И.* «Записки о Южной Руси», издал П. Кулиш. Том II-ой. 1857 // Етнографічні писання М.І. Костомарова. – К., 1930. – С. 264-281
11. *Кулиш П.* Записки о Южной Руси. В двух томах. Составление и издание Пантелеймона Кулиша. – К.: Днипро (Репринтное издание 1856-1857 гг.). – Т.1. – 324 с.; Т.2 – 356 с.
12. Легенды и сказки Древней Японии (Серия «Bibliotheca mythologica») / Пер. с яп. *В. Марковой*. – **Екатеринбург: У-Фактория, 2005. – 512 с.**
13. *Потебня А. А.* О мифическом значении некоторых обрядов и поверий. / А. А. Потебня – М.: «Наука», 1965. – 310 с.
14. *Рудченко И.* Предисловие // Народные южнорусские сказки. Выпуск 1. Издал И. Рудченко. Киев, 1869. С. V-XI.
15. Садзанами Сандзин. Нихон мукаси банаси: Сказания древней Японии / Пер. с яп. с прим. и вст. Статьей *В. М. Мендрина*. – М.; СПб., 2000 – 256 с.
16. *Франко І.* Передмова до «Галицьких народних казок» // Вибрані статті про народну творчість. – К.: «Наукова думка», 1955. – С.183-184
17. *Фрззер Дж.Дж.* Золотая ветвь: Исследование магии и религии. – М. – 1984. – 703 с.
18. *Чубинский П.П.* Общее предисловие к материалам и исследованиям, собранным П.П. Чубинским // Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край... Материалы и исследования, собранные д.чл. П.П.Чубинским. – СПб., 1872. – Т.1. – С.ХІ.
19. Японские народные сказки / Сост. и пер. с яп. *В.Н. Марковой*; Предисл. и примеч. *В.Н. Марковой* и *А.Р. Садовой*. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. – 394 с.
20. Японська література: Хрестоматія. Том I (VII-XIII ст.) / Упорядники: *Бондаренко І.П., Осада Ю.В.* – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 562 с.

21. *Mori, Kōichi* (1980), «*Yanagita Kunio: An Interpretive Study*», *Japanese Journal of Religious Studies* 7/2–3: pp. 83–115. Retrieved March 30, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/2210> – Дата звернення 30.03. 2017.
22. 古事記 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sacred-texts.com/shi/kj/index.htm> – Дата звернення 30.03. 2017.
23. 日本昔話集成 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kotobank.jp/word/%E3%80%8A%E6%97%A5%E6%9C%AC%E6%98%94%E8%A9%B1%E9%9B%86%E6%88%90%E3%80%8B>. – Дата звернення 30.03. 2017.
24. 日本書紀 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ceres.dti.ne.jp/~alex-x/wakan/menu-w.html#TOP> – Дата звернення 30.03. 2017.
25. 竹取物語 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.afc.ryukoku.ac.jp/kicho/html/v_menu/9901.html – Дата звернення 30.03. 2017.

Стаття надійшла до редакції 27.03.17 р.

N. Naumovska, PhD Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE PARADIGM OF JAPANESE FAIRYTALE'S SUBGENRES

The article is devoted to the study of the nature of the genre of Japanese fairytale epos, including the issue of its internally genre distinction. The main classification of approaches to learning the paradigm of subgenre of Japanese fairy prose in studies of Japanese experts of fairytales and domestic Orientalists in diachrony and synchrony, is deduced.

Key words: *folklore, epos, fairytale, classification, genre, subgenre.*

N. Наумовская, аспирантка,
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев

СУБЖАНРОВАЯ ПАРАДИГМА ЯПОНСКОГО СКАЗОЧНОГО ЭПОСА

Статья посвящена вопросу исследования жанровой природы японского сказочного эпоса, в частности проблеме его внутрижанрового разграничения. Прослежены основные классификационные подходы к изучению субжанровой парадигмы японской сказочной прозы в студиях японских исследователей сказки и отечественных ориенталистов в диахронии и синхронии.

Ключевые слова: *фольклор, эпос, народная сказка, классификация, жанр, субжанр.*

ОБРАЗ ТОТАЛІТАРНОЇ ЯПОНІЇ У РОМАНІ-АНТИУТОПІЇ КОШЮН ТАКАМІ «КОРОЛІВСЬКА БИТВА»

Стаття присвячена дослідженню генези образу тоталітарної Японії в антиутопії Кошюн Такамі «Королівська битва». Доводиться, що даний образ має національний характер та ґрунтується на історичних і суспільно-політичних процесах у Японії.

Ключові слова: антиутопія, образ, суспільство, тоталітаризм, тоталітарний режим.

У середині ХХ століття людство пережило одну з найбільш жорстоких та кривавих епох – епоху тоталітаризму. Після закінчення панування мілітаристських політичних режимів у реальності, у художньому світі літератури з'явилося чимало творів, у яких автори намагалися перенести жахи нещодавно закінченої епохи на далеке майбутнє, аби застерегти людство від повторення помилок минулого. Саме у цю перехідну епоху, на зламі часів, розквітає жанр антиутопії, що став, у свою чергу, своєрідним відгуком людини на тиск нового порядку.

На початку ХХІ століття людство переживає епоху соціально-політичної деперсоналізації, ілюзорної свободи, автоматичної реакції та вимушеного конформізму, тобто все те, про що писали письменники-антиутопісти ще у середині ХХ століття. Аналіз історичного розвитку суспільства та основних тенденцій влади підкреслює важливість і необхідність вивчення проблеми владного впливу у тоталітарних режимах, незважаючи на те, що феномени авторитарного підкорення, існування прагнення до під'яремного положення та конформності за умов наявності в особи вибору в різних аспектах висвітлювалися у роботах філософів з давніх часів.

Актуальність теми даної статті визначається необхідністю дослідження художньої моделі тоталітарних режимів у літературному жанрі антиутопії, оскільки сьогодні ми все більше спостерігаємо трансформацію суспільства під впливом соціальних, психологічних та релігійних факторів, а також перетворення його на суспільство мас, у якому особистість нівелюється. На сьогодні дане питання є недостатньо вивченим у сучасному українському літературознавстві, проте до деяких аспектів цієї проблеми зверталися та досліджували її у своїх працях російські та зарубіжні дослідники кінця ХХ – початку ХХІ століть, а саме – Б. Ланін, О. Мещеряков, Є. Поляков, В. Солдатов, І. Тузовський, В. Філатов, К. Фредерік, Г. Клейс; тоді як у японській літературній критиці даній тематиці поки не приділяли значної уваги. Окрім того, усі попередні подібні дослідження проводилися на базі антиутопій західних або російських письменників, тому **наукова новизна** даної статті полягає у дослідженні образу тоталітарної Японії у творі «Королівська битва» японського письменника Кошюн Такамі.

Метою даного дослідження є аналіз художньої моделі японського тоталітарного режиму, репрезентованої у вищезазначеному романі-антиутопії.

Реалізація основної мети передбачає виконання таких **дослідницьких завдань**:

- визначити характерні риси тоталітарного політичного режиму Японії та розглянути особливості соціального контролю в суспільстві тотальної деперсоналізації в антиутопії «Королівська битва» Кошюн Такамі;

- провести паралелі між суспільно-політичними подіями першої половини ХХ століття у Японії та їх художнім відображенням у вищезазначеному творі.

Об'єктом дослідження є феномен тоталітаризму у жанрі антиутопії.

Предметом дослідження є Народна Республіка Далекосхідна Азія як художня модель тоталітарної Японії у творі Кошюн Такамі «Королівська битва».

Методологія дослідження: герменевтичний метод, контекстуально-інтерпретаційний метод та історико-літературний метод.

Матеріалами для даного дослідження слугували роман Кошюн Такамі «Королівська битва», наукові теоретичні дослідження російських та зарубіжних літературознавців, довідники, підручники, статті з періодичних видань.

Роман «Королівська битва» Кошюн Такамі належить до літературного жанру антиутопії та втілює у собі наступні риси, характерні для цього жанру: безглуздий і жорстокий правлячий режим, що керується ідеологічними концепціями; абсолютизм злочинної кривавої влади на чолі з харизматичним лідером; невелика група повстанців, що раз за разом терплять поразку; і нарешті «Гра» у стилі «залишитись лише один», в яку примушують «грати» школярів із випадково вибраних класів для того, щоб тримати у страху інших людей.

Розгортання подій у вигаданій тоталітарній державі – Народній Республіці Далекосхідна Азія – ретельно розписаною Кошюн Такамі у творі «Королівська битва», є своєрідною алюзією на події ХХ століття, коли формування міфічної Великої Східно-азійської Республіки урядом Японії було цілком реальною перспективою.

По-перше, Народна Республіка Далекосхідна Азія є закритою країною, яка досягла піку свого індустріального розвитку, незважаючи на політику ізоляціонізму та ворожі стосунки з капіталістичним світом та його лідером – Американською імперією [6, с.18].

Варто зазначити, що на момент написання книги політична вага і значущість США дійсно були такими, що будь-яка непокірна американським інтересам загрожувала міжнародною ізоляцією (найбільш показовими є приклади Югославії та Іраку).

Крім того, якщо поняття про «залізну завісу», введено керівництвом СРСР у межах політики самоізоляції у 30-х рр. ХХ ст., вже майже стерлося з пам'яті російського народу, то для японців подібне поняття залишило значний слід у власній історії, оскільки Японія була закритою від усього світу близько двох століть. Зауважимо, що укази про закриття держави для зовнішніх відносин (від 1633, 1636 і 1639 рр.) були обумовлені боротьбою з жорстокою християнізацією країни і американським колонізаційним наступом. У 1850-1860 рр. Японія відмовилася від політики ізоляціонізму також під тиском США [2, с.155].

По-друге, Народна Республіка Далекосхідна Азія є реальністю, якою жила у 1940-их рр. японська правляча еліта. Мрія про велику японську державу, що об'єднає увесь Далекій Схід, відіграла важливу роль у ході японської історії.

Концепт Великої Східної Азії (яп. 大東亜共栄圏, дайто-а кьоейкен) бере свій початок з 1940 р. Проект ґрунтувався, перш за все, на бажанні створити в східній Євразії блок азійських народів, очолюваний Японією, і вільний від західних держав. Як стверджувала офіційна пропаганда, метою Японії було спільне процвітання і мир у Східній Азії, позбавленій від впливу західного колоніалізму, а сама Японія мала стати носієм світла і моралі, вона вела за собою інші народи у щасливе майбутнє. Після проголошення політики агресії Японії в Азії під лозунгом створення «нового порядку в Східній Азії» прем'єр-міністром Ф. Коноє в 1938 р. та підписання «Троїстого пакту» у 1940 р. між Японією, Німеччиною й Італією [2, с.262], Міністр закордонних справ А. Хачіро запропонував союз народів Східної Азії під керівництвом Японії. Його наступник, М. Йосукє, пізніше того ж року, виступив з промовою, у якій він говорив про Сферу взаємного процвітання Великої Східної Азії, і ця фраза послугувала ідеалом, який використовували у воєнні роки. Наприкінці 1942 р. кабінетом прем'єр-міністра Тоджю було створене Міністерство Великої Східної Азії (яп. 大東亜省, дайто-ашьо) з метою ведення справ, що стосувалися Японії та різних країн регіону [7, с.37].

Саме свобода від колоніального панування, а не ентузіазм з приводу проголошення Великої Східної Азії, спонукала високопоставлених осіб з нібито незалежних країн взяти участь у конференції, організованій у Японії, та висловити, гіперболізовано кажучи, своє глибоке захоплення імператором. Вони знали про те, що японці не залишили мешканцям Кореї, Маньчжурії та Тайвані право вибору власного уряду. Але вони підтримували Японію, вважаючи, що Японія дійсно стримає своє слово щодо надання незалежності країнам Сфери взаємного процвітання Великої Східної Азії. Відома перемова «Ідеалів Сходу» Оакураи Какудзо з її ідеєю «Азія єдина» неодноразово цитувалася, як і інші слогани, такі, як «Азія для азійців» [7, с.38].

Першим важливим проявом нового проазійського духу була «Конференція письменників Великої Східної Азії» (яп. 大東亜文学者大会, дайто-а бунгакушя тайкай), що розпочалася 1 листопада 1942 р. у Токіо того ж місяця, коли було створене Міністерство Великої Східної Азії.

Спільна декларація Великої Східної Азії була підписана 6 листопада всіма сторонами Великої Східноазійської конференції (яп. 大東亜会議, дайто-а кайгі), а саме Японською імперією, державою Бірма, Китайською республікою, Маньчжурською державою, Вільною Індією, королівством Таїланд та Філіппінською Республікою у присутності послів Німеччини, Італії, Угорщини, Болгарії, Румунії, Іспанії та Данії [7, с. 43].

Повертаючись до образу держави, описаної в антиутопії «Королівська битва», слід зазначити, що стосунки Народної Республіки з двома іншими сусідніми державами – Народною Республікою Південна Корея і Демократичною Державою Корейського Півострова – є типовими для політики тоталітаризму. Після анексії Народної Республіки Південна Корея Демократичною Державою Корейського Півострова, Народна Республіка Далекосхідна Азія виступає за включення вищезгаданої держави до складу своєї країни задля досягнення спільної мети: досягнення єдності усіх народів Східної Азії.

Незважаючи на політику ізоляціонізму, Народна Республіка Далекосхідна Азія підтримує торговельні стосунки із країнами, що зберігають нейтралітет як до Народної

Республіки, так і до Американської імперії та її союзників. Держава імпортує значні обсяги сировини із країн третього світу і, у свою чергу, експортує різні товари власного виробництва. Стрімкий розвиток експортної торгівлі та висока якість товарів, що забезпечувалася в результаті підпорядкування індивіда групі і тиску тоталітарного уряду, спричинили появу серйозної конкуренції із США. На противагу сьогоденній Японії, єдиними галузями, в яких Народна Республіка не досягла значних успіхів, були високі технології та комп'ютерна техніка.

Контроль над населенням здійснюється безликим «Великим Диктатором» за допомогою репресивної «Програми бойового експерименту номер 68» [5, с.37], викладеної у «Квітневій промові». Відповідно, «Королівською» ця «битва» називається недарма, оскільки, згідно з сюжетом, гра була придумана і запущена за наказом імператора, верховного правителя країни, втіленого у романі в образі «Великого Диктатора».

Відомим є той факт, що Японія та імператор – поняття нероздільні, незважаючи на те, що імператор Японії – фігура швидше номінальна, тобто така, що має значення тільки в очах забобонного народу. Б. Іванов зазначає, що правителі Японії виокремили культ богині Сонця Аматерасу і оголосили її прямим нащадком першого імператора, Джімму [1, с.16], який вважався зразковим культурно-воєнним героєм [3, с.67], завдяки чому імператор став служителем культу верховного божества. Відкрито повідомлялося, що без імператора не існує японського народу. Всі японці служили державі та імператорській Японії. Саме поняття держави вважалося священним. Воно було понад усе, а сама держава та її концентроване втілення – імператор – були об'єктом шанування [4, с.168].

Звернення до традиції було в Японії поширенішим прийомом, ніж на Заході. Жоден японський ідеолог не міг розраховувати на успіх, апелюючи до відкритого розриву з історією, яка представлялася як послідовність правлінь імператорів, династична лінія яких не знає перерви, адже політичне життя полягало у змаганні за право керувати країною від імені імператора [1, с.4]. У цій безперервності бачилася одна з основних особливостей унікального державного устрою країни [3, с.136]. В Японії тоталітаризм не ліквідував монархії, у центрі японської державної конструкції продовжувала знаходитися фігура священного імператора, оскільки японці вірили, що переривання династичної лінії накликано б на країну величезні біди, тому тоталітаризм в Японії першої половини ХХ століття здійснювався від імені імператора, прямого нащадка богині Сонця.

У «Королівській битві» образ «Великого Диктатора» є менш деталізованим, аніж в антиутопіях західних письменників. Через незначну участь Правителя у житті Народної Республіки людям все складніше було вірити у його реальне існування. Саме тому не є дивними міркування Шього, якому здається, що *«над урядом немає верховної влади. Всі головні члени уряду рівні. Вони мають рівну свободу. А це означає, що відповідальність у них теж рівна. Жодної нерівності. Жодної незгоди. Між ними повинна відбуватися якась хитра гра... І все це потрібно тримати в таємниці від суспільності. Фігура вождя повинна відігравати лише харизматичну роль»* [6, с.107].

Оскільки японський тоталітаризм історично був тісно пов'язаний зі збройними силами, у творі влада тоталітарного режиму також спиралася на підтримку

військових, оскільки відчувала потребу у ще більшому контролі населення. Відповідно, основним завданням «Програми», що під виглядом військової симуляції була введена «Великим Диктатором» з метою посилення безпеки всередині країни, було залякати людей настільки, щоб вони перестали довіряти один одному, що дозволило б уряду зробити їх схильними до впливу. Спостерігаючи за переможцями, що були вимушені вбивати своїх товаришів заради власного виживання, люди мимоволі доходять висновку, що будь-хто з них вчинив би так само. Ця параноїдальна атмосфера викриття має на меті завадити їм протистояти Державі. До того ж, жорстокість «Програми» змінює ставлення людей до моральності та привчає їх до жахів, скоєних армією, змушуючи їх підкоритися своїй долі.

Шінджі Мімура, звертаючись до Шюї Нанахари, формулює зміст проблеми тоталітарного режиму Республіки: *«Таке зазвичай називають «вдалим фашизмом». Що може бути більш жахливо?»* [6, с.93]. Шюя, розмірковуючи над твердженням Шінджі, заходить ще далі: *«Ця країна була божевільна. І справа не лише у цій безглузді грі. Будь-хто, хто хоч якось намагався чинити опір режиму, негайно розстрілювався. Владу абсолютно не цікавило, винен ти чи ні, вона відкидала зловісну тінь на життя всіх, у кого не було іншого виходу, окрім як підкорятися чинній політиці і знаходити розраду лише в маленьких радощах життя. Навіть коли всі джерела радості вичерпувалися, тобі залишалося лише схилити голову і змиритися з цим»* [6, с. 93].

Шього Кавада зазначає, що *«ця система спрацьована, підходить людям у нашій країні. Використовується їх робітнє ставлення до можновладців. Сліпе підпорядкування. Залежність від чужих думок і особливості менталітету. Консерватизм і пасивне угодовство. Варто тільки навчити наших людей чомусь ймовірно благородному, тому, що йде на користь суспільству, і вони самі переконують себе в тому, що займаються чимось гарним і добрим, навіть якщо це звичайний донос. Це так зворушливо. Від усього складнішого у них голова паморочиться. Ось від чого особисто мене нудить»* [6, с.107].

Тоталітарний режим виступає як тло, на якому автор показує людину в умовах соціально-політичного гніту. В атмосфері цілковитого підкорення та страху люди «надавали перевагу» власному виживанню, аніж прояву власних думок незгоди із політикою правлячого режиму. Через досягнутий рівень процвітання люди почали боятися змінювати систему, що при такому успіху та високому рівні життя вони не хочуть ризикувати та йти на жертви, навіть якщо дії уряду здавалися їм неправильними. Питання про те, щоб скинути правлячу верхівку, взагалі не стоїть: *«Здається, я вже тобі казав, що наша країна може бути до межі збаламучена, але нею відмінно керують. Звалити цей режим майже неможливо. Більше того. Я б сказав, що прямо зараз звалити його абсолютно неможливо»* [6, с.2 69].

У Народній Республіці терор здійснювався за допомогою розгалуженого апарату поліції, яка мала право страчувати громадян без суду і слідства, а *«тому тебе могли пристрелити де-небудь у тихому провулку або прямо на роботі. Але коли йшла мова про досить важливу особу, тоді, цілком ймовірно, людині влаштовували «нечасний випадок»* [6, с. 93]. У державі виключалися будь-які форми несанкціонованих дій з боку населення, тоталітарний режим вимагав від людей сліпого підпорядкування. На

відміну від своїх однокласників, Шінджі Мімура, натхнений прикладом свого дядька, який свого часу боровся проти режиму, та розгніваний його вбивством, обіцяє собі, що він *«ніколи не схилить голову перед цим режимом»* [6, с.93].

Релігії як такої у Народній Республіці не існувало, хоча головний герой Шюя виріс саме у католицькому притулку. Державною релігією була віра в політичну систему: *«По суті, у цій країні, з унікальною системою націонал-соціалізму, керованою виконавчою владою, що називається «Диктатор» («Це також називають «макхровим фашизмом», – з кривою усмішкою зауважив одного разу Шінджі Мімура. – Що може бути більш жахливо?»), не було державної релігії. Віра в політичну систему була тут схожа на релігійну, але вона жодною традиційною релігією не підтримувалася. Відповідно, релігійна практика допускалася лише в помірних дозах і також не заохочувалася. А тому займалися нею лише небагато істинно віруючих, але й то по-тихаму»* [6, с.6].

На відміну від інших антиутопій, автор «Королівської битви» надає читачеві деякі деталі минулого Народної Республіки, висловлюючи свої думки у словах Шюго та Шінджі: *«Адже звіди виплило, що менше вісімдесяти років тому, до появи Першого Диктатора – іншими словами, до Великої Революції, – назва цієї країни та її суспільний устрій були абсолютно іншими. (Шінджі тоді заявив: «Судячи з усього, це було феодальне суспільство. Люди тоді носили усілякі психоделічні зачіски і підкорялися суворій кастовій системі. Хоча, відверто кажучи, це все одно було краще за те, що ми маємо зараз»)*» [6, с.106].

Кошюн Такамі подає читачеві не лише певну картину минулого, але й намагається передбачити, що може трапитися із країною далі. Виражаючи свої думки у словах найбільш прогресивного героя антиутопії Шюго, автор хоче вірити у те, що ситуація у Народній Республіці Далекосхідна Азія зміниться у майбутньому. Тим не менш, він не виключає можливості, що на шляху до змін країну може охопити війна або революція.

Кошюн Такамі присвячує роман свободі особистості, тому герої захоплюються американською музикою, Америкою – країною, чий символ – свобода. Боротьба із тоталітарним режимом проходить через музику та творчість. Програма створюється урядом з метою підпорядкувати народ. *«Ваші діти в наших руках»* – це «Біблія» в руках влади.

Значній цензурі піддавалася музика у Республіці, бо рок був у цій країні поза законом. За всіма зарубіжними находженнями слідкував Комітет зі справ популярної музики, зусиллями якого не потрапляло нічого з того, що хоч віддалено нагадувало рок. Керівництву Республіки категорично не подобалися ритми цієї музики, не кажучи вже про тексти пісень, які цілком могли підбурювати людей до організації антиурядових дій. Одним з найбільш небезпечних виконавців вважався Боб Марлі, але найочевиднішим прикладом обґрунтованості тривоги уряду слугували рядки Леннона: *«Хай кажуть, що я мрійник, / Але я такий не один. / Сподіваюсь, одного разу і ви до нас приєднаєтеся, / І світ стане єдиний»*. Республіка сприймала ці побажання як пряму загрозу правлячому режиму. Саме з цієї причини у музичних магазинах можна було знайти музику переважно місцевого виробництва. У шкільних гуртках грати рок

було заборонено, проте у моменти відсутності викладача школярі все ж наважувалися грати рок.

Цензурі піддавалася не лише музика, а й література. Найбільш доступними для читання були китайські перекладні книжки, оскільки Народна Республіка оголошувала Китай частиною своєї видатної батьківщини, тоді як власна література мала на меті просування ідеології Республіки та лозунгів на її славу у широкі маси.

Таким чином, основним завданням, яке ставив перед собою Кошюн Такамі при написанні «Королівської битви», є заклик до боротьби не лише із художньою тоталітарною державою Народна Республіка Далекосхідна Азія, але й зі справжніми диктатурами, які сьогодні існують у реальному світі. Зображуючи Японію майбутнього, автор має на меті показати японцям альтернативний варіант розвитку подій у країні, тобто за умови перемоги Японії разом із Німеччиною у Другій Світовій війні та, відповідно, відмови від курсу на становлення демократії та на побудову громадянського суспільства.

Прийоми, використані владою тоталітарної держави в романі Кошюн Такамі, ґрунтуються на історичних прикладах тоталітаризму, який своїм існуванням руйнував саму суть людства. Диктаторський режим, що руйнує людське суспільство, використовує принципи теорії страху, залякує людей до такої міри, що вони не можуть дозволити собі виступити проти. Глобальне насильство, знищення власної свідомості, заперечення імперіалізму і заборона свобод – все це відчули не тільки народи, пригнічені тоталітарними режимами у світі, але і суспільство Народної Республіки Далекосхідна Азія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Иванов Б. Введение в японскую анимацию / Б. Иванов. – М.: Наука, 2001. – 782 с.;
2. Кузнецов Ю. Д. История Японии: Учеб. Для студ. вузов, обучающихся по спец. «История» / Ю. Д. Кузнецов, Г. Б. Навлицкая, И. М. Сырицын. – М.: Высш. шк., 1988. – 432 с.
3. Мещеряков А. Н. Историко-культурные особенности японского тоталитаризма / А. Н. Мещеряков // История и современность. – 2009. – № 2. – С. 61–77
4. Мещеряков А. Н. Упразднение тела: японский тоталитаризм и культ смерти / А. Н. Мещеряков // «Отечественные записки». – 2013. – № 5 (56). – С. 157–174. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/oz/2013/5/15m.html>. – Назва з екрана. Дата звернення 21. 01. 2017
5. Поляков Е. М. Насилие как элемент политической антиутопии / Е. М. Поляков // Общество: философия, история, культура. – 2013. – № 2. – С. 36–42. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/nasilie-kak-element-politicheskoy-antiutopii>. – Назва з екрана. Дата звернення 19. 01. 2017
6. Такамі К. Корольская битва: Роман [пер. с яп. М.Кондратьева] / К. Такамі. – СПб.: Амфора; ТИД Амфора, 2005. – 632 с.
7. Keene Donald. So Lovely a Country Will Never Perish: Wartime Diaries of Japanese Writers. – Columbia University Press, 2010. – 216 p.

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

Ю. Цицилюк, студент
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

**ОБРАЗ ТОТАЛИТАРНОЙ ЯПОНИИ В РОМАНЕ-АНТИУТОПИИ
КОШЮН ТАКАМИ «КОРОЛЕВСКАЯ БИТВА»**

Статья посвящена исследованию генезиса образа тоталитарной Японии в антиутопии Кошюн Таками «Королевская битва». Доказывается, что данный образ носит национальный характер и основывается на исторических и общественно-политических процессах в Японии.

Ключевые слова: антиутопия, образ, общество, тоталитаризм, тоталитарный режим.

Y. Tsytsyliuk, student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**IMAGE OF TOTALITARIAN JAPAN IN THE ANTIUTOPIAN NOVEL
BATTLE ROYALE BY KOUSHUN TAKAMI**

The article examines the image of totalitarian Japan in the antiutopian novel Battle Royale by Koushun Takami. The results of the study prove that this image is nationally biased and stems from the historical, social and political processes in Japan.

Key words: anti-utopia, image, society, totalitarianism, totalitarian regime.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

УДК 81'232:811.521

О. Літінська, к.ф.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка», Львів

ТЕХНІКА ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ «ІНТЕРВАЛЬНЕ ПОВТОРЕННЯ» У ВИКЛАДАННІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

У статті представлено методичні та технічні можливості методу інтервального повторення у викладанні практичного курсу японської мови: дається загальна характеристика методу та розглядаються конкретні приклади систем освоєння лексико-граматичного аспекту курсу, надано практичні рекомендації щодо ефективного впровадження інтервального повторення у навчальний процес.

Ключові слова: *віртуальний тренажер, флеш-картки, інтервальне повторення, інтерактивне навчання, самостійне навчання.*

У статті розглядаються методичні можливості системи інтервального повторення (Spaced Repetition System, скорочено – **SRS**) у викладанні японської мови на прикладі практичної дисципліни «Сучасна японська мова». Аналізуються окремі дидактичні і методологічні проблеми, пов'язані з імплементацією комп'ютерних технологій у процес вивчення іноземних мов.

Актуальність здійсненого дослідження зумовлена сучасними тенденціями в освітній галузі і соціальними реаліями: практика викладання іноземної мови отримала найпотужніший виклик за останні півстоліття у вигляді комп'ютерних програм та різноманітних освітніх он-лайн курсів. Більш того, такі загальнодоступні ресурси як YouTube і Skype докорінно змінили практичний вимір лінгводидактики, адже відтепер мовні навички ефективніше та швидше передаються від комп'ютера до людини, ніж від людини до людини. На наш погляд, відповіддю на цей виклик може стати переосмислення базових методів викладання іноземної мови і ролі викладача у цьому процесі.

Наукова новизна. Ми пропонуємо новий підхід до проблеми залучення комп'ютерних технологій в освітній процес і комплексну програму їх практичного застосування під час вивчення японської мови.

Об'єктом дослідження є інноваційні та ефективні шляхи реалізації навчальної мети дисципліни «Сучасна японська мова», за умови збільшення часу, відведеного на самостійне вивчення і посилення ролі самоосвіти у структурі когнітивної діяльності сучасного студента. *Предмет* – проблеми, що виникають на цьому шляху і їх усунення за допомогою комп'ютерних програм, створених із залученням принципу інтервального повторення.

Мета статті – проаналізувати методичні можливості системи інтервального повторення (**SRS**), досвід практичного використання **SRS** під час викладання дисципліни «Сучасна японська мова». *Завдання* – сформулювати методичні рекомендації щодо ефективного використання **SRS** для вирішення дидактичних завдань з урахування специфіки японської мови.

Методи дослідження: аналіз, синтез, деталізований опис, самоспостереження, просте статистичне опитування. *Матеріали*: тематичні наукові публікації українських та зарубіжних дослідників, статистичні дані, навчально-методичні рекомендації щодо впровадження освітніх комп'ютерних ресурсів.

Розвиток інноваційних технологій у сфері вивчення іноземних мов має потужну теоретичну і дослідницьку базу. Українськими фахівцями було розроблено чимало важливих навчально-методичних посібників, наприклад: Коваль Т.І. [3], Олійник В.В. [2], Трайнев В.А. [5], Шушневич Б. [6] та ін. За Гужвій А., Картошовою Л. та Лапінським В. [1], бібліографія наукових робіт, присвячених проблемі інтеграції комп'ютерних технологій в освітній процес складає понад трьохсот робіт українською і іноземними мовами [1, с. 161-188]. Але методичні рекомендації щодо ефективного використання **SRS** досить рідко ставали предметом обговорення у вітчизняній лінгводидактиці.

Що стосується зарубіжних досліджень, то основний корпус текстів стосується не стільки методологічно-рекомендаційної проблематики, скільки експериментального підтвердження ефективності **SRS** у різноманітних практичних сферах. Наприклад, в Університеті Нового Орлеану проводились дослідження ефективності **SRS** для вирішення когнітивних проблем пацієнтів із хворобою Альцгеймера (Андерсон, 1990) [7].

Перші дослідження інтервального ефекту були здійснені у 1965 р. дослідниками Д. Аусубелем і М. Юссефом [8]. Дослідження Г. Бахрик (1993) мали на меті показати, що **SRS** можна ефективно використовувати не тільки для вивчення іноземної мови, а й для будь-якої навчальної дисципліни [12]. А. Дургуноглу у 1993 році довів, що інтервальне перечитування сприяє кращому запам'ятовуванню цілого тексту [10]. Дослідження А. Кахілл і Т. Топпіно (1993) показали, що **SRS** може ефективно використовуватись для запам'ятовування візуальних образів, а також, що ця система підходить для роботи з дітьми дошкільного віку [9]. У роботі Кахілл і Топпіно були чітко виокремлені поняття інтервального і масованого повторення. Це стало важливим етапом на шляху становлення теоретичного фрейму **SRS**. Спеціальне дослідження щодо порівняння інтервального і масового повторення було виконано Кітао з Осацького Університету Освіти (1992) [13].

Таким чином, тема інтервального повторення є надзвичайно цікавою і плодотворною, а інтервальний феномен довгий час досліджувався як фізіологічне і психічне явище. Завдяки здійсненій роботі ми маємо дійсно потужний і дієвий інструмент для вивчення японської мови.

Комп'ютерні технології і SRS. Короткий опис системи.

Зараз завдяки стрімкому розвитку комп'ютерних технологій, можливою стала імплементація когнітивної теорії і реалізація масштабних освітніх проєктів. Створені програми (Anki, Iknow, Memrise, Wanikani та інші), які не тільки допомагають

студентам навчатися, але і навчають їх вчитись, ставити перед собою адекватні когнітивні цілі, набувати навичок самостійного моніторингу та організації навчання.

Освітні ресурси **SRS** центруються навколо двох аспектів: інтервальне повторення і перевірка знань за допомогою тестів. Інтервальне повторення – це техніка запам'ятовування, що базується на принципі повторення матеріалу через визначені інтервали часу, які поступово стають все довшими. Метод набув поширення після досліджень пам'яті та процесу забування німецького психолога Германа Еббінгауса. У книзі *Über das Gedächtnis* (1885) (див: *Memory: A Contribution to Experimental Psychology* Hermann Ebbinghaus (1885) Translated by Henry A. Ruger & Clara E. Bussenius (1913)) [11] була сформульована гіпотеза про залежність ступеню забуття від часу, який проходить з моменту вивчення нового матеріалу. Еббінгаус математично обчислив цю залежність і представив у вигляді графіку (рис. 1):

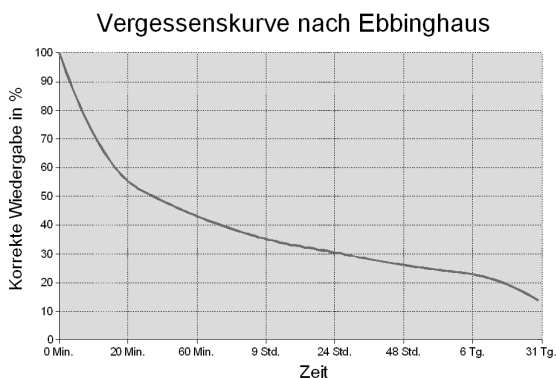

Рис.1 Крива Еббінгауса

З графіку видно, що за перші 20 хвилин забувається до 40% вивченого. Через годину у пам'яті залишається тільки 45% інформації, а після одного дня – тільки 34%. Через шість днів сила пам'яті зменшена до 23% і лише 15% від того, що було вивчено, міцно запам'ятовується. Таким чином, найшвидше процес забування відбувається одразу після отримання нової інформації і уповільнюється з часом. Також Еббінгаус зробив висновок, що нісенітниця (наприклад, набір складів без змісту) забувається швидше. Завдання **SRS** як техніки запам'ятовування – вповільнити процес забування і збільшити кількість матеріалу, який утримується довготривалою пам'яттю. Для цього, базуючись на кривій Еббінгауса, були створені програми з алгоритмом повторення через рівномірно зростаючі проміжки часу. При застосуванні інтервального повторення крива Еббінгауса набуває наступного вигляду (рис. 2.):

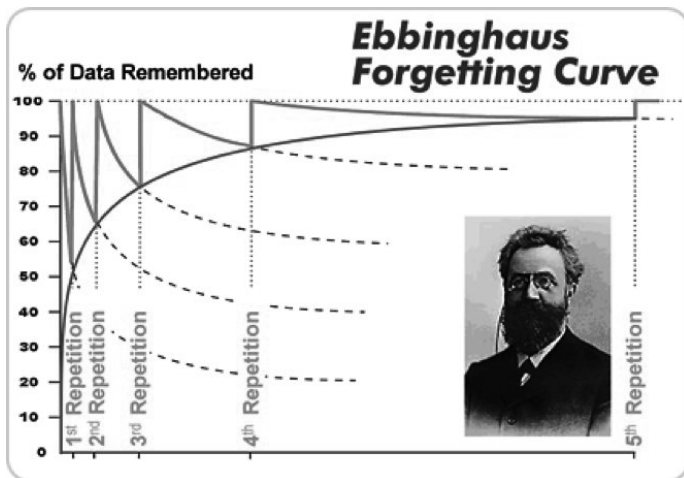

Рис. 2 Крива забування при повтореннях.
(<http://e-kaiwakyozai.com/archives/285>)

Найкращим для повторення є момент, коли інформація починає забуватися, але не забулась повністю. Якщо повторення відбувається запізно, і матеріал вивчається знову, то показник забування знов повертається на початковий рівень 40% за 20 хвилин, тобто процес забування не уповільнюється. Саме тому система інтервального повторення ефективна лише при щоденній роботі.

Досвід впровадження SRS у процес вивчення японської мови. Попередня робота: теоретична основа, опитування студентів і формулювання дидактичних і організаційних цілей.

Під час викладання лексико-граматичного аспекту дисципліни «Сучасна японська мова» студентам пропонується самостійно вивчати лексику, яка передбачена програмою. Успішність засвоєння лексики перевіряється в очному форматі під час виконання граматичних вправ, читання, усного та письмового перекладу. Самостійне вивчення лексики відбувається за умов активного використання SRS, зокрема студентам рекомендовано використовувати для самостійного вивчення лексичного матеріалу сайт Memrise (<https://www.memrise.com>), який також доступний на мобільних пристроях.

Метод інтервального повторення неодноразово обговорювався на японістичному семінарі НУ «Львівська політехніка». Результати цієї роботи представлені на конференції та опубліковані [4, с. 102-104]. Зокрема, було виокремлено і проаналізовано головні теоретичні засади впровадження SRS:

1) Викладач працює в програмі SRS нарівні зі студентами. Проводить спостереження за власним прогресом та обговорює свій досвід зі студентами.

2) Викладач не може рекомендувати студенту якусь програму тільки тому, що вона йому подобається, або є об'єктивно ефективною. Рекомендація має базуватися на твердому теоретичному підґрунті, і студент має чітко розуміти, на яких принципах побудована та чи інша комп'ютерна освітня програма, які психологічні механізми вона активізує. Інструкції щодо використання **SRS** мають бути чіткими і починатись зі вступної лекції на тему кривої забування тощо.

3) Функції контролю мають бути переосмислені і застосовуватися як демонстрація знань, здобутих студентом під час самостійної роботи. Контроль виконується у трьох форматах: 1) Експрес-тести (наприклад, з читання ієрогліфів, уживання слів і словосполучень) і переклади окремих речень під час виконання граматичних вправ. 2) Самоперевірка під час виконання домашнього завдання (наприклад, читання тексту і виконання завдання за його змістом). 3) Комплексна перевірка, яка включає в себе як демонстрацію знань окремих лексичних одиниць, так і розуміння граматичних конструкцій і тексту в цілому.

Крім окреслення теоретичного фрейму використання **SRS**, також було проведене опитування серед студентів різних курсів з метою з'ясування готовності використовувати спеціальні програми під час вивчення японської мови, а також суб'єктивні очікування від цієї практики. На питання нашої анкети зголосилося відповісти 44 респондента. Відповіді на питання «Як в цілому Ви можете охарактеризувати своє ставлення до вивчення іноземної мови за допомогою спеціальних комп'ютерних програм або додатків?» розподілились наступним чином: переважна більшість респондентів (79,5%) відповіли, що освітні програми – це «Корисне доповнення до інших видів занять»; 9,1% обрали відповідь «Корисно для підготовки до екзамену та інших видів контролю»; 9,1% – «Це невід'ємна і основна частина навчання. Більше нічого не треба» і 2,3 % – «Зайве. Даремна трата часу» (Рис. 3).

2. Як в цілому Ви можете охарактеризувати своє ставлення до вивчення іноземної мови за допомогою спеціальних комп'ютерних програм або додатків?

(44 відповіді)

Рис. 3 Результати опитування «Інноваційні технології у вивченні японської мови».

Таким чином, більшість студентів за найкращу форму навчання вважає таку, що поєднує традиційні форми навчання і роботу з комп'ютерною програмою. Цей результат значною мірою вплинув на формат практичного залучення **SRS**: *лексика вивчається за допомогою програми, але результат демонструється в аудиторії*.

Проведена робота дала змогу сформулювати **мету** розвитку дидактичної теорії і практики викладання курсу «Сучасна японська мова»: за допомогою комп'ютерних технологій (ресурсів **SRS**) перейти від практики планування навчального процесу, який базується на підручниках (textbook-based curriculum) до планування, яке було б сфокусоване на студентах (human-based curriculum).

Практичне застосування SRS.

У межах курсу «Сучасна японська мова» студентам першого курсу спеціальності «Прикладна лінгвістика» було запропоновано вивчати лексику що передбачена програмою курсу, на сайті Memrise (<https://www.memrise.com>). Цей ресурс **SRS**, на наше переконання, є одним з найкращих з точки зору лінгводидактики. Він дозволяє відслідковувати прогрес і активність студентів і фіксувати реальну кількість часу, який використали на самостійну роботу; а також – створювати власні курси (набори слів), до вивчення яких залучаються студенти. Була розроблена та впроваджена комплексна програма моніторингу та підтримки самоосвіти серед студентів, яка, зокрема, передбачає наступні заходи: 1) Консультації з використання програми Memrise. 2) Майстер-класи зі створення власних курсів Memrise. 3) Щомісячні студентські колоквиуми та розмовні клуби. 4) Консультації з тайм-менеджменту.

Представлена програма створена на засадах *безперервного навчання* і має на меті сформулювати позицію особистої зацікавленості у навчанні, відповідальне ставлення до самоосвіти, ефективно використовувати час, відведений на самостійну підготовку.

Проміжні результати.

Хоча наша програма існує всього рік, і кількість студентів ще незначна, ми можемо говорити про деякі позитивні результати її впровадження. Серед конкретних результатів зазначаємо: 1) найактивніші студенти першого курсу за 6 місяців користування Memrise опанували понад 1500 слів, працюючи з програмою від 15 до 30 хвилин на день. 2) Завдяки актуалізації номінального часу самостійної роботи вдалось скоротити час аудиторної роботи, відведений на опрацювання підручника *みんなの日本語 初級I 本冊* (замість 160 годин аудиторної роботи витратили 64 години). 3) Якість знань підтверджено високими балами на *日本語能力試験*. 4) Студенти опанували важливу навичку комп'ютерного набору японського тексту та правильного вибору ієрогліфів у текстових редакторах. 5) Покращилось запам'ятовування схожих слів з довгими та короткими складами.

Ми також прогнозуємо поліпшення успішності студентів та покращення психологічно-емоційного клімату на заняттях, збільшення кількості студентів, охочих брати участь у позааудиторній та науковій роботі, складати міжнародні іспити з японської мови, самостійно створювати освітні проекти.

Виявлені недоліки.

Незважаючи на суттєві переваги і дієвість методу інтервального повторення, система не позбавлена недоліків. Наприклад, під час роботи на сайті Memrise, втому може викликати велика кількість повторень при незначному збільшенні кількості нових слів. Оскільки повторювати необхідно кожен день, досить швидко втрачається відчуття новизни. Це негативно впливає на інтенсивність роботи на сайті.

Рекомендації.

Спираючись на теоретичні засади впровадження комп'ютерних освітніх програм і власний досвід роботи з **SRS**, ми сформулювали наступні практичні і методичні рекомендації:

1) На *етапі планування* курсів з використанням **SRS** варто брати до уваги значне скорочення часу, необхідного для успішного засвоєння матеріалу та враховувати необхідність впровадження додаткових матеріалів.

2) На *етапі рекомендації ресурсів SRS* рекомендуємо: а) провести вступну інструкцію з поясненням механізму інтервального повторення; б) протягом навчального семестру проводити моніторинг роботи студентів, вчасно надавати рекомендації і нагадувати про необхідність щоденного повторення; в) пояснити ефект довготривалої пам'яті і надати роз'яснення щодо недовістості тактики «вивчаю за ніч перед екзаменом».

3) На *етапі використання ресурсів SRS* рекомендуємо: а) змінити формат контролю таким чином, щоб студент міг неодноразово продемонструвати отримані знання (наприклад, підбирати матеріали для аудиторного читання і аудіювання з вивченою лексикою, створити студентські розмовні клуби тощо); б) провести для студентів консультації щодо тайм-менеджменту і донести думку про те, що короткотривале, але щоденне навчання ефективніше, ніж екстремальна підготовка в останню хвилину.

4) На *етапі створення методичних посібників і підручників* з японської мови рекомендуємо на основі розділу 新しい言葉 створювати відповідні курси на Memrise або іншому ресурсі **SRS**.

5) На *етапі створення курсів Memrise* рекомендуємо послуговуватись загальними рекомендаціями до створення тестових завдань, зокрема особливу увагу звернути на проблему однозначної відповідності і розрізнення синонімів, унікалі ситуацій, при яких одне завдання може мати декілька правильних відповідей; б) окремо позначати дієслова з する і унікалі плутанини з відповідними іменниками.

Висновки.

Таким чином, **SRS** зарекомендувала себе як ефективний навчальний ресурс, що базується на вагомих теоретичних засадах, дієвість якого підтверджена чисельними експериментами і особистим досвідом використання. Досвід впровадження **SRS** у процес вивчення японської мови вважаємо виключно позитивним, а виявлені недоліки – незначними. Завдяки розвитку комп'ютерних технологій ми отримали ресурс, завдяки якому можна ефективно і швидко досягати різноманітних дидактичних цілей, а в перспективі – впевнено використовувати набуті знання під час спілкування японською мовою і читання текстів.

Розвиток **SRS** в освітніх закладах України є перспективним напрямком діяльності педагогів, філологів, програмістів та інших фахівців. Сьогодні ми відчуваємо брак курсів, створених українською мовою. Усунення цього недоліку є актуальним напрямком подальшої роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуржій А. М. IT-готовність вчителів іноземних мов: методологія, теорія, технології : навчальний посібник / А. М. Гуржій, Л. А. Карташова, В. В. Лапінський. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – 230 с.

2. Застосування комп'ютерних і телекомунікаційних технологій у дистанційному навчанні: навч.-метод. комплекс / В. В. Олійник, В. О. Гравіт, С. В. Антощук, А. Л. Кліменко / за заг. ред. В. В. Олійника. – К.: Міленіум, 2005. – 44 с.
3. Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: навч.-метод. посібник / Т. І. Коваль, С. О. Сисоева, Л. П. Сущенко. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 380 с.
4. Костевич Н. С., Літінська О. Ю. Самоосвіта і комп'ютерні технології у вивченні японської мови / Н. С. Костевич, О. Ю. Літінська // Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців : міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 березня 2017 р. : матеріали / ДВНЗ «КНУ» . – Кривий Ріг, 2017. – С. 102-104
5. Трайнев В. А. Информационные коммуникационные педагогические технологии (обобщения и рекомендации) : учеб. пособие / В. А. Трайнев, И. В. Трайнев. – 3-е изд. – М.: Изд.-торг. корпорация «Дашков и К °», 2007. – 280 с.
6. Шушневич Б. Організація дистанційного навчання іноземних мов в освітніх закладах України : навч. посібник / Б. Шушневич; Університет «Львівський Ставропігійон». – Львів: «Ставропігійон», 2006. – 206 с.
7. Anderson J. R. Cognitive Psychology and its Implications / J. R. Anderson. – 3-rd ed. – New York: W. H. Freeman publishers, 1990. – 500 p.
8. Ausubel D. P., Youssef M. The Effect of Spaced Repetition on Meaningful Retention / D. P. Ausubel, M. Youssef // Journal of General Psychology. – 1965.– Vol. 73 (1). – P. 147-150
9. Cahill A. Young Children's Recognition as a Function of the Spacing of Repetitions and the Type of Study and Test Stimuli / A. Cahill, T. C Toppino // Bulletin of the Psychonomic Society. – 1993. – Vol. 31 (5). – P. 481-484
10. Durgunoglu A. Y. Effects of Repeated Readings on Bilingual and Monolingual Memory for Text /A.Y. Durgunoglu, M. Mir, S. Ariño-Martí // Contemporary Educational Psychology. – 1993. – Vol. 18 (3). – P. 294-317
11. Ebbinghaus H. Memory: A Contribution to Experimental Psychology [Електроний ресурс] / H. Ebbinghaus (1885) ; translated by Henry A. Ruger, Clara E. Bussenius (1913) . – Originally published in New York by Teachers College, Columbia University. – Режим доступу: <http://psychclassics.yorku.ca/Ebbinghaus/index.htm>. – Назва з екрана. Дата звернення: 01.03.2017
12. Maintenance of Foreign Language Vocabulary and the Spacing Effect / H. P. Bahrick [et al.] // Psychological Science. – 1993. – Vol. 4 (5). – P. 316-321
13. Norihiko Kitao. A Study of Spacing Effect in Free Recall of Sentences: on full processing hypothesis / Norihiko Kitao // Japanese Journal of Psychology. – 1992. – Vol. 63 (2). – P. 100-106.

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

О. Литинская, к.ф.н., доцент
Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

ТЕХНИКА ЗАПОМИНАНИЯ «ИНТЕРВАЛЬНОЕ ПОВТОРЕНИЕ» В ПРЕПОДАВАНИИ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА

В статье представлены методические и технические возможности интервального повторения в преподавании практического курса «Современного японского языка»: дается общая характеристика метода и рассматриваются конкретные примеры систем освоения лексико-грамматического аспекта курса, даны практические рекомендации по эффективному внедрению интервального повторения в учебный процесс.

Ключевые слова: виртуальный тренажер, флэш-карты, интервальное повторение, интерактивное обучение, самостоятельное обучение.

О. Litinska, PhD in Philosophy, docent
National University "Lviv Polytechnic", Lviv

SPACED REPETITION LEARNING TECHNIQUE IN TEACHING JAPANESE

The article presents the methodical and technical possibilities of spaced repetition in the teaching of the practical course of "Modern Japanese Language": the general characteristics of the method; specific examples of systems for mastering the lexical and grammatical aspect of the course and practical recommendations for the effective implementation of spaced repetition in the teaching process are given.

Key words: virtual simulator, flash cards, spaced repetition, interactive training, self-learning.

УДК 378.147

Ю. Локишина, викладач
Харківський національний
педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди, Харків

ВИВЧЕННЯ ЯПОНСЬКИХ РЕАЛІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕО КУРСУ 新日本語の中級

Стаття присвячена особливостям викладання японських реалій на заняттях з японської мови. Аналізуються реалії, що зустрічаються у відео курсі 新日本語の中級, а також переваги та недоліки використання цього відео при вивченні реалій. Надаються деякі методичні рекомендації щодо поліпшення процесу вивчення реалій.

Ключові слова: японські реалії, відео, викладання, методичні рекомендації

Тема реалій є достатньо актуальною при викладанні японської мови, адже дозволяє підвищувати вмотивованість студентів при вивченні мови і одночасно культури Японії.

Метою статті є аналіз особливостей викладання японських реалій за допомогою відеоматеріалів. Об'єкт дослідження – реалії, що зустрічаються у відео курсі 新日本語の中級 [5].

Відеокурс 新日本語の中級 розрахований на дорослу аудиторію, що вже володіє базовою японською мовою. Може використовуватися на 3-4 курсах вищих навчальних закладів, де вивчають японську мову як основну або як другу іноземну мову.

Отже, маємо наступні завдання: дослідити, які реалії зустрічаються у відеокурсі 新日本語の中級, виявити переваги та недоліки використання цього відео при викладанні японських реалій, а також надати деякі методичні рекомендації щодо поліпшення процесу вивчення реалій.

Реалії посідають важливе місце у теорії і практиці перекладу. Реалії є яскравим прикладом елементів тексту, що не перекладаються. Реалії – це слова, що називають елементи побуту та культури, історичної епохи та соціального укладу, державного устрою та фольклору, тобто специфічних особливостей даного народу, країни і є чужими іншим народам і країнам. Переклад реалій – частина великої проблеми відтворення національного й історичного колориту. Багато авторів займалися дослідженням реалій; серед них Пеньковський Л., Верещагін Е., Костомаров В., Реформацький А., Влахов В., Флорін С. та інші.

У статті ми зробимо акцент на викладанні реалій не лише з точки зору перекладознавства, а і з точки зору їх використання як засобу підвищення зацікавленості студентів у вивченні побуту, культури та навіть психології сучасних японців. У цьому аспекті реалії розглядаються багатьма японськими дослідниками, зокрема викладачами міжнародного інституту вивчення японської мови 小玉安恵 (こだま・やすえ)、阿部洋子 (あべ・ようこ)、中村雅子 (なかむら・まさこ), які рекомендують використовувати різноманітні відео і фотоматеріали, в тому числі і зроблені власноруч [1, 3]. Окрім того, у підручнику мідзуе сасакі 日本事情入門 підібрані фотографії і тексти з цікавих тем, починаючи з природи і пор року Японії і закінчуючи проблемами навколишнього середовища і історією [4, с. 4].

Сутність проблеми полягає у тому, що у вітчизняній лінгводидактиці тема використання відео при викладанні японських реалій не представлена. Тому ми вважаємо за необхідне її розробку, адже відео значно полегшує процес вивчення японських реалій.

Нажаль, перебуваючи в Україні, далеко від Японії, важко зробити ідеальну відео добірку. Тому ми, дослідивши існуючі відеокурси, зупинились на 新日本語の中級 як на найбільш ефективному, на нашу думку, для вивчення японських реалій.

Перейдемо безпосередньо до відеокурсу 新日本語の中級, який було розроблено у 2000 році колективом авторів для association for overseas technical scholarship. Курс складається з 20 уроків, кожен з яких поділяється на 2-3 діалоги. Окрім того, додається підручник, за допомогою якого є можливість більш детально зупинитися на граматиці та лексиці середнього рівня складності.

Подивимось на теми відеоуроків: 第一課 尋ねる・確かめる、第二課 電話で連絡する、第三課 頼む、第四課 許可をもらう、第五課 誘う・断る、第六課 訪問する・紹介する、第七課 症状を伝える、第八課 買い物する、第九課

道を尋ねる、第十課 手順を説明する、第十一課 人と付き合う、第十二課 比較する、第十三課 苦情を言う・謝る、第十四課 褒める・けんそんする、第十五課 仕事について話す、第十六課 例える、第十七課 相談する・提案する、第十八課 計画を立てる、第十九課 意見を述べる、第二十課 環境を考える。

Практично у кожному з уроків містяться реалії: 1 урок 緑の窓口、指定席券、時差通勤、ラッシュ; 2 урок 電車の事故、新宿駅; 3 урок 転勤; 5 урок jリーグ、国立競技場、南口の改札、千駄ヶ谷駅、二次会、もう一軒; 6 урок 和室、 як ходити у гості в японії; 7 урок 病院 (診察券、スリッパ、薬); 8 урок 現品限り; 9 урок 東京デイズニーランド、東京駅、jrの京葉線、舞浜駅; 10 урок ぎよざ; 12 урок 一戸建て порівнюємо ціни; 13 урок 騒音問題; 14 урок як правильно робити і приймати компліменти; 15 урок бесіда про роботу в Японії 転職組み; 16 урок ldk, そば屋、家の高さ; 18 урок 富士登山の計画、富士山の五合目、新幹線、八合目、山小屋、旅行代理店、東北、温泉ツアー、十和田湖遊覧、バックツアー; 19 урок マンション、大阪、核家族; 20 урок ごみの分け方 (燃えるごみ、燃えないごみ、金属類、ガラス類、そうだごみ、リサイクル、アルミ缶収集機、玄関。

Як бачимо, серед реалій ми зустрічаємо три типи:

- окремі поняття, як то «зелені віконця», білети, з вказаним місцем, кімната у японському стилі, гьодза (китайські пельмені), власний будинок, кухня-вітальня, ресторанич локшини соба, поїзди шінкансен, гірський готель, туристичний кіоск, туристичний тур з відвідуванням онсенів, пакет турів, багатоповерховий будинок поліпшеного планування, ядерна родина, генкан (вхід до японської традиційної оселі);

- географічні назви та власні назви, як то японська футбольна ліга, станція Шіндзюку, національний стадіон у Токіо, станція Чійода, токійський диснейленд, токійський вокзал, лінія jr Кеййю, станція Майхама, гора Фуджі, регіон Тохоку, озеро Товада, Осака;

- більш широкі поняття, які характеризують ту чи іншу сферу життя сучасних японців, особливості культури та психології. До цієї групи увійшли цілі теми, такі як поїздка на роботу, виходи зі станцій jr, як ходити у гості, як робити і приймати компліменти, ставлення до роботи, специфіка формування цін, як планувати сходження на гору Фуджі, проблема шуму у сучасних містах, розподіл сміття.

Звичайно, всі три групи мають спільні межі і взаємопов'язані.

Проаналізувавши реалії відеокурсу, перейдемо до другого етапу нашого дослідження і створимо своєрідний алгоритм заняття з японської мови для більш ефективного засвоєння реалій:

1. Дивимось відеоурок.
2. Студенти намагаються відтворити японською мовою зміст діалогу.
3. Дивимось відео ще раз, натискаємо паузу після кожного речення. Студенти повторюють речення і перекладають його.
4. Дивимось відео урок ще раз. Уточнюємо інформацію, яку не зрозуміли при першому перегляді. Визначаємо, які реалії нам зустрілися і як саме ми їх переклали.
5. Якщо нам зустрілися реалії з 1 та 2 груп, знаходимо додаткову інформацію щодо цих реалій в інтернеті. Якщо реалії відносяться до 3 групи, слухаємо коротеньке

пояснення викладача та отримуємо додаткове домашнє завдання – зробити доповідь або написати реферат з цієї теми.

Наприклад, ми зустрїли у першому уроцї слово 緑の窓口. Студенти легко можуть знайти в інтернетї пояснення до цього слова українською чи російською мовами. Вони отримають декілька варіантів перекладу «зелені віконця», «зелені білетні каси», «каси шинкансен midori no madoguchi» та інші. Рекомендуємо розширити пошук за допомогою звернення до японських тлумачних словників. Наприклад, [緑の窓口] 国鉄が旅客列車の特急券・寝台券・指定席券などをコンピュータによって発売するために設けた窓口 [6, с. 1241].

Під час пошуку інформації студенти обов'язково замисляться над походженням даного явища, поняття чи слова, і це спонукає їх до більшої зацікавленості у вивченні японської мови. Крім того, користуючись як україномовними так і япономовними носіями, вони автоматично отримають більше практичних навичок.

Можливе поєднання пошуку інформації з більш легкими поясненнями японською мовою. Все залежить від загального рівня групи студентів. Наприклад, 7 урок присвячений лікарні. Там нам зустрічається реалія 診察券 оглядовий талон. Ми можемо запропонувати студентам подивитися не лише відео, а й фото та текст схожої тематики. 保険証など

初めて病院へ行くときは、保険証を持っていかなければなりません。ふつう、かかったお金の30パーセントを自分で払います。

二度目に行くときは診察券を持っています。

病院でもらう薬は紙の袋に入っています。[2, с. 15].

З іншого боку, існують такі реалії, які, на перший погляд, здаються цілком зрозумілими для наших студентів. Наприклад, 東京駅 - токійський вокзал. І тут важливою є роль вчителя, який зверне увагу студентів на відмінності токійського вокзалу від, скажімо, київського чи харківського. Адже, 東京駅 поєднує у собі і залізничний вокзал, і метро, і станцію шинкансен, а такого в Україні просто немає. Головне, щоб пошук інформації і презентація її японською мовою приносили задоволення і поширювали обізнаність студентів. Привчивши їх шукати необхідну інформацію, ми зможемо отримати якісного фахівця з широким світоглядом.

Але хотїлося б відмітити і недоліки курсу 新日本語の中級. Деяка інформація, що подається у ньому, вже застарїла. Так, у 1 уроцї ми зустрічаємо kiosk、禁煙時間, у 8 – ウォークマン, у 10 уроцї – ワープロ, а у 17 – 禁煙席. Усі ці слова були частиною побуту японців ще зовсім недавно. Тому не слід їх викреслювати з занять. Навпаки, ми можемо використати їх навіть з більшою користю. Наприклад, ми можемо дати студентам завдання більш аналітичного характеру – з'ясувати, чому зі станцій їг зникли кіоски, коли саме це сталося. Або після перегляду відеоуроку 1 і 17 викладач може звернути увагу студентів на те, що проблема місць для некурців вже більше не є актуальною, і дати завдання зробити на наступному уроцї доповідь про те, коли саме був прийнятий закон про заборону куріння у місцях загального користування в Японії, що призвело до цього, а також провести аналогії з сьогоденням українців.

Зробимо висновки.

Ми рекомендуємо використовувати відео *新日本語の中級* раз на тиждень на 3-4 курсі для студентів, які вивчають японську як основну або як другу іноземну мову. Крім того, можливе використання цієї методики і при індивідуальному навчанні.

Вивчення реалій сприятиме підвищенню мотивації студентів до вивчення японської мови та культури, а також навчить студентів пошуку інформації і самостійному мисленню. Дещо застаріла інформація, що зустрічається серед реалій курсу *新日本語の中級*, може також стати у нагоді. Головне – підштовхнути студентів до самостійного зіставлення культурних традицій Японії і України, що надалі сприятиме більш глибокому взаєморозумінню між нашими народами.

Наукова новизна полягає у спробі поєднання перекладознавчої теми з суто педагогічною. У статті ми зробили акцент на викладанні реалій як засобу вивчення побуту і культури сучасної Японії, і в свою чергу, як засобу підвищення мотивації студентів. Окрім того, рекомендації щодо використання відео *新日本語の中級* мають практичне значення і можуть використовуватися на заняттях з японської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 阿部洋子、中村雅子. 授業のヒント. 外国語学習に文化理解を取り込む//日本語教育通信. 第55号—国際交流基金日本語グループ. —東京, 2006. —6-7頁
2. 高 偉建、前田綱記. 写真で見る日本人の生活「お大事に」…病院へ行く//日本語教育通信. 第48号—国際交流基金. —東京, 2004. —14-15頁
3. 小玉安恵、阿部洋子. 授業のヒント. ビデオの教材の使い方(2). //日本語教育通信. 第50号—国際交流基金. —東京, 2004. —10-11頁
4. 佐々木瑞枝・著. 日本事情入門. —アルク, 1995. —100頁
5. 新日本語の中級 会話ビデオ・DVD// (財) 海外技術者研修協会. —東京, スリーエーネットワーク, 2004.
6. 山田俊雄. 新潮現代国語辞典. —新潮社版, 1985. —1408頁

Стаття надійшла до редакції 31.03.17 р.

Ю. Локшина, преподаватель

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды, Харьков

ИЗУЧЕНИЕ ЯПОНСКИХ РЕАЛИЙ С ПОМОЩЬЮ ВИДЕО КУРСА *新日本語の中級*

*Статья посвящена особенностям преподавания японских реалий на занятиях по японскому языку. Анализируются реалии, которые встречаются в видеокурсе *新日本語の中級*, а также преимущества и недостатки использования этого видео при изучении реалий. Даются некоторые методические рекомендации по поводу улучшения процесса изучения реалий.*

Ключевые слова: японские реалии, видеокурс, преподавание, методические рекомендации.

Y. Lokshyna, teacher

H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv

LEARNING OF JAPANESE REALITIES WITH THE HELP OF VIDEO COURSE 新日本語の中級

The article is devoted to the peculiarities of teaching of Japanese realities during the lessons of Japanese language. There is an analysis of realities from video course 新日本語の中級 and also advantages and shortcomings of the usage of the course. There are also some methodological recommendations about an improvement of the learning process of realities.

Key words: Japanese realities, video course, teaching, methodological recommendations

УДК 378.147

Ю. Міцуморі, викладач

Софійський університет Святого Климента Охридського,
Софія, Болгарія

三森 優, 客員講師

ブルガリア “聖クリメント・オフリドスキ” ソフィア大学,
ブルガリア, ソフィア市

CBI・CLILを意識した上級日本語授業の取り組み —ブルガリア・ソフィア大学日本語専攻4年生対象授業実践—

現在、ブルガリア“聖クリメント・オフリドスキ”ソフィア大学日本学専攻（以下「ソフィア大学」）の学部最終年次となる4年生は、その多くが1年間日本へ留学しブルガリアへ帰国した学生たちである。学生の日本語習得レベルはほぼ日本語能力試験N2レベル以上で、N1取得者も数名在籍する。これら2015-2016年度及び2016-2017年度の4年生の授業では、ポッドキャスト番組作成、在ソフィアの邦人商社マンをゲストに呼んだ事業企画プレゼンテーション発表、ソフィア大学へ日本から留学している邦人留学生との開発教育ワークショップ、リアルタイムの日本ドラマ鑑賞といったような、教科書を使用しない、よりオーセンティック且つ学生たちの実際の日本語運用に資するような授業を志向し取り組んできた。これは内容を重視するいわゆる「Content-Based Instruction」であり、また最近日本語教育界でも取り入れられている「CLIL」とも言えるものである。ICTの著しい発展を背景に21世紀型スキルとその教育が叫ばれる現代においては、自ら情報を発信し、教室内においても他者理解及び異文化理解を促進させながら、それぞれ共通の課題を解決するような授業実践が求められている。本稿では、このような現在の日本語教育の文脈におけるこれまでの授業実践を報告し、さらに、アカデミックな日本語専攻というコースの中で今後どのような具体的な授業実践が可能かについて述べる。

キーワード：CBI、CLIL、上級学習者、CEFR「C」レベル

1. ソフィア大学での日本語授業

現在、ソフィア大学では学部1年生から4年生まで各学年に「日本語」の授業が設けられている。現在の「日本語」授業時間数は、前期後期ともに各15週で、それぞれ、1年生が前期週16時間及び後期14時間、2年生は前期14時間及び後期13時間、3年生は前期後期ともに14時間、4年生は前期8時間及び後期10時間となっている。この時間数で1年生は初級を1年間で終え（主教材は『みんなの日本語Ⅰ』及び同『Ⅱ』）、2年生は初中級から中級、3年生は中級から中上級レベルを学ぶ。現学科長の目指すコースの最終的な到達目標は4年卒業時でCEFR（欧州言語共通参照枠）のCレベルだが、現時点では実質客観的に日本語のCレベルを測る手段がなく（注1）、Cレベルに到達するための授業内容をCEFRの能力記述文を参照しながら構築している状況である。特に、高等教育機関という性格上、アカデミックレベルの日本語を志向することも必要のため、2014-15年度から4年生の後期授業では最終的に日本語でA4用紙8枚から10枚（12,800字から16,000字）程度の修了レポートを書かせ、それについての口頭試問を行うようにしている。

このように現在の4年生の授業では、アカデミックな日本語の育成を目標に取り入れているが、Cレベルの「熟達した言語使用者」は決してアカデミックのみの活動ができる者とは限らない。では、どのような活動を行える者がCレベルに到達するのだろうか。これまで4年生の授業ではこの点を常に考えながら、CEFRのCレベルの能力記述文を考慮したうえでやってきた。具体的には2015-16年度の4年生の授業では、「ポッドキャストで意見、感想、文化紹介を配信する」活動や、ソフィア在任の邦人商社事務所長を招いての「事業計画プレゼンテーション」、さらに「開発教育」を題材に邦人留学生との授業を行うなどの取組みを行った。以上の授業内容は、「Cレベルは何ができるか」ということに加え、21世紀型スキルやキーコンピテンシーにも考慮し、その育成も目指しながら検討した。

2. CBIとCLIL

近年、日本語教育ではCLIL（Content Language Integrated Learning）という教育方法が取り上げられている。また、米国ではこれ以前にCBI（Content-Based Instruction）も開発されている。両者はともに「内容（教科）」と「言語」を同時に教える、という点で非常に似通っている。CLILは1990年代初期の調査段階から、先行する教育法のCBI、さらにイメージジョン・プログラムを参考にしており、これらを一括りにした教育方法とも言われている（黒澤 2015）。CLILとCBIの違いは、CBIが第二言語環境で、主に英語を用いながら内容・教科を教えることに対し、CLILは外国語を用いて教科を教えるという点である。また、CBIはアメリカ発祥、CLILは欧州評議会が設定した用語である。さらに、CBIは言語に重きが置かれるのに対してCLILは教科と言語双方の学習が1:1であるという（池田 2011）。このようにその出自、環境、また重点も異なるが、内容（教科）と言語をともに学習するという点では、共通している。

CLILは4つの「C」、つまり「Content」、「Communication」、「Cognition」、「Community/Culture」というフレームワークを有しており、特に「思考（Cognition）」が重要な役割を果たしている。CLILではインプット、アウトプットともに行われるが、多くのタスクを用いるCLILでは、インプットからアウトプットへ向かう言語処理過程での学びが重要となっている。学習者たちは、グ

グループワークやペアワークを通じて、コミュニケーションを図りながら課題についての思考も行わなければならない。このような活動はコミュニケーションを取るだけでは成り立たず、学習者間で協力して課題を遂行するまさに「コラボレーション（協働）」も必要となる。これらの活動では読む・話すなどの単体の技能はもちろん、4技能を統合的に使用することが必要になってくる。さらに、学習者に与えられるタスクは異文化理解の側面を持つ素材や時事・社会問題も多分に利用される。このような課題を、協働を通じながら遂行していく場合、異文化への気づきや地球市民意識の醸成も期待できる。

上記のような利点を踏まえ、4年生の授業ではCLILを参考に授業を組み立てることを考えた。さらにOECDのキーコンピテンシーでも「テクノロジーを活用する能力」や「異文化理解能力」が取り上げられていることから、CLILに加え、テクノロジーの活用や異文化理解の側面を授業に組み込むようにした。その結果、2015-16年度の4年生の授業では教科書を用いず、「ポッドキャスト番組作成」、「事業計画プレゼンテーション」、「開発教育」の授業を行った。「ポッドキャスト」や「事業計画プレゼンテーション」は、言語環境としてはFL環境のためCLILと同様だが、他教科をトピックとして扱っていないため、CLILというよりはCBIに近い。それに対して、「開発教育」は日本でもこれまで「総合的な学習の時間」などで学校教育でも扱われており、「社会科」などの教科授業に近いと思われる。いずれにせよ、4年生の授業はこのように「内容」を重視し、且つ「課題」を遂行させる取り組みを行った。

3. 具体的な授業内容

3.1 ポッドキャスト番組作成

ここでは具体的な授業内容、及び流れについて述べる。まず「ポッドキャスト番組作成」では、モデルとなる日本のポッドキャスト番組の聞き取りから行った。実際に授業の参考にした番組は、当時日本のiTunesポッドキャストランキングで上位にランキングされていたTBSラジオの『安住紳一郎の日曜天国』である。日本でも非常に人気の高いラジオ番組であり、ポッドキャストでも上位に名を連ねていた（注2）。

授業では、この「日曜天国」を聞く前に、まずこの番組がどのようなものか説明を行った。これはインプットの一環である。さらに、実際にある回の番組を聞かせ、内容を聞き取らせた。ここで注意したのは、単なるラジオ番組を素材とした聴解の授業にならないようにしたことである。あくまでも授業の目標は「ポッドキャスト番組を自分たちで作る」ことである。そのため、「日曜天国」を参考に、ラジオ番組の始まり方、トークの内容、パーソナリティ間のやり取りなど、番組の進行方法も意識させた。

以上をもとに、学生たちにペアのフリートーク形式の番組を作ることに取り掛かせたわけだが、ポッドキャストを作り配信するにはまず、ブログも作成しなければならない。そのため、学生たちにはポッドキャスト番組を作る前段階としてブログ作成から取り組ませた。ブログはポッドキャスト配信が比較的容易な「Seesaaブログ」で作らせ、内容は各ペアの自己紹介とした。これらのペアが、そのまま自己紹介に続いてポッドキャスト番組をそれぞれアップロードすることになる。ポッドキャスト番組作成授業はこのような活動から始めたが、既にここ

まででリスニングによるインプット（知識の獲得）、ペアワークによる内容を検討するコミュニケーション・コラボレーション、そしてブログでのアウトプット（ライティング）と、4技能を使用しながらの活動となっている。さらに、ここまででTBSラジオへ視聴者からのメールも送らせるという活動も行うことによりアウトプットの割合も増やした。

そして、次の段階として実際のペアフリートークの内容の検討、番組に用いる音楽の編集、へと授業を進めた。音楽は著作権フリー素材を用いることに注意させながら、「Audacity」という編集ソフトを用い、音楽編集を実際に授業で行うという、OJT方式とも言える方法での課題を与えた。フリートークのトピックはブルガリアと日本での文化の違いという点を主に取り上げるように指導した。ただし、留学をしていない学生も在籍していたので、日本人にブルガリア文化を紹介するという可とした。

以上のように、ポッドキャスト番組作成授業はCBI・CLILの方法として十分な資格を備えたものとなった。特にICTの活用もここでは意識している。学生たちは音楽編集ソフトの利用に困難を覚えていたようだが、最終的にどのペアも番組の各回を作成することができた。なお、番組名は「ブルガリアって？」であり、現在も各回iTunesでダウンロードできるようになっている。

3.2 事業計画プレゼンテーション

ポッドキャスト番組作成に続き行ったのは、「事業計画プレゼンテーション」である。これは、4名ないし5名で1グループの合計4グループがそれぞれ日本の総合商社へ自分たちの事業アイデアを売り込む、という課題を行う授業である。各グループはブルガリアで事業化できそうなアイデアを考え、ブルガリアに事務所を持つ日本総合商社事務局長へプレゼンテーションを行う。ブルガリアには三菱商事ソフィア事務所があるため、最終的な発表会には同社ソフィア事務局長にご協力を仰ぎ、主賓としてプレゼンテーションを聞いてもらった。

この授業も、最初の授業では、事業計画で使われるビジネス用語を取り上げたり、実際に日本の学生たちが行った同様のプレゼンテーションを動画で視聴したりして、事業企画作成の前段階の導入を行った。授業は90分2コマで5回というスケジュールである。そのため、時間も限られていることから、授業はグループワークでプレゼンテーションのためのスライドを話し合いながらその場で作成していくという方法を取った。

プレゼンテーションの時間は各グループとも15分程度で、最終的な発表会の前には、4年生以外の学生にも数名協力を仰ぎリハーサルを行った。リハーサルでは、発表グループの学生たちは他のグループの学生たちから多くのフィードバックを受け、それぞれのグループがより良いプレゼンテーションを作るよう活発な意見交換が行われた。これには、実際にソフィア事務局長に見せるという現実に即した状況のため、プレッシャーや強いモチベーションなど、多くの要素が背景にあったと考えられる。授業後の学生の感想にも「実践的な内容だった」というのが見られた。

発表会の後には、主賓としてご協力いただいた事務局長からも好意的なコメントをいただき、機会があればまた同様のプレゼンテーションを行うという前向きな相談もすることができた。結果として参加者たちからは好意的なコメント

をもらえた授業実践だが、この授業も、コンテンツ（内容）を中心に4技能の統合的活用、グループで内容を検討する（思考する）コミュニケーション及び協働、そして現実的なアウトプットという、特にCLILの要素を取り入れた授業を志向している。

3.3 開発教育ワークショップ

さらに2015-16年度後期には、日本人留学生を交えての「開発教育」の授業を行った。これは、主に「貧困の輪」というワークショップをグループワークで行うものである。資料は公益社団法人愛知県国際交流協会のサイトにあるので、その資料をそのまま用いて授業を行った。この資料は日本人向けの開発教育資料なので、CLILでも推奨されている「オーセンティック」な素材である。読み物も、決して加工されているわけでもなく、日本語学習者にはハードルが高いものであることは確かである。しかしながら、授業ではあえてその資料を用い、辞書・インターネット、さらに同じグループの日本人留学生をリソースとして活用することを勧めながら、グループワークをさせた。

この授業では、インプット（オーセンティックな読み物）、そしてインプットで得た各自の情報のグループ内での共有、さらにその情報をもとに貧困がどうして起こるのかというその因果関係を議論しながら検討、最終的にポスターに付箋で理由や解決方法を貼り付けて、全員の前で発表、という流れで進めた。ここには、日本人留学生が参加しているため、議論の際には異文化の気づきが双方にあったようである。これは「2」で記述の通り、より教科の授業にも近く、CLILの実践授業として、CLILの各要素が統合された授業となった。

4. 終わりに—今後の展望—

これまで述べてきたように、CBIやCLILを意識しながらソフィア大学4年生の授業を現在行っているが、2016-17年度の現在は日本文学を素材に取り上げ、授業を行っている。文学はCEFRでもまさに「C」レベルとなり、難易度が高いが、まずは日本のドラマの視聴から取り上げ、そこに表現されている登場人物の心情の機微、それぞれの場面での象徴的效果など、少しずつ文学的にアプローチできるよう取り組んでいるところである。現時点ではテレビドラマの視聴が終わり、文学作品を一つ取り上げ、それについて、読解を進めながら各自が解釈を行えることを目標として授業を継続しているところである。学生たちは「日本文学専攻」の学生であり、ブルガリア語で日本文学の講義も受講している。このように日本文学を専門として学部で学ぶ彼らの知識・専門性、及びアカデミックスキルの向上もこの授業では目指している。現在の文学授業の取り組みの結果については、2016-17年度のコースが終了した時点で、また考察を加えたいと考えている。

注

1. 日本語能力試験N1レベルでは、一部読解でCレベルがあるものの、N1レベル認定がCレベル到達を表しているわけではなく、海外で行われる大規模客観試験では現時点で日本語Cレベルは測られていない。

2. 当番組は授業を行った時点（2015年度前期）では配信されていたが、2016年6月30日をもって、ポッドキャスト配信から撤退した。現在は「TBS ラジオCLOUD」で配信されている。

資料文献

池田真, 2011, 「CLIL (Content and Language Integrated Learning) の方法論」 プリティッシュカウンシルホームページ (2017年3月7日取得: <https://www.britishcouncil.jp/sites/default/files/eng-clil-overall-presentation-01-jp.pdf>)

————, 2014, 「上智大学の実践: 「内容言語統合型 (CLIL)」 が切り拓く大学英語教育の可能性」 『外国語教育フォーラム = Forum of Language Instructors』 金沢大学外国語教育研究センター, 8:59-68

和泉伸一, 2016, 『フォーカス・オン・フォームとCLILの英語授業』 アルク

市川新剛, 2015, 「CLIL内容重視型教授法の特徴とその効果」 『名古屋学院大学論集 言語・文化篇』 名古屋学院大学総合研究所, 27-1:51-57.

稲葉みどり, 2014, 「外国語運用力を高めるための学習活動の実践ー “使いながら学び、学びながら使う” ー」 『教養と教育』 愛知教育大学, 13:15-23.

沖原勝昭, 2015, 「CLIL 導入の目的と実施形態」 『京都ノートルダム女子大学研究紀要』 京都ノートルダム女子大学, 45:59-70

栗山恵子, 2011, 「実践可能なCBI モデルとは? 初級CBI の課題を踏まえて」 『Proceedings of the 18th Princeton Japanese Pedagogy Forum』 プリンストン大学, 106-116.

黒澤純子, 2015, 「小学校外国語活動における内容言語統合型学習の授業計画試案: 本物の素材を使用して」 『東邦学誌』 愛知東邦大学, 44:37-38.

小林香保里, 2011, 「開発教育を取り入れた英語教育ー参加型手法の実践ー」 『大阪女学院大学紀要』 大阪女学院大学, 8:201-214

坂本旬, 2008, 「「協働学習」とは何か」 『生涯学習とキャリアデザイン』 法政大学キャリアデザイン学会, 5:49-57.

佐藤雅彦・柴田健, 2016, 「CLIL を用いた上級日本語教育の試みー SFA をビジネス書で学ぶ総合クラスの事例ー」 『秋田大学教育文化学部教育実践研究紀要』 秋田大学教育文化学部附属教育実践研究支援センター, 38:139-150.

佐藤雅彦・宮本律, 2014, 「CLIL を用いた日本語教育の試みー中級読解・作文クラスでの事例ー」 『秋田大学教育文化学部教育実践研究紀要』 秋田大学教育文化学部附属教育実践研究支援センター, 36:139-150.

清水順子, 2016, 「CLIL 理論に基づいた「日本事情」の可能性ー 伝統文化から現代日本を理解する試みー」 『北九州市立大学国際論集』 北九州市立大学国際教育交流センター, 14: 147-155

寺秀幸, 2016 「書評 CLIL (内容言語統合型学習): 上智大学外国語教育の新たな挑戦 第1巻 原理と方法」 『大阪女学院大学国際共生研究所通信 RIICC Newsletter』 大阪女学院大学国際共生研究所, 7:4.

豊田順子, 2015, 「オンラインメディアリソース活用型CLIL--21世紀型学力を目指して」 『研究論集』 関西外国語大学, 102: 71-89.

二五義博, 2015, 「ヨーロッパのCLIL (内容言語統合型学習) に関するパイロットスタディーー呉市公開講座におけるCLIL 的授業の実践を通してー」 『中国地区英語教育学会研究紀要』 中国地区英語教育学会, 45: 61-70

北條礼子, 2016, 「小学校英語教育における内容言語統合型学習 (CLIL) の可能性: ドイツにおける CLIL をはじめとする英語教育事情にも注目して」 『上越教育大学研究紀要』 上越教育大学, 36:185-192.

宮島良子・金村久美, 2016, 「内容言語統合型学習 (CLIL) で読み解く日本法教育研究センター (CJL) のプログラムデザイン: ミッションポリシー、カリキュラムからコミュニティ形成まで」『Nagoya University Asian Law Bulletin』名古屋大学法政国際教育協力研究センター, 2:2-24.

茂木淳子, 2013, 「CLIL(内容言語統合型学習)的外国語活動の実践とその効果」『教育実践研究』上越教育大学学校教育実践研究センター, 13-18.

吉島茂・大橋理枝・奥聡一郎・松山明子・竹内京子, 2004, 『外国語教育II 外国語の学習、教授、評価のためのヨーロッパ共通参照枠』朝日出版社

渡辺素和子, 2011, 「Content-Based Instruction における評価の問題と提案」『Journal CAJLE』ポートランド州立大学, 12-60-76.

渡部孝子, 2010, 「フィンランドにおけるContent and Language Integrated Learning に関する基礎研究」『群馬大学教育実践研究』群馬大学教育学部附属学校教育臨床総合センター, 27:209-218.

COSTE, D., MOORE, D., ZARATE, G., 1997, “Compétence plurilingue et pluriculturelle”, Conseil de l’Europe :70. (=2011, 姫田麻利子訳, 「複言語複文化能力とは何か」『大東文化大学紀要〈人文科学編〉』大東文化大学, 49: 249-268) .

Takano, N., Kambara, J., Kedoin, E., & Suzuki, Y., 2016, “小学校英語にCBI/CLILを: メリットとコツ[CBI/CLIL for elementary school English: Benefits and tips]” In P. Clements, A. Krause, & H. Brown(Eds.), Focus on the learner. JALT.

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

УДК 378.147

Д.Ояма, докторант

Докторантура Осацького міського
університету, Осака, Японія

大山大樹, 後期博士課程
大阪市立大学大学院、日本国大阪市

グループワークにおける参加と不参加の繰り返しによる リフレクションの生成

大山(2016)は、不参加の機会(タスクに参加せず、発語しなくてもよい機会)を構造的に組み込んだ「グループ形式でペアワーク」というデザインを開発し、不参加の機会がリフレクションの場として利用されていることを明らかにした。しかし、なぜそのような事態が可能になったのかについては曖昧なままである。そこで、本論文では、大山(2016)のデータの再検討を行った。その結果、タスクへの参加と不参加の機会が繰り返される構造が効果的に機能していることが分かった。この知見は、学習者たちにリフレクションを促すための手がかりとなるものであり、グループワークの質の向上に貢献するものである。

キーワード: グループ形式でペアワーク, リフレクション, 参加と不参加の繰り返し

1. はじめに

近年、「学習者中心」の学習—教育観のもと、学習者たちの積極的な学び合いが目指され、授業ではグループワークが重要視されている。ただし、武藤(2013)が指摘するように、会話の活発さが目指されるあまり、発語しないことは否定的に捉えられる傾向にある。そのような中、大山(2016)は、不参加の機会（タスクに参加せず、発語しなくてもよい機会）を構造的に組み込んだ「グループ形式でペアワーク」というグループワークのデザインを開発した。そして、不参加の機会がリフレクションの場として利用されていることを明らかにし、不参加の機会をデザインに組み込むことの有効性を指摘した。

リフレクションが重要なのは、それが主体的な学びにつながるるとともに、課題の達成の質を高めるからである。例えば、ショーン(2007)は、様々な分野のプロフェッショナルが実践をよりよく成し遂げるにあたり、リフレクションが重要な役割を果たしていることを明らかにしている。そして、リフレクションを「行為についてのリフレクション (reflection on action)」と「行為の中のリフレクション (reflection in action)」に区別している。前者は、ひとつの実践の経験を次に活かすために、その実践が終わった後に行われるものである。後者は、目の前の課題をよりよく達成するために、実践の最中に、これまでの自身の経験を参照することである。この区別に従えば、大山(2016)は、後者のリフレクションについて言及しており、不参加の機会が、学習者たちにとって、これまでに学んできた内容を見直す場になっていることを明らかにした。

しかしながら、大山(2016)では、なぜ不参加の機会がリフレクションの場として利用され得たのかについては、曖昧なままである。そこで、本論文では、大山(2016)において示された知見をより精緻化することを目指し、データの再検討を行う。そして、その結果として、タスクへの参加と不参加の機会が繰り返される構造が、リフレクションの場の生成に効果的に機能していることを示す。

以下では、まず「グループ形式でペアワーク」のデザインを紹介し、次に分析のデータの概要を示す。そして、動画のトランスクリプションを用いて分析と考察を行う。

2. グループ形式でペアワークの概要

「グループ形式でペアワーク」の活動では、学習者たちが3人グループを作ったうえでペアワークを行う。ひとつのタスクの時間は短く、タスクを行うペアはタスクごとに変わる。即ち、学習者全員にタスクへの参加と不参加の機会が強制的に与えられる。筆者は、このデザインを用いて、会話の活動を行った(図1)。大山(2016)では、学習者たちが、不参加の機会(図1の「待つ」に相当する)の使い方について特に指示が無かったにもかかわらず、その機会を利用して自発的にリフレクションを行っていたことが明らかにされた。

図1: 「グループ形式でペアワーク」の活動の流れ

3. 分析と考察

3.1. 分析データ

では、「グループ形式でペアワーク」において不参加の機会がリフレクションの場として利用されるにあたり、如何なるポイントが効果的に機能したのか。この点を明らかにするために、大山(2016)のデータを再検討する。データは、2014年5月にウクライナの国立大学2年生（初級終了レベル）の日本語会話クラスにおいて、ビデオカメラ1台で記録したものである。この日の授業目標は「上手に誘うことができる、上手に断ることができる」であった。授業では、まず、誘うための表現が表面に、断るための表現が裏面にまとめられたプリントが配布され、クラス全体でその意味の確認と発音練習が行われた。次に教師が学習者たちを座席順に3人グループにし、各グループに「内容」「日時」「場所」の情報を書かれたタスクカードを複数配った(図2)。そして、10分間のグループワークを指示した。活動は、まず誘う役の学習者がカードを1枚取り、その内容に従ってペアの学習者を誘う。誘われた学習者はその誘いを断る。やりとりが終わると、会話するペアを変え、同様に繰り返す(図3)。なお、学習内容は2ヶ月前に既に学んだものであり、したがってプリントの内容は既習であった。また、タスクカードの情報は、筆者が学習者たちの生活環境に合わせて作成した。

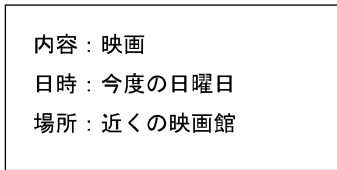

図2：タスクカード（例）

図3：グループワークの様子

3.2. トランスクリプション

分析には、学習者たちの発話状態を詳述したトランスクリプションを用いる。今回は3人グループを分析するため、1行ごとに3人すべての発話状態を記す。A, B, Cは学習者を示し、それぞれに上から「発語」「視線」「ジェスチャー」を記述する。補助記号は、西阪(1997)と福島(2015)を参考にした。

表1：トランスクリプションの記号

記号	説明
(.)	0.2秒以下の間隙を示す。
(数)	括弧内の数字の秒数の間隙を示す。基本的に0.2秒ごとに示す。
:	直前の音が引き延ばされていることを示す。数は相対的の長さを示す。

[オーバーラップの開始位置。
=	連続する発話の文末と文頭にあり、両者が切れ目なく続いていることを示す。
?	直前の音が上昇調のイントネーションを持つことを示す。疑問表現。
→	矢印の前の文言は、2段目は視線が向けられている対象を、3段目はジェスチャーの内容を示し、矢印の終点は視線やジェスチャーがそこまで継続していることを示す。「p」は「プリント」、「card」は「タスクカード」、「f」は「顔」を示し、その前に置かれた大文字のアルファベットは、「Ap」なら「Aのプリント」のように、その所有者を示す。なお、(off)は、画面に映っていないため、視線が確認できないことを示す。

3.3. 参加と不参加の機会の繰り返し

まず、待っている学習者が次の自分のタスクに備えてリフレクションを行っている場面を取り上げる。事例1は、Bが誘う役、Cが断る役であり、Aが待機している。なお、トランスクリプションのTは、学習者たちの対面にいる教師を示す。

【事例1】

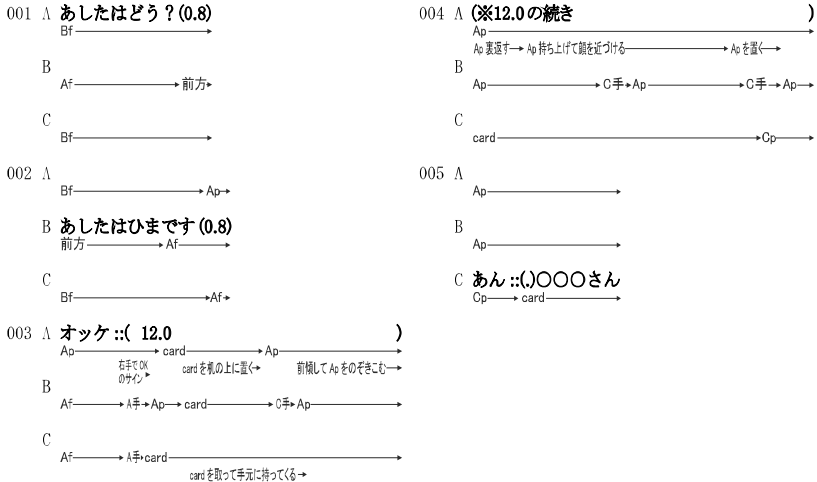

順番を待っているAは、Cが断っている傍らで次のカードを取り、その内容を確認し始める（001行目）。そして、TとCの会話を聞きつつ確認を続けたのち（002-003行目）、プリントに視線を移す（003行目）。このあと、トランスクリプションには記載されていないが、AはBとCの会話が終わるとすぐにBを誘い始める。このように、自分の順番がまわってくるという状況がきっかけとなり、Aは不参加の機会を利用してリハーサルをし、その中でリフレクションを行っている。即ち、不参加の機会の直後に参加の機会がまわってくるという状況が、Aにリフレクションを促したと考えられる。

次に、待つ順番がまわってきた学習者が、直前の自分のタスクをふまえてリフレクションを行っている場面を取り上げる。事例2は、Aが誘う役としてBとの

会話を終えた場面である。ここでは、Aが、次の誘う役の学習者がタスクカードの内容を確認するために生じるタスクとタスクの間の僅かな時間を利用して、リフレクションを行っている。

【事例2】（005行目の「○○○」は、CがAの名前を発語したことを示す）

Bに誘いを断られたAは、機転をきかせて「あしたはどう？」と別の日時で再び誘う（001行目）。このAのアドリブに対して、Bは臨機応変に「あしたはひまです」と応じる（002行目）。Aは「オッキー」と返し、右手の親指をたててOKのサインを表す（003行目）。そして、タスクカードを机の上に置く。このAの発語と動きに反応して、次の誘う役であるCがタスクカードを1枚取り、手元を持ってきて、その内容を確認する。その傍らで、Aは、タスクカードを置くやいなや、自身のプリントに視線を向けたかと思うと、上体を前傾させ、プリントを覗き込む。この時、Aのプリントは、断る表現が記載されている側が見えていた。すると、Aはプリントを裏返して持ち上げ、顔を近づける（004行目）。このように、事例2において、Aは直前の自分のタスクの中で何かしらの疑問を抱き、それを解決するために不参加の機会を利用していると考えられる。

このAのように、学習者たちがタスク中に疑問を抱くことは、決して特別なことではないと考えられる。ただし、その疑問が常にリフレクションのきっかけになるとは考え難い。なぜなら、学習者たちはしばしば疑問の解決よりもタスクの進行を優先するからである。例えば、大山(2014)は、学習者たちが分からない言葉をそのままにしてタスクを進める場合があることを指摘している。また、Aが不参加の機会にリフレクションを行ったことは、Aがその疑問を解決しなくてもタスクを終えることができたことを意味しており、したがって、もし不参加の機会が無ければ、その疑問は解決されず、タスクが続けられる中で忘れ去られた可能性もある。即ち、学習者の抱いた疑問がリフレクションのきっかけになり得

たのは、タスクに参加する機会が疑問を忘れてしまうほどには長すぎず、そしてその機会の直後に不参加の機会が用意されていたからだと考えられる。

ここまでの分析をまとめると、不参加の機会がリフレクションの場として利用されるにあたり、事例1では参加の機会の直前に、事例2では参加の機会の直後に用意されていることが効果的に機能していた。そして、事例2の分析から、参加の機会が長すぎないことがポイントであることが示された。すなわち、「グループ形式でペアワーク」において、不参加の機会がリフレクションの場として利用されたのは、タスクへの参加と不参加の機会が繰り返される構造が効果的に機能したためだと考えられる。

4. まとめ

本論文の目的は、グループワークのデザインを改善するための知見を得るために、大山(2016)において曖昧だった点を精緻化することであった。具体的には、「グループ形式でペアワーク」において、如何なるポイントが効果的に機能し、不参加の機会をリフレクションの場にしたのかを明らかにすることであった。そのために、大山(2016)が分析したデータの再検討を行った。その結果、タスクへの参加と不参加の機会が繰り返される構造が、効果的に機能していることが分かった。学習者たちがリフレクションを行いながら課題に取り組むことは、学びの質を高めると同時に、主体的で自律的な学びへとつながるものである。したがって、本論文の知見は、グループワークの質の向上に貢献するものであると言える。

ただし、この知見は僅かな事例から導き出されたものであり、他の事例についても同様のことが言えるのか、今後検証していく必要がある。また、会話以外の活動でも有効なのか、また、4人以上のグループワークでも同様のことが言えるのかについては曖昧なままである。今後の課題としたい。

参考文献

- (1) 大山大樹(2014)「日本語学習場面における学習者たちの「わからない言葉を調べない」ふるまいに対する積極的な評価——「学習者たちの学び合い」に関するエスノメソドロジ的研究——」『Мовні і концептуальні картини світу』49号, 132-136.
- (2) 大山大樹(2016)「グループワークにおいて発言の順番を待っている学習者のふりかえりの実際——日本語会話クラスの相互行為分析から——」『Мовні і концептуальні картини світу』58号, 133-138.
- (3) ショーン, D. A. (2007)『省察的实践とは何か——プロフェッショナルの行為と思考——』柳沢昌一・三輪建二(監訳), 鳳書房.
- (4) 西阪仰(1997)『相互行為分析という視点——文化と心の社会学的記述』金子書房.
- (5) 福島祥行(2015)「協働学習における「学習者」の構築——フランス語初修者の相互行為分析から——」『人文研究』66巻, 153-171.
- (6) 武藤理恵(2013)「言語活動における沈黙の意味——沈黙は言語活動の停滞か——」『言語文化教育研究』11号, 175-189.

Стаття надійшла до редакції 30.03.17 р.

О СПОСОБАХ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА НАЧАЛЬНОГО УРОВНЯ

Статья посвящена исследованию необходимости приобретения практических навыков общения и путей реализации задачи формирования коммуникативных компетенций у взрослых студентов и студентов-подростков при изучении японского языка. В статье рассмотрены четыре основных коммуникативных вида деятельности, используемых на занятиях по японскому языку начального уровня, а также их эффективность в формировании коммуникативных компетенций студентов.

Ключевые слова: коммуникативные компетенции, навыки общения, практическое применение приобретенных знаний и умений.

Количество людей, изучающих японский язык, с каждым годом постепенно увеличивается как в мире, так и в Украине. При этом увеличение числа изучающих происходит не только за счет поступающих в высшие учебные заведения, а также за счет изучающих японский язык в школах и других учебных заведениях. Кроме этого, все большее количество людей, желающих изучать японский язык и культуру, приходит на курсы иностранных языков, изучают их у репетиторов или самостоятельно. В отличие от вузов или школ, на курсах иностранных языков обучаются люди разных возрастов и интересов, и причины, по которым они начали изучать японский язык, разные. В соответствии с целью подбирается курс обучения.

Еще одна особенность – высокая мотивация студентов при изучении японского языка, так как большинство из них – это люди, сделавшие осознанный выбор, в некоторых случаях, годами вынашивавшие идею изучения японского языка. Несмотря на разные причины, по которым студенты курсов изучают его, всех их объединяет единое – желание побыстрее использовать свои знания на практике, особенно начать общаться, как устно, так и письменно. У многих цель в дальнейшем связать свою жизнь и профессиональную деятельность с Японией, что приводит всех к единой мысли: когда я смогу свободно общаться с японцами?

Поэтому уже на начальном этапе важно построить процесс обучения так, чтобы студент не только узнавал определенное количество иероглифов, знал грамматику и лексику, основные фразеологические конструкции, но, чтобы он мог использовать приобретенные знания и умения на практике с самого начала обучения.

Другими словами, уже на начальном этапе важно формирование у студентов коммуникативной компетенции.

Существует множество определений коммуникативной компетенции, данных исследователями разных стран. Например, «Языковую (в широком смысле слова) компетенцию Ноам Хомский определял как «систему интеллектуальных способностей, систему знаний и убеждений, которая развивается в раннем детстве и во

взаимодействии со многими другими факторами определяет... виды поведения» [1, с. 118].

В середине двадцатого столетия Д. Хаймс (Dell Hymes) ввел определение концепции «коммуникативная компетенция». В соответствии с этим определением, сущность коммуникативной компетенции заключалась во «внутреннем понимании ситуационной уместности языка» [1, с. 119]. В качестве основных составляющих коммуникативной компетенции он выделил следующие:

- грамматическую,
- социолингвистическую,
- стратегическую,
- дискурсивную компетенции.

Именно их соединение и дало новую жизнь современному взгляду на изучение иностранных языков, целью которой являлось умение понимать и использовать язык эффективно в соответствующей языковой социальной среде.

В 1980-х годах М. Канейл (M.Canale) и М.Свейн (M. Swain) развили концепцию коммуникативной компетенции. Они первоначально выделили 3 составляющие коммуникативной компетенции, которые «во взаимодействии с системой знаний и умений формируют коммуникацию» [5, с. 105]. Позже эта концепция была развита и дополнена М. Канейл, в которой определены 4 основных вида коммуникативной компетенции, а именно:

- грамматическая (знание языкового кода): грамматика, лексика, произношение, правописание и т.д.;
- социолингвистическая: овладение социокультурными аспектами языка (использование лексики, стиля изложения и вежливости в соответствии с ситуацией);
- дискурсивная компетенция: способность комбинировать лексические структуры для построения целостных, связанных и логичных высказываний в устной и письменной речи;
- стратегическая компетенция: умение использовать вербальные и невербальные стратегии общения для улучшения эффективности общения и умение преодоления сложностей при общении.

Категория компетенции содержит в себе наличие комплекса знаний, навыков, умений, формируемых в процессе изучения иностранных языков. При этом, одной из основных целей при обучении иностранному языку является развитие коммуникативной компетенции.

Иными словами, коммуникативная компетенция предполагает взаимодействие всех ее компонентов для того, чтобы произошло успешное общение изучающего язык с носителями этого языка, т.е. умение изучающего японский язык понимать и использовать его соответствующим образом в реальной среде.

Для выполнения этой задачи важно комплексное использование методик, однако на начальном этапе обучения японскому языку жизненно необходимы коммуникативные методики, чтобы студенты с самого начала умели применять полученные знания на практике. Особо важна роль коммуникативных видов деятельности для преодоления языкового барьера в самом начале изучения японского языка.

Естественно, общение подразумевает не только устные виды деятельности, но и письменные. Однако в данном исследовании мы уделяем большее внимание устным видам коммуникативной деятельности, так как для большинства студентов на начальном этапе обучения большой проблемой становится преодоление языкового барьера.

С этой целью при обучении наряду с другими типами упражнений мы используем коммуникативные виды деятельности в течение занятия.

- В начале занятия (разминка, повторение пройденного материала). Это обычно короткие виды коммуникативной деятельности, целью которых является задание нужного настроения в начале занятия.

- В середине занятия (использование фразовых, грамматических шаблонов для лучшего усвоения изучаемого материала).

- В конце занятия (обобщение и закрепление изученного в течение урока материала, использование полученных навыков в коммуникации).

С точки зрения видов деятельности практикуются следующие:

- Моделирование реальной ситуации из жизни (ролевые игры)
- Использование своего опыта (фоновые знания)
- Изучение информации, решение проблемы
- Дискуссия
- Проект

Ролевые игры помогают изучающим японский язык использовать полученные знания и отрабатывать навыки общения при имитации различных повседневных ситуаций: в библиотеке, магазине, кафе, театре и т.д.

Умение использовать фоновые знания важно для лучшего усвоения материала и формирования стратегического вида коммуникативной компетенции. Такие виды деятельности как «Угадай, правда или ложь», «Рассказ из своего опыта», «Что ты думаешь об этой проблеме?» и т.п. в комбинации с целью решения проблемы помогают развить коммуникативные навыки и умение быстро ориентироваться в ситуации.

Одним из важных и полезных видов деятельности является «Изучение информации и решение проблемы». Такие виды деятельности осуществляются в парах или мини-группах. Задачей является найти, изучить и обсудить информацию с целью решения поставленной задачи. В качестве примера могут служить такие темы как: «Выясни у собеседника (собеседников), когда вы сможете пойти в кино и договоритесь о встрече», «Вы в кафе, но у вас на двоих только эта сумма денег. Решите, что будете заказывать» и т.д.

Дискуссия и проект являются завершающими видами коммуникативной деятельности, которые требуют комбинации всех навыков и умений, приобретенных во время обучения, что ведет к формированию устойчивой коммуникативной компетенции.

В качестве материала для подготовки коммуникативных видов деятельности мы используем различные источники и учебные материалы в комплексе, подбирая темы и виды деятельности в зависимости от темы занятия, изученных грамматики и лексики, и целевой аудитории.

Наиболее часто используемые источники:

- まるごと (かつどう) (отработка моделей диалогов, моделей ситуаций, решение проблемы)
- クラス活動集 1 0 1 「新日本語の基礎I」 (Поурочные виды деятельности в зависимости от темы и грамматики, лексики)
- みんなの日本語初級「初級で読めるトピック25」 (Идеально подходят для завершающих тему видов деятельности: дискуссий и проектов, использования фоновых знаний)
- 初級日本語「げんき」 (Отработка полученных знаний в различных ситуациях)
- Составленные самостоятельно дополнительные учебные материалы и темы.

Поиск или изготовление необходимых материалов для выполнения коммуникативных видов деятельности занимает дополнительное время, однако постепенно, с формированием базы необходимых материалов появляется возможность эффективно пользоваться ими для следующих поколений учащихся.

Таким образом, уже с самого начала изучения японского языка студенты имеют возможность применять не только полученные во время занятий знания и умения, но также логически строить свое общение, мыслить стратегически, заполняя недостатки знаний планированием своего общения для успешной передачи мысли, используя необходимые социолингвистические навыки (формальность, вежливость, невербальное поведение и фоновые знания).

Естественно, утверждать, что на начальном этапе обучения японскому языку у студентов есть коммуникативные компетенции, еще рано, однако использование вышперечисленных видов деятельности поможет им приобрести базовые умения и навыки общения, которые в дальнейшем смогут сформировать необходимые коммуникативные компетенции.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кобзева Н. А. Коммуникативная компетенция как базисная категория современной теории и практики обучения иностранному языку / Н. А. Кобзева // Молодой ученый. — 2011. — №3. Т.2. — С. 118-121.
2. Комунікативний метод навчання іноземних мов студентів немовних ВНЗ [Електронний ресурс] / Н. Білан // Молодь і ринок – 2012. – №5. – С. 149–153. – Режим доступу до журн.: file:///C:/Users/User/Desktop/Mir_2012_5_34.pdf
3. Мовні і концептуальні картини світу. Випуск 40 : наукове видання / відп. ред. О. І. Чередниченко. – Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет». 2012. – 375 с.
4. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій : зб. наук. праць / наук. ред. В. І. Моссаковський. — Дніпропетровськ : Навч. кн., 1999. — 215 с.
5. Щеглова Н. В. Формирование коммуникативной компетенции в процессе обучения иностранным языкам / Н. В. Щеглова // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2011. - №4. – С. 105–107.

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

Т. Плескач, викладач
Школа іноземних мов «Enjoy»

ПРО СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОГО РІВНЯ

Статтю присвячено дослідженню необхідності практичного набуття навичок спілкування та шляхам реалізації завдання формування комунікативних компетенцій у дорослих студентів та студентів підліткового віку при вивченні японської мови. Розглянуто чотири основні комунікативні види діяльності, що використовувались під час занять на початковому етапі вивчення японської мови та їх дієвість, особливо розмовних компетенцій, у формуванні комунікативних компетенцій студентів.

Ключові слова: комунікативні компетенції, навички спілкування, практичне використання набутих знань та вмінь.

T. Pleskach, teacher
Foreign language school “Enjoy”

THE WAYS OF DEVELOPING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE IN LEARNING JAPANESE AT ELEMENTARY LEVEL

The aim of this article is to research the necessity of practical developing communicative competences and the ways this aim can be reached by building adult and teenage Japanese learners' communicative competences at elementary level. Four main communicative types of activities used during the Elementary Japanese lessons and the ways they work are studied. The main attention is focused on developing students' communicative competences by building their speaking competences.

Key words: communicative competence, communication skills, developing communication skills in Japanese through practical activities.

О. Трофімова, магістрант
Цукубський університет, м. Цукуба, Японія

トロフィモワ・オクサーナ, 博士前期課程
筑波大学, 日本国つくば市

日本文化を学ぶ教材としての小噺の可能性

本研究の目的は、日本語の授業における小噺の教材としての利用可能性について論じることである。小噺とは、江戸時代に誕生した落語への導入として用いられる短い話であり、落語と同様に最後にオチが来るという特徴がある。本研究では、林家染雀の「たぬき」という小噺を取り上げ、小噺の理解には言語的知識だけではなく、文化的知識、具体的には、たぬきときつねに対して日本人が持っている一般的なイメージに関する知識が必要であることを、先行研究の比較により明らかにする。そして、このことを踏まえ、日本文化を学ぶ教材として小噺は有効であることを主張する。

キーワード：落語、小噺、教材、モチベーションの維持・向上

1. はじめに

近年、ウクライナでは日本およびアニメや漫画などの日本文化に対する興味が高まり、日本への留学や日本での就職を希望する者が増えるなど、日本語学習者が年々増加している。しかし、実際に日本語を勉強し始めると、学習を継続する者もいれば、モチベーションが下がり、諦めてしまう学習者が非常に多いのも事実である。モチベーションの低下を引き起こす主な要因は、想像以上に日本語が難しいことに加え、多くの授業の内容が単なる文法や試験に合格するための勉強であり、実際のコミュニケーションに役立つスキルの獲得に結びつかないからだと考えられる。また日本への留学の機会が極めて少なく、大学を卒業しても日本語が使える仕事がウクライナにはほとんどないことも無視できない要因である。

このような状況を打開するためには、学習者に楽しく日本語を学んでもらえるような授業をしなければならない。そして、日本語だけではなく、日本の文化や歴史を紹介し、その理解を深めることが重要である。すなわち、これまで知らなかった日本を学習者に紹介し、日本や日本文化はおもしろく、楽しいというイメージを持たせることが、モチベーションの向上に結びつくのではないかと考えられる。

この背景のもと、本研究は落語、特に小唄に注目し、その教材としての有効性を論じる。ウクライナの日本語教育現場では、落語はほとんど知られておらず、授業で利用している教師や、落語を研究している者は管見の限りでない。また、授業では日本文化はほとんど扱われず、ほとんどの学習者が落語についてまったく知らないという状況である。したがって、日本の伝統的な文化のひとつである落語に焦点をあてる本研究は、ウクライナの日本語教育に対して、学習者たちのモチベーションを向上させるための新たな視座を与え得るものである。

以下では、まず落語の定義と分類を示す。次に、落語を用いた授業の先行研究を概観する。そして、小唄の教材としての有効性について分析し、導入の方法について考察する。

2. 落語の定義と分類

分析に先立って、落語の定義と分類を示しておく。落語とは、江戸時代に誕生し、現在まで伝承されている日本の伝統的な話芸である。笑い話というのが最も一般的なイメージだが、唄の最後に意外な結末である「オチ」、もしくは「サゲ」がつかうのが特徴である。歌舞伎などの他の伝統的な芸能と違い、舞台上で座布団の上に座りながら身振りや手振りで一人の演者が何役も演じる。舞台装置や衣装はなく、扇子と手ぬぐいを使い、聞き手が想像力を活かせるように唄を進める。

落語は、古典落語と新作落語の二つに大きく分けられる。古典落語は、江戸時代から昭和時代までの間に誕生し、一般庶民の生活を描写した唄である。多くの場合、作者が不明であり、多少昔の言葉が使われている。それに対し、新作落語は、戦後から現代にかけて作られている唄を指す。さらに、古典落語は、関西地方で作成され、大阪弁を使っている上方落語と、関東地方で誕生し、江戸弁を使っている江戸落語の二つに分けられる。本研究が注目する小唄とは、短い笑い話であり、落語の枕、すなわち演じる落語の演目に関連した話で、落語への導入として用いられるものである。

3. 先行研究

落語を実際に日本語教育の現場に取り入れている例として、酒井(2001)および酒井・山田(2016)が挙げられる。酒井は、日本語学習者に「楽しむ」ことを第一義として日本語を聞かせたい、その中でも日本の伝統的な話芸である「落語」を楽しむ経験をさせたい(酒井2001: 14)という考えのもと、落語家を招いた実践を行っている。嘶は、学習者にとって初めての体験であることを考慮し、宗教的な面から混乱を起こすようなものや、語彙の難しすぎるものなどは避けられた。そして、授業1コマをかけて落語の説明を行い、落語家を招いて学習者たちに三つの嘶を聞かせた。最後に行った学習者たちへのアンケートやインタビューからは、落語が、情動的な面からも文化的な面からも、日本語の勉強に非常に効果があることが示された。

しかし、落語は、上級者であっても理解することが難しい。そこで、酒井・山田(2016)は、落語への導入として小嘶に注目し、映像を繰り返し見たり、クイズに答えたりしながら学ぶことができるCALLプログラムを作成している。本研究は、酒井・山田(2016)の考えに共感を示しつつ、日本語学習者の文化と日本文化との違いが小嘶の理解を困難にしていることを明らかにする。そして、それゆえに、小嘶が日本文化の教材として有効であることを主張する。

4. 小嘶に見える文化の違い

4.1. 小嘶「たぬき」

小嘶に限らず、落語は、日本人ならそのおもしろさを理解することができるが、日本語学習者にとっては理解が難しく笑いのポイントが分からない場合が多い。その理由としては、普段使われていない語彙や難しい語彙がよく出てくるほか、もともと文化の違いが理解に大きく影響していると考えられる。例えば、林家染雀による「たぬき」という小嘶がある。人間がサイコロ博打(ギャンブル)をしているところを見たきつねとたぬきは、自分も参加したくなるが、動物なので仲間に入れてもらえない。そこで、きつねは人間に化け、葉っぱをお金に変化させ、人間をだましゲームに参加する。それを見たたぬきは、きつねと同じようにゲームに参加しようとするが、たぬきであることがばれて人間に殴られる。間抜けなたぬきは化けるのを忘れていた、というのが話のオチである。このオチは、日本人であれば問題なく理解できるだろうと思われる。しかし、ウクライナ人の日本語学習者にとっては容易に理解ができないと考えられる。その理由は、日本人とウクライナ人の持っているきつねとたぬきのイメージが、そもそも異なるからである。以下では、具体的に、どのようにイメージの違いがあるのかを見ていく。

4.2. 日本人のきつねとたぬきのイメージ

日本人が持っているきつねとたぬきのイメージに関する研究として、塚本(2014)が挙げられる。塚本(2014)は、13名の日本人大学生を対象に、きつねとたぬきの潜在的印象に関する調査を行った。具体的には、きつねとたぬきそれぞれに対して、頭がよい、もしくは頭が悪いというイメージがどれだけ強く潜在的に結びついているのかを調べるテストを行い、結果として、「たぬき—頭が悪い」「きつね—頭がよい」というイメージのほうが強いということを明らかにした。

すなわち、日本人にとって、たぬきは頭が悪い動物であり、「たぬき」の小噺の内容は問題なく理解できると考えられる。

4.3 ウクライナ人のきつねとたぬきのイメージ

まず、ウクライナ人のきつねについてのイメージを確認する。きつねが登場する昔話などの民間伝承の分析を行ったКрижко(2008)は、きつねはずる賢さ、うそ、恩知らず、へつらいを表すと述べている。また、Демедюк(2015)によると、きつねは自分より体が大きくて強い、または頭が悪い動物（例えば、オオカミ、クマ、ライオンなどの猛獣）を騙す。例として、『井戸でおぼれたライオン』という昔話が挙げられている。きつねは森にやってきた怖いライオンを追い払うために、ライオンに井戸の水に映った自分自身の姿と戦わせ、井戸の中に飛び込ませる。その一方で、自分より体が小さくて弱い動物（例えば、雄鶏、もぐら、イタチ）が相手の場合は、騙すよりも、むしろ騙されるほうが多い。別の昔話では、きつねは他の動物を騙そうと、「新しい法律により動物みんな仲良くしなければならない」と嘘をつく。しかし、賢い雄鶏が「もうすぐ犬がやって来る」と言うと、きつねは怖くなって逃げる。このように、ウクライナでは、きつねは普段ずる賢いが、たまには失敗もするというのが一般的なイメージである。

次に、たぬきに関しては、昔話などの伝承には出てこない。その理由としては、ウクライナには、たぬきがほとんど分布していないからだと考えられる。しかし、たぬきが登場するアニメがある。それは、1974年にソヴィエト連邦でLil-liane Mooreの“Little Racoon and the Thing in the Pool”という物語を元に、「ちびだぬき」という題名で放送されたアニメである。主人公の小さいたぬきは、非常にポジティブで、愛嬌があり、そしてかわいいキャラクターとして描かれている。

4.4 日本人とウクライナ人のきつねとたぬきのイメージの比較

ここまで挙げたきつねとたぬきのイメージをまとめると、次のようになる。

表1：塚本(2014)、およびКрижко(2008)とДемедюк(2015)におけるきつねとたぬきのイメージの比較

	日本	ウクライナ
きつね	ずるがしこい 化ける	ずるがしこい 化けない
たぬき	かわいい 頭が悪い よく失敗する 化ける	かわいい 親切 愛嬌がある 化けない

表1から明らかなように、日本でもウクライナでもきつねのずる賢いというイメージは共通している。しかし、日本では化ける動物であるのに対し、ウクライナでは化けるというイメージはない。たぬきのイメージについての共通点としては、かわいいところであるが、違いのほうが多い。日本では、頭が悪く、間抜けなところがあり、よく失敗するというのが一般的なたぬきのイメージだが、ウ

ライナではかわいくやさしく愛嬌のあるキャラクターとして想像されており、非常にポジティブなイメージである。また、きつねと同じように、化けるというイメージは日本ではあるが、ウクライナではない。

つまり、4.1.で示した「たぬき」という小噺は、ウクライナ人の日本語学習者にとっては、たとえ語彙や文法が理解できたとしても、そのオチを理解することが困難であることが分かる。このことは、「たぬき」を理解するためには、自分たちが当たり前にもっているイメージと日本人が持っているイメージの違いを意識化しなければならないことを意味している。すなわち、小噺を使うことによって、語彙や文法だけではなく、文化に対する学びへと学習者を導くことができると考えられる。

4.5 実践方法

ウクライナで具体的にどのように落語を導入すればよいのかについては、授業の目標によって、いくつかの方法が考えられる。例えば、噺自体を楽しむことを目標とする場合は、オチの理解のために、動物のイメージの違いのような文化的側面を事前に学ぶ必要がある。一方、落語を通して日本文化を理解することを目標とする場合は、噺を聞かせた後に文化的側面に関する学習の機会が必要である。どちらの場合であっても、教師が一方的に説明するのではなく、グループでのディスカッションや自分たちで調べるなど、自ら気づく機会を与えることも可能である。また、きつねとたぬきは昔話によく登場し、性格もはっきり表れているため、昔話を読ませることによって学習者の理解を助けることも可能である。いずれにしても、既に述べたように、落語はウクライナの日本語学習者にとってまだ馴染みのないものである。そのため、十分な説明や解説が必要になると考えられる。

5. まとめ

本研究の目的は、ウクライナの日本語学習者のモチベーションの維持や向上のひとつの方法として、日本語の授業における落語の教材としての可能性を検討することであった。そのために、林家染雀の「たぬき」という小噺を取り上げ、日本とウクライナにおけるきつねとたぬきのイメージの違いがこの噺のオチの理解を困難にしていることを先行研究の比較により明らかにした。このことは、日本語学習者にとって、落語が、言葉の困難さだけではなく、日本の文化的知識がなければ楽しむことができないものであることを意味している。すなわち、日本文化を学ぶために落語を用いることが有効であることを示している。

もちろん、本研究が分析したのはほんの一例である。また実際にウクライナ人の学習者たちが小噺を通じて何を学ぶことができるのか、また、どのように授業をデザインするのが有効なのかについて、検討する必要がある。今後の課題としたい。

参考文献

(1) 酒井たか子(2001)「中上級日本語学習者が落語を通して学べるもの」『日本語教育方法研究会誌』第8巻第2号: 14-15.

(2) 酒井たか子・山田亨(2016)「落語・小噺を利用した日本語学習支援CALLプログラムの開発と試行」『筑波大学グローバルコミュニケーション教育センター日本語教育論集』第31号: 69-80.

(3) 塚本真紀(2014)「きつねとたぬきの潜在的印象」『尾道市立大学談話会会報』第5号、: 1-8.

(4) Демедюк М. Етнокультурна специфіка тваринних образів в українських народних казках // Народознавчі зошити. – 2015. – №2 (123). – С. 655-659.

(5) Крижко О.А. Образно-номінативна та оцінна характеристика фольклорних зоосемізмів української мови // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – 2008. – № 1. – С. 111–118.

Стаття надійшла до редакції 31.03.17 р.

УДК 378

フィロノワ・ヴィクトリア、教師
タラス・シェフチェンコ記念キエフ国立大学、キエフ

キエフ国立大学の2年生のための中級準備コースのデザイン

本論の目的は、キエフ国立大学の2年生の後期の最初の8週間で、学生たちがウクライナの文化や社会について、基本的な情報を日本人の大学生に日本語で紹介・説明できるようになること。

キーワード: 日本語、教授法、話す技能。

1. コースの背景

キエフ国立大学の2年生は、前期（9月～1月）に初級レベルの授業（『みんなの日本語 初級Ⅰ&Ⅱ』）を終え、後期（2月～6月）から中級レベルの授業（『みんなの日本語 中級』）が始まる。

しかし、2年生は、勉強した文型や単語・表現を使って十分に話すことができない。その理由は、授業時間が少なく、既習文型や単語・表現を使って話す練習が十分に行われていないことだと考えられる。このため、2年生には、中級レベルの授業を始める前に、『みんなの日本語 初級Ⅰ&Ⅱ』と『みんなの日本語 中級』の「橋渡しの練習」が必要であると考えられる。

「橋渡しコース」では、1年生と2年生の前期で勉強した文型や単語を使って、自分で文を作って話す練習をさせたい。特に、内容的にまとまった話（2～3分のスピーチ）ができるような練習をさせたい。

2. コースの目的

① 本コースの目的は、キエフ国立大学の初中級レベルから中級レベルへの「橋渡しコース」を設計すること。

② 「橋渡しコース」の具体的な目標は、キエフ国立大学の2年生の後期の最初の8週間で、学生たちがウクライナの文化や社会について、基本的な情報を日本人の大学生に日本語で紹介・説明できるようになること

3. コースの進捗状況

(1) 「橋渡しコース」の具体的な目標

- キエフ国立大学の2年生の後期の最初の8週間で、学生たちがそれまでに学んだ文型や語彙・表現を使って、ウクライナの文化や社会に関する基本的な情報を日本人の大学生に日本語で紹介・説明できるようになること。

- キエフ国立大学には日本からの留学生が来て、学生たちは日本人留学生と日本語で話をする機会に恵まれている。また、キエフ国立大学は、日本の大学との交換留学プログラムを持っており、学生たちは3年になると、日本に留学する機会を得ることができるため、日本人大学生にウクライナの国を紹介したりウクライナ人の生活や考え方などについて説明したりする機会を持つことができる。

- 「橋渡しコース」の内容は、キエフ国立大学の学生たちの学習動機を高めることができると思われる。

(2) 「橋渡しコース」の内容

- 学生数：キエフ国立大学の2年生（後期）24名。2グループに分けて授業を行う。

- 学生の日本語運用力（開始時点）：日本語能力試験N4～N3、CEFR A2

- 学習時間：1回80分、週に3回、計240分。全8週間。

- トピック：1週間で1トピック。全8トピック。現時点（7月20日）で4トピック決定（「自己紹介」「ウクライナの国（概要）」「観光地」「食生活」）。残りの4トピックは、学生にアンケート調査を行い決定する予定。

(3) 「橋渡しコース」の特徴

- 「まとまった話をする」ということを初級段階から体験意識化させることを目指す。

- 「橋渡しコース」では、1年生と2年生の前期で勉強した文型や単語を使って、自分で文を作って話す練習、特に、内容的にまとまったスピーチ（2～3分の独話）ができるような練習をさせる。

- 授業では、スピーチ作成プロセスを重視する。スピーチ作成プロセスとして、[Q&A] > [作文] > [スピーチ]という異なった日本語発信形態を段階的に体験できるので、同じ内容について繰り返し発信することにより、それぞれの学習者にとって必要な語彙や表現を定着させることができる。

- このコースは初級学習者の興味や社交上のニーズに応えられるよう、社会、人々の生活、文化などの話題を選んでいきます。

(4) 授業の流れ

1回目の授業 (80分)	授業の流れ
2分	・ 授業の目標を説明する（日本語）
8分	・ 「スピーチの流れ」の説明 「まず、～についてお話します」「次に、～についてお話します。」 「最後に、～についてお話します」…（日本語：ppt使用）

<p>グループ活動 20分</p>	<ul style="list-style-type: none"> その日のトピックについて、何を話したいか、どのように話しが展開するか、学習者の考えを出させる 例えば、自己紹介の時であれば、 挨拶、名前と国、所属機関、自分の専門分野、日本語の勉強を始めたきっかけ／日本や日本語に興味を持ったきっかけ、家族、自分の趣味、自分の性格など、学生たちが言いたいことを出させる
<p>ウォーミングアップ（グループ活動） 20分</p>	<ul style="list-style-type: none"> ウォーミングアップの質問に答えさせる。教師がトピックに合った質問をする→ 例えば、自己紹介のケースであれば、 あなたの趣味を教えてください 日本語の勉強を始めたきっかけは何ですか？ 将来、どんな仕事をしたいですか？ あなたは自分とはどんな性格だとおもいますか。よいと思うところとあまりよくないと思うところ、両方について話してみよう 将来の夢やこれからしたいことを教えてください 自己紹介のとき、いい第一印象を与えるためには、どんなことに注意したらいいですか・・・など <p>* 学生はウォーミングアップの質問に答える中で、何を話せばいいか、どのような言葉や表現を使えばいいか考えることができる。 ウォーミングアップのQ&Aは、グループ活動（3人）で行う。その理由は、グループで話し合うことによって、いろいろな考えや言葉、文を共有できるから。</p>
<p>グループ活動 30分</p>	<ul style="list-style-type: none"> 学生たちは、自分が使いたい語彙や表現、文型などを思い出したり、他の人が発表することを聞いて、自分が忘れていた文型や表現を思い出したりする→メモを作る

2回目の授業 (80分)	授業の流れ
<p>教師からの説明 10分</p>	<ul style="list-style-type: none"> グループに分かれる（3人で1グループ：4つのグループ） 教師は使ってほしい新しい語彙や表現を教える→各トピックで使いそうな語彙や表現のリスト（日本語とウクライナ語、漢字の語彙は振り仮名をつける）を作って、授業の前に渡して見てくるように指示する→覚えてくる必要はない（テストはない）
<p>グループ活動1 (35分)</p>	<ul style="list-style-type: none"> グループ活動→協力して各トピックに合ったスピーチを作る グループで、何について話すか、どんな語彙、表現、文型を使って話すか、スピーチの流れをどうするかなどを一緒に考えて、スピーチを作る *新しい文型は入れない。既習文型をうまく使わせることを重視。
<p>グループ活動2 (35分)</p>	<ul style="list-style-type: none"> 作ったスピーチを書かせる（一人ひとり、全員がグループで話し合ったスピーチを書いて授業の最後に提出する）

3回目の授業 (80分)	授業の流れ
スピーチ・質問 (30分)	<ul style="list-style-type: none"> 4つのグループの代表がみんなの前でスピーチ (1グループ3分程度) する 他のグループの学生は、質問があれば質問をする
モデル・スピーチの紹介 グループ活動 30分	<ul style="list-style-type: none"> 教師はモデル・スピーチを紹介する。モデル・スピーチを音声で聞かせる。聞いてスピーチの内容について、グループで意味・内容を確認する (ワークシート) モデル・スピーチを全員で読んで、自分たちが作ったスピーチを同じか違うか、自分たちのスピーチを比べて、共通点と相違点を各グループで話し合う
気づき (10分)	<ul style="list-style-type: none"> 教師の側でぜひ使ってほしい既習文型や表現があれば、強調する
教師のフィードバック (10分)	<ul style="list-style-type: none"> 教師が学生たちの発表のいい点と注意点をコメントする (フィードバック)

添付

シラバス (1つのトピックは3コマの予定)

週	トピック	Can-do	ウォーミングアップの質問	語彙/表現	文型
1	自己紹介	<p>「初めて会った人の前で自己紹介するとき、自分や家族がどこに住んでいるか、何をしているかなど、短い簡単なことばで話すことができる」 (JFスタンダード Can-do A2 産出「経験や物語を語る」)</p> <p>「初めてあった人の前で自己紹介するとき、自分の趣味や最近経験したことなどについて、短い簡単な言葉で語ることができる」 (JFスタンダード Can-do A2 産出「経験や物語を語る」)</p>	<ul style="list-style-type: none"> あなたの趣味を教えてください 日本語の勉強を始めたきっかけは何ですか? 将来、どんな仕事をしたいですか? どうしてその仕事をしたいですか あなたは自分はどうな性格だとおもいますか。よいと思うところとあまりよくないと思うところ、両方について話してみよう 将来の夢やこれからしたいことを教えてください 自己紹介のとき、いい第一印象を与えるためには、どんなことに注意したらいいですか 	<p>法律学、国際関係学、観光学、工学、建築学、経営学、公務員、主婦、弁護士、楽観的、プラス思考、積極的 (な)、社交的 (な)、心が広い、ロマンチスト (な)、リーダーシップがある、面倒見がいい、正直 (な)、活発、努力家、我慢強い、責任感が強い、気が長い、悲観的 (な)、マイナス思考、恥ずかしがり屋、心が狭い、意地悪 (な)、なまけもの、落ち着きがない、気が短い(海)に囲まれている、(川)に面している、(A市)の中央に位置している、(A市)と(B市)にまたがっている、ブルガリア、ルーマニア、ハンガリー、スロバキア、ポーランド、ベラルーシ、バンドをやる、ベースをひく、演奏する</p>	<p>~する (こと)</p> <p>~つもりです</p> <p>~と思います</p> <p>~だろうと思います</p> <p>~たいと思います</p> <p>~んじゃないかと思います</p> <p>~かもしりません</p> <p>~かどうか (まだ) 決めていません</p> <p>~に興味を持つ</p>

2	ウクライナは クイは ラナなど な(理 宗教 、 民族)	「自分の国について学ぶ集まりなどで、メモをとるときは、自分の国や町の様子などについて、短いプレゼンテーションをすることができる」(JFスタンダード「Cando A2 産出「経験や物語を語る」)	<ul style="list-style-type: none"> •ウクライナの面積はどのぐらいですか。 •ウクライナの人口はどのぐらいですか。 •ウクライナと国境を接する国は何ですか。 •ウクライナ中にどんな民族がいますか。 •ウクライナの宗教は何ですか。 •ウクライナで一番大切な祭りは何ですか。 •ウクライナの公用語は何語ですか。 •ウクライナの魅力は何ですか。 	<p>黒海に面している、市内、面積、国土、挟む、カルパティア山脈、最高峰、ホヴェールラ山(Hoverla)国立公園、大陸性気候、平均気温、下回る、四季、えぞいちご、産業、林業、発電、森林、麦、盛ん、古都、[緑の都]、緑豊かな)、植物園、大聖堂、世界遺産、聖ソフィア大聖堂、城、見ごたえ、記念碑、手作りの、民芸品、市外電車、ケーブルカー、直行便、~經由で、国境、民族、キリスト教、ギリシャ正教、信じている、民族衣装、海岸、半島、~を占めている、</p>	<p>~と同じぐらい い ~は ~によつて違う ~より ~は ~の2倍 ~される ~が(で)一番 ~と比べて</p>
3	観光 地	「自分の国について学ぶ集まりなどで、メモをとるときは、自分の国や町の様子などについて、短いプレゼンテーションをすることができる」(JFスタンダード「Cando A2 産出「経験や物語を語る」)	<ul style="list-style-type: none"> •ウクライナで一番おすすめの観光地は何ですか。 •日本人の友達にあなたが紹介したいウクライナの町はどこですか。 •その町にはどんな楽しみがありますか。 •あなたが今までに行ったことがあるウクライナの町の中で、一番印象に残っている町は何ですか。 •おみやげはなにがいいですか/おみやげで有名なのは何ですか。 •ぜひ食べてみてほしい料理は何ですか。 •旅行が一番いい季節はいつですか。 	<p>市内、国立公園、城、記念碑、手作りの、民芸品、民族衣装、市外電車、ケーブルカー、直行便、~經由で、ベストシーズン、ガイドブック、多文化、雰囲気、比較的(に)、愛しい町、歓迎する、ユネスコの世界遺産に登録されている、文化イベント、美術館、ギャラリー、中心都のパノラマ、木造建築、アイコンのコレクション、ドミニカ聖堂、印象、市民劇場、歴史的な町、楽しめる~</p>	<p>~というところ ~がいいと思う ~を試みてほしい ~ならいい ~ならいい ~(ら)れる(言われている、知られている)</p>
4	食生活	「自分の国について学ぶ集まりなどで、メモをとるときは、自分の国の有名な料理について、何に似ているか、どうやって食べるかなど、短いプレゼンテーションをすることができる」(JFスタンダード「Cando A2 産出「経験や物語を語る」)	<ul style="list-style-type: none"> •ウクライナの伝統的な料理は何ですか。 •町の料理、いなかの料理どう違いますか。 •ウクライナの祭り(例えば、イースターのとき)特別な料理はなんですか。 •ヘルシーな料理はどんな料理だと思いますか。 •一番上手に作れる料理は何ですか。 	<p>電子レンジ、炊く、なべ、ゆでる、煮る、いためる、揚げる、オーブン、皮をむく、弱火、中火、強火、小さじ、大さじ、加える、混ぜる、量る、小麦粉、丁寧に混ぜる、サワークリーム、ポルシチ、ワレニキ、イチゴ、チェリー、伝統的な食文化を代表する料理、主食、甘味のあるパン、酸味のあるパン、地域によって異なる</p>	<p>~ておく ~にする ~たあと ~を中心とした</p>

6. 参考文献・リソース

- 文字・語彙を教える (国際交流基金日本語教授法シリーズ)- 国際交流基金、2011
身近なテーマから広げる! にほんご語彙力アップトレーニング: 初級が終わってからレベル、東京: アスク、2015
初級からの日本語スピーチ 大阪: 凡人社、2004
わたしのにほんご - 初級から話せるわたしの気持ち・わたしの考え 東京: くろしお出版、2011
NEJ: A New Approach to Elementary Japanese < vol.1 > テーマで学ぶ基礎日本語 東京: くろしお出版、2012
NEJ: A New Approach to Elementary Japanese テーマで学ぶ基礎日本語 指導参考書 東京: くろしお出版、2012
J Bridge to Intermediate Japanese 東京: 凡人社、2012
<テーマ別> 中級までに学ぶ日本語 初中級ブリッジ教材 東京: 研究者、2012

Стаття надійшла до редакції 30.03.17 р.

V. Філонова, асистент

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

РОЗРОБКА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ 2-ГО РОКУ НАВЧАННЯ КНУ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Статтю присвячено проблематиці методики викладання японської мови на початковому рівні та розробці курсу для студентів-японістів 2-го року навчання, направлено на розвиток усного мовлення з метою повідомлення інформації про свою країну.

Ключові слова: японська мова, методика викладання, розвиток усного мовлення

V. Filonova, teaching assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

PLANNING OF INTERMEDIATE PREPARATION COURSE FOR THE SECOND GRADE STUDENTS OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

The article examines the problems of methods of teaching Japanese language at the pre-intermediate level and development course for 2nd year students aimed at developing speech skills to present information about their country.

Key words: Japanese language, methods of teaching, developing speech skills

ЗМІСТ

ЯПОНСЬКА ЛІНГВІСТИКА

<i>Л. Аністратенко</i>	ТЕКСТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯПОНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	3
<i>І. Батюк</i>	МІСЦЕ ДІАЛЕКТІВ У ДЕТЕКТИВНОМУ РОМАНІ МАЦУМОТО СЕЙЧЬО «КРАПКИ ТА ЛІНІЇ»	9
<i>О. Горошкевич</i>	ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЯПОНСЬКИХ СОМАТИЗМІВ 身 MI «ТІЛО» І 体КАРАДА «ТІЛО»	14
<i>Х. Егава</i>	СТЕРЕОТИПНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЯПОНСЬКУ ЖІНКУ (ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)	24
<i>М. Закутіна</i>	ТЕМАТИЧНА ПАЛІТРА ЛЕКСИКИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯПОНСЬКОГО РЕКЛАМНОГО ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ	32
<i>О. Колесникова</i>	МОВНА СИТУАЦІЯ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ТРАДИЦІЯ В ЯПОНІЇ XVII-XVIII СТ	37
<i>Т. Комарницька</i>	КОНЦЕПТОСФЕРА ЯПОНСЬКОГО ВОЇНА (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ САМУРАЯ «ХАГАКУРЕ»)	44
<i>Н. Костевич</i>	ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОЧУТТІВ ЛЮБОВІ ТА КОХАННЯ У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ	54
<i>К. Кравець</i>	КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНІ ЗОБРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ КОНСТРУЮВАННЯ РЕКЛАМНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ І ЯПОНСЬКІЙ МОВАХ	60
<i>О. Мостова</i>	ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯПОНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ МАНДРІВНИХ НОТАТОК НА МАТЕРІАЛІ ТРЕВЕЛ-БЛОГІВ (ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА)	64

В. Пирогов	ДЕРИВАТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ І РОЗВИТОК СПЕЦИФІЧНИХ СЛОВОТВОРЧИХ ХАРАКТЕРИСТИК У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ: ДІАХРОНІЧНИЙ ТА СИНХРОНІЧНИЙ АСПЕКТИ	71
Д. Ржевська	MIMETIC VERBS IN JAPANESE AND SEMANTIC DIFFERENCES BETWEEN THEM	78
І. Рябоваленко	РИТМІКА ТА ПАУЗАЦІЯ В КОМПАРАТИВНОМУ АНАЛІЗІ ВИСЛОВЛЮВАНЬ РОЗПОРЯДЖЕНЬ ТА НАКАЗІВ	83
С. Семенко	ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТУ НАРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. (НА МАТЕРІАЛІ КАНОНІЧНОГО ТЕКСТУ «ОФУДЕСАКІ»)	88
Ю. Федотова	ПЕРВИННА НОМІНАЦІЯ ДІЙОВИХ ОСІБ «ПОВІСТІ ПРО ПРИНЦА ГЕНДЖІ» МУРАСАКІ ШКІБУ: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	97

ЯПОНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Т. Біляніна	ФЕНОМЕН ДВОМОВНОСТІ У ТВОРЧОСТІ КЬОКО МОРІ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ	101
В. Зеленцова	ПРОБЛЕМА ЕКФРАСИСУ В НОВЕЛІ Р. АКУТАґАВА «МУКИ ПЕКЕЛЬНІ» ТА НОВЕЛІ Г. ДЖЕЙМСА «МАДОННА МАЙБУТНЬОГО»	107
О. Кобелянська	ЯПОНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ХАРАКТЕР У ДЗЕРКАЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (Поезія)	114
Н. Наумовська	СУБЖАНРОВА ПАРАДИГМА ЯПОНСЬКОГО КАЗКОВОГО ЕПОСУ	129
Ю. Цицилюк	ОБРАЗ ТОТАЛІТАРНОЇ ЯПОНІЇ У РОМАНІ-АНТИУТОПІЇ КОШЮН ТАКАМІ «КОРОЛІВСЬКА БИТВА»	137

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

О. Літінська	
ТЕХНІКА ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ «ІНТЕРВАЛЬНЕ ПОВТОРЕННЯ» У ВИКЛАДАННІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ	145
Ю. Локшина	
ВИВЧЕННЯ ЯПОНСЬКИХ РЕАЛІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОКУРСУ 新日本語の中級.....	153
Ю. Міцуморі	
СВІ・CLILを意識した上級日本語授業の 取り組み—ブルガリア・ソフィア大学日本語専攻 4年生対象授業実践—	158
Д. Ояма	
グループワークにおける参加と不参加の繰り返しによる リフレクションの生成	164
Т. Плєскач	
О СПОСОБАХ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА НАЧАЛЬНОГО УРОВНЯ	170
О. Трофімова	
日本文化を学ぶ教材としての小断の可能性	174
В. Філонова	
キエフ国立大学の2年生のための中級準備コースのデザイン	179

Наукове видання

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 60

Макет і комп'ютерне верстування: *О. Мумінова*

Підписано до друку 29.05.2017 р.

Формат 60 x 84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура «Тип Таймс».

Обл.-вид. арк. 11,07. Ум.-друк. арк. 10,92. Наклад 300 прим. Зам. № 1611.

Видавничий Дім Дмитра Бураго

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 2212 від 13.06.2005 р.

04080, Україна, м. Київ-80, а/с 41

Тел./факс: (044) 227-38-28, 227-38-86; e-mail: conf@burago.com.ua

www.burago.com.ua